

Den Haag 10 september 2013

Aan de gemeente raad

Hierbij bieden wij u de sluitende ontwerpbegroting 2014 van de gemeente Den Haag aan.

Wij stellen u voor:

- I. In te stemmen met de vaststelling van de begroting 2014-2017 van de gemeente Den Haag in overeenstemming met de voorgelegde ontwerpbegroting met een eindsaldo € 0 na verrekening met de reserves.
- II. In te stemmen met de voorgestelde programma-indeling.
- III. In te stemmen met de Grote projecten zoals opgenomen in de begroting 2014-2017.
- IV. In te stemmen met de budgetten voor 2014-2017 in termen van lasten, baten, dotaties en onttrekkingen per programma vast te stellen.
- V. In te stemmen met het instellen, verlengen en aanpassen van de reserves 1 t/m 55 die staan beschreven in het begeleidende raadsvoorstel.
- VI. In te stemmen met de mutaties van het meerjarig investeringsplan 2014-2017.
- VII. In te stemmen met het beschikbaar stellen van een investeringskrediet van € 41 mln. onderwijshuisvesting conform het in de begroting opgenomen Meerjareninvesteringsplan 2014-2017.
- VIII. In te stemmen met het aanvaarden van de begroting 2014-2017 als leidraad voor het te voeren beleid inclusief de topindicatoren met de daarbij behorende ambitie.

Het college van burgemeester en wethouders
de secretaris, de burgemeester

Mw. A.W.H. Bertram J.J. van Aartsen

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Voorwoord	5
Inleiding	7
1.1. Opzet begroting	7
1.2. Financiële overzichten	21
1.3. Drie decentralisaties vanaf 2015	27
1.4. Topindicatoren	29
2. Beleidsbegroting.....	36
2.1 Programma Gemeenteraad.....	36
2.2 Programma College en Bestuur	38
2.3 Programma Dienstverlening en Stadsdelen.....	42
2.4 Programma Openbare orde en Veiligheid	48
2.5 Programma Cultuur	56
2.6 Programma Onderwijs.....	61
2.7 Programma Integratie en krachtwijken.....	68
2.8 Programma Werk en Inkomen	73
2.9 Programma Sociale voorziening en armoedebestrijding.....	78
2.10 Programma Jeugd en Gezin	82
2.11 Programma Leefomgeving.....	87
2.12 Programma Economie.....	96
2.13 Programma Sport.....	104
2.14 Programma Media/ICT in de stad, Monumenten en Archeologie.....	109
2.15 Programma Maatschappelijke ondersteuning.....	112
2.16 Programma Volksgezondheid en Zorg	120
2.17 Programma Verkeer	127
2.18 Programma Wonen.....	133
2.19 Programma Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling.....	140
2.20 Programma Milieu en Duurzaamheid	148
2.21 Programma City Marketing en Internationale Stad.....	153
2.22 Programma Financiën	157
2.23 Programma Overige beleidsvoornemens.....	161
2.24 Programma Interne dienstverlening.....	164
3 Bedrijfsvoering.....	166
3.1 Bezuinigingen apparaatskosten 2011-2014.....	166
3.2 Ontwikkeling omvang en kosten capaciteit	168
3.3 Organisatiebeleid.....	169
3.4 Personeelsbeleid.....	169
3.5 Integriteitsbeleid.....	170
3.6 Informatie- en ICT-beleid.....	170
3.7 Juridische Zaken.....	171
3.8 Doelmatigheid en doeltreffendheid	172
3.9 Facilitymanagement en huisvesting.....	173
3.10 Duurzaamheid en interne milieuzorg	173
3.11 (Financieel) beheer van gemeentebrede en dienstspecifieke processen	174

4	Paragrafen	175
4.1	Lokale heffingen	175
4.2	Weerstandsvermogen.....	180
4.3	Onderhoud kapitaalgoederen.....	190
4.4	Vastgoed.....	196
4.5	Financiering.....	202
4.6	Grondbeleid.....	214
4.7	Verbonden partijen.....	223
4.8	Krachtwijken.....	236
4.9	Subsidiebeleid.....	240
5	Stadsdelen	242
5.1	Stadsdeel Loosduinen.....	243
5.2	Stadsdeel Escamp.....	245
5.3	Stadsdeel Segbroek	246
5.4	Stadsdeel Scheveningen	247
5.5	Stadsdeel Centrum.....	249
5.6	Stadsdeel Laak.....	250
5.7	Stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg.....	251
5.8	Stadsdeel Haagse Hout.....	252
6	Financiële Begroting	254
6.1	Van Voorjaarsnota naar begroting.....	254
6.2	Opbouwbegroting.....	255
6.4	Gemeentelijk inkomsten.....	257
6.5	Investeringen	260
6.7	Reserves.....	266
6.8	Voorzieningen	268
6.9	EMU saldo.....	269
BIJLAGEN	271	
	Bijlage 1 Overzicht gemeentelijke tarieven	272
	Bijlage 2 Dotaties en onttrekkingen aan reserves.....	275
	Bijlage 3 Looptijd, doel en hoogte van reserves.....	280
	Bijlage 4 Voorzieningen gemeentelijke middelen	287
	Bijlage 5 Voorzieningen met middelen van derden.....	289
	Bijlage 6 Meerjarig Investeringsplan.....	290
	Bijlage 7 Afkortingen	293

Voorwoord

Voor u ligt de begroting 2014. Het jaar waarin een nieuwe gemeenteraad en een nieuw college zullen aantreden, die met nieuwe plannen en nieuwe inzichten Den Haag verder gaan ontwikkelen. De begroting 2014 biedt daar alle gelegenheid toe. Het financiële fundament waarop het komend college kan bouwen is solide. Het structurele tekort, dat in de voorjaarsnota werd voorzien, is door dit college opgelost.

De begroting 2014 laat zien dat het huidige college volop doorgaat met realisering van plannen om te zorgen dat iedereen meedoet, dat de basis op orde is en dat we investeren in de toekomst van de stad. In de overtuiging dat Den Haag straks sterker uit de crisis komt, als we in samenwerking met ondernemers en inwoners blijven investeren in de stedelijke economie. Dat is overal in de stad zichtbaar. Bij de entrees van de stad, wordt gewerkt aan een uitstraling die de stad voor vrede en recht past. Zo ondergaat het einde van de Utrechtsebaan een gedaanteverwisseling, wordt NS-station Den Haag Nieuw Centraal komend jaar opgeleverd en wordt aansluitend de omgeving van station Hollands Spoor op de schop genomen. De aanleg van de Rotterdamsebaan, die Den Haag ontsluit via de Binckhorst, gaat eind volgend jaar beginnen.

In het centrum van de stad gonst het van activiteit. Den Haag heeft zich ontplooid als een uitstekende, gevarieerde winkelstad, eind 2014 met de Nieuwe Haagse Passage en een gloednieuw pand met luxe appartementen boven winkels. Den Haag ontwikkelt zich intussen steeds meer als echte studentenstad, nu de Universiteit Leiden op het punt staat zijn nieuwe onderkomen aan het Anna van Buerenplein officieel te openen – de vijfde locatie van de Campus Den Haag. Maar ook elders in de stad is en wordt veel gedaan om het profiel van Den Haag verder te versterken. Als internationale stad van vrede en recht, ‘the legal capital of the world’, aldus VN-secretaris-generaal Ban Ki-moon bij de viering van de honderdste verjaardag van het Vredespaleis eind augustus 2013. Een stad die inmiddels meer dan 160 internationale organisaties herbergt en in maart volgend jaar de wereldleiders ontvangt voor de Nuclear Security Summit.

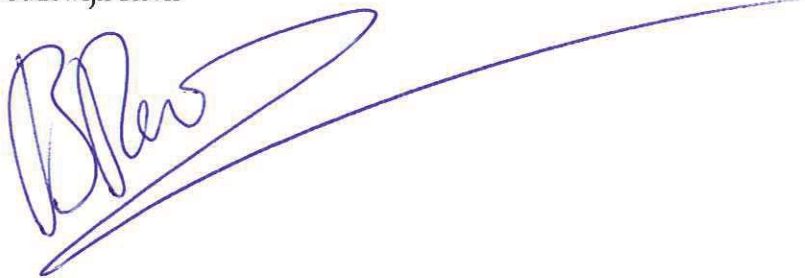
Den Haag is betaalbare, groene woonstad, die ook in 2014 tot de steden met de laagste woonlasten zal behoren, door verlaging van de afvalstoffenheffing met een procent. Als stad die in de afgelopen tien jaar aantoonbaar veiliger is geworden. Waar goed gehandhaafd wordt op de grootste ergernissen van Hagenaars: hondenpoep op de stoep, zwerfvuil in de straten, weesfietsen aan de lantarenpalen. Als schone stad, met ondergrondse afvalcontainers, waar de vuilniszak uit het straatbeeld verdwijnt en de meeuwen minder kans krijgen er een zootje van te maken.

Ondernemers hebben meer ruimte gekregen. Regels zijn versoepeld of geschrapt. Ook in financiële zin. Komend jaar wordt de ozb voor alle andere ondernemers die een café, winkel- of kantoorpand huren met 33 procent verlaagd. Dit komt bovenop de regeling die vorig jaar van kracht werd, waarbij de ozb voor starters die ruimte huren is geschrapt. Vooruitlopend op deze begroting is geld vrijgemaakt om in de hele stad zaken aan te pakken die goed zijn voor het midden- en kleinbedrijf, de leefbaarheid en de veiligheid. De crisis raakt ook Den Haag. Wij zijn ons bewust van de opgaven waarvoor de stad staat. Op het gebied van werkloosheid, met name die onder jongeren. Maar ook als het gaat om participatie, jeugdzorg en de zorg voor ouderen. Den Haag zet daarom alles op alles om een goed sociaal beleid te voeren, zodat iedereen kan meedoen in de stad.

Ondanks de crisis is er veel bereikt in Den Haag. Daarvoor hebben we alle zeilen bij moeten zetten. Het college dat in 2010 aantrad heeft direct besloten flink te bezuinigen. Om de gevolgen van de economische crisis te kunnen opvangen. Maar ook om te kunnen investeren in nieuw beleid. Ook door de begroting die nu voor u ligt, is de stofkam gegaan. Reserves en het meerjarig investeringsprogramma zijn tegen het licht gehouden. Het is een aanpak die vruchten afwerpt. Dat is te zien aan Den Haag anno 2013. En ook in 2014 zal Den Haag kunnen groeien en economisch sterker worden. Daar ben ik, met deze begroting in de hand, van overtuigd.

De wethouder van Financiën en Stadsbeheer,

Boudewijn Revis

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized initials 'BR' followed by a long, sweeping horizontal line that extends across the page.

Inleiding

1.1. Opzet begroting

Dit is de inleiding op de meerjarenbegroting 2014-2017. Deze inleiding schetst de belangrijkste ontwikkelingen in 2014. Het bevat de belangrijkste ontwikkelingen in de stad en belangrijkste begrotingsbesluiten, geclusterd naar thema. De bijbehorende budgettaire besluiten vindt u in de tabellen aan het einde van het overzicht. Een uitgebreidere toelichting en een vollediger uiteenzetting van alle voorstellen vindt u in de verschillende begrotingsprogramma's.

Deze begroting kenmerkt zich door het uitvoeringskarakter. Dat houdt in dat er weinig nieuwe plannen zijn en geen nieuwe bezuinigingen. Nieuwe plannen zijn aan een nieuw college dat na de verkiezingen in maart 2014 zal aantreden. Het is de laatste begroting van dit college. De afgelopen jaren heeft het college veel in beweging gezet. 2014 is in veel gevallen het jaar waarin geoogst wordt waar lang aan is gewerkt. Het jaar staat niet op zichzelf. Dit hoofdstuk is naast een vooruitblik ook een terugblik.

Per thema wordt, naast de activiteiten en resultaten in 2014, ook inzicht gegeven in verschillende resultaten tot nu toe. Dit gebeurt in blauwe kaders, zoals deze.

2014: voortzetten koers 2010 – 2013

In 2010 startte de uitvoering van het coalitieakkoord. In de wetenschap dat de doelstellingen ambitieus waren. En in de wetenschap van grote onzekerheden over de economie en landelijke politieke ontwikkelingen. Met ambitie ging het college aan de slag met de uitvoering van de plannen. Plannen om te investeren in de stad, om de stad vitaal te houden en aantrekkelijk voor bewoners, bedrijven, toeristen en (internationale) instellingen. Maar ook plannen om te hervormen en te bezuinigen. Plannen om de eigen organisatie af te slanken, de bedrijfsvoering te verbeteren, te ontkoken en de financiën gezond te houden. En onontkoombaar ook bezuinigingen op programma's en subsidies. Meer kracht vanuit de stad en vanuit de mensen, minder vanuit de overheid. De stad doet het zelf, de gemeente faciliteert. Om in de toekomst sterk te staan en voorzieningen op een goed peil te houden zullen organisaties en burgers meer op eigen benen staan en vaker elkaar helpen. Iedereen draagt zijn steentje bij. Doordat we op tijd hebben bijgestuurd en keuzes hebben gemaakt, ligt er opnieuw een robuuste begroting. De gemeente is financieel gezond en in staat om zonder aanvullende bezuinigingen de plannen uit te voeren.

Inmiddels zijn we drie jaar op weg. De ingezette koers heeft vorm gekregen. Ondanks de tegenwind blijft de stad in beweging. Goede voorbeelden hiervan zijn de Buurthuizen van de Toekomst, waar op 23 locaties in de stad partijen en bewoners gezamenlijk verantwoordelijkheid overnemen van de gemeente. (zie verderop). Een ander goed voorbeeld is het meerjarenprogramma Kunst en cultuur Haagse Nieuwe. Hierin is een hervormingsagenda uitgewerkt met de nadruk op cultureel

ondernemerschap en cultuureducatie. Het effect daarvan is tweeledig: culturele instellingen ontwikkelen een sterker eigen verdienmodel en investeren op een inventieve manier in nieuw publiek. Nieuw publiek zorgt voor meer inkomsten.

63 kunst- en cultuurinstellingen, waarvan 14 nieuwe, ontvangen gezamenlijk jaarlijks € 49,1 mln. aan subsidie.

De investeringen in de stad zijn zichtbaar. Soms in aangepaste vorm, bijvoorbeeld omdat andere partijen zich terugtrokken of omdat er geen markt voor was. De tegenwind heeft ons gedwongen vernieuwend te denken, zaken anders aan te pakken en nieuwe coalities te sluiten. Soms in een ander tempo of op een andere schaal. Maximale creativiteit was en is vereist om invulling te geven aan de nieuwe faciliterende rol. Minder regels, meer ruimte. Dit zien we bijvoorbeeld in de ruimtelijke ordening. We zijn op zoek gegaan naar nieuwe investeerders om ze te verleiden om zaken te doen in en met onze stad. Dit is bijvoorbeeld het geval met de uitbreiding van de universiteit Leiden in Den Haag naar 3500 studenten per jaar.

Goede voorzieningen, een goede bereikbaarheid, een fijne leefomgeving en een veilige stad waar je een goede woning kunt vinden zijn cruciale factoren in beslissingen om je hier te vestigen, als burger of als bedrijf. Het college is zich hiervan bewust en heeft hierin geïnvesteerd. De economie staat centraal. Daarbij wordt maximaal ingezet op de kracht van de stad en het potentieel. Den Haag is de internationale stad van vrede en recht, een stad vol cultuur, sport en evenementen en een aantrekkelijke winkelstad.

De afgelopen jaren is veel in gang gezet. Dit hangt samen met een bredere beweging waarbij mensen en organisaties in de stad de ruimte krijgen om ook zelf het stuur in handen nemen. Iedereen draagt actief zijn steentje bij aan een fijne, veilige leefomgeving met een goed voorzieningenniveau.

De rest van dit jaar en in 2014 voeren we uit wat we hebben afgesproken in het coalitieakkoord. Daarbij zien we ons nog steeds geconfronteerd met moeilijke tijden. Ook in Den Haag stijgt het aantal werklozen nog steeds. De werkgelegenheid trekt nog niet aan. Sommige plannen vergen aanpassing. Tegelijkertijd houden we vast aan de ingeslagen weg. Alleen zo stomen we de stad klaar voor een goede, gezonde toekomst. 2014 is een cruciaal voorbereidingsjaar in de aanloop naar de decentralisaties. Daarnaast hebben we oog voor lange termijn ontwikkelingen die verband houden met de regierol die we als eerste overheid hebben.

2014: Den Haag leeft

2014 wordt in vele opzichten een bijzonder jaar voor onze stad. Den Haag is gastheer van bijzondere evenementen en vieringen. In november 2013 start de viering van 200 jaar Koninkrijk. Er is een uitgebreid programma met een landing op Scheveningen en festiviteiten in het Vredespaleis. Op 29 maart 2014 vieren we het 200 jarig bestaan van de grondwet. De jeugd staat bij deze vieringen centraal. In maart vindt het Nuclear Security Summit plaats in het World Forum. Vanuit de hele wereld zullen bestuurders en delegaties voor het summit afreizen naar Den Haag voor deze tweedaagse conferentie. Dit evenement draagt bij aan het

World Tour Beachvolleybal, Europese Kitesurf Tour, EK Beachvolleybal 2012 en EK Beachsoccer 2011 zijn in Den Haag georganiseerd.

internationale karakter van onze stad. Met de aankoop van het World Forum in juli 2013 blijft Den Haag verzekerd van zijn topcongreslocatie. Om de positie van Den Haag op de congresmarkt te consolideren en te verstevigen is een internationaal congresgebouw als het World Forum onmisbaar. Daarom wordt het gebouw voor € 25 mln geronoveerd en uitgebreid. Dit vindt plaats in 2013 en 2014.

Eind mei 2014 start het WK Hockey in het ADO-stadion. Dit is een uniek topsportevenement. We hopen dat veel toeschouwers de Nederlandse heren en dames naar de gouden medaille gaan loodsen en dat die toeschouwers de gelegenheid aangrijpen een bezoek aan onze stad te brengen. In 2014 geven we prioriteit aan het opnieuw binnenhalen van topsportevenementen naar onze stad. Op cultureel gebied kent 2014 een belangrijk hoogtepunt. Na twee jaren van verbouwingen gaat het Mauritshuis weer open. Deze opening zal een feestelijk, spectaculair karakter krijgen. Deze evenementen vormen een belangrijke impuls voor de stad. In Den Haag is er in 2014 veel te beleven. Dit is niet alleen een prestatie van de gemeente maar juist van de vele Haagse vrijwilligers en particuliere instellingen en bedrijven die zich met hart en ziel inzetten voor Den Haag.

Economie en ontwikkeling voorop

Evenementen zijn goed voor het toerisme, de economie en de bedrijvigheid. In tijden van economische recessie is dat belangrijk. De evenementen in de stad genereren omzet bij veel bedrijven en daarmee werkgelegenheid. We willen de economie in de stad graag op allerlei wijzen ondersteunen. In juli 2013 besloot de raad al tot een versnellingsimpuls in de stadsdelen. Samen met bewoners en bedrijven verbeteren we de leefbaarheid in de wijken. Dit is een mooi voorbeeld van bewonersparticipatie en inspraak. Een aantal projecten is al voltooid. Begin 2014 worden de laatste projecten afgerond. Daarboven hebben we extra geld uitgetrokken voor Laak, Schilderswijk, Moerwijk/Bouwlust en Mariahoeve. Het opknappen van straten, pleinen, kleine herinrichtingen en projecten die bijdragen aan het verbeteren van de sociale veiligheid staan centraal. Ook zijn allerlei maatregelen in het kader van duurzaamheid ingezet, zoals het plaatsen van Led-lampen op verschillende plekken in de stad. De binnentuin van het Gemeentemuseum wordt overdekt. Het nieuwe glazen dak maakt het Gemeentemuseum tot een grote, representatieve ontvangstruimte van de stad. Perfect voor evenementen en conferenties. Eventueel kan dit al worden gebruikt voor het Nuclear Security Summit in maart.

In 2014 is de nieuwe Boulevard helemaal af. Reden om dan extra aandacht te besteden aan toerisme in Scheveningen en te proberen nog meer toeristen naar Scheveningen te trekken door het organiseren van extra evenementen en enkele grootschalige publiekscampagnes. Het college trekt hier extra geld voor uit.

De economie bevindt zich nog steeds in zwaar weer. Wij proberen de lokale lasten voor burgers laag te houden. In 2014 blijft de OZB gelijk en gaat de afvalstoffenheffing omlaag. Hiermee blijft Den Haag in de top drie van steden met lage lasten.

Den Haag trekt 45 mln. bezoekers per jaar. Dit levert 1,8 mld. aan bestedingen op. 1 op de 10 Hagenaars vindt werk in de toeristische sector.

De werkzaamheden aan de Nieuwe Boulevard zijn in drie jaar uitgevoerd. De zeewering is versterkt. De ruimtelijke kwaliteit heeft een indrukwekkende impuls gekregen.

De OZB voor woningen is met 10 procent gedaald vanaf 2010.

Wij vergeten ook de ondernemers niet. Zij worden getroffen door de economische situatie. Juist nu is het belangrijk dat alle ondernemers zich gesteund voelen, niet alleen de startende ondernemers. Dit doen wij door in 2014 de OZB-gebruikersbelasting voor niet-woningen te verlagen met één derde. Dit zorgt voor een lagere rekening voor gebruikers van winkelpanden, kantoren en andere werkpanden. Dit zijn Haagse ondernemers die dit steuntje goed kunnen gebruiken.

Sinds 2012 wordt de OZB aanslag van startende ondernemers gecompenseerd.

Veel ondernemers zijn actief in de stad. We willen graag het instrument van de Bedrijven Investeringszones behouden. Lokale bedrijven denken hierin actief mee over hun directe omgeving en dragen bij aan de ontwikkeling ervan.

Het aantal Bedrijven Investerings-Zones (BIZ) is uitgebreid: naar 20.

Investeren in de toekomst van de stad

Den Haag is in trek als woonstad. Het aantal inwoners blijft groeien. Via concrete, snelle impulsen zoals hierboven genoemd proberen we de stad mooier en leefbaarder te maken. Ook blijven we de stad ontwikkelen om nieuwe bewoners aan onze stad te binden. In 2014 worden er bijvoorbeeld 1500 nieuwe woningen opgeleverd.

In de periode 2010 t/m 2012 zijn bijna 6.000 woningen aan de voorraad toegevoegd. In 2013 wordt de bouw gestart van 2.000 woningen.

Een deel van de woningbouwproductie doen we door kleinschalig opdrachtgeverschap en kleine projecten in de stad. Particulieren en kleine ontwikkelaars krijgen hierin de mogelijkheid om op bepaalde kavels hun eigen huis te ontwikkelen of een klushuis op te knappen. In 2014 zullen er volgens het Kleinschalig Opdrachtgeverschap ruim 200 bouwkavels en kluswoningen in de verkoop worden gedaan. Dit gebeurt bijvoorbeeld in de Schilderswijk. Daar zetten we ook extra in op het aantrekken van andere doelgroepen en het aanpakken van achterstallig onderhoud van particuliere woningen.

Op 10 locaties zijn 330 bouwkavels en kluswoningen voor kleinschalig opdrachtgeverschap aangeboden.

Het college heeft aandacht voor de woonbehoefte van alle Hagenaars, ook die met lage inkomens. Ruim 30 procent van de opgeleverde woningbouw deze collegeperiode is sociale bouw. We sturen actief op het in stand houden van de kernvoorraad sociale woningbouw, zeker nu de wachttijden voor sociale woningen weer toenemen.

Den Haag wordt meer en meer een universiteitsstad. Daarom worden veel studentenwoningen gebouwd. De vestiging van de Universiteit Leiden in het Wijnhavengebied is een belangrijke mijlpaal. De verbouwing van de voormalige ministerietorens start in 2014. Naast de universiteit komen er woningen en winkels. Het aantal studenten van de Universiteit Leiden in Den Haag zal groeien naar 3500.

Tot 2013 zijn ruim 1.000 studentenwoningen/eenheden opgeleverd.

Een van de manieren om studentenhuisvesting te realiseren is door de transformatie van kantoren. Jaarlijks willen we 50.000 vierkante meter leegstaande kantoorruimte uit de markt nemen. Transformatie naar diverse vormen van wonen (bijvoorbeeld studenten, starters) heeft daarbij de voorkeur. Voor de afstoot van de Haagse Rijkspanden hebben wij in 2013 een samenwerkingsovereenkomst gesloten met het Rijk.

Tussen 2011 - 2013 is voor de transformatie van circa 160.000 m² kantoorruimte een bouwvergunning afgegeven.

Gelijktijdig met de universiteit wordt in het centrum openbare ruimte aangepakt: het gladde Belgisch hardsteen op het Spuiplein en Turfmarkt verdwijnt. De komende jaren zorgen we met de Haagse Loper voor een nieuwe openbare ruimte vanaf het Anna Van Bueren plein tot het Spuiplein. In 2014 wordt het gedeelte van het Anna Van Buerenplein tot en met de Turfmarkt gedaan. In 2014 wordt ook de verbouwing van het centraal station in Den Haag afgerond. De contouren van het eindresultaat zijn al zichtbaar. Met het nieuwe station heeft Den Haag een moderne, eigentijdse stationshal die past bij de omgeving.

Jaarlijks bezoeken 30 miljoen mensen de binnenstad van Den Haag.

Het centrum is een van de belangrijke winkelgebieden. Als winkelstad blijft Den Haag volop in ontwikkeling, waarbij met name de transformatie van de Grote Marktstraat, met vier bouwprojecten en de komst van grootschalige internationale retailers in het oog springt. Oplevering van de nieuwbouw is voorzien in 2014. In 2014 wordt het complex Amadeus op de hoek van het Spui en Kalvermarkt opgeleverd. Hierin komen winkels en appartementen. Eind 2014 wordt de Nieuwe Haagse Passage opgeleverd.

De afgelopen jaren zijn de winkelgebieden Paul Krugerlaan, Gentsestraat, Frederik Hendriklaan en Theresiastraat opgeknapt.

Met bovengenoemde ontwikkelingen in het centrum en de oplevering van het tweede deel van de Haagse Loper in 2018 zal het gehele centrumgebied een enorme gedaanteverandering hebben ondergaan. De raad heeft op 18 juli een belangrijk besluit genomen over de realisatie van de gezamenlijke huisvesting van het Residentie Orkest, het Nederlands Danstheater, het Koninklijk Conservatorium en stichting Dans- en Muziekcentrum op het Spuiplein ter hoogte van maximaal € 181,1 mln. Op het moment van verschijnen van deze programmabegroting vindt op verzoek van de raad een nadere studie plaats naar het alternatief van de werkgroep Dooievaar+ door Neutelings Riedijk Architecten. Indien uit de studie blijkt dat het alternatief van Dooievaar+ leidt tot een significant beter en goedkoper voorstel dan het Spuiforum is dat de basis voor de realisatie.

In 2014 wordt ook gestart met de vernieuwing van het stationsplein Hollands Spoor, waaronder een nieuwe stationstunnel en een nieuwe fietsenstalling. Ook worden nieuwe woningen en horeca aan het plein opgeleverd.

Niet alleen in het centrum van Den Haag ontwikkelt de stad zich. Ook elders in de stad zien we ontwikkelingen. In 2014 wordt druk gebouwd in Laakhaven West aan woningen en een groot Mandircomplex. De realisatie van de Sportcampus Zuiderpark begint zichtbaar in 2014. Ondanks het feit dat Vestia zich terugtrekt gaan we samen met de Haagse Hogeschool door met de realisatie van dit internationale (top)sport- en onderwijscomplex. We hebben het plan aangepast en leveren vanuit de gemeente een aanvullende bijdrage. Hiermee start in 2014 de bouw van een prachtig nieuw complex voor topsport, breedtesport en de oudste opleiding voor leraar lichamelijke oefeningen van het land. Vanaf het sportseizoen 2016/2017 kan het complex in gebruik worden genomen.

Begin 2012 werden problemen van Vestia duidelijk. Om voortgang in herstructurering en bouwproductie te houden, heeft de gemeente samen met Vestia een WOM voor Den Haag Zuidwest in oprichting.

Via de WOM Zuidwest zal de komende jaren de herstructurering van maximaal 1.000 woningen en grootschalige renovatie van 250 woningen plaatsvinden. De (reële) verwachting is dat de WOM voor Den Haag

Zuidwest een aanjaagfunctie zal hebben. Er zijn al signalen dat de markt bereid is de ontwikkelingen in Zuidwest met projecten te ondersteunen.

Voor stedelijke ontwikkeling gold dat er een tekort was voorzien in apparaatslasten vanaf 2015. In het verleden werden medewerkers stedelijke ontwikkeling betaald uit incidentele opbrengsten uit Rijksgeld en grondexploitaties. Nu de markt tegenzit en Rijksgeld stopt, lukt dat niet meer. Het college herstelt in deze begroting het fundament dat vast personeel als structureel in de begroting staat. Aanvullende tijdelijke projecten kunnen dan worden voorzien vanuit een flexibele schil. Het werken met tijdelijke contracten zal meer worden toegepast.

Den Haag wil in 2040 een klimaatneutrale stad zijn. Duurzaamheid is voor de gemeente belangrijk bij investeringen; zo wordt de stadsverwarming uitgebreid naar de Internationale zone. Onze stad is inmiddels een van de meest duurzame steden van Nederland. Initiatieven vanuit de stad worden krachtig gestimuleerd, de duurzaamheid in wijken is een succes. Bewoners worden actief ondersteund door voorlichting, maar ook door subsidieregelingen voor dak- en vloerisolatie, groene daken en zonnepanelen.

Verduurzaming van de woningvoorraad kan een verdere impuls gebruiken. De gemeente investeert daar extra in. Dit vormt een kans voor de stad, huiseigenaren en de vele kleine bouwbedrijven in de stad. Bijzonder is de oprichting van een revolverend investeringsfonds voor duurzaamheid genaamd ED. Via cofinanciering kunnen zo middelen gegeneerd worden voor verduurzaming van woningen.

Ook binnen de bedrijfsvoering van de gemeente wordt hard gewerkt aan duurzaamheid. Duurzaam inkopen is geprofessionaliseerd, voor de verduurzaming van de energievoorziening werken we met de rijksoverheid samen via EnergieRijk Den Haag. Nagenoeg alle gemeentelijke gebouwen zijn sinds 2012 'slim' bemeterd, waardoor we beter gaan sturen op energiebesparing.

Wij blijven investeren in onze internationale stad, met het accent op internationale organisaties en het veiligheidscluster. Dit doen we bijvoorbeeld met de aankoop van het World Forum Congres Center, waar verschillende internationale congressen plaatsvinden, en de gebiedsontwikkeling van de kern van de internationale zone van de stad. De internationale sector zorgt voor in totaal 35.000 arbeidsplaatsen en is daarmee een belangrijke banenmotor. Via investeringen in de fondsen Den Haag Internationale Stad en The Hague Security Delta maken wij deze ontwikkeling mede mogelijk. De vestiging van internationale organisaties, het organiseren van congressen evenementen (waaronder het Nuclear Security Summit in 2014) en het aanjagen van kennisinvesteringen op het gebied van veiligheid, vormen de kern van dit beleid. Den Haag wordt als (inter)nationale 'veiligheidshub' erkend. In de loop van de tijd vestigt zich naar verwachting een aantal instellingen in Den Haag, zoals het International Development Law Organization (IDLO). Via het Wervingsfonds maken wij dit mogelijk. Eind 2013 opent het landelijk

In Den Haag werken 2.300 huishoudens zelf duurzame energie op.

Er zijn nu zo'n 18.000 zonnepanelen in Den Haag. Dit is een toename van 10.000 in deze collegeperiode.

Den Haag huisvest nu 160 internationale organisaties, waarvan 95 in de sector Vrede en recht.

Organisaties als het European Cybercrime centre en het Nationaal Cyber Security Centre en bedrijven zoals Trigion, Wave Systems en Techshino hebben zich gevestigd in Den Haag.

innovatiecentrum veiligheid 'The Hague Security Delta-Campus' haar deuren. Van daaruit worden kansrijke projecten gefinancierd. In de veiligheidssector in Den Haag werken inmiddels 10.000 mensen en is een omzet van € 1,5 mld. De economische argumenten van banen en groei zijn van groot belang. Met deze open en internationale houding is een gedeeld prioriteitsbelang gevonden met het rijk. Ook voor de toekomst, want het levert de stad directe en indirecte banen op, de stedelijke verdien capaciteit wordt verder uitgebreid en het internationale profiel van stad en regio wordt verder verankerd en verbreed. Het WTC The Hague, dat in 2012 startte, en het groeiend aanbod van internationaal onderwijs, hebben een belangrijke rol hierin. Het aantrekken van bedrijven en instellingen naar onze stad, waaronder internationale (hoofd)kantoren, blijft prioriteit. Zo verwachten we de vestiging van Total in de stad.

In de afgelopen jaren vestigden verschillende internationale (hoofd)kantoren als Damco, APM Terminals, Kuwait Petroleum (Q8) en Aramco zich in Den Haag.

Het vestigingsklimaat van de stad is gebaat bij een goede bereikbaarheid van de stad. Een goede ontsluiting van de stad is een absolute voorwaarde hiervoor. Cruciaal voor Den Haag is de totstandkoming van de Rotterdamsebaan. Samen met het Rijk, de Provincie en andere gemeenten zetten wij onze schouders onder dit project. In 2014 wordt een aantal belangrijke voorbereidende werkzaamheden verricht voor de Rotterdamsebaan.

In 2013 werden de handtekeningen gezet onder de afspraken over de Rotterdamsebaan en is de financiële beschikking ontvangen.

Het komende jaar wordt de Metropoolregio Rotterdam Den Haag opgericht, inclusief de Vervoersautoriteit. Een regio waarin het merendeel van de Nederlandse topsectoren vertegenwoordigd is, waarin top-onderzoeksinstituten gelegen zijn en waarin meer dan 2.2 miljoen mensen wonen en werken. De Metropoolregio zal starten met taken rond bereikbaarheid en economisch vestigingsklimaat en het aanjagen van de samenwerking op ruimte, wonen en groen. Tegelijkertijd zal het stadsgewest worden afgebouwd.

Iedereen doet mee

Kern van het collegebeleid is participatie, meedoen. Uitgangspunt is dat iedereen die dat kan, ook actief meedoet. De gemeente biedt een vangnet voor die mensen die dat nodig hebben. Daarbij geldt het principe van wederkerigheid: waar mogelijk verwachten we ook dat mensen zich inspannen voor de stad.

Meedoen kan op veel verschillende manieren, bijvoorbeeld via vrijwilligerswerk. Het aantal vrijwilligers in de stad is nog nooit zo hoog geweest en stijgt door. Via praktische acties halen we ruimschoots ons doel, 27 procent van de Hagenaars doet vrijwilligerswerk. Nieuwe vormen zoals de burenhulpcentrale of de vrijwillige vervoersdienst slaan goed aan. Wij waarderen en steunen deze vrijwilligers.

27% van de Hagenaars is als vrijwilliger actief in allerlei sectoren.

Overbelaste mantelzorgers zijn op grote schaal uit hun isolement gehaald en ondersteund. Vele duizenden mantelzorgers die de zorg voor hun naaste anoniem dag in dag uit op hun schouders namen ontvangen ondersteuning waardoor zij hun belangrijke taak langer en met meer bevrediging kunnen

In Den Haag zijn 74.000 mantelzorgers actief.

volhouden. De weg naar kleinschalige zorg in buurten dicht bij de mensen is ingezet.

Overall in de stad ontstaan Buurthuizen van de Toekomst, plekken waar mensen en verenigingen samen verantwoordelijkheid nemen voor een bloeiende samenleving, niet meer alleen leunend op subsidie of overheidsmiddelen maar echt zelfredzaam, creatief en innovatief. In 2014 zal het aantal Buurthuizen verder stijgen. Partijen in de wijk zijn bereid elkaars mogelijkheden en middelen beschikbaar te stellen.

Activiteiten van de 22 gesloten buurthuizen zijn ondergebracht bij andere accommodaties in de wijk. Partijen vinden elkaar nu in de 23 Buurthuizen van de Toekomst.

Onze stad kent een toenemend aantal mensen dat meedoet via mantelzorg of vrijwilligerswerk. Dat is een goede ontwikkeling. Aan de andere kant is het op dit moment voor meer mensen lastig om een betaalde baan te vinden. De werkloosheid is, ondanks veel inspanningen, gestegen naar bijna 21.000 personen. De gemeente heeft de buffer in de reserve WWB verhoogd naar een maximum van € 20 mln. om dit op te kunnen vangen.

Het Werkgevers Servicepunt (WSP) heeft meer mensen met succes geholpen: van 65 procent in 2010 tot 71 procent in 2012.

Uitgangspunt in ons beleid is dat mensen zelf en de gemeente de handen ineen slaan om zoveel mogelijk mensen te laten re-integreren. Om zoveel mogelijk mensen aan het werk te helpen wordt er in 2014 meer ingezet op de social return regeling en worden werkgeversarrangementen afgesloten. In deze werkgeversarrangementen worden maatwerkafspraken gemaakt met werkgevers om werklozen in dienst te nemen, waar tevens gebruik wordt gemaakt van de inzet van werkgeverscheques en loonkostensubsidie. Ook in regionaal verband zijn we actief. In Haaglanden-verband voeren we de afspraken uit die in april 2013 zijn vastgelegd in het Sociaal Akkoord. Daarnaast staan centraal de werkgeversbenadering en inzet op 45+, in samenwerking met het UWV.

In het Sociaal Akkoord is een extra impuls afgesproken voor de regionale aanpak jeugdwerkloosheid en het voorbereiden op de Participatiewet.

Werkloosheid komt voor in alle leeftijdscategorieën. Extra zorgelijk is de hoge werkloosheid onder jongeren. In de hele EU is dit een groot probleem. In Den Haag stijgt de werkloosheid onder jongeren ook sterker dan onder andere categorieën. De gemeente wil het maximale doen om werkloosheid onder jongeren te voorkomen en op te lossen. Er is een actieplan jeugdwerkloosheid om dit te op te pakken. Bijzondere aandacht vergen de zorgjongeren die verder van de arbeidsmarkt afstaan, en die te maken hebben met meervoudige problematiek. Om hen weer terug naar school of aan het werk te krijgen, krijgen ze extra begeleiding van een sociaal casemanager. Via het project Huis aan Huis aan het werk worden in 2014 alle WWB-klanten in de Schilderswijk bezocht die langer dan 3 jaar in de WWB zitten. Ook jongeren die zich niet hebben gemeld aan de balie worden hierdoor opgespoord en weer begeleid naar school of werk.

De Ooievaarspas is behouden voor Hagenaars met een inkomen tot 130 procent van het minimum.

Samenhangend met de hogere werkloosheid neemt ook het beroep op de bijzondere bijstand en diverse armoedeverzoeken toe. Den Haag staat ervoor dat mensen die echt ondersteuning nodig hebben, dit ook krijgen. Daarbij vergeten we de Haagse kinderen niet (zie verderop).

50.000 Hagenaars maken gebruik van Collectieve Zorgverzekering via de gemeente. Dit is een stijging van 70 procent t.o.v. 2010.

Bij een deel van de mensen zorgt een achterstand in taal of kennis van de Nederlandse samenleving ervoor dat het moeilijk is om een actieve bijdrage

te leveren aan de samenleving. Den Haag kent een grote groep (arbeids)migranten, waarvan een deel met een achterstand kampt. Via inburgeringstrajecten kunnen zij een belangrijke stap zetten. Vanaf 2013 moeten, door landelijke wetgeving, inburgeraars hun traject zelf betalen.

Tussen 2010 en 2012 hebben we 17650 inburgeringstrajecten verzorgd.

Kern van de aanpak in integratiebeleid blijft het bevorderen dat nieuwe Hagenaars, waar ze ook vandaan komen, binnen één generatie te integreren. Zo willen we mensen met een verschillend verleden, één toekomst bieden. Taal is hierin prioriteit. Ook in 2014 investeren we in het programma Taal in de Buurt, waar jaarlijks 2500 mensen aan meedoen, en in taallessen voor mensen met een uitkering en arbeidsmigranten. Omdat veel van de in Den Haag wonende arbeidsmigranten werkzaam zijn in de regiogemeenten zoeken wij telkens meer ook op regionaal niveau naar oplossingen.

1589 migranten hebben een taaltraject gevolgd. 146 adressen zijn bezocht in het kader van de handhaving; 74 daklozen zijn teruggekeerd naar hun herkomstland; 95 werklozen zijn aan het werk geholpen. 500 huisvestingsplaatsen voor arbeidsmigranten zijn gerealiseerd.

Een goede beheersing van de Nederlandse taal geeft kinderen ook betere kansen op een goede toekomst. Het is beter om achterstanden te voorkomen, dan ze later op te lossen. Met voorschoolse educatie proberen we kinderen een goede uitgangspositie te geven. Ook in 2014 willen we dat zoveel mogelijk kinderen die dat nodig hebben aan voorschoolse educatie deelnemen. 80 basisscholen hebben een ontwikkelingsprofiel: een aanbod van naschoolse activiteiten. In het voorgezet onderwijs hebben sommige kinderen extra ondersteuning nodig. Met het 'leerkansenprofiel' hebben kinderen op 25 brede buurtscholen extra onderwijstijd in 2014. Er komen meer en betere zomer- en weekendscholen. Wij willen hiermee ook vroegtijdige schooluitval tegengaan. Kinderen moeten de school verlaten met en niet zonder diploma.

Ruim 4100 kinderen volgen nu voorschoolse educatie.

In de hele stad zijn we bezig met de ontwikkeling van die brede buurtscholen. Dit wordt belangrijk centraal punt in de wijken waar veel organisaties samenwerken om de kansen van opgroeiende kinderen te vergoten. Het college investeert ook in 2014 hierin. Dat geldt ook voor de gebiedsontwikkeling rondom die scholen. In Moerwijk en Bouwlust voeren we dit uit. Hier trekken we extra middelen voor uit.

Tussen 2005-2011 nam het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters af met 22%. In het laatste jaar is er een daling van ongeveer 4,6%.

Ruim 45.000 kinderen volgen basisonderwijs in Den Haag en 25.000 kinderen voorgezet onderwijs. Het verzorgen van goede onderwijshuisvesting voor deze kinderen is taak van de gemeente. Daarbij zijn we bezig met het inhalen van een achterstand, met de extra middelen die we hier voor uitgetrokken hebben. Het Rijk heeft echter besloten tot een forse besparing op onderwijshuisvesting. Onze prioriteit ligt bij het behoud van een acceptabel niveau. De gemeente compenseert deze bezuiniging daarom grotendeels uit eigen middelen. Naast onderwijs verzorgt en faciliteert de gemeente verschillende andere voorzieningen voor de Haagse jeugd. Met het Deltaplan Cultuureducatie maken alle basisschoolkinderen in Den Haag kennis met cultuur. Dit draagt ook bij aan de ontwikkeling tot creatieve Stad.

In de afgelopen 3,5 jaar is in totaal door 26 scholen nieuwe huisvesting in gebruik genomen, een stijging met twee.

Naast de geestelijke ontwikkeling is fysieke ontwikkeling van belang. Niets is zo belangrijk daarvoor als spelen. Spelen moet leuk en veilig zijn en dicht in de buurt. Zo kunnen zo veel mogelijk kinderen lekker buiten spelen.

Er zijn nu veel meer en veel betere speelplekken.

Naast buitenspelen zijn ook andere vormen van beweging van belang. Op verenigingen en in de gemeentelijke zwembaden, waaronder het nieuwe geopende 50-meterbad Hofbad, zijn daar volop mogelijkheden voor. Via 'Kinderen doen Mee' bereikt de gemeente een toenemend aantal kinderen. Daarnaast ondersteunen we sportverenigingen op verschillende manieren. Zij zorgen er samen voor dat 125.000 Hagenaars kunnen sporten in verenigingsverband.

Sinds 2010 is de deelname aan 'Kinderen doen Mee' verdubbeld van 4000 naar 8400. 70 % van de doelgroep gebruik van de schoolkostenregeling.

Een gezonde leefstijl staat centraal. Niet alleen via sport en beweging, maar ook via gezond eten. Aan het in 2013 geopende leefstijlcentrum WOW in de Schilderswijk zullen ook in 2014 artsen, fysiotherapeuten en diëtisten samen aan de gezondheid van kinderen werken. Dit is een van de elementen van de Schilderswijk aanpak.

Mensen die niet in goede gezondheid verkeren of een beperking hebben moeten kunnen meedoen. Veel gebouwen, waaronder culturele en toeristische trekpleisters, en het openbaar vervoer zijn toegankelijker geworden. Mensen met een beperking kunnen tegenwoordig (vaak na jaren) ook weer op het strand en aan zee terecht door de betonnen paden naar de zee.

Er zijn 76 openbare gebouwen en 500 bushaltes beter toegankelijk gemaakt voor mensen met een beperking.

De gemeente verzorgt in de toekomst voorzieningen voor een vijfde van Hagenaars. Hieronder valt een groeiende groep ouderen en gehandicapten die meerdere voorzieningen nodig hebben. Onze inspanningen zijn ook volgend jaar gericht op kwalitatief betere ondersteuning van ouderen en gehandicapten door aangepast vervoer, woningaanpassing en huishoudelijke hulp. 2014 staat in het teken van de voorbereiding op de decentralisaties van taken van het rijk naar gemeenten. Vanaf 2015 / 2016 is de gemeente ook verantwoordelijk voor de jeugdzorg, delen van de AWBZ en participatie. 2014 wordt een cruciaal jaar in de voorbereiding. De decentralisaties bieden grote kansen. De gemeente wordt dé eerste overheid in het sociale domein. Een ontkokerde benadering van Hagenaars die gebruik maken van voorzieningen is mogelijk. Dit is makkelijker gezegd dan gedaan. De decentralisatie van taken gaat gepaard met grote kortingen. Waar noodzakelijk en mogelijk worden met andere gemeenten lobbytrajecten gevoerd om de zorg voor Hagenaars overeind te houden. Toch starten wij met de voorbereidingen. Kern van de aanpak is om te werken met wijkteams die vanuit meerdere disciplines de problemen van mensen oplossen en niet alleen vanuit hun eigen vakgebied werken. Of het nu gaat om een eenzame hoogbejaarde, een gezin met schulden en opvoedproblemen of een verslaafde dakloze, de zorg moet deskundig en dicht bij de burger. Dit vraagt ook een aantal investeringen en overgangskosten. Het college stelt daarom een decentralisatiefonds voor om deze kosten te kunnen maken in 2014 en 2015.

Het actieprogramma 'Oud is in' heeft o.a. geleid tot betere maaltijden in verzorgingstehuizen, meer sportactiviteiten en het oprichten van dementie-ontmoetingscentra.

Basis op orde

Om aantrekkelijk te zijn voor bewoners, ondernemers en toeristen moet de basis van de stad op orde zijn. Dit houdt in dat de stad schoon, heel en veilig is. En dat de stad bereikbaar, leefbaar en gezond is. Veel investeringen in de stad die daaraan bijdragen zijn volop in uitvoering.

In 2014 gaat we door op de succesvol ingeslagen weg van het veiligheidsplan. In spoor 1, de aanpak van zware en veelvoorkomende criminaliteit, hebben de nazorg en preventie van overvallen, woninginbraak en veiligheid in en om de woning prioriteit. In spoor 2, de gebiedsgerichte aanpak, vormt ook het komende jaar de aanpak van criminele en overlastgevende groepen het belangrijkste speerpunt. De mix van repressie, preventie en nazorg, '-hard als met moet, zacht als het kan'- in combinatie met een integrale benadering gericht op de groep, het individu en de omgeving leiden tot een effectieve probleemgerichte aanpak. Deze aanpak heeft zich in de praktijk bewezen en wordt met kracht voortgezet. In het derde spoor, gericht tegen georganiseerde criminaliteit, ligt het accent in 2014 op de bestrijding van mensenhandel (waaronder Chinese massagesalons), vastgoedfraude, witwassen en hennepsteelt. Burgers spelen zelf een actieve rol in het leefbaar houden van hun eigen omgeving.

Huiselijk geweld is een groot probleem met veel slachtoffers. Een groot probleem is nog te vaak dat dit achter de voordeur blijft. Daarom is ook in 2014 een belangrijke doelstelling dat het aantal meldingen en aangiftes nog verder omhoog gaat. De gezamenlijk ontwikkelde aanpak van de G4 wordt landelijk ingevoerd.

Bij een basis die op orde is hoort een goede bereikbaarheid. Een belangrijke investering in dat kader is de Rotterdamsebaan (zie hierboven). Besloten is om de Rijswijkseweg op de schop te nemen, voor de verkeersveiligheid en doorstroming van al het verkeer.

De komende jaren zal nog een fors aantal parkeerplaatsen worden gerealiseerd. De uitvoering van het P2500 programma loopt volop. We bereiden nu besluiten voor, voor nog eens 500 parkeerplaatsen in Laak en de Bomenbuurt. Een andere manier om bereikbaarheid te verbeteren is het gebruik van de fiets en het openbaar vervoer te bevorderen.

De bereikbaarheid van Den Haag per openbaar vervoer per trein is van belang. Door het opheffen van de Beneluxlijn per december 2012 is Den Haag verstoken geraakt van directe internationale treinverbindingen. Den Haag heeft daarna het initiatief genomen om treinpaden aan te vragen en vervoersondernemingen uit te nodigen een intercityverbinding Den Haag-Brussel (via Brussels Airport) te gaan exploiteren. Dit heeft ertoe geleid dat op 20 juni 2013 een intentieverklaring is getekend tussen de gemeente Den Haag, Arriva en Brussels Airport om uiterlijk in 2015 deze treinverbinding tot stand te brengen

Met de eerdergenoemde verbeteringen op de stations vergroten we de aantrekkelijkheid van het openbaar vervoer. Op de stations breiden we de fietsenstallingen uit. Ook elders in de stad creëren we fietsparkeerplekken. In overleg met de Bijenkorf streven we naar een opening van een grote fietsenstalling achter de Bijenkorf in het voorjaar van 2014 en ook de Biesiekettes worden beter benut ofwel uitgebreid. Voor fietsparkeren trekken we structureel extra geld uit vanuit de reserve parkeren.

Den Haag is de afgelopen 10 jaar aantoonbaar veiliger geworden.

In 2013 zetten ruim 500 bewoners, verdeeld over 36 bewoners-initiatieven veiligheid (buurtpreventie, nachtpreventieteams en straatvertegenwoordigers), zich in voor de veiligheid en leefbaarheid van hun buurt door middel rondes door buurt.

Het aantal meldingen bij het Steunpunt Huiselijk Geweld is van 1.832 in 2010 met 50% toegenomen tot 2.794 in 2012,

De aanleg van 2.100 parkeerplaatsen zijn gerealiseerd of gestart in voorbereiding.

Sinds 2006 is bijna 100 km fietspad geasfalteerd, waarvan 30 km in 2011 /2012.

Door de samenwerking tussen NS, HTM en de gemeente zullen we de komende jaren €65 mln. investeren in het openbaar vervoer. In 2014 komt er onder andere wifi in de trams, een gezamenlijke app., gezamenlijke loketten en bereiden we het opknappen van Laan van NOI voor.

In 2013 werd een samenwerkingsovereenkomst gesloten met HTM en NS.

Naast aan wifi in de trams werkt Den Haag aan snel en breed beschikbaar internet in de stad, zowel voor bewoners als voor bezoekers door een open glasvezelnetwerk. Ook het aanbieden van Wi-Fi op de openbare ruimte wordt ontwikkeld. Ook andere locaties volgen, zoals de Scheveningse jachthaven, Kijkduin en de Haagse markt.

Er zijn Wi-Fi pilots in de openbare ruimte in het Zuiderpark, de Grote Marktstraat en het Spuiplein.

Een mooie, schone stad is aantrekkelijk. Juist daar waar de stad dichtbevolkt is, zijn ondergrondse restafvalcontainers een must. Deze worden gefaseerd in de stad aangelegd. In 2014 gaan er 900 ondergrondse containers de grond in. Het grootste deel wordt geplaatst in Oud Scheveningen, Vissershaven, Oostbroek-Zuid, Oostbroek-Noord, Rustenburg, Bezuidenhout-West en Bezuidenhout-Midden. Daarmee maken we een inhaalslag die is opgelopen door het volgen van zorgvuldige procedures.

Tussen 2010 en nu zijn er bijna 1600 nieuwe ondergrondse containers geplaatst. Tot eind 2012 zijn er 1500 containers geplaatst in de krachtwijken.

Eind 2013 / begin 2014 wordt de Bosbrug heropend en is dan weer veilig voor alle verkeer. De trams kunnen dan ook weer de reguliere route rijden. Er wordt extra hard gewerkt aan het structureel op orde krijgen van het onderhoud van bruggen, kademuren en constructies.

In de Schilderswijk zijn de Hobbemastraat, Jacobastraat, Stortenbekerstraat en Van Der Neerstraat opgeknapt en is de openbare ruimte opgevaardeerd.

Daar waar de bestaande afspraken in de uitvoering een impuls nodig hebben, doen we dit. Dit zijn bijvoorbeeld maatregelen voor duurzaamheid (zie hierboven). Om in 2014 onderhoud van wegen in woonstraten, afvalbakken in het groen, banken in de openbare ruimte, straatnaamborden en straatmeubilair aan te pakken trekt het college extra geld uit. Dit is naast de eerdergenoemde impuls in de stadsdelen. Zo doen we er in 2014 ook een schepje bovenop.

De inhaalslag in het oplossen van storingen in openbare verlichting zetten we in 2014 voort. Het verbeteren van verlichting op fietspaden is van belang. Zo worden 'enge' plekken verbeterd. Op beschermde stadsgezichten wordt bijvoorbeeld historische verlichting geplaatst.

Sinds 2010 zijn er 16 schakelkasten, 564 masten en 2439 armaturen vervangen en verouderde kabels vernieuwd.

De openbare ruimte moet schoon en opgeruimd zijn. De handhaving richt zich op het mooi houden van de stad. Achtergelaten en vernielde fietsen worden uit het straatbeeld verwijderd. Veel mensen ergeren zich aan permanent geparkeerde fietsen, omdat een groot deel van de fietsen blijft staan. Op korte termijn start een proef in Het Valkenbos- en Regentessekwartier met het handhaven op en verwijderen van fietsen die al lang geparkeerd staan, maar nog geen fietswrak zijn. Als de proef succesvol is, gaan we deze aanpak uitbreiden.

Er zijn in 2012 in totaal 13.038 fietsen bij het fietsdepot.

De gemeentelijke handhaving gaat veranderen. Vanaf 2014 wil het college één integrale handhavingsorganisatie tot stand brengen. Handhavers gaan gezamenlijk handhaven op leefbaarheid, (fiets)parkeren en veiligheid. Doel is om de straat leefbaar te houden. Het college trekt ook extra geld uit om de handhavingsketen te verbeteren en zo efficiënter op straat te kunnen opereren.

De handhaving is uitgebreid naar 125 handhavers. Van alle gemeenten deelt Den Haag de meeste boetes uit. In 2012 21.000.

De dienstverlening van de gemeente verandert. Al enkele jaren toont onafhankelijk benchmarkonderzoek aan dat het digitale loket op DenHaag.nl tot de beste in Nederland behoort. In 2012 kreeg DenHaag.nl als eerste van de vier grote steden het Drempelvrij Waarmerk met drie sterren voor de toegankelijkheid ervan. Steeds meer diensten worden digitaal aangebonden: dat is efficiënt voor de klant en de gemeente. Uiterlijk per 2017 kunnen burgers en bedrijven al hun zaken met de overheid digitaal afhandelen. Wij streven in algemene zin naar een goede inzichtelijkheid en transparantie. Het openbare online subsidieregister, dat in 2013 gelanceerd is, wordt bij deze begroting uitgebreid.

DenHaag.nl had in 2012 3.700.000 unieke bezoekers. Van de klanten van 14070 werd 77% in 2012 in één keer afgehandeld.

De betrokkenheid van onze medewerkers bij de stad en hun werk is groot. Gezamenlijke inzet is vereist om de komende jaren de dienstverlening van onze gemeente op een goed niveau te houden, ook met de nieuwe taken die in het kader van de decentralisaties op ons af komen. De gemeentelijke organisatie zelf is daarbij ook voortdurend in beweging. De gemeente heeft de afgelopen jaren flink moeten bezuinigen. Daarbij is ook fors in het eigen vlees gesneden. De formatie zal voor 2014 met 1.050 fte worden teruggebracht. In de loop van 2013 was ongeveer 85 procent van deze doelstelling gerealiseerd. Het Bureau Van Werk Naar Werk levert hier een grote bijdrage. Het bureau ondersteunt medewerkers die ontslag aangezegd hebben gekregen. Ook de externe inhuur van personeel is fors gereduceerd.

Bij de laatste verkiezingen zijn voor de 268 Haagse stembureaus 2.026 stembureauleden geworven en getraind, waarvan 29 procent uit de gemeentelijke organisatie.

Het bureau Van werk naar werk heeft meer dan 150 re-integratiekandidaten bemiddeld.

Naast de grote personele reorganisatie als gevolg van de apparaatskostenbezuiniging die de afgelopen jaren is uitgevoerd, is ook de bedrijfsvoering aan het vernieuwen. In 2014 zal bijvoorbeeld de centralisatie van de uitvoering van het subsidieproces plaatsvinden. Nog deze periode stelt het college de visie op de ontwikkeling van de organisatie 2020 vast. Duidelijk is dat in 2014 de structuur van de organisatie staat. Het oorspronkelijke aantal van 12 diensten is teruggebracht naar 5 kerndiensten, er is een kaderstellende Bestuursdienst en de uitvoering in de bedrijfsvoering is door het IDC als shared service centrum ter hand genomen. De werkplekken van de gemeente clusteren we in het Stadhuis, de Leyweg en de overige stadsdeelkantoren. Hierdoor kunnen veel andere panden worden afgestoten, waardoor op termijn een fikse besparing kan worden gerealiseerd.

De externe inhuur is van 18 % in 2010 gedaald tot 12% in 2012.

Maximaal sturen op realisatie begroting

De afgelopen jaren hebben we alles op alles gezet om plannen te realiseren. Veel van de afspraken zijn gerealiseerd of worden in 2014 gerealiseerd. Een telkens terugkerend probleem is een te groot optimisme in de planning van projecten. Hierdoor wordt de begroting niet conform planning uitgevoerd. Dit heeft onderbesteding tot gevolg. Dat is niet de bedoeling. Het college wil onderbesteding tegengaan en realistischer begroten. Een ontkokerde, meer gecentraliseerde investeringsraming is daarvoor nodig. In 2014 zetten we die ingeslagen weg met kracht voort. Ook bij subsidies gaan we strakker begroten. Daarnaast wordt de post onvoorzien verlaagd. Realisatiecijfers van de afgelopen jaren gecombineerd met een goed – op basis van het

risicocumulatiemodel – gefundeerde weerstandsvermogen voor bekende risico's maken dit mogelijk.

We zijn wederom met de stofkam door de begroting en reserves gegaan. Het meerjareninvesteringsprogramma is onder de loep genomen. Dit heeft geleid tot meerdere bijstellingen die u terugvindt in de begrotingsprogramma's. Daarnaast hebben we door versnelde afschrijvingen en de afkoop van leningen structurele financieringslasten bespaard. Doel daarvan was om te komen tot een realistische én sluitende meerjarenbegroting. Het structurele tekort dat was voorzien in de Voorjaarsnota is daarmee opgelost. De begroting is structureel sluitend.

Conclusie en vooruitblik

De afgelopen jaren is veel in gang gezet. Dit hangt samen met een bredere beweging waarbij mensen en organisaties in de stad de ruimte krijgen om ook zelf het stuur in handen nemen. Iedereen draagt actief zijn steentje bij aan een fijne, veilige leefomgeving met een goed voorzieningenniveau. Deze begroting kenmerkt zich door het uitvoeringskarakter en kent weinig nieuwe plannen en geen nieuwe bezuinigingen. Nieuwe plannen zijn aan een nieuw college dat na de verkiezingen in maart 2014 zal aantreden. Dit college laat daarbij wel een structureel sluitende begroting achter, dankzij het tegengaan van onderbesteding en verlaging van de financierings- en afschrijvingslasten. Wel gaan we volop door met de uitvoering van de plannen die we in deze collegeperiode willen realiseren. Dit doen we om ervoor te zorgen dat iedereen meedoet, dat we investeren in de toekomst van de stad en de basis van de stad op orde is. Waar nodig doen we er een schepje bovenop en lossen we problemen op. Veel besluiten in deze begroting betreffen een extra impuls of een gewijzigd accent van bestaande plannen. De uitvoering staat in 2014 voorop. 2014 is een jaar waarin we veel resultaten zullen zien van de ingezette koers. De stad staat niet stil en de gemeente ook niet.

Wij zijn ons bewust van de opgaven in de stad op participatie, jeugdzorg, ouderenzorg en bij de (jeugd)werkloosheid. We zorgen ervoor dat door een goed sociaal beleid de kwetsbare inwoners mee kunnen doen in de stad. Nu stilstaan in de ontwikkeling van de stad betekent dat er over een paar jaar geen resultaten zijn. Stilstand is achteruitgang. Continue investeringen in veiligheid, leefbaarheid en bereikbaarheid zijn nodig om de stad aantrekkelijk te houden voor bewoners, bedrijven en bezoekers van onze stad. De gemeente werkt daarbij samen met bewoners en bedrijven en betreft hen via inspraak en samspraak bij de ontwikkelingen. Zo behouden we de dynamiek en zwengelen we die waar mogelijk aan. Het college heeft er vertrouwen in dat een nieuw college daarmee een goed vertrekpunt heeft voor de komende collegeperiode 2014-2018.

1.2. Financiële overzichten

Het vertrekpunt voor de begroting is de voorjaarsnota. Dit hoofdstuk gaat in op de ontwikkelingen sinds het verschijnen van de Voorjaarsnota die het budgettaire kader hebben beïnvloed. Samen met de berekening en actualisatie van het weerstandsvermogen volgt hieruit de voor de knelpunten inzetbare ruimte. Wel zijn er een aantal andere ontwikkelingen geweest die hebben geleid tot de bijstelling van het budgettaire kader. Het kader bedraagt incidenteel € 99 mln. en structureel € 20 mln. voordelig. Het kader is de basis om de knelpunten en intensiveringen mee te dekken. De knelpunten en intensiveringen zijn net zo groot als het kader en daarmee is de begroting meerjarig sluitend.

De knelpunten en intensiveringen zijn ingedeeld in de volgende vijf onderwerpen:

- 1) onvermijdelijke knelpunten;
- 2) zichtbare impulsen op korte termijn;
- 3) investeren in de stad;
- 4) iedereen doet mee;
- 5) de basis op orde.

In de onderstaande tabel treft u op hoofdlijnen het budgettaire kader en de inzet daarvan aan. In de kolom Kader ziet u het budgettaire kader volgens de voorjaarsnota. In de voorjaarsnota is aangekondigd dat door een nadere analyse van de programma voordelen uit de jaarrekening het budgettaire kader wordt aangevuld. Het resultaat van deze analyse ziet u op de regel programmavoordelen. In de kolom Knelpunten en intensiveringen ziet u hoe we het budgettaire kader vervolgens hebben ingezet. Verderop in dit hoofdstuk worden de verschillende onderwerpen nader gepreciseerd in concrete maatregelen. In de programma's worden de maatregelen inhoudelijk toegelicht. Op de laatste regel van de tabel ziet u het verschil tussen het kader en de inzet daarvan. Door het inzetten van de incidentele voordelen in de jaren 2014-2017 voor het incidentele tekort in 2013-2017 sluit de begroting als geheel.

Onderdelen (+ is voordelig voor algemene ruimte)	Incidenteel 2013-2017	Structureel			
		2014	2015	2016	2017
<i>Kader</i>					
Voorjaarsnota 2013 inclusief maatregelen	30.792	37.046	26.099	3.974	-3.900
Inzet programma voordelen	68.425	13.024	16.421	17.546	23.970
Totaal kader	99.217	50.070	42.520	21.520	20.070
<i>Knelpunten en intensiveringen</i>					
Onvermijdelijke knelpunten	30.991	906	970	7.698	7.698
Zichtbare impuls op korte termijn	20.556		50	50	50
Investeren in de stad	43.350				
Iedereen doet mee	55.100	800	800	800	800
De basis op orde	26.278	2.000	11.500	11.500	11.500
Totaal knelpunten en intensiveringen	176.275	3.706	13.320	20.048	20.048
Saldo (kader +/- knelpunten)	-77.058	46.364	29.200	1.472	22

Voorjaarsnota 2013

Het vertrekpunt voor de begroting is de voorjaarsnota. Op basis van de jaarrekening 2012 en exogene factoren die de begroting beïnvloeden is in de voorjaarsnota het budgettaire beeld geschetst. De voorjaarsnota biedt daarnaast inzicht in de financiële knelpunten en risico's waarmee het college zich geconfronteerd ziet. Zoals in de voorjaarsnota al is aangekondigd, lopen we bij deze begroting niet vooruit op de mogelijke financiële gevolgen deze bezuinigingen. De voorjaarsnota 2013 en de maatregelen om de begroting sluitend te maken vormen samen het kader. In de voorjaarsnota presenteerde we een incidenteel voordeel van € 119,7 mln. en een structureel nadeel van € 15,08 mln. vanaf 2017. In de voorjaarsnota hebben wij aangekondigd dat we het voorziene tekort grotendeels oplossen door het versneld afboeken van investeringen met een maatschappelijk nut en een hiermee samenhangende herfinancieringsoperatie. In de aanloop van de begroting hebben wij deze maatregel verder uitgewerkt. Op basis hiervan zijn de bedragen die deze maatregel oplevert naar boven bijgesteld. De maatregel kost eenmalig € 88,9 mln., maar levert structureel voor de jaren 2017 en verder € 11,18 mln. aan rente- en kapitaallasten besparingen op. Hierbij hebben we dan al rekening gehouden met de op termijn noodzakelijke vervangingsinvesteringen.

VOORJAARSNOTA 2013 (+ is voordelig voor algemene ruimte)	Incidenteel 2013-2017	Structureel			
		2014	2015	2016	2017
Voorjaarsnota 2013	119.720	29.220	15.920	-7.580	-15.080
Afboeken investering maatschappelijk nut	-88.928	7.826	10.179	11.554	11.180
Voorjaarsnota 2013 inclusief maatregelen	30.792	37.046	26.099	3.974	-3.900

Inzet programmavoordelen

Na het afboeken van de investeringen met een maatschappelijk nut en de herfinancieringsmaatregelen resteert nog een tekort. In de voorjaarsnota kondigden we aan dat we dit tekort oplossen door het inzetten van structurele programmavoordelen zoals die uit de jaarrekening blijken. Mede naar aanleiding van de opmerkingen in de Rekeningencommissie bij de jaarrekening 2012 over de structurele onderbesteding op investeringen en subsidies, hebben wij in het bijzonder naar deze onderwerpen gekeken. Naast structurele voordelen zijn er ten opzichte van de voorjaarsnota ook incidentele voordelen die voorkomen uit ons beleid jaarlijks te bestemmingsreserves kritisch tegen het licht te houden en de herberekening van de noodzakelijke omvang van de algemene reserve. In de onderstaande tabel treft u het overzicht aan van alle incidentele en structurele voordelen die bij deze begroting worden ingezet. Het budgettaire kader voor deze begroting bestaat uit het budgettaire kader volgens de voorjaarsnota en het totaal aan de programma voordelen.

INZET PROGRAMMAVOORDELEN (+ is voordelig voor algemene ruimte)	Incidenteel 2013-2017	Structureel			
		2014	2015	2016	2017
Vrijval Kapitaallasten		2.250	2.250	2.250	2.250
Verlagen post onvoorzien	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Hogere opbrengst hondenbelasting	100	100	100	100	100
Dwanginvordering	500	500	500	500	500
Energievoordelen stadsbeheer	100	100	100	100	100
Publicatievoordelen	100	100	100	100	100
Financiële hulpverlening	400	400	400	400	400
Parkeren	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Vrijval kap lasten door verlaging VCP		500	500	500	500
Kinderopvang bijstandsgerechtigden	200	200	200	200	200
Voordelen subsidies Onderwijs	-500		500	500	500
Verlagen investeringen onderwijshuisvesting	-7.500		2.200	2.200	2.200
Verlagen budget onderwijsbeleid			300	300	300
Besparing loketten, stadsdelen kantoren, c/jg	-2.000				2.000
Voordeel leges rijbewijzen	500				
Besparing bedrijfsvoering/inkoop	-2.500				2.500
Efficiencytaakstelling subsidie	400	800	800	800	800
Vrijval activareserve Brandweer	2.900				
Vrijval reserve Ontvlechting Brandweer	1.920				
Resultaat VRH	1.438				
Eén regie op schoon		1.100	1.100	1.350	2.900
Vrijval Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling	16.500				
Structureel bespaarde rente		3.500	3.500	3.500	3.500
App. toerekening RO aan Wonen		1.000	1.000	1.000	1.000
Inzet RGB 2012/2013	14.500				
Vrijval Ipso onvoorzien	1.200				
Plankaderwijzigingen Forepark	3.800				
Vrijval Stimulering Woningbouw	1.930				
Vrijval reserve kredietcrisis	990				
RGP proceskosten Vlietzone	1.000				
Restant coalitiemiddelen Verkeer	8.030				
Bijstellen risico's (onttrekking algemene reserve)	23.665				
Voordeel beheer woonwagens				500	500
Financiële ontwikkelingen	-1.248	474	871	1.246	1.620
Totaal Programma voordelen	68.425	13.024	16.421	17.546	23.970

Inzet budgettaire kader

In de onderstaande tabellen treft u een overzicht aan hoe het beschikbare budgettaire kader is ingezet. In de programma's zijn de maatregelen inhoudelijk toegelicht.

Onvermijdelijke Knelpunten

ONVERMIJDELIJKE KNELPUNTEN	Incidenteel 2013-2017	Structureel			
		2014	2015	2016	2017
Apparaat DSO (DMO)	1.000			6.100	6.100
Apparaat CVDH		500	500	500	500
Beheer- en onderhoudskosten		406	470	1.098	1.098
Openhouden Koorenhuis t/m medio '13	2.300				
Creatieve stad	1.200				
Nieuwe Huisstijl	250				
Aardwarmte (faillissement)	1.500				
Rentetoerekening PPS-en	490				
Afwaardering vastgoed (niet-Binckhorst)	4.800				
Inzet bespaarde rente voor stedelijke ontwikkeling	9.000				
Lage Landenlijn	700				
Strategische aankopen Binckhorst	9.751				
Totaal onvermijdelijke knelpunten	30.991	906	970	7.698	7.698

Zichtbare impuls op korte termijn

Het college wil inhaalslag maken en eerdere onderbestedingen inlopen. Het doel is om de stad een snelle zichtbare impuls te geven. Dit doen we door in alle stadsdelen in 2013, met een uitloop naar 2014, snel werk te maken van de verbetering van de leefomgeving van Hagenaars. Een ander voorstel betreft een overkapping over het gemeentemuseum, waarvan de aanbesteding snel moet starten. Ook is een aantal voorstellen op het terrein van duurzaamheid voorgesteld, dat meteen kan worden uitgevoerd. Voor deze incidentele intensiveringen is € 21 mln. nodig. Op 18 juli 2013 heeft de gemeenteraad ingestemd met deze maatregelen (RIS 260165).

ZICHTBARE IMPULS OP KORTE TERMIJN	Incidenteel 2013-2017	Structureel			
		2014	2015	2016	2017
Kwaliteitsimpuls stadsdelen	14.100				
Opknappactie openbare ruimte	2.500				
Duurzaamheidsinitiatieven	803				
Scheveningen bad	700				
Kluswoningen Schilderswijk	400				
Herstel landgoed Ockenburgh	1.600		50	50	50
Dak Haeghe Groep Kerketuinen	453				
Totaal impuls korte termijn	20.556		50	50	50

Investeren in de toekomst in de stad

INVESTEREN IN DE STAD	Incidenteel 2013-2017	Structureel			
		2014	2015	2016	2017
Verlagen OZB ondernemers met een derde	7.200				
Openbare ruimte	4.400				
The Hague Security Delta	2.500				
Verduurzaming woningvoorraad	2.000				
Haga	3.000				
Schedeldoekshaven	3.000				
Haagse Loper	4.300				
Wijnhaven II	1.000				
Scheveningen Haven tijdelijke huisvesting	3.800				
Toerisme	1.500				
Kleinschalig Opdrachtgeverschap	2.000				
Den Haag Internationale Stad	2.000				
Wervingsfonds	1.000				
200 jaar Koninkrijk der Nederlanden	400				
Gebiedsontwikkeling Brede scholen	1.800				
Verwerving topsportevenementen	1.500				
Scheveningen havens en Investeringsprogramma	1.500				
Tophalte HS	450				
Totaal investeren in de stad	43.350				

Iedereen doet mee

IEDEREEN DOET MEE	Incidenteel 2013-2017	Structureel			
		2014	2015	2016	2017
Langdurigheidstoelage	800	800	800	800	800
Stichting Atrium	500				
Sportcampus	10.000				
WK hockey	1.000				
Decentralisatie sociaal domein.	16.200				
Jeugdwerklozen (Zorgjongeren)	6.800				
Huis-aan-huis aan het werk	1.500				
Versterken reserve WWB	3.000				
Toekomstbestendige Haeghe Groep	1.000				
Naturalisatieceremonie	500				
Wijkontwikkelingsmaatschappij DH Zuidwest	9.800				
Krachtwijken programmabureau	500				
Verlengde schoolactiviteiten, risicjongeren, taalklassen en hoogbegaafdheid	3.500				
Totaal iedereen doet mee	55.100	800	800	800	800

De basis op orde

Voortbouwen aan een bloeiende stad doen we op een gezonde basis. Om de stad bereikbaar te houden investeren we in verkeersprojecten. Ook nemen we maatregelen om de rijksbezuinigingen op onderwĳshuisvesting dusdanig in te vullen dat de stad nu en in de toekomst over voldoende scholen van een goede kwaliteit beschikt.

DE BASIS OP ORDE	Incidenteel 2013-2017	Structureel			
		2014	2015	2016	2017
Infrastructurele kunstwerken constructies		1.500	1.500	1.500	1.500
Onderwĳshuisvesting			9.500	9.500	9.500
Openbaar groen		500	500	500	500
Binckhorst	700				
Monumenten	240				
Bouwleges 2013	1.300				
Verkeersprojecten (o.a.Erasmusweg, Kruising Duinstraat Prins Willemstraat, Wegenstructuur Binckhorst)	12.470				
Herinrichting Rijswijkseweg	4.530				
Verkeersregelaars Scheveningen	750				
Inzet resultaat Veiligheidsregio Haaglanden veiligheidsfonds	1.438				
FLO kosten Brandweerpersoneel	1.800				
Openbare verlichting	1.400				
Handhavers openbare ruimte	1.000				
Technische bijstand Kansen voor West	300				
Erfgoedcentrum	150				
Infrastructuur lokale media	200				
Totaal de basis op orde	26.278	2.000	11.500	11.500	11.500

1.3. Drie decentralisaties vanaf 2015

Vanaf 2015 worden de gemeenten beleidsmatig en financieel verantwoordelijk voor grote delen van de Jeugdzorg, de Participatiewet/Wajong en de extramurale AWBZ (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten). Het doel van de decentralisaties is dat er meer samenhang komt tussen de verschillende (zorg-)regelingen. De gemeenten moeten verbanden gaan leggen tussen de jeugdzorg, zorg voor werk en inkomen, en de Wmo/AWBZ.

Er zijn nog veel onzekerheden over de decentralisaties. De nieuwe *taken* van de gemeenten zijn nog niet duidelijk, de wetten moeten nog door het parlement worden goedgekeurd. De conceptwet van de Jeugdzorg is bij de Tweede Kamer ingediend, conceptwetten voor de Participatie en de AWBZ worden pas eind 2013 bij de Tweede Kamer ingediend.

De *budgetten* die de gemeenten voor de nieuwe taken krijgen zijn evenmin duidelijk. Voor zover nu bekend krijgt de gemeente Den Haag structureel ongeveer € 400 mln. voor de nieuwe taken. Ter vergelijking: uit het gemeentefonds ontvangt Den Haag nu jaarlijks ruim € 800 mln. De budgetten die de gemeenten krijgen, zijn ongeveer 20% lager dan wat het Rijk nu uitgeeft aan die taken:

Decentralisaties per 2015	Indicatie budget Den Haag 2015 – 2018	Taakstelling bezuiniging
Participatiewet	Van € 66 mln. aflopend naar € 50 mln.	€ 16 mln.
Jeugdzorg	Van € 120 mln. aflopend naar € 104 mln.	€ 16 mln.
AWBZ (delen)	Van € 282 mln. aflopend naar € 234 mln.	€ 48 mln.

Daarnaast moet de gemeente 40% (ongeveer € 18 mln.) bezuinigen op de huishoudelijke verzorging (Wmo).

Deze bezuinigingen, van in totaal ongeveer € 98 mln. in Den Haag, zouden mogelijk moeten worden door (1) een betere onderlinge afstemming onder het motto ‘1 gezin, 1 plan, 1 regisseur’; veel Hagenaars maken nu gebruik van meerdere voorzieningen zonder dat daar enige afstemming plaatsvindt; (2) het vervallen van individuele rechten op voorzieningen, waarvoor een gemeentelijke zorgplicht in de plaats komt; (3) meer aandacht voor preventie en vroege signalering van problemen; en (4) het stimuleren van de eigen kracht van de Haagse burgers, voortbouwend op het coalitieakkoord ‘Aan de slag’.

Voor de kwetsbaarste groepen blijft er een solide en sociale aanpak. Maar het is onvermijdelijk dat veel zorgbehoeftigen in de stad de bezuinigingen zullen voelen en op een andere manier zorg zullen ontvangen dan zij gewend waren. Bovenstaande bedragen zijn overigens nog niet opgenomen in de programmabegroting 2014 – 2017.

De derde onzekerheid, naast de nieuwe taken en de budgetten, is de *invoering*. Onbekend is nog welke voorwaarden in de eerste jaren worden opgelegd, en welke middelen (informatie en dergelijke) de gemeente de eerste jaren krijgt. Decentralisatie brengt ook nieuwe partners met zich mee, zoals zorginstellingen. Er moeten afspraken worden gemaakt over de wederzijdse informatievoorzieningen. De burger komen met hulpvragen aan verschillende poorten, niet alleen die van de gemeente maar ook bijvoorbeeld bij huisarts en werkplein.

De verantwoordelijkheid van de gemeenten brengt mee dat de gemeenten de antwoorden daarop gaat verzorgen, ongeacht waar die vraag wordt gesteld. Ook de samenhangende aanpak van de drie decentralisaties leidt tot een complexe informatievoorziening. Verder is regionale samenwerking opgelegd, waardoor veel afstemming met de buurgemeenten en hun zorgpartners nodig is.

Het belang van deze drie decentralisaties kan niet onderschat worden, niet door de gemeente, niet door de zorgbehoefte burger en niet door de zorgleverancier. In 2014 zullen veel maatregelen voor deze nieuwe gemeentelijke taken aan de gemeenteraad worden voorgelegd.

1.4. Topindicatoren

Programma	nr.	Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Dienstverlening en Stadsdelen	1	Klantvredekenheid dienstverlening <i>Bron: Stadsenquête 2011</i>	77%	82%	87%	90%	90%	90%	90%
Openbare orde en Veiligheid	2	Beoordeling gevoel van onveiligheid in Den Haag als geheel:							
		-percentage dat zich wel eens onveilig voelt	48,0%	48,0%	47,1%	46,2%	45,2%	44,2%	43,2%
		- percentage dat zich vaak onveilig voelt <i>Bron: Landelijke Integrale veiligheidsmonitor</i>	4,80%	4,80%	4,70%	4,60%	4,50%	4,40%	4,30%
Cultuur		Slachtofferschap:							
		Afgelopen 12 maanden één of meer keer slachtoffer geweest van een misdrijf	27%	27%	26,5%	26,0%	25,5%	24,9%	24,3%
	3	Oordeel bezoeker over aanbod cultuurvoorzieningen <i>Bron: Stadsenquête 2010 - Peildatum maart 2012 t/m februari 2013</i>	7,4	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3
Onderwijs	4	Aantal doelgroepeuters dat deelneemt aan vroeg- en voorschoolse educatie <i>Bron: LLZ/Civision</i>	1.442	2.509	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400
Integratie en Krachtwijken	5	Hagenaars dat slaagt voor het inburgeringsexamen als % van het aantal Hagenaars dat examen doet <i>Bron: ISI (Informatie Systeem Inburgering)</i>	76%	71%	75%	77%	79%	-	-
Werk en Inkomen	6	Bijstandsvolume als percentage van de huishoudens in Den Haag <i>Bron: Aantal huishoudens CBS en bijstandsvolume SZW</i>	6,8%	8,0%	8,4%	9,0%	9,0%	9,0%	9,0%

Programma	nr.	Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sociale voorzieningen en Armoedebestrijding	7	Percentage huishoudens dat gebruikmaakt van de minimavoorzieningen ten opzichte van het aantal huishoudens met een inkomen tot 130% van het wettelijk sociaal <i>Bron: Armoede monitor</i>	84%	85%	80%	80%	80%	80%	80%
Jeugd en Gezin	8	Aantal door JGZ bereikte kinderen in het eerste jaar Aantal kinderen 4 -19 jaar in beeld bij de JGZ <i>Bron: Registratie dienst OCW</i>	98%	98%	95%	95%	95%	95%	95%
Leefomgeving	9	Hoe vindt u het om in uw buurt te wonen (rapportcijfer) <i>Bron: Veiligheidsmonitor</i>	6,9	6,9	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0
Economie	10	Aantal arbeidsplaatsen in Den Haag <i>Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden 2010</i>	225.000	255.364	255.300	257.000	259.500	262.000	264.500
	11	Waardering van het ondernemersklimaat <i>Bron: MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland, LexNova. In opdracht van MKB Nederland</i> <i>Door LexNova wordt elke twee jaar een onderzoek uitgevoerd onder de titel 'Meest MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland'</i>	6,4 niet gemeten	6,7 niet gemeten	6,7 niet gemeten	6,8 niet gemeten	7,0		
Sport	12	% Sportdeelname totaal Den Haag <i>Bron: Stadsenquête, RSO</i>	54%	58%	63%	63%	63%	63%	63%
Maatschappelijke ondersteuning	13	Het aandeel klanten met een Wmo-voorziening dat aangeeft dat deze voorziening bijdraagt aan het zelfstandig <i>Bron: SGBO-onderzoek tevredenheid cliënten WMO</i>	84%	87%	89%	90%	90%	90%	90%
Volksgezondheid en Zorg	14	Aantal gestarte trajecten Aantal succesvol afgesloten trajecten <i>Bron: Centraal Coördinatie (CCP) Punt Maatsch. Opvang en openbare geestelijke gezondheidszorg</i>	598	504	600	600	600	600	600
			525	425	500	500	500	500	500

Programma	nr.	Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017		
Verkeer	15	Reistijdenmatrix van verkeersstromen									
		Gemiddelde trajectsnellheid auto:									
		Regionaal hoofwegen gem 3-4-40 km / uur	73%	64%	65%	> 65 %					
		Stedelijke hoofdwegen 20-25 km/uur	65%	67%	73%	>73 %					
		Reistijd stadsrand tot toplocaties in minuten	zie traject snelheid	zie traject snelheid	zie traject snelheid	zie traject snelheid	zie traject snelheid				
	<i>Bron: Rapportage Bureau Dufec maart 2010.</i>										
	16	Het aantal buurten met een parkeerdruk van meer dan 90%		25	22	18	16				
		<i>Bron: Concept monitor HNM (2010: Rapport Aanpak Parkeren Woongebieden. RIS 155060)</i>									
	17	Vervoerswijze van Haagse burgers, % verplaatsingen per categorie	Auto	36,5	36	36	25	34	34		
			Openbaar Vervoer	17,5	14	14	15	15	15		
Fiets			16,2	20	21	22	22	22			
Lopen			29,8	29	29	29	29	29			
<i>Bron: Mobiliteit van de Hagenaar 2007-2008 (op basis van het Mobiliteitsonderzoek Nederland)</i>											
<i>Bron: CBS woningvoorraad, bewerking DSO/onderzoek</i>											
Wonen	18	Wijziging woningvoorraad									
		Woningbouw productie	2.471	1.551	1.500	1.500	1.500	1.500	1.500		
		Opgeleverde nieuwbouw	2.280	1.152	1.300	1.300	1.300	1.300	1.300		
		Overige toevoegingen aan de woningvoorraad zijnde geen nieuwbouw	191	399	200	200	200	200	200		
		Totaal onttrekkingen aan woningvoorraad	1.622	358			540	540	540	540	
		Saldo wijziging woningvoorraad	1.040	1.193			960	960	960	960	

Programma	nr.	Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	19	Aantal vestigers in en vertrekkers uit Den Haag							
		- aantal vestigers uit het binnenland	18.259	17.834		16.423	15.945	16.447	16.183
		- aantal vestigers uit het buitenland	16.593	16.047		15.454	15.692	15.943	16.284
		- aantal vertrekkers naar het binnenland	17.947	18.215		19.913	20.270	19.677	20.009
		- aantal vertrekkers naar het buitenland	12.619	14.397		12.541	12.529	12.492	12.508
<i>Bron realisatie: GBA, bron prognose: Bevolkingsprognose 2010-2030</i>									
Milieu en Duurzaamheid	20	CO2-reductie (%)	0%	-3,1	20	21	22	23	24
		Uitstoot CO2 in kton	2.947	3.038	2.358	2.328	2.299	2.269	2.240
<i>Bron 2007: Carbase/Carmon, bron 2010: DHV CO2-scanner</i>									
Citymarketing en Internationale stad	21	Aantal toeristen:							
		- hotelgasten uit het buitenland	315.000	339.000	300.000	315.000	315.000	320.000	325.000
		- aantal hotelovernachtingen van buitenlandse gasten	633.600	613.000	549.000	576.450	576.450	585.600	594.750
		<i>Bron: CBS</i>							
Financiën	22	Aantal instellingen in het cluster vrede en recht	71	91	95	99	103	107	110
		<i>Bron: Jaarplan BIZ/International Desk 2007</i>							
Financiën	23	Positie op de ranglijst van gemeentelijke woonlasten van de grote gemeenten	5	2	3	3	3	3	3
		<i>Bron: COELO</i>							

Samenstelling college van burgemeester en wethouders

Jozias van Aartsen, Burgemeester
Portefeuille Openbare Orde en Veiligheid, Algemene Bestuurlijke Aangelegenheden en Representatie
Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:
College en bestuur
Openbare orde en Veiligheid
Citymarketing en Internationale Stad

Marnix Norder
Portefeuille Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie
Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:
Integratie en Krachtwijken
Wonen
Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling
Stadsdeelwethouder Scheveningen

Boudewijn Revis
Portefeuille Financiën en Stadsbeheer
Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:
Leefomgeving
Financiën
Overige beleidsvoornemens
Stadsdeelwethouder Segbroek

Marjolein de Jong
Portefeuille Cultuur, Binnenstad en Internationaal
Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:
Cultuur
Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling
Citymarketing en internationale stad
Stadsdeelwethouder Centrum

Karsten Klein
Portefeuille Jeugd, Welzijn en Sport
Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:
Jeugd en Gezin
Sport
Maatschappelijke ondersteuning
Stadsdeelwethouder Loosduinen

Rabin Baldewsingh

**Portefeuille Volksgezondheid, Duurzaamheid,
Media en Organisatie**

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:
Mediabeleid, monumenten, archeologie
Volksgezondheid en Zorg
Milieu en Duurzaamheid
Interne dienstverlening
Stadsdeelwethouder Escamp

Peter Smit

Portefeuille Verkeer, Binckhorst en Vlietzone

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:
Verkeer
Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling
Stadsdeelwethouder Leidschenveen-Ypenburg

Ingrid van Engelshoven

Portefeuille Onderwijs en Dienstverlening

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:
Dienstverlening en Stadsdelen
Onderwijs
Stadsdeelwethouder Haagse Hout

Henk Kool

Portefeuille Sociale zaken, Werkgelegenheid en Economie

Coördinerend portefeuillehouder van de programma's:
Werk en Inkomen
Sociale voorzieningen en armoedebestrijding
Economie
Stadsdeelwethouder Laak

2. Beleidsbegroting

2.1 Programma Gemeenteraad

Coördinerend portefeuillehouder: Presidium

Programma onderdelen	Wat gaan we daar voor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)						
Gemeenteraad	Vertegenwoordigen van alle Haagse burgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>8.031</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>305</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.726 N</td></tr> </table>	Lasten	8.031	Baten	305	Saldo	7.726 N
Lasten	8.031							
Baten	305							
Saldo	7.726 N							
Gemeenteraad	De raad als volksvertegenwoordiger stelt de kaders en controleert deze.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.700</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.700 N</td></tr> </table>	Lasten	1.700	Baten	0	Saldo	1.700 N
Lasten	1.700							
Baten	0							
Saldo	1.700 N							
Ombudsman	Het uit een onafhankelijke positie behandelen van klachten van burgers en instellingen.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>509</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>509 N</td></tr> </table>	Lasten	509	Baten	0	Saldo	509 N
Lasten	509							
Baten	0							
Saldo	509 N							
Bestuursondersteuning raad	Terzijde staan van raad en commissies en verzorgen van communicatie burger - raad.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.204</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.204 N</td></tr> </table>	Lasten	2.204	Baten	0	Saldo	2.204 N
Lasten	2.204							
Baten	0							
Saldo	2.204 N							
Apparaatskosten raad	Betalen van vergoedingen aan fracties en het treffen van voorzieningen t.b.v. de raad.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.113</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>305</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.808 N</td></tr> </table>	Lasten	3.113	Baten	305	Saldo	2.808 N
Lasten	3.113							
Baten	305							
Saldo	2.808 N							
Rekenkamer	Onderzoeken doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van gevoerd bestuur.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>505</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>505 N</td></tr> </table>	Lasten	505	Baten	0	Saldo	505 N
Lasten	505							
Baten	0							
Saldo	505 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De gemeenteraad vertegenwoordigt alle Haagse burgers en staat aan het hoofd van de gemeente. Met het college van B en W vormt de raad het gemeentebestuur van Den Haag. De gemeenteraad stelt kaders vast van het door het college te voeren beleid en controleert het door het college gevoerde beleid. De raad wordt bijgestaan door de griffie. Die zorgt voor:

- de dienstverlening aan de raad en de door de raad ingestelde commissies;
- de ondersteuning van de relatie tussen de raad en de burger;
- de communicatie tussen de raad en de burger.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

De gemeenteraad heeft vier vakcommissies: de commissies Bestuur, Ruimte, Leefomgeving en Samenleving. Naast de vakcommissies functioneert de Rekeningencommissie. De Rekeningencommissie is belast met het onderzoek naar de jaarrekeningen en naar het door het college gevoerde financiële beheer.

In maart 2014 vinden verkiezingen plaats voor een nieuwe gemeenteraad. Ter vergroting van de opkomst organiseert de raad, daartoe ondersteund door de griffie, een campagne die in 2013 start en doorloopt tot en met de verkiezingen in 2014. Vanwege de nieuwe verkiezingen zijn in 2014 personele mutaties te verwachten bij de raad. Een aantal zittende raadsleden zal waarschijnlijk niet terugkeren in de nieuwe raad. Ook is het denkbaar dat het aantal fracties verandert in 2014. Bij wijziging van het aantal fracties kan dit leiden tot een wijziging van het aantal vergoedingen aan fractievoorzitters.

In het kader van de bedrijfsvoering zijn in 2013 projecten gestart om het gebruik van papier zoveel mogelijk terug te dringen en om het systeem van 'Mijn raad' aan te passen aan de eisen van de tijd. Beide projecten zullen in 2014 hun beslag krijgen.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	7.526	7.524	7.490	7.490	7.490
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	7.526	7.524	7.490	7.490	7.490
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	71	507	202	202	202
Totaal lasten	7.597	8.031	7.692	7.692	7.692

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	6	6	6	6	6
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	6	6	6	6	6
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-	299	6-	6-	6-
Totaal baten	6	305	-	-	-

2.2 Programma College en Bestuur

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

College & Bestuur	Operationaliseren van beleid							
Programmaonderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x €1.000)						
		<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>45.811</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>300</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>45.511 N</td></tr> </table>	Lasten	45.811	Baten	300	Saldo	45.511 N
Lasten	45.811							
Baten	300							
Saldo	45.511 N							
College van B&W	Betalen van salarissen, wachtgeld aan (voormalige) leden van het college van B&W.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.098</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.098 N</td></tr> </table>	Lasten	2.098	Baten	0	Saldo	2.098 N
Lasten	2.098							
Baten	0							
Saldo	2.098 N							
Bestuurondersteuning en bestuur advisering College van B&W	Adviseren aan en secretariael ondersteunen van het bestuur.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>6.333</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>6.333 N</td></tr> </table>	Lasten	6.333	Baten	0	Saldo	6.333 N
Lasten	6.333							
Baten	0							
Saldo	6.333 N							
Concernfunctie POI en Communicatie	Adviseren en ondersteunen van het bestuur op het terrein van POI en Communicatie.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>20.792</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>70</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>20.722 N</td></tr> </table>	Lasten	20.792	Baten	70	Saldo	20.722 N
Lasten	20.792							
Baten	70							
Saldo	20.722 N							
Concernfunctie Juridische zaken	Adviseren en ondersteunen van het bestuur op het terrein van Juridische zaken.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.006</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.006 N</td></tr> </table>	Lasten	1.006	Baten	0	Saldo	1.006 N
Lasten	1.006							
Baten	0							
Saldo	1.006 N							
Concernfunctie Financiën	Adviseren en ondersteunen van het bestuur op financieel terrein.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>10.078</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>10.078 N</td></tr> </table>	Lasten	10.078	Baten	0	Saldo	10.078 N
Lasten	10.078							
Baten	0							
Saldo	10.078 N							
Apparaatskosten college van B&W	Organiseren van representatieve evenementen en het treffen van functionele voorzieningen.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.359</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>230</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.129 N</td></tr> </table>	Lasten	2.359	Baten	230	Saldo	2.129 N
Lasten	2.359							
Baten	230							
Saldo	2.129 N							
Bestuurlijke samenwerking	Bijdragen aan het Stadsgewest Haaglanden en de VNG.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.145</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.145 N</td></tr> </table>	Lasten	3.145	Baten	0	Saldo	3.145 N
Lasten	3.145							
Baten	0							
Saldo	3.145 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het college van burgemeester en wethouders vormt samen met de raad het Haagse gemeentebestuur. Daarbij stelt de raad de kaders vast van het door het college te voeren beleid. Het is de taak van het college om dit beleid te operationaliseren.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Bestuur advisering en- ondersteuning

Programmabureau Strategie

Het Programmabureau Strategie (PBS) brengt in kaart hoe de stad Den Haag er nu voorstaat en welke ontwikkelingen en trends op (middel)lange termijn te verwachten zijn. PBS brengt daartoe kennis en innovatieve ideeën van uiteenlopende partijen, variërend van planbureaus, universiteiten en grote bedrijven tot en met andere steden in binnen- en buitenland en individuele vernieuwers, van buiten naar binnen. Deze kennis en ideeën vinden hun weg in verschillende producten en activiteiten, waaronder periodieke strategische signalen, masterclasses en lezingen, een gezamenlijke leergang

strategie met Rotterdam, voorbereiding van retraites van het college en bijeenkomsten van de ambtelijke top. Daarnaast coördineert PBS een aantal kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeken zoals de 'Stand van Den Haag' en de Stadsenquête. Laatstgenoemde zal in 2014 op nieuwe wijze (via online panels) worden vormgegeven. Ten slotte zal PBS in 2014 zorgen dat collegevorming en –start van goede stadsbrede strategische kennis worden voorzien.

Personeel & Organisatie en ICT

Met de start van het nieuwe college wordt deels de lijn voortgezet die is ingezet in de P&O-strategienota 'Boeien en Bewegen' (meer flexibiliteit, meer resultaatgerichtheid). Hierin worden nieuwe prioriteiten benoemd op basis van de visie op de ontwikkeling van de gemeentelijke organisatie in 2020. Door de digitale dienstverlening gemakkelijker en toegankelijker te maken moet het baliebezoek verder kunnen afnemen. Dit is mede nodig in verband met de drie decentralisaties in het sociale domein (Werk, Jeugd en Wmo). De bestaande ICT-systemen worden geschikt gemaakt voor deze nieuwe taken. Daarnaast wordt er een nieuw informatieplatform voor het sociale domein ingericht. Bestaande oplossingen kunnen hierin worden geïntegreerd. In paragraaf 3 Bedrijfsvoering wordt uitgebreid ingegaan op het Personeels- Organisatie- en I-beleid.

Bureau Interim Den Haag

In het coalitieakkoord Den Haag 2010-2014 is het voornemen opgenomen om tot een gemeentebrede pool van flexibel inzetbaar personeel te komen voor interim-management. In 2013 is het Bureau Interim Den Haag gestart. De inrichting van Bureau Interim Den Haag is onderdeel van een set aan maatregelen om de inzet van interne capaciteit te optimaliseren en de externe inhuur te verminderen. De meerwaarde van een intern interim-managementbureau ligt in het feit dat alle diensten de beschikking hebben over managers die met kennis van de gemeente Den Haag (korte inwerktijd) tijdelijke managementrollen en (dienstoverstijgende) vraagstukken kunnen helpen oplossen. Door de inzet van eigen medewerkers behouden we bovendien kennis voor de gemeente Den Haag. Daarnaast zijn de kosten van inhuur bij Bureau Interim Den Haag 25% minder dan inhuur bij externen.

Bestuurlijke Samenwerking

Metropoolregio Rotterdam en Den Haag (MRDH)

Inmiddels heeft het kabinet de wet afschaffing plusregio's naar de Tweede Kamer gestuurd. De Brede doeluitkering (BDU) Verkeer & Vervoer wordt aan Amsterdam – Almere en aan de metropoolregio Rotterdam – Den Haag toegekend, zodra deze gemeenten een gemeenschappelijke regeling hebben getroffen. De Tweede en Eerste Kamer hebben zich tot nog toe gevoelig getoond voor dit voorstel. De wet treedt op een bij Koninklijk Besluit te bepalen datum in werking, uiterlijk 1 januari 2015, maar wellicht al op 1 juli 2014. Het kabinet hoopt en verwacht dat de provincies samenwerken met de gemeenten in de vervoerregio's en dat zij daarin een betekenisvolle rol kunnen vervullen. Uiterlijk 1 januari 2015 zal de MRDH, inclusief de Vervoersautoriteit (VA) formeel worden opgericht en zal het stadsgewest Haaglanden worden opgeheven.

De gemeenteraad van Den Haag heeft, evenals alle andere gemeenteraden, ingestemd met de overheveling van taken rond bereikbaarheid en economisch vestigingsklimaat naar de MRDH. Op de terreinen van ruimte, wonen en groen worden de komende tijd ambities geformuleerd. De Haagse raad heeft bovendien met overgrote meerderheid een motie aangenomen waarin wordt gepleit voor een 'brede agenda met duurzaamheid als belangrijke randvoorwaarde'. De motie was een onmiskenbare steun in de rug voor een stevige en slagvaardige MRDH. Tevens pleitte de raad voor een snelle start, met het oog op de economische urgentie. Ook in andere gemeenten is hiervoor gepleit.

De nieuwe Metropoolorganisatie wordt zo 'lean and mean' als mogelijk ingericht. Rond bereikbaarheid zal een compacte organisatie nodig zijn om de bestaande taken rond infrastructuur, verkeer en vervoer goed uit te blijven voeren. Voor de overige taken zal een kleine kern-organisatie van 20 mensen worden gevormd, verdere benodigde capaciteit wordt geleverd vanuit de gemeentehuizen. Zo blijven de kosten laag, een strikte wens vanuit de gemeenteraden. Aanvullend zal een bescheiden budget voor onderzoek en projecten beschikbaar zijn.

De wethouders Verkeer en Vervoer van de 24 gemeenten en de 24 leden van het Bestuursforum van de MRDH hebben uitgesproken dat tempo maken geboden is. Het streven is dat de organisatie van de MRDH/Vervoersautoriteit uiterlijk 1 juli 2014 operationeel moet zijn. Indien de afschaffingswet dan nog niet in werking is getreden, wordt begonnen met de MRDH/VA-organisatie onder de vlag van de huidige stadsregio's.

De voorstellen voor een aangepaste regeling, een financiële kaderbrief en de contouren van de ambtelijke organisatie worden in het najaar aan de gemeenteraden voorgelegd en ook alvast wordt gewerkt aan een ontwerpbegroting voor 2015.

In de Haagse regio kunnen gemeenten na opheffing van de stadsregio's op onderdelen die niet naar de MRDH gaan vrijwillig blijven samenwerken. Het stadsgewest Haaglanden legt de gemeenteraden in het najaar separaat een voorstel voor liquidatie voor, incl. personele gevolgen.

Overig

Thorbecke monument

De kunstenaar, Thom Puckuy werkt aan het vervaardigen van het monument. In zijn atelier in Amsterdam maakt hij een model schaal 1:1 dat in Italië wordt uitgewerkt in marmer en roestvrij staal. Het proces loopt volgens planning. De locatie voor het monument is nog in onderzoek. Naar alle waarschijnlijkheid zal dit een plek worden aan of in de nabijheid van de Lange Vijverberg. Plaatsing van het monument is voorzien medio 2014.

Juliana monument

De Begeleidingscommissie Juliana monument heeft een viertal kunstenaars geselecteerd en uitgenodigd schetsontwerpen te maken. Deze ontwerpen zijn inmiddels aan de commissie gepresenteerd en de commissie heeft een voorkeur voor een van de ontwerpen uitgesproken. De commissie zal op korte termijn een advies aan de burgemeester voorleggen waarbij ook de voorkeuslocatie wordt aangegeven. Na goedkeuring zal de kunstenaar de opdracht krijgen voor de uitvoering van het monument. Afhankelijk van de productietijd zal plaatsing van het monument in 2014 of 2015 kunnen plaatsvinden.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	43.011	38.761	37.362	38.110	38.110
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	43.011	38.761	37.362	38.110	38.110
Voorjaarsnota	57	57	57	57	57
Financiële ontwikkelingen	250	-	-	-	-
Nieuw beleid	250	45	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.190	6.948	7.720	7.032	6.451
Totaal lasten	44.758	45.811	45.139	45.199	44.618

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	107	13	13	13	13
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	107	13	13	13	13
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	238	287	-	-	-
Totaal baten	345	300	13	13	13

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve compensatie cs	3010	1.545	0	0	1.545
BR Huis van de Democratie 3903	3071	0	0	0	0
BR Standbeelden Thorbecke en Juliana	3085	217	0	217	0
		1.762	0	217	1.545

2.3 Programma Dienstverlening en Stadsdelen

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Dienstverlening	Gemeentelijke diensten en producten op een excellente manier aan de bewoners, bedrijven en bezoekers aanbieden	Lasten 63.331 Baten 14.757 Saldo 48.574 N
Burgerzaken	Bevolkingsadministratie, verkiezingen huwelijken, 14070 contactcentrum, fraudebestrijding, modernisering GBA, www.denhaag.nl , kernregistratie natuurlijke	Lasten 33.343 Baten 2.219 Saldo 31.124 N
Baten secretarieleges	Verstrekken van o.a. paspoorten, rijbewijzen, uittreksels GBA, afschriften burgerlijke stand, naturalisaties en verklaring omtrent gedrag	Lasten 4.038 Baten 12.359 Saldo 8.321 V
Stadsdelen	Inzet van personeel op stadsdeelkantoren	Lasten 12.095 Baten 179 Saldo 11.916 N
Samenlevingsopbouw (bewonersorganisaties)	Stimuleren en ondersteunen van bewonersorganisaties die zich bezig houden met de belangenbehartiging van bewoners.	Lasten 126 Baten 0 Saldo 126 N
Impuls economie en Leefbaarheid	Snel zichtbare investeringen in de openbare ruimte	Lasten 5.605 Baten 0 Saldo 5.605 N
Leefbaarheid en bewonersparticipatie	Is bedoeld om de stadsdelen de mogelijkheid te geven om initiatieven op te lossen.	Lasten 8.124 Baten 0 Saldo 8.124 N

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het programma Dienstverlening en Stadsdelen heeft twee doelstellingen:

- excellente frontoffice zijn door een klantvriendelijke en efficiënte dienstverlening aan bewoners, bedrijven en instellingen via www.denhaag.nl (click), het centrale telefoonnummer 14070 (call) en de balies in de stadsdeelkantoren (face);
- betrokken frontlijn zijn voor bewoners, bedrijven en instellingen in stadsdelen en wijken door onbenutte denk- en doekracht te herkennen en te stimuleren. Door ontkokerd, integraal en oplossingsgericht te werken in de stadsdelen.

Het college gelooft in de kracht van mensen onderling en zal bewoners, bedrijven en instellingen die maatschappelijk initiatief tonen zo goed mogelijk ondersteunen.

nr.	Topindicator	Nulmeting 2000-2003	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Klanttevredenheid dienstverlening	77%	82%	87%	90%	90%	90%	90%
<i>Bron: Stadsenquête 2011</i>								

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Dienstverlening

Masterplan Dienstverlening 2012 - 2015

In 2011 heeft de gemeenteraad het Masterplan Dienstverlening 2012-2015 vastgesteld. In 2014 gaan we onverkort door met de uitvoering daarvan. Het KlantContactCentrum is de frontoffice van de gemeente Den Haag. Zij beheert drie kanalen: www.denhaag.nl (click), het centrale telefoonnummer 14070 (call) en de balies in de stadsdeelkantoren (face). De ambitie is dat 90 procent van de bewoners, bedrijven en instellingen de dienstverlening van de gemeente in 2014 minimaal een 7 geeft. Als bewoners door gerichte informatievoorziening makkelijker hun weg kunnen vinden binnen de gemeentelijke dienstverlening vergroot dit hun zelfplossend vermogen.

1. DenHaag.nl (click)

Voor de gemeente, maar ook voor de bewoners, bedrijven en bezoekers is de website het belangrijkste kanaal voor dienstverlening. De ambitie is dat in 2015 60% van de transacties tussen de gemeente en haar bewoners (in de breedste zin van het woord) digitaal wordt afgehandeld. Gekoppeld aan deze ambitie wordt de vindbaarheid en herkenbaarheid van het digitale loket op DenHaag.nl vergroot. Per 1 september 2013 is er een speciale versie van de website voor tablets (zoals de iPad of Samsung Tab) en smartphones beschikbaar. In 2014 worden ook andere gemeentelijke websites en aan DenHaag.nl verbonden webapplicaties geschikt gemaakt voor het gebruik met een tablet of smartphone.

In 2014 wordt een studie gedaan naar de benodigde ontwikkeling van DenHaag.nl. Omdat de website in de huidige vorm vijf jaar operationeel is, wordt onderzocht welke elementaire vernieuwingen nodig zijn. Hierbij worden nadrukkelijk ook de gevolgen van de drie decentralisaties voor het digitaal domein betrokken.

2. Centraal telefoonnummer: 14070 (call)

Het callcenter van 14070 gaat in 2014 over meer producten informatie geven aan bellers, waardoor de dienstverlening efficiënt en zoveel mogelijk via één heldere ingang verloopt. Ook berichten aan de gemeente via sociale media worden inmiddels door 14070 afgehandeld. Speerpunt blijft het terugdringen van de wachttijden.

De Rekenkamer Den Haag heeft de kwaliteit van de telefonische dienstverlening door de gemeente onderzocht. De Rekenkamer beveelt aan beter in te spelen op de verwachtingen van burgers door duidelijker aan te geven wat voor ze gedaan wordt. De gespreksleidraad van de callcenter medewerkers wordt aangepast. Nadrukkelijker wordt aangegeven waarom er inhoudelijke vragen worden gesteld aan klanten en wat er met die informatie gebeurt. Wanneer klanten niet direct door 14070 kunnen worden geholpen, worden zij binnen 2 dagen teruggebeld. Dat gebeurt volgens de rekenkamer niet altijd. De dienst Publiekszaken start een aanpak om de opvolging van terugbelnotities te verbeteren. Met de ingebruikname van een klantvolgsysteem kunnen klantcontactdossiers worden opgebouwd. Met behulp van het klantvolgsysteem kan er ook monitoring plaatsvinden op het terugbellen van klanten.

3. Balies stadsdeelkantoren (face)

De gemeente investeert ook in klantvriendelijke, herkenbare en efficiënte dienstverlening via de stadsdeelkantoren. Om bewoners tijdig te kunnen helpen, gaat de gemeente meer 'op afspraak' werken. Daarmee kunnen vraag en aanbod beter op elkaar worden afgestemd. De klant hoeft minder lang te wachten en krijgt meer privacy. De openingstijden van de stadsdeelkantoren wijzigen. De grotere stadsdeelkantoren (met veel klanten) gaan langer open, de kleinere stadsdeelkantoren (met minder klanten) gaan minder open. Het college investeert € 2,75 mln. in de verbetering van de publieksruimten op de stadsdeelkantoren. Begin 2014 wordt op het stadskantoor Leyweg het

zelfbedieningsconcept ingevoerd. Als bezoekers van een stadsdeelkantoor meer zelf kunnen regelen, kunnen alle bezoekers sneller geholpen worden met minder personele inzet. Met deze maatregel kan vanaf 2015 structureel € 0,39 mln. worden bespaard. Per 2014 zijn het Immigratiekantoor en het bureau Landelijke Taken van het Stadshoudersplantsoen gehuisvest op het Spui. Hiermee zijn synergievoordelen te behalen, onder meer met het The Hague International Centre. Ook wordt een aanzienlijke efficiencywinst geboekt. Het verkeer van waardevolle documenten en medewerkers tussen twee locaties is vanaf 2014 niet meer nodig.

Op de gemeentelijke kantoor- en loketfuncties in het sociaal domein o.a. de stadsdeelkantoren, CJG's, werkpleinen en Centra voor ouderen gaat een onderzoek starten naar de optimalisatie van deze functies en de daaraan gekoppelde huisvesting. Vanaf 2017 is het mogelijk een besparing van € 2 mln. te realiseren, door samenvoeging van functies uit het sociale domein in één gebouw en daardoor afstoten van vastgoed en het slimmer organiseren van de dienstverlening. Om deze ontwikkeling mogelijk te maken is eenmalig een budget € 2 mln. om de kosten van onderzoek, voorbereiding en transitie te betalen.

Verkiezingen

In 2014 worden twee verkiezingen gehouden. De leden van de gemeenteraad worden op 19 maart 2014 gekozen en op 22 mei 2014 de leden van het Europees Parlement. In de begroting voor 2013 zijn reeds extra middelen beschikbaar gesteld. Den Haag voert als enige gemeente landelijke taken uit voor de verkiezingen van het Europees Parlement en dit kost (net zoals bij Tweede Kamerverkiezingen) gemiddeld € 0,5 mln. per jaar. In overleg met het Rijk wordt bezien hoe bij de herijking van het gemeentefonds in 2015 alle landelijke taken volledig vergoed te krijgen, inclusief verkiezingen.

Maximale tarieven rijbewijzen

In 2012 is door het ministerie van BZK aangekondigd dat er een maximumtarief komt van € 37,05 (prijspeil juli 2012) voor rijbewijzen. Bij de totstandkoming van deze begroting is nog steeds niet duidelijk wanneer dit maximumtarief ingaat. Hiervoor moet eerst het wetgevingsproces zijn afgerond.

In 2013 is mede na vragen van de Rekeningencommissie een model ontwikkeld om de kostprijs van producten uit de legesverordening nauwkeurig te kunnen berekenen. De resultaten worden meegenomen in de legesverordening 2014.

Registratie Niet-Ingezetenen

Voor Nederlandse expats of gepensioneerden die in het buitenland wonen komt één centrale registratie: de 'Registratie Niet Ingezetenen'. Den Haag wordt één van de 18 loketten waar niet-ingezetenen zich voor registratie kunnen melden en een Burgerservicenummer kunnen krijgen.

Stadsdelen

De stadsdeelorganisaties zijn de frontlijn van de gemeente Den Haag. Zij hebben dagelijks direct contact met bewoners, bedrijven en instellingen. Zij leveren maatwerk, spelen snel en flexibel in op actuele ontwikkelingen en werken ontkokerd, integraal en oplossingsgericht. De stadsdelen hebben zowel de rol van subsidieverlener naar de welzijnsorganisaties, als opdrachtgever voor beheer en onderhoud van de openbare ruimte. Bovendien zijn ze partner voor bijvoorbeeld de politie en winkeliersverenigingen. In 2014 zet de gemeente - naast de reguliere werkzaamheden - in op de volgende prioriteiten:

1. Meer en intensievere participatie

De subsidieregeling 'Leefbaarheid en bewonersparticipatie', het beleidskader voor bewonersorganisaties, de 'Inspraak- en participatieverordening' en de toolkit [e]participatie op www.denhaag.nl zijn hierbij de instrumenten. Er blijft in 2014 speciale aandacht voor het betrekken van jongeren en wijkbewoners, veelal onder de 50 jaar, die zeer actief zijn op internet. Met het verder vrijgeven van open data, het

digitaal beschikbaar maken van zoveel mogelijk producten en het inspelen op signalen op sociale media, vergroten we het bereik van betrokken Hagenaars. We ontwikkelen een visie op zelfbeheer – bewoners aan het stuur, de hoogste trede uit de participatieladder – en onderzoeken de functies van crowdfunding en WijkInvesteringsZones bij het ondersteunen van maatschappelijke initiatief (zie ook paragraaf 4.1 Lokale Heffingen) .

2. Agendasetting door uitvoering

Om de beleidsafdelingen vanuit de frontlijn te voeden met de ‘geur, kleur en smaak van de stad’, geeft de gemeente in 2014 vervolg aan de permanente beleidsevaluatie. Dit moet ertoe leiden dat signalen van de straat nog meer het stadhuis bereiken dan nu.

Aan de slag in de wijk

De stadsdeelorganisaties gaan in 2014 door met het mobiliseren van onbenutte denk- en doekracht in de wijken. Bewonersorganisaties zijn hierbij een belangrijke partner, daarnaast creëren we ruimte voor nieuwe partners. Communicatie van het digitale subsidie loket www.denhaag.nl/subsidies krijgt blijvend de aandacht.

1. Faciliteren van bewonersorganisaties

Bewonersorganisaties zijn belangrijke intermediairs bij de vormgeving en invulling van een op de wijken toegesneden beleid. De lijn is ingezet dat bewonersorganisaties niet alleen namens de wijk spreken, maar er ook voor zorgen dat de wijk spreekt. Om die reden heeft de gemeente in samenspraak met de bewonersorganisaties het nieuwe beleidskader subsidiesystematiek bewonersorganisaties opgesteld. In 2014 wordt het ingezette beleid gecontinueerd.

2. Stimuleren nieuw maatschappelijk initiatief

Bewonersorganisaties zijn niet de enige spreekbuis van de wijk: er bestaan ook straatgroepen, milieugroepen, bewonersgroepen, migrantenorganisaties, vereniging van eigenaren, levensbeschouwelijke organisaties, buurtpreventies, sportverenigingen, scoutinggroepen, straatvertegenwoordigers en (andere) groepen die zich middels sociale media organiseren. De stadsdeelorganisaties zetten in 2014 onverminderd in op het stimuleren en faciliteren van nieuwe activiteiten door deze groepen. Het gebruik van online middelen voor [e]participatie op www.denhaag.nl/aandeslag en de sociale media spelen hierbij een belangrijke rol.

3. Vergroten veiligheid in wijken

Inzet van bewoners is onmisbaar om buurten veilig en leefbaar te maken en te houden. Steeds meer bewoners doen hieraan mee. Het aantal bewonersinitiatieven Veiligheid (buurtpreventie-, buurtinterventie-, nachtpreventieteams of straatvertegenwoordigers) is de laatste jaren gegroeid. De verwachting is dat deze stijging de komende jaren zal aanhouden. In wijken en buurten waar nog geen initiatieven actief zijn of waar initiatieven hebben opgehouden te bestaan wordt een stimuleringsbeleid gevoerd. Inzet voor 2014 is om de kwaliteit van de teams te vergroten door een stedelijk vormings- en trainingsaanbod te organiseren. Verder wordt de relatie met het wijkbureau van de politie versterkt.

Impulsgelden

In 2013 en 2014 is er € 14,1mln. beschikbaar gesteld voor de stadsdelen om een extra impuls te geven aan buurten en wijken. De gemeenteraad heeft op 18 juli hiermee ingestemd. Deze ‘impulsgelden’ zijn bedoeld voor projecten waarbij op korte termijn een zicht- en merkbaar resultaat kan worden gerealiseerd, die bijdragen aan de (lokale) economie en die aansluiten bij de behoeften van burgers en ondernemers. Bewoners en MKB profiteren hier beide van. Het bedrag van € 14,1mln. is opgesplitst in twee typen, namelijk een regulier bedrag van € 0,75 mln. per stadsdeel en een aanvullend bedrag voor kwetsbare gebieden waar extra inzet vereist is.

1. Alle stadsdelen: impuls leefbaarheid en economie

Per stadsdeel is een bedrag van € 0,75 mln. beschikbaar om een impuls te geven aan de leefbaarheid van de openbare ruimte en het stimuleren van de wijkeconomie. Voor stadsdeel Escamp is hier nog € 1 mln. extra voor vrijgemaakt. De inzet is met name op een betere kwaliteit van de openbare ruimte. Samen met bewoners en ondernemers kunnen in korte tijd activiteiten en maatregelen worden uitgevoerd om de buurt leefbaarder en kindvriendelijker te maken. Het effect van deze investering is dat op korte termijn er zichtbare veranderingen in de stad merkbaar zijn. Tevens bevordert het ook de samenwerking tussen bewoners en ondernemers, wat kan leiden tot een prettiger woon- en ondernemersklimaat. Dit bedrag wordt grotendeels in 2013 en deels in het 1e kwartaal van 2014 besteed.

2. Kwetsbare wijken: Schilderswijk, Mariahoeve en Laak

Voor een drietal wijken zijn er extra gelden beschikbaar, omdat hier specifieke vraagstukken van toepassing zijn die een krachtigere inzet behoeven.

- Schilderswijk (€ 3 mln.): met de 'Deal Schilderswijk' wordt extra ingezet op het verbeteren van de kwaliteit van de openbare ruimte. Initiatieven en werkzaamheden in de wijk worden hierbij ondersteund. De inzet van extra middelen sluit aan op het reeds bestaande Krachtwijkbeleid.
- Laak (€ 2,6 mln.): de opeenstapeling van problemen leidt tot een vergroting van de sociale en economische achteruitgang, wat zich uit in een grotere schooluitval, verloederde winkelstraten en verslechterde kwaliteit van de openbare ruimte. Met behulp van Actieplan Laak wordt in deze niet-Krachtwijk, samen met bewoners en ondernemers, ingezet op een gerichte wijkaanpak om de leefbaarheid en de wijkeconomie te versterken.
- Mariahoeve (€ 1,5 mln.): deze wijk valt niet onder het Krachtwijkenbeleid, maar wordt wel gekarakteriseerd door dezelfde problematiek. Gekozen is voor een aanpak die zich richt op verbetering van de veiligheid, leefbaarheid en sociale cohesie. Van de € 1,5 mln. is € 0,45 mln. uitgetrokken om specifiek in te zetten op (on)veiligheid.

Naast deze drie kwetsbare wijken ontvangt stadsdeel Escamp een extra impuls van € 1 mln. boven op de reguliere 0,75 mln. als grootste stadsdeel met uiteenlopende bevolkingssamenstelling, winkelstraten en woongebieden.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

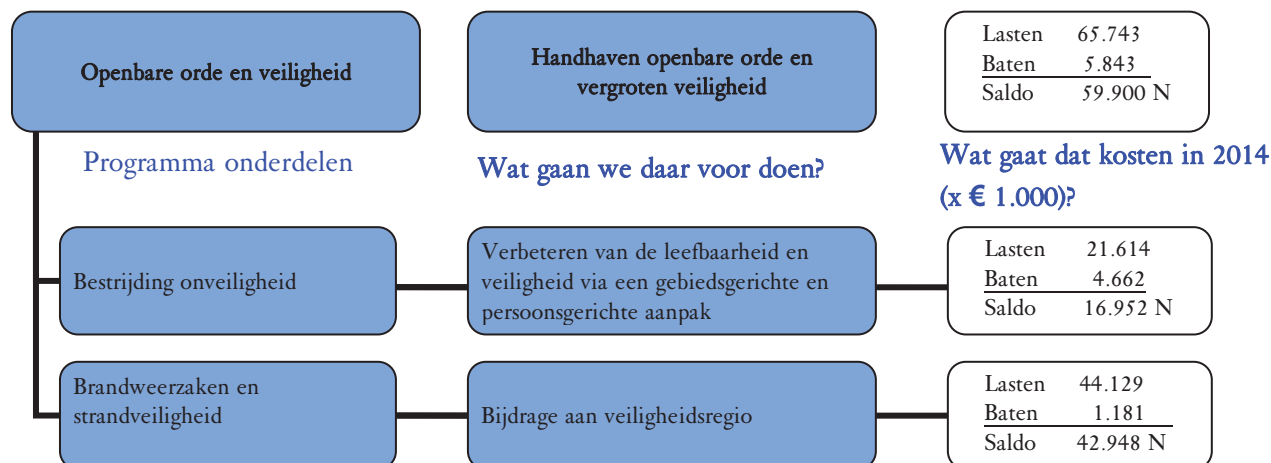
<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	53.600	52.777	50.135	50.314	50.314
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	53.600	52.777	50.135	50.314	50.314
Voorjaarsnota	121	121	121	121	121
Financiële ontwikkelingen	-	2.000	-	-	2.000
Nieuw beleid	5.995	5.706	2.601	101	101
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.001	2.727	1.414	1.409	1.404
Totaal lasten	58.715	63.331	54.271	51.945	49.940

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	14.552	16.202	14.552	14.552	14.552
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	14.552	16.202	14.552	14.552	14.552
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	500	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.762-	1.445-	1.445-	1.445-	1.445-
Totaal baten	13.290	14.757	13.107	13.107	13.107

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve compensatie cs	3010	299	0	0	299
Bestemmingreserve verkiezingen	3573	2.000	0	1.650	350
		2.299	0	1.650	649

2.4 Programma Openbare orde en Veiligheid

Coördinerend portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het doel van het veiligheidsbeleid is het realiseren van een veiliger stad. Het Veiligheidsbeleid 2012-2015 krijgt vorm langs drie sporen:

1. Aanpakken van zware en veel voorkomende criminaliteit;
2. Gebiedsgerichte aanpak: gebiedsgerichte inzet in wijken en buurten in combinatie met een persoonsgerichte en groepsgerichte aanpak van overlastgevende en criminele jongeren, veelplegers en ex-delinquenten;
3. Aanpak van georganiseerde criminaliteit, strafrechtelijk en bestuurlijk.

Topindicator	Nulmeting 2012	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Beoordeling gevoel van onveiligheid in Den Haag als geheel:							
-percentage dat zich wel eens onveilig voelt	48,0%	48,0%	47,1%	46,2%	45,2%	44,2%	43,2%
-percentage dat zich vaak onveilig voelt	4,8%	4,8%	4,7%	4,6%	4,5%	4,4%	4,3%
Slachtofferschap:							
-afgelopen 12 maanden één of meer keer slachtoffer geweest van een misdrijf	27,0%	27,0%	26,5%	26,0%	25,5%	24,9%	24,3%
<i>Bron: Landelijke Integrale veiligheidsmonitor</i>							
<i>Peildatum/periode</i>	Peiling gedurende het jaar over de afgelopen 12 maanden, publicatie CBS in maart.						
<i>Definitie begrippen</i>	Percentage van de bevolking dat zich vaak onveilig voelt is een deelverzameling van het percentage dat zich wel eens (of vaak) onveilig voelt.						

Met ingang van 2012 is de vragenlijst van de Landelijke Integrale Veiligheidsmonitor ingrijpend herzien en er wordt niet meer per telefoon of aan de deur, maar alleen nog schriftelijk of per computer geënkquêteerd. Door deze veranderingen is er een trendbreuk ontstaan tussen de cijfers over 2012 en die van de jaren daarvoor. Ook in andere steden en politieregio's zijn de resultaten ingrijpend veranderd. Als gevolg van deze trendbreuk is een onderlinge vergelijking met de voorgaande jaren niet meer mogelijk. Om die reden is een nieuwe nulmeting voor 2012 gemaakt.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Bestrijden onveiligheid

Het integraal veiligheidsplan 2012-2015 omvat een stevige en succesvolle aanpak. De inspanningen van het afgelopen jaar hebben een positief effect gehad op de objectieve veiligheid van de stad Den Haag. Deze positieve trend wordt tevens bevestigd in de Haagse cijfers van de landelijke Integrale Veiligheidsmonitor. In de periode 2014-2017 gaan we verder op de succesvol ingeslagen weg.

Spoor 1 Aanpak van zware en veel voorkomende criminaliteit

De aanpak van zware en veel voorkomende criminaliteit kenmerkt zich door een sterke focus op specifieke delicten, daders en dadergroepen. Dit leidt tot zichtbare positieve effecten op de veiligheid. Dit doen we met een zorgvuldig afgewogen mix van preventie, repressie en nazorg. Het accent van de preventie acties en nazorg ligt in 2014 op de overvallen, woninginbraken en veiligheid in en om de woning. Daartoe zet de gemeente verschillende maatregelen in.

Overvallen

- bezoeken van overvallen ondernemers en bewoners en hen adviseren over te nemen veiligheidsbevorderende maatregelen;
- bezoeken van ondernemers in de directe omgeving van overvallen ondernemers;
- organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten voor bewoners uit de directe omgeving van overvallen bewoners;
- organiseren van overvaltrainingen voor ondernemers (en hun medewerkers).

Woninginbraak

- inzetten van buurtinterventieteams en opleiden van groepen bewoners, zodat zij in buurten waar veel inbraken plaatsvinden medebewoners kunnen voorlichten over inbraakpreventie;
- stimuleren en meewerken aan woninginbraakpreventieprojecten, die in samenwerking met wijkbureaus en stadsdelen worden opgezet.

Veilig in en om de woning

- voorlichtingsbijeenkomsten en trainingen speciaal gericht op senioren in overleg met zorginstellingen en ouderenbonden;
- aandacht voor inbraakpreventie, babbeltrucs, zakkenrollerij, veilig pinnen, woningovervallen en veilig internetten.

Spoor 2 Gebiedsgerichte aanpak

Problematische (jeugd)groepen

De aanpak van criminele en overlastgevende groepen is en blijft een speerpunt van het veiligheidsbeleid. De mix van repressie, preventie en nazorg, - hard als het moet zacht als het kan - in combinatie met een integrale benadering gericht op de groep, het individu en de omgeving, leidt tot een effectieve aanpak. We pakken alle criminele en overlastgevende jeugdgroepen in Den Haag integraal aan. De prioritering vindt plaats in de Driehoek op basis van actuele ontwikkelingen. Komende jaren pakken we in ieder geval groepen in Centrum, Laak, en Escamp aan. Daarbij kijken we niet alleen naar bestuursrechtelijke maatregelen maar ook naar de individuele groepsleden en de sociale en fysieke omgeving van de groep. Bij de groepsaanpak vervult het kernteam gebiedsgericht werken een sleutelrol. Ook de inzet van de straatcoaches en gezinsmanagers zetten we voort. Als het nodig is melden zij jongeren (en hun gezin) aan bij de gezinsmanagers van de GGD of het Jeugd Interventieteam, waarna hulpverlening op gang kan komen. Jaarlijks geleiden de straatcoaches 40 gezinnen en 35 individuele jongeren door naar de hulpverlening.

Overlast veroorzaakt door alcohol

Om structurele alcoholgerelateerde overlast tegen te gaan kan de gemeente een alcoholverbod opleggen in bepaalde gebieden. Daarbij gebruikt de gemeente de kennis en ervaring van de politie en gemeentelijke partners in dat gebied en de overlastcijfers van de politie. Momenteel geldt in 24 Haagse gebieden een alcoholverbod. De gemeente is per 1 januari 2013 verantwoordelijk voor het toezicht op de Drank- en Horecawet. Het Kernteam Drank en Horeca controleert de Haagse horeca, supermarkten, slijterijen en evenementen op de verkoop van alcohol aan minderjarigen. Dit toezicht vindt risicogestuurd plaats. Daarnaast hebben zowel stadswachten als politie de bevoegdheid om het verbod voor jongeren op het bezit van alcohol in de openbare ruimte strafrechtelijk te handhaven. Met ingang van 1 januari 2014 wordt de leeftijdsgrens voor alcohol verhoogd van 16 naar 18 jaar.

Wet 'Maatregelen bestrijding voetbalvandalisme en ernstige overlast' ('Overlastwet')

Bij gebiedsgerichte maatregelen heeft het overlastgevend gedrag van een beperkte groep consequenties voor iedereen die zich in het aangewezen gebied bevindt, ook goedwillende burgers. Een ander nadeel van gebiedsgerichte maatregelen is dat er een stigmatiserende werking van uit kan gaan voor het aangewezen gebied. Om die reden heeft maatwerk de voorkeur boven generieke maatregelen. In lijn met deze benadering wordt ernaar gewerkt om het huidige noodgebied verder af te bouwen. De 'Overlastwet' geeft de burgemeester bevoegdheden (gebiedsverbod en groepsverbod) om overlastsituaties gericht en goed gedoseerd aan te pakken. In Den Haag wordt veelvuldig van deze bevoegdheden gebruik gemaakt. Vooral het instrument van het gebiedsverbod wordt vaak toegepast, zowel ter bestrijding van overlast in wijken en buurten als bij evenementen zoals de jaarwisseling en voetbalkampioenschappen. Ook het komende jaar zullen de partners (politie, Openbaar Ministerie, gemeente) de mogelijkheden van Overlast optimaal benutten. Als maatwerk toch onvoldoende effect sorteert, dan wordt waar nodig het gebiedsgericht instrumentarium ingezet.

Preventief fouilleren

Als blijkt dat in bepaalde gebieden de openbare orde wordt verstoord door de aanwezigheid van wapens, of als ernstige vrees voor verstoringen is, kan de burgemeester gebieden aanwijzen als veiligheidsrisicogebied. In dit gebied mag de politie dan vervoermiddelen, kleding en verpakkingen die personen bij zich hebben controleren op wapens en munitie. Het initiatiefwetvoorstel om preventief fouilleren ruimer toe te passen voorziet vooral in een eenvoudiger procedure om preventief te mogen fouilleren.

Burgerbetrokkenheid

Burgernet is in heel Den Haag in werking. De komende jaren zetten politie en gemeente in op het verder benutten van Burgernet en op meer deelnemers (van 20.000 nu naar ten minste 25.000). Naast een onverminderde aandacht voor Burgernet gaan we in 2014 ook door met de uitrol van het project Rolmodellen en de uitbreiding van het aantal buurtpreventie- en buurtinterventieteams, in het bijzonder in wijken met een bovengemiddeld veiligheidsprobleem.

Keurmerk Veilig Ondernemen (KVO)

KVO is jarenlang met succes ingezet om de veiligheid en leefbaarheid in winkelstraten en op bedrijventerreinen te verbeteren. Het streven is om de in KVO-verband opgebouwde samenwerkingsrelaties en overlegstructuren zoveel mogelijk te verankeren in bestaande organisaties, zodat de behaalde resultaten kunnen worden vastgehouden en uitgebouwd. Hiertoe krijgt KVO een plaats in de Bedrijfs Investerings Zones (BIZ), waarbinnen 'schoon, heel en veilig' een van de pijlers is. De gemeente faciliteert tot en met 2014 een informatiepunt waar ondernemers met (KVO-gerelateerde) vragen terecht kunnen.

Spoor 3 aanpak van georganiseerde criminaliteit

Prostitutie en mensenhandel

In de Eerste Kamer is de Wet Regulering prostitutie ter besluitvorming voorgelegd. Zodra deze wet in werking treedt, zal de gemeente deze implementeren. Tevens zal de gemeente in 2014 de nog in 2013 vast te stellen Beleidsbrief prostitutie 2014 – 2018 uitvoeren. Daarin wordt onder meer aandacht besteed aan de verbetering van de arbeidspositie van sekswerkers, aanpassing van de Algemene Plaatselijke Verordening inzake de vergunningverlening en de Woningwet voor de geschiktheidsverklaring voor prostitutiebedrijven. Het toezicht en handhaving op de vergunde prostitutiebedrijven wordt geïntensiveerd. De versterkte handhaving op de vergunde seksinrichtingen en escortbedrijven wordt voortgezet, onder andere door een negatief werkadvies bij een vermoeden van slachtofferschap van mensenhandel. Daarnaast behoudt het toezicht en de handhaving op de niet vergunde prostitutie hoge prioriteit zoals de Chinese Wellnessbranche, thuiswerkers, hotelprostitutie, straatprostitutie en de escortbranche. Bovendien zal de gemeente het Haagse plan van aanpak Loverboys actualiseren.

Hennep

De aanpak van hennepsteelt in Den Haag vindt sinds 2012 plaats onder de vlag van een nieuw regionaal convenant tussen alle gemeenten in de regio Haaglanden, de politie, het OM, de woningbouwcorporaties en de netbeheerders. De exploitatie van hennepkwekerijen leidt vaak tot diverse vormen van overlast, verloedering en gevaarstelling in woonwijken. Daarnaast gaat de exploitatie veelal gepaard met energiediefstal, uitkeringsfraude, belastingontduiking, geweld en intimidatie. Het kweken van hennep leidt voorts tot miljoenen euro's schade voor verhuurders van panden. Genoeg redenen om de aanpak van hennepsteelt in Den Haag onverminderd voort te zetten. Jaarlijks worden in Den Haag circa 300 hennepkwekerijen ontmanteld.

RIEC

De minister van Veiligheid en Justitie heeft voor 2014 en verder een structurele bijdrage aan het Regionaal Informatie- en Expertisecentrum Haaglanden/Hollands Midden (RIEC HHM) toegezegd. Den Haag en het RIEC HHM gaan de samenwerking intensiveren om mensenhandel, vastgoedfraude en witwassen beter te kunnen aanpakken. Enerzijds is die aanpak gericht op concrete cases, maar steeds meer wordt op basis van gedeelde informatie per thema bezien wat het belangrijkste probleem is. Ook wordt er gekeken wie daarin de sleutelfiguren zijn, waar de hotspots zijn en wie van de partners het beste het probleem kan oplossen. Bij de aanpak van de georganiseerde hennepsteelt krijgen bestaande instrumenten een plaats (ontmantelen kwekerijen), maar zal de aandacht zich ook richten op de criminele structuren achter de hennepsteelt en op de rol van de growshops.

HEIT

Het Haags Economisch Interventieteam (HEIT) is een samenwerkingsverband tussen de Belastingdienst, inspectie SZW (voorheen Arbeidsinspectie), UWV, politie en de gemeente. Kerntaak is de aanpak van fiscale- en sociale zekerheidsfraude, illegale tewerkstelling en daarmee samenhangende misstanden. Dit gebeurt door circa 300 gerichte bedrijfscontroles per jaar in heel de stad. Gezamenlijk bepalen de HEIT partners welke partners met welke instrumenten en intensiteit het best kunnen worden ingezet. Zo wordt HEIT nog dit jaar en ook in de komende jaren ingezet om doeltreffend handhavend op te treden tegen nieuw opkomende onvergunde prostitutievormen, zoals de Chinese Massagesalons. Voor uitbreiding van de werking van HEIT tot legale en illegale prostitutiesector wordt door het college in 2014 € 0,55 mln. en de drie jaar daarna jaarlijks € 0,75 mln. beschikbaar gesteld voor 5 extra fte's (werknemers). Ook legt HEIT een verbinding met de toepassing van de wet Bibob. Een BIBOB-onderzoek kan aanleiding zijn voor een HEIT-controle en vice versa. De samenwerking met het RIEC HHM krijgt meer vorm en inhoud door bij RIEC HHM (onderzoeks)zaken aan te dragen.

Bibob

De Wet Bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (Bibob) is inmiddels tien jaar van toepassing op de reguliere horeca, coffeeshops, prostitutie en de bouwsector. Gemiddeld worden er jaarlijks circa 400 standaardtoetsingen uitgevoerd. In circa 25% van de gevallen leidt dit tot nader onderzoek, dat kan leiden tot een adviesaanvraag bij het Landelijk Bureau Bibob. Van de horeca toetst de gemeente de vergunningen nu alleen bij de start. Wanneer een horecavergunninghouder nadien strafbare feiten pleegt buiten zijn exploitatie om, blijft dit in sommige gevallen voor de gemeente onbekend. Daarom heeft de gemeente de samenwerking met OM en politie verder geïntensiveerd.

Overige thema's

Persoonsgebonden aanpak via het Veiligheidshuis Haaglanden

In het Regionaal Veiligheidshuis Haaglanden werken Jeugd- en zorginstellingen, reclasseringsinstellingen, politie, penitentiaire en justitiële jeugdinrichtingen, gemeente en Openbaar Ministerie onder één dak samen bij de aanpak van criminaliteit en (jeugd)overlast. Zij doen dat door preventie, repressie en (na)zorg met elkaar te verbinden. Ze richten zich op personen, groepen en plekken waar het niet goed gaat. In de loop van 2013 gaat de regionalisering van het Veiligheidshuis plaatsvinden. In de komende periode ligt het accent op het aanpakken van de plegers van strafbare feiten met een hoge impact (gewelddadige vermogenscriminaliteit) en de leden van de overlastgevende en criminele (jeugd)groepen.

Huiselijk Geweld

De gemeente heeft in 2013 samen met het Veiligheidshuis, het Openbaar Ministerie (OM) en het Steunpunt vormgegeven aan een sluitende aanpak van huiselijk geweld. Deze sluitende aanpak via de Veilig Verder Teams, het huisverbod en de strafrechtelijke aanpak, wordt in 2014 aangescherpt, onder meer door het beter combineren van het strafrechtelijk, het bestuurlijk en het zorginstrumentarium. Het OM draagt hieraan bij met de afdoening van strafzaken via de zogeheten ZSM-tafel. Dit is een werkwijze waarbij politie, OM, Reclassering en Slachtofferhulp samen werken aan een versnelde, effectieve en kwalitatieve afhandeling van veelvoorkomende zaken. Het onderzoek van de GGD naar de effecten van het tijdelijk huisverbod is zo goed als afgerond. De aanbevelingen uit onderzoek worden in 2013-2014 in de procedure ingepast.

Opvangvoorziening Verwarde Personen

De gemeente is binnen een beperkt verzorgingsgebied gestart met een pilot voor de opvang van verwarde personen (OVP), omdat veel politiecapaciteit ging zitten in het opbrengen van verwarde personen, die niet in een politiecel thuishoren. De positieve resultaten van de pilot leidden tot de inrichting van een definitieve OVP-voorziening, die wordt gerealiseerd binnen het hoofdbureau van politie. Een groot voordeel van dit in Nederland nieuwe model is dat betrokkenen na aanhouding direct gescreend worden door ggz-medewerkers. Hierdoor kan het OM geadviseerd worden over de noodzaak tot zorg bij verwarde verdachten. Het mes snijdt aan twee kanten, in de opvang krijgen verwarde personen direct de hulp die nodig is. Tegelijkertijd is het goed voor de veiligheid op straat, omdat de politie zich meer op haar kerntaken kan richten. Het Haagse model heeft inmiddels de interesse gewekt van andere grote steden die met deze problematiek te maken hebben.

Cameratoezicht

In Den Haag maakt cameratoezicht altijd onderdeel uit van een integrale aanpak van overlast en criminaliteit op een locatie. De inzet van flexibel en vast cameratoezicht wordt gecontinueerd. De camera's worden beheerd en uitgelezen door de politie Haaglanden. Door de verbeterde techniek en een slimmer cameraplan staan er momenteel 141 vaste camera's (inclusief de 30 camera's rond ADO) en

zijn er 20 camera's beschikbaar voor flexibele inzet. De resultaten met tijdelijke en flexibele inzet van camera's op onder meer overlastlocaties zijn goed.

Veilig uitgaan

De gemeente zet in op toezicht en handhaving van de APV, de Drank- en Horecawet en de Opiumwet. De vertrouwensbenadering en lastenreductie staan centraal. Het toezicht en de handhaving worden risicogestuurd ingezet. De ondernemers die de regels goed naleven, worden minder frequent gecontroleerd.

1. Coffeeshops

In 2014 worden de coffeeshops opnieuw gescreend op grond van de Wet Bibob. In de landelijke kaders voor coffeeshops is de wietpas vervangen door het ingezetenen criterium. Omdat Den Haag geen drugstoerisme kent en met het oog op dreigende overlast door straathandel, is in de lokale driehoek besloten om op dit moment geen prioriteit te geven aan de handhaving van het ingezetenen criterium. Dit betekent in de praktijk dat het Haagse toegangsbeleid tot coffeeshops ongewijzigd blijft; geen jongeren onder de 18 jaar. Het landelijke afstandscriterium bedraagt per 1 januari 2014 minimaal 250 meter, met de mogelijkheid tot maatwerk. Alle Haagse coffeeshops voldoen hieraan. Er is vooralsnog geen reden het afstandscriterium te verruimen. De 250 metergrens leidt in Den Haag, afgezien van de overconcentratiegebieden, tot een goed evenwicht in het aantal en de spreiding van coffeeshops. Het stringente Haagse coffeeshopbeleid heeft geresulteerd in een kleinschalige, transparante en beheersbare coffeeshopbranche. Aandachtspunt blijft de overconcentratie in het Zeeheldenkwartier en in de Weimarstraat. Het huidige beleid wordt daar gecontinueerd. Ook in 2014 zal streng worden toegezien op de naleving van de lokale en landelijke gedoogcriteria. Dit geldt ook voor de blowverboden die gelden in Den Haag. Op vijf locaties wordt op grond van de Opiumwet strafrechtelijk tegen blowen in de openbare ruimte opgetreden: Weimarstraat e.o. (overconcentratiegebied); Zeeheldenkwartier (overconcentratiegebied); Stationsweg e.o. (noodgebied); Boulevard Scheveningen; De Paleistuinen.

2. Evenementen

Voor grote evenementen dienen de organisatoren een vergunning aan te vragen bij de gemeente. De gemeente vraagt vervolgens aan politie, brandweer en GHOR advies over de veiligheid van het evenement en de voorwaarden waaronder het evenement kan plaatsvinden. In 2014 wordt ingezet op het verbeteren van het voorportaal (website) en standaardisering van in te dienen documenten. Er is in samenspraak met de hulpdiensten een format ontwikkeld voor een veiligheidsplan. In 2014 zal het aantal aanvragen voor kleine evenementen toenemen. Deze evenementen worden via een eenvoudige melding beoordeeld en afgedaan. De procedure hiervoor wordt in 2014 efficiënter ingericht. Het risicogestuurd toezicht wordt in 2014 ook voor de evenementen gecontinueerd.

3. Voetbal

In het verleden van ADO Den Haag is gebleken dat betaald voetbal problemen kan opleveren met de openbare orde. ADO, politie, Openbaar Ministerie en gemeente hebben de afgelopen jaren gezamenlijk geïnvesteerd in technische voorzieningen in en om het Kyocera stadion. Insteek is dat goed gedrag van supporters wordt beloond met meer vrijheden en dat slecht gedrag wordt bestraft. Bij voorkeur richting individuele daders en als het echt niet anders kan collectief, onder meer door inzet van de Overlastwet, de APV en de huisregels van de club. Er komt een lokaal actieplan Voetbal en Veiligheid. Speerpunten zijn: verder terugdringen van de benodigde politie-inzet, meer thuiswedstrijden die in de categorie A (laag risico) kunnen worden ingeschaald en wegnemen van belemmeringen voor uitsupporters.

4. Radicalisering

De signalering en bestrijding van radicalisering is vooral gericht op moslimradicalisering en rechts-extremisme. De inzet is preventief, curatief en repressief. De gemeente blijft waakzaam op mogelijke radicaliserings- of polarisatietendensen en gaat in 2014 door met de aanpak van :

- het in kaart brengen van islamitisch radicalisme en rechtsextremisme; en het in stand houden en uitbreiden van de netwerken;
- het interveniëren waar nodig, zowel preventief als curatief;
- het ontwikkelen van methoden en interventies. Ondersteuning uitbreiden als het gaat om identiteitsontwikkeling en het weerbaar maken van tieners/jongeren;
- zorg na detentie;
- andere vormen van extremisme zoals dierenrechtenactivisme, linksextremisme en antiglobalisme.

Brandweorzaken en (strand)veiligheid

Veiligheidsregio Haaglanden en Crisisbeheersing

Politie, brandweer, geneeskundige hulpverlening en gemeenten in de Veiligheidsregio Haaglanden (VRH) werken samen op het gebied van crisisbeheersing. Daarin worden ook andere partners betrokken, zoals het Openbaar Ministerie, het Ministerie van Defensie en Waterschappen. Voor de intergemeentelijke samenwerking op het gebied van crisisbeheersing levert Den Haag de komende jaren de Coördinerend Gemeentelijk Functionaris (CGF). De CGF coördineert tussen de naleving van de kwaliteitseisen die het bestuur van de VRH heeft gesteld en stemt deze voorbereiding af op de maatregelen van de andere bij de rampenbestrijding betrokken disciplines. Het gemeenschappelijke Bureau Gemeentelijke Crisisbeheersing ondersteunt de gemeentelijke ontwikkeling. Den Haag faciliteert dit bureau namens de Haaglandse gemeenten.

Bij de brandweer staat het visiedocument 'Op koers' centraal. Dit moet in 2015 leiden tot minder kosten en een hoger maatschappelijk rendement. Daarvoor worden de komende periode de repressieve taak van de brandweer vernieuwd en wordt geïnvesteerd in brandpreventie. Voor deze koerswijziging heeft de VRH in de meerjarenbegroting 2013 – 2016 middelen vrijgemaakt. Voor Brandweerpersoneel bestaat de regeling om brandweerlieden vooruitlopend op pensionering met functioneel leeftijdsontslag (FLO) kunnen gaan. De regeling is destijds gebaseerd geweest op een pensioneringsleeftijd van 65 jaar. Door de verhoging van de AOW-leeftijd ontstaan hogere kosten voor het uitvoeren van deze regeling. Uit de reserve ontvlechting Brandweer komt een bedrag van € 1,8 mln. vrij te vallen in 2013. Hiervan is besloten om het bedrag beschikbaar te stellen om de stijgende kosten van de FLO op te vangen.

In 2012 heeft de VRH een incidenteel voordeel gerealiseerd. Hiervan komt in 2013 € 1,4 mln. terug naar de gemeente. € 1mln. is voor in het veiligheidsfonds om op dit beleidsterrein incidentele problemen op te lossen en € 0,4 mln. gaat naar het programma college voor het oplossen van incidentele knelpunten.

Strandveiligheid

Jaarlijks worden maatregelen genomen om de zwemveiligheid langs de stranden van Den Haag te bevorderen. Het gaat met name om preventie en om voorlichting over de gevaren van het zwemmen in de zee. Dit gebeurt in overleg met de brandweer, de Haagse Vrijwillige Reddingsbrigade (HVRB) en de politie. De HVRB, de veiligheidsregio en de gemeente Den Haag invulling geven aan de verlenging van het convenant. De verantwoordelijkheid voor de zwemveiligheid op en rond de Zandmotor ligt bij de provincie Zuid-Holland, Rijkswaterstaat en de Omgevingsdienst Midden-Holland. Zij werken daarbij nauw samen met de reddingsbrigades van het Westland en van Den Haag en de veiligheidsregio.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	60.069	64.217	55.175	55.115	55.115
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	60.069	64.217	55.175	55.115	55.115
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	1.438	1.800	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	714	274	2.435	2.430	2.350
Totaal lasten	60.793	65.743	57.610	57.545	57.465

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	4.244	4.552	2.490	2.490	2.490
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	4.244	4.552	2.490	2.490	2.490
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	3.358	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.245	1.291	1.190	1.190	1.110
Totaal baten	8.847	5.843	3.680	3.680	3.600

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
BR Veiligheidsfonds	3086	1.944	3.740	2.172	3.512
BR Afwikkeling Ontvlechting Brandweer	6416	1.181	0	1.181	0
		3.125	3.740	3.353	3.512

2.5 Programma Cultuur

Coördinerend portefeuillehouder: Marjolein de Jong

Cultuur	Behoud cultureel erfgoed, gevarieerd aanbod, ondersteunen van kunst en cultuur	Lasten 76.738 Baten 5.324 Saldo 71.414 N
Programmaonderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x €1.000)?
Kunstzinnige vorming	Stimuleren educatief aanbod door culturele instellingen. Verschaffen van inzicht in een breed cultureel aanbod bij kinderen en jongeren	Lasten 3.569 Baten 160 Saldo 3.409 N
Beeldende kunst	Stimuleren van een gevarieerd en hoogwaardig aanbod van beeldende kunst	Lasten 3.673 Baten 91 Saldo 3.582 N
Accommodaties voor kunstbeoefening	Huisvesting en exploitatie van accommodaties op het gebied van de professionele podiumkunsten	Lasten 21.371 Baten 3.517 Saldo 17.854 N
Muziek, zang en opera	Stimuleren van productie en programmering van het professionele muziekaanbod	Lasten 4.890 Baten 0 Saldo 4.890 N
Toneel en dans	Stimuleren van productie en programmering van het professionele dans- en toneelaanbod	Lasten 8.870 Baten 0 Saldo 8.870 N
Film, video en letterkunde	Stimuleren van de belangstelling voor de filmkunst, letterkundige activiteiten en de audiovisuele media	Lasten 1.775 Baten 0 Saldo 1.775 N
Amateurkunst	Stimuleren van actieve en passieve cultuurparticipatie	Lasten 2.593 Baten 0 Saldo 2.593 N
Overige kunst	Stimuleren van diverse vormen van kunst en cultuur en financiering voor diverse programma's of projecten	Lasten 4.144 Baten 0 Saldo 4.144 N
Musea	Instandhouding breed museaal aanbod. Behoud cultureel erfgoed en professioneel collectiebeheer	Lasten 20.439 Baten 1.476 Saldo 18.963 N
Gemeentearchief	Het in goede, geordende en toegankelijke staat beheren van archieven en collecties	Lasten 5.414 Baten 80 Saldo 5.334 N

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Cultuur is essentieel voor een goed woon- en vestigingsklimaat in een stad en trekt bewoners en ondernemers aan. Ook trekt cultuur bezoekers naar de stad. Cultuureducatie is belangrijk voor de

ontwikkeling van kinderen op het gebied van taal, rekenen en burgerschapsvorming. Ondanks beperktere financiële middelen blijft een veelzijdig, spannend en interessant aanbod mogelijk dankzij scherpe keuzes, inventiviteit en veerkracht van culturele organisaties in de stad. De gemeente Den Haag ondersteunt een gevarieerd en hoogwaardig kunst- en cultuuraanbod, dat aansluit op de vraag uit de samenleving. Daarnaast wil de gemeente het culturele erfgoed van de stad behouden.

De raming van het oordeel over het aanbod van cultuur in Den Haag is vanaf 2013 gelijk gesteld aan de realisatie in 2012. De gemeente richt zich in 2014 vooral op:

- ondersteunen van het cultuuraanbod
- cultuureducatie voor scholen die aansluit bij de vraag van de scholen, speerpunt uit het Deltaplan Cultuureducatie;
- de gezamenlijke huisvesting van het Residentie Orkest, het Nederlands Danstheater, het Koninklijk Conservatorium en stichting Dans- en Muziekcentrum op het Spuiplein;
- de (inter) nationale positie van Den Haag als cultuurstad;
- het stimuleren van cultureel ondernemerschap.

Topindicator	Nulmeting 2007	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Oordeel bezoekers over aanbod cultuurvoorzieningen (rapportcijfer) <i>Bron: Stadsenquête</i>	7,4	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3
Peildatum	maart 2012 t/m februari 2013						

De gemeente voert het cultuurbeleid uit volgens het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur 2013-2016 'Haagse Nieuwe', dat de gemeenteraad eind 2012 heeft vastgesteld. In dit Meerjarenbeleidsplan is de bezuinigingstaakstelling uit het collegeakkoord 2010-2014 'Aan de Slag!' verwerkt van € 12,8 mln. en € 0,65 mln. incidenteel voor 2013 tot en met 2016. Er moesten dus heldere keuzes worden gemaakt. De herstructurering van de cultuureducatie springt het meest in het oog. Met het Meerjarenbeleidsplan Kunst en Cultuur blijft de gemeente bijdragen aan een goed cultureel voorzieningenniveau. De inspanningen van cultuurinstellingen om ondernemender en minder afhankelijk te worden van (gemeentelijke) subsidie, zijn een positieve ontwikkeling. De gemeente stimuleert cultureel ondernemerschap.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Kunstzinnige vorming/Cultuureducatie

2014 is het eerste volle kalenderjaar voor de nieuwe organisaties CultuurSchakel (bemiddeling tussen vraag en aanbod van cultuureducatie voor scholen en in de vrije tijd), Nieuw Koorenhuis ((ontwikkeling van) aanbod voor scholen en netwerkorganisatie voor zzp'ers die cursussen in de vrije tijd geven) en Prins27 (faciliteren van lessen en cursussen op Prinsegracht 27). Naast deze organisaties is er door de gemeente ondersteund aanbod van Jeugdtheaterschool Rabarber, De Betovering, Boekids, Haags Kinderatelier en Huis van Gedichten.

Koorenhuis

Naar aanleiding van een (gedeeltelijk) gegrond verklaard bezwaarschrift van het Koorenhuis (BOW/2012.649) en een toezegging aan de raad is het Koorenhuis de gelegenheid gegeven het cursusseizoen 2012-2013 te voltooien. Daarmee gaat de bezuiniging pas in per 1 juli 2013, en niet per 1 januari 2013, als voorzien.

Beeldende kunst

Den Haag heeft een bloeiend beeldendekunstklimaat. De gemeente subsidieert de volgende instellingen voor beeldende kunst: Stroom, Heden, Gemak (Vrije Academie), Project Space

1646, galerie West, Nest, Liefhertje en de Grote Witte Reus, de beeldtententoonstelling Den Haag onder de Hemel, de Grafische Werkplaats en Pulchri (onderhoud gebouw).

Accommodaties voor kunstbeoefening

Om cultuur in Den Haag aantrekkelijk te houden, moeten we blijven vernieuwen en investeren. Op 18 juli 2013 heeft de raad een investeringskrediet beschikbaar gesteld de realisatie van de gezamenlijke huisvesting van het Residentie Orkest, het Nederlands Danstheater, het Koninklijk Conservatorium en stichting Dans- en Muziekcentrum op het Spuiplein ter hoogte van maximaal € 181,1 mln. Ook heeft de raad een nadere studie naar een renovatievariant gevraagd. Indien blijkt dat deze variant leidt tot een significant beter en goedkoper voorstel dan het Spuiforum is dat de basis voor de realisatie. De gemeente blijft aandacht schenken aan (tijdelijke) huisvesting van kunstenaars. De gemeente subsidieert de volgende accommodaties: Dans- en Muziekcentrum, Koninklijke Schouwburg, Diligentia en PePijn, Theater aan het Spui, Korzo, het Paard van Troje, PopHotSpot, de cultuurankers Dakota, Theater de Vaillant, Laak Theater en cultuurankerfuncties in de overige stadsdelen, waaronder Muzee en De Nieuwe Regentes.

Muziek, zang en opera

De gemeente stimuleert een gevarieerd en hoogwaardig aanbod van klassieke muziek, oude muziek, opera, eigentijdse muziek en popmuziek. Hiervoor ontvangen de volgende instellingen subsidies: het Residentie Orkest, Johan Wagenaar Stichting, Musica Antica Da Camera, New European Ensemble, Festival Classique, Internationaal Kamermuziekfestival Den Haag, Opera2Day, Haags Orgel Kontakt, LOOS en Slagwerk Den Haag.

In het collegeakkoord 2010 – 2014 Aan de Slag! is de ambitie geformuleerd om de Haagse popcultuur te laten uitgroeien tot een sterk Haags handelsmerk. Belangrijke spelers zijn het Paard van Troje, het Haags Popcentrum en de PopHotSpot. De (inter)nationale ambities van Haagse bands en artiesten worden ondersteund met het fonds The Hague Music Export.

Toneel en dans

De gemeente wil een breed en hoogwaardig theater- en dansaanbod stimuleren. Den Haag is traditioneel sterk in moderne dans. Hiertoe ondersteunt de gemeente naast een aantal accommodaties ook gezelschappen en een festival, namelijk het Nederlands Dans Theater, het Holland Dance Festival, The Dutch Don't Dance Division, Lonneke van Leth producties, toneelgroep De Appel, Firma MES, Het Nationale Toneel en NT Jong.

Film, video en letterkunde

Den Haag heeft een breed literair aanbod. De gemeente ondersteunt enkele literaire festivals, Crossing Border en Writers Unlimited, en daarnaast de Jan Campert Stichting die de literaire prijzen van Den Haag toekent en uitreikt. Met het Filmhuis Den Haag de festivals Movies that Matter en het Indian Film Festival beschikt Den Haag over een breed en gevarieerd filmaanbod naast het bioscoopaanbod.

Amateurkunst

De gemeente ondersteunt de kunstbeoefening in de vrije tijd door middel van de CultuurSchakel die bemiddelt tussen vraag en aanbod van cultuureducatie voor scholen en in de vrije tijd, subsidies amateurpodiumkunsten. En verder het Haags Pop Centrum, Aight en het Prinses Christina Concours.

Musea

Den Haag heeft musea van topniveau in huis, met een sterke aantrekkingskracht op een groot publiek, ook internationaal. Dat niveau houden we vast. Er zijn rijksgesubsidieerde musea waaronder het Mauritshuis en particuliere musea als Beelden aan Zee en het Louwman Museum. De gemeente ondersteunt een breed palet aan musea: Gemeentemuseum, GEM en Fotomuseum, Escher in het Paleis,

Museon, Haags Historisch Museum, Museum Bredius, Muzee en het Loosduins Museum. Met de overkapping van de binnentuin van het Gemeentemuseum wordt niet alleen in het museum geïnvesteerd, maar ook in de representatieve ontvangstmogelijkheden in de internationale zone. Het Haags Historisch Museum is trekker van het Netwerk Erfgoed Haagse Migranten, waarin wordt samengewerkt met migrantenorganisaties om de geschiedenis en het erfgoed van Haagse migranten onder de aandacht te brengen van een breed publiek.

Gemeentearchief

Het Haags Gemeentearchief werkt aan een nieuw beleidsplan 2014-2017. Eind 2014 moet 80% van de gemeente volledig digitaal werken. De belangrijke Haagse thema's zullen in de publieksruimten in het stadhuis op een aantrekkelijke wijze worden gepresenteerd. Door verdere digitalisering en de opening van historische informatie- en ontmoetingspunten in de bibliotheekfilialen moet elke Hagenaar ook dicht bij huis de geschiedenis van en informatie over de stad kunnen ontdekken. De dienstverlening aan het publiek zal steeds meer digitaal plaatsvinden, door een systeem van digitalisering op verzoek en een verdere ontwikkeling van de website.

Programma's, actieplannen en projectsubsidies

Cultuureducatie

In 2013 maakt de gemeente in het kader van het Deltaplan Cultuureducatie afspraken met scholen over de verankering van cultuureducatie in hun onderwijsprogramma. Tegelijkertijd ontwikkelen allianties van culturele instellingen samen met de CultuurSchakel en scholen doorgaande leerlijnen cultuureducatie die aansluiten bij de vraag van scholen. In 2014 gaat die nieuwe cultuureducatie van start.

Cultureel ondernemerschap

Met het bedrijfsleven en cultuurinstellingen is een lokaal netwerk ontstaan voor een hechtere relatie tussen cultuurinstellingen en bedrijfsleven en voor versterking van het cultureel ondernemerschap. Dit netwerk wordt uitgebouwd en organiseert periodiek verschillende activiteiten, zoals coaching en intervisie. In samenwerking met de Rabobank en vertegenwoordigers uit de culturele sector is een duurzame structuur uitgewerkt die als basis dient om het ondernemerschap in de Haagse culturele sector blijvend te versterken.

Internationaal cultuurbeleid

De gemeente blijft gericht aandacht besteden aan de internationale aspecten van Den Haag als cultuurstad door in te zetten op internationale programmering en marketing. Ook worden incidenteel presentaties van Haagse cultuurinstellingen in het buitenland ondersteund. Het beleid is ook gericht op het beter betrekken van de internationale gemeenschap van expats bij de stad.

Incidentele projectsubsidies

De gemeente Den Haag stelt subsidie beschikbaar voor culturele projecten en voor Pluriform programmeren. De subsidie is bedoeld voor het stimuleren van professionele, kunstzinnige activiteiten die incidenteel plaatsvinden. Pluriform programmeren is bedoeld voor projecten van meerjarig gesubsidieerde instellingen om nieuwe formules en samenwerkingsverbanden gericht op een nieuw publiek te verkennen en op te nemen in de reguliere activiteiten.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	77.620	76.729	76.469	76.160	76.160
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	77.620	76.729	76.469	76.160	76.160
Voorjaarsnota	12	12	12	12	12
Financiële ontwikkelingen	400-	400-	400-	400-	400-
Nieuw beleid	2.300	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.032-	397	414	501	757
Totaal lasten	78.501	76.738	76.495	76.273	76.529

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	5.592	5.608	5.608	5.608	5.608
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	5.592	5.608	5.608	5.608	5.608
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	352-	284-	254-	164-	234-
Totaal baten	5.240	5.324	5.354	5.444	5.374

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Atelierbeleid	6231	596	50	91	555
		596	50	91	555

2.6 Programma Onderwijs

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Onderwijs	Optimaliseren educatieve infrastructuur	Lasten 180.677 Baten 56.115 Saldo 124.562 N
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?
Onderwijshuisvesting	Investing in onderwijshuisvesting	Lasten 41.686 Baten 334 Saldo 41.352 N
Onderwijsachterstandenbeleid	Uitvoeren van thema's uit de Haagse Educatieve Agenda 2010-2014	Lasten 60.952 Baten 44.669 Saldo 16.283 N
Leerlingenvervoer	Vervoeren van kinderen van en naar school	Lasten 7.388 Baten 0 Saldo 7.388 N
Act/ projecten stedelijk onderwijsbeleid	Specifieke onderwijsprojecten en het uitvoeren van thema's uit de Haagse Educatieve Agenda	Lasten 33.368 Baten 6.007 Saldo 27.361 N
Gymnastiek- en schoollokalen	Verhuur van gymlokalen na schooltijd	Lasten 52 Baten 54 Saldo 2 V
Volwasseneneducatie	Volwassenen cursussen aanbieden: lezen, schrijven, rekenen of digitale vaardigheden	Lasten 3.350 Baten 2.388 Saldo 962 N
Schoolbegeleidingsdienst onderwijsachterstandsactiviteiten	Scholen in staat stellen onderwijsachterstanden van leerlingen te verminderen	Lasten 1.360 Baten 0 Saldo 1.360 N
Schoolbegeleidingsdienst reguliere schoolbegeleiding	Hulp bij onderwijsverbetering en voor leerlingen met problemen in hun ontwikkeling	Lasten 1.815 Baten 0 Saldo 1.815 N
Kinderopvang (OCW)	Toezien op en handhaving van de kwaliteit van de kinderopvang	Lasten 1.367 Baten 85 Saldo 1.282 N
Openbare bibliotheek	Beschikbaar stellen van informatie-dragers en digitale bronnen, adviseren, informatie verstrekken en educatie	Lasten 26.064 Baten 2.578 Saldo 23.486 N
Voor- en vroegschoolse educatie	Investeren in de taalontwikkeling van jonge kinderen	Lasten 3.278 Baten 0 Saldo 3.278 N

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Goed onderwijs, goede schoolgebouwen en een breed aanbod van opleidingen op alle niveaus bieden iedere Hagenaar de kans het beste uit zichzelf te halen. Investeren in onderwijs is investeren in de toekomst van de stad en van iedere Haagse burger. Sinds 2010 is gewerkt met de doelstellingen en maatregelen uit de Haagse Educatieve Agenda (HEA) 'Haags talent (h)erkend'. In 2013 wordt gewerkt aan een nieuwe HEA voor de periode van 2014 tot 2018. Het college legt de raad dit najaar de nieuwe HEA voor.

Keuzes in de nieuwe HEA zullen doorwerken in de subsidies, ook al in 2014. Thema's in de nieuwe HEA zijn onder meer het besef dat uitstekende leraren en schoolleiders het fundament zijn voor onderwijskwaliteit, de landelijke invoering van toetsen en referentieniveaus voor taal en rekenen, de landelijke invoering van passend onderwijs, de decentralisatie van de jeugdzorg, de landelijke stelselwijziging in het mbo (Focus op Vakmanschap), de doorontwikkeling van brede buurtscholen' (meer samenhang tussen basisschool, kinderopvang en peuterspeelzaalwerk, inclusief de positie van de voor- en vroegschoolse educatie), de rol van het onderwijs in de aanpak van de stijgende jeugdwerkloosheid, de rol van het onderwijs in de Internationale Stad van Vrede en Recht.

Deze begroting is nog gebaseerd op de prioriteiten van de HEA 2010-2014:

- De basiskwaliteit van het onderwijs op orde brengen en houden.
- De brede buurtschool in het basis- en voortgezet onderwijs zich laten doorontwikkelen.
- De taalbeheersing van (jonge) kinderen en volwassenen blijvend aandacht geven.
- Het (beroeps)onderwijs en de arbeidsmarkt beter op elkaar laten aansluiten.
- De positie van Den Haag Internationale Stad van Vrede en Recht zo veel mogelijk een plek geven in het onderwijs, en een ruimer aanbod van tweetalig onderwijs.

Topindicator	Nulmeting 2006	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal doelgroeppeuters dat deelneemt aan vroeg- en voorschoolse educatie	1.442	2.509	2.400	2.400	2.400	2.400	2.400
Bron: LLZ/Civision							
Peildatum/periode	1-10-2012						
Definitie begrippen	Een peuter behoort tot de doelgroep als hij tussen de 2,5 en 4 jaar oud is en een leerlinggewicht heeft (en daarmee een verhoogd risico op een taalachterstand) of als de ouders inburgeraars zijn.						

Het uitwisselingsplatform van de voor- en vroegschoolse educatie zal in de tweede helft van 2013 zicht gaan leveren op het aantal en de spreiding van doelgroepkinderen over de stad De voorschoolse educatie staat ook open voor niet-doelgroepkinderen.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Bezuinigingen en intensiveringen

Op grond van het collegeakkoord zijn in 2014 extra middelen voor intensivering van het onderwijsbeleid beschikbaar gesteld: € 5,5 mln. incidenteel en € 5 mln. structureel. De structurele middelen worden ingezet voor investeringen in onderwijshuisvesting, waarbij we inzetten op meer kwaliteit, duurzaamheid en multifunctionele gebouwen. De incidentele middelen worden gebruikt voor ontwikkeling brede buurtschool, verlengde schooldagactiviteiten in het primair en voortgezet onderwijs, hoogbegaafdheid, opvangvoorzieningen voor overbelaste jongeren, stages en leerbanen, coördinatiepunt

stages en werkplekken bij internationale (onderwijs)instellingen en aanbod laaggeletterden. In het coalitieakkoord is ook een generieke bezuiniging op subsidies vastgelegd.

In 2014 wordt op de onderwijssubsidies € 0,14 mln. bezuinigd. Daarmee is voor de coalitieperiode aan de taakstelling van € 2,2 mln. voldaan. De bezuiniging wordt ingevuld door projecten stop te zetten als de projectperiode is afgelopen (pilot inhoudelijke samenwerking kinderopvang, activiteitenboek verlengde schooldag) en door minder middelen te reserveren voor ontmoetingen, voor nieuwe initiatieven en knelpunten.

Voor 2015 investeert de gemeente incidenteel € 3,5 mln. in voor verlengde schoolactiviteiten, trajecten risicjongeren, taalklassen en hoogbegaafdheid. Verder investeert de gemeente € 1,8 mln. in de gebiedsontwikkeling rondom brede buurtscholen in Moerwijk en Bouwlust.

Onderwijshuisvesting

De gemeente is verantwoordelijk voor de huisvesting van het primair, speciaal en voortgezet onderwijs. Bestaande schoolgebouwen moeten worden onderhouden; oude, niet meer doelmatige schoolgebouwen worden vervangen door nieuwbouw. De belangrijkste projecten voor nieuwbouw, grote uitbreiding en aanpassing van monumentale panden in 2014 zijn:

- De Kleine Wereld, Rederijkerstraat 120 en Van Ruysbroekstraat 1 samen met de Cor Emous, Twickelstraat 5, nieuwbouw aan de Van Ruysbroekstraat 35 (Brede Buurtschool Plus Moerwijk);
- Zandvliet College aan de Bezuidenhoutseweg 40;
- Ds. W.E. den Hertog school aan de Luxemburgstraat 7;
- Da Costaschool De Spiegel aan de Van de Spiegelstraat 23;
- De Vliermeent aan de Vlierboomstraat 362;
- Tylytlycentrum De Witte Vogel, Willem Dreespark 307 op de locatie aan de Vrederustlaan bij de Sophia Revalidatie;
- aanpassing van de Houtrustweg voor de in 2014 te starten Europese school voor voortgezet onderwijs.

Voor een beter binnenmilieu geeft de gemeente een toeslag aan 10 scholen die met nieuwbouw of uitbreiding in uitvoering zijn of gaan starten. Tevens wordt bij tien nieuwbouwprojecten gebruik gemaakt van de Regeling multifunctioneel gebruik schoolgebouwen, die dit jaar van kracht is geworden. Voor vier voorschoolpeuterspeelzalen wordt (extra) nieuwe huisvesting gerealiseerd. Na de vaststelling van de regeling asbestverwijdering in 2013 zal bij een flink aantal schoolgebouwen in 2014 asbest worden verwijderd.

Het Rijk kort gemeenten voor onderwijshuisvesting. Voor de gemeente Den Haag is dat € 9,5 mln. structureel vanaf 2015. Toegezegd is dat dit geld vanaf 2015 rechtstreeks naar de scholen gaat. Of dit ook echt gaat gebeuren is op dit moment nog onzeker. Dit bedrag wordt deels gevonden door het jaarlijkse investeringsniveau te verlagen. We gaan het investeringsbedrag van schoolgebouwen verlagen van € 30 mln. naar € 27 mln. Ook worden maatregelen genomen op overige gebieden binnen het programma onderwijs. Vanaf de begroting 2015 worden de maatregelen nader ingevuld.

Onderwijsachterstandenbeleid en voor- en vroegschoolse educatie

Brede Buurtschool

De brede buurtschool blijft topprioriteit. De komende jaren zetten we de investeringen in de brede buurtschool stevig voort, in het basisonderwijs en in het voortgezet onderwijs. Scholen zijn langer open en verzorgen extra leertijd voor hun leerlingen, en waar nodig ook voor ouders en bewoners in de buurt.

Zij verbinden steeds vaker onderwijs, kinderopvang en peuterspeelzaal tot integrale voorzieningen voor het jonge kind. Het aantal scholen met LKP zal naar verwachting oplopen naar 25 met steeds meer deelnemende groepen. Cultuureducatie is een belangrijk element in het aanbod op brede scholen. Het aantal zomer- en weekendscholen in zowel PO als VO groeit met name ook in de inhoudelijke kwaliteit door verdere verbinding met het reguliere onderwijs en het inzetten van gezamenlijk ontwikkelde methodieken. Voor het stimuleren van ouderbetrokkenheid zal er ook in 2014 veel aandacht zijn, bijvoorbeeld middels het ouderfestival. De stichting Brede Scholen zal ook in 2014 de brede buurtscholen faciliteren, verbinden en het delen van kennis bevorderen.

Ook in 2014 worden de extra rijksmiddelen ingezet voor het verbeteren van de kwaliteit van de VVE-voorzieningen (inzet van HBO'ers en het bijscholen van de leidsters in onder andere taal) en op het invoeren van opbrengstgericht werken in de voorschoolse periode.

Het bevorderen van de beheersing van de Nederlandse taal is een belangrijk instrument om onderwijsachterstanden te voorkomen en te bestrijden. Een groot aantal activiteiten ter uitvoering van de Haagse Educatieve Agenda 2010-2014 richt zich op het voorkomen van taalachterstanden, waaronder voor- en vroegschoolse educatie. Het gesubsidieerde peuterspeelzaalwerk wordt deels ingezet in het kader van onderwijsachterstandenbeleid. Het streven is de komende jaren samenhangende voorzieningen te bewerkstelligen van kinderopvang, peuterspeelzaalwerk en primaire onderwijs oftewel de educatieve voorzieningen voor kinderen van 0 tot 12 jaar.

Leerlingenvervoer

Sommige leerlingen kunnen niet op eigen gelegenheid naar school reizen. De dichtstbijzijnde school is bijvoorbeeld niet toegankelijk, of zij kunnen door een handicap geen gebruik maken van het openbaar vervoer. De ouders van deze leerlingen kunnen dan een vergoeding krijgen voor de kosten van openbaar vervoer of van eigen vervoer, of er komt aangepast vervoer (speciale bussen en taxi's). Jaarlijks worden circa 1.400 aanvragen toegekend.

Activiteiten/projecten stedelijk onderwijsbeleid

Hieronder vallen de thema's en activiteiten uit de Haagse Educatieve Agenda die zich niet primair richten op het tegengaan van (taal)achterstanden, zoals: voortijdig schoolverlaten, toeleiding jongeren naar studie of werk, sterk internationaal profiel en de ontwikkeling van Den Haag tot internationale hoger onderwijsstad. Verder zorgt de gemeente voor onder andere schoolzwemmen, de invoering van één aanmeldleeftijd, de wettelijke taken rondom leerplicht en conciërges.

In Den Haag staat voorop dat ieder kind de kans moet krijgen om te leren zwemmen. Daarom biedt Den Haag schoolzwemmen aan. Zo'n 140 scholen bieden hun leerlingen zwemles aan.

Conform de HEA 2010-2014 worden in 2013 de afspraken rond het aanmelden van leerlingen voor het basisonderwijs geconcretiseerd. Vanaf 1 oktober 2013 kunnen alleen kinderen voor groep 1 worden aangemeld die dan de leeftijd van 1 jaar hebben bereikt. Aanmelden is maar mogelijk op één school. De afspraken zijn vastgelegd in een convenant tussen gemeente en schoolbesturen. Daarmee is de kans om op een school van de eerste keus te worden toegelaten voor iedereen even groot geworden. 'Wie het eerst komt, ...' bestaat niet meer. Tegelijk wordt het hele proces transparanter.

Een conciërge levert een belangrijke bijdrage aan de sociale veiligheid op school. Hij kan de ogen en oren van een schooldirecteur zijn. In aanvulling op een rijksregeling maken bijna 50 Haagse basisscholen gebruik van de subsidiemogelijkheid voor een conciërge. De rijksregeling is verlengd tot en met het schooljaar 2014-2015. Ook de bijdrage van de gemeente voor de bekostiging van de conciërges wordt verlengd tot en met schooljaar 2014-2015.

Voor een goede aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt werken 47 partners, waaronder de negen gemeenten in Haaglanden, samen aan zes speerpunten met 29 actiepunten.

Deze zes speerpunten zijn:

1. Leren en werken in de techniek aantrekkelijker maken;
2. Personeelstekorten in de zorg aanpakken;
3. Personeelstekorten in het onderwijs aanpakken;
4. Kansrijke clusters Vrede & Recht en Veiligheid versterken via onderwijs;
5. Ondernemerschap stimuleren via onderwijs;
6. Jongeren helpen met een goede loopbaanstart.

Samen wordt een stevige impuls gegeven aan het technisch onderwijs. De subsidie van het Platform Betatechniek is hierbij zeer welkom. Nadrukkelijk wordt gekeken naar het opzetten van Mbo-opleidingen die zich richten op moderne technologieën, zoals cybersecurity, in het verlengde van het kansrijke cluster Veiligheid. De aanpak van de personeelstekorten in de zorg en het lerarentekort, zowel kwantitatief als kwalitatief, wordt onverminderd doorgezet. De speerpunten 5 en 6 nemen in belang toe. Door de oplopende jeugdwerkloosheid kiezen meer jongeren voor doorleren en stellen zo de stap naar de arbeidsmarkt uit. Voor anderen is het ondernemerschap een goede mogelijkheid om een inkomen te verwerven.

Streven is om de schooluitval in het Mbo landelijk terug te dringen naar maximaal 5%. Zowel het onderwijs als de gemeenten in de regio ontvangen daarvoor een rijksbijdrage. Die wordt vooral ingezet voor specifieke doelgroepen, zoals de uitval uit Mbo1, Mbo2, Mbo3/4 en uit Havo4. De Haagse vsv-casemanagers zetten zich in om jongeren die toch uitvallen zoveel mogelijk weer terug naar school te leiden. Samen met het onderwijs zijn daarvoor passende trajecten ontwikkeld voor motiverende dagbesteding en/of onderwijs toeleiding. Daarbij is aansluiting gezocht bij het bedrijfsleven zoals o.a. bij Werkmaat-trajecten, Sleutelen met Jongeren, etc. Ook zijn vijfjarige vmbo's gestart en worden extra lessen gegeven op de havo om jongeren die niet door kunnen naar havo5 beter voor te bereiden op het beroepsonderwijs zodat er uiteindelijk minder kans is op schooluitval.

Gymnastiek- en schoollokalen

Om optimaal gebruik te kunnen maken van gymnastieklokalen bemiddelt de gemeente in de verhuur hiervan. De opbrengst van de verhuur van deze gymnastieklokalen (aan (sport)verenigingen) is voor 90% voor de schoolbesturen en 10% is voor de administratiekosten van de gemeente.

Volwasseneneducatie

De inburgering is per 2014 geheel afgebouwd. Voor de volwasseneneducatie geldt in 2014 nog een verplichte winkelnering bij de ROC's.

Het terugdringen van taalachterstanden heeft hoge prioriteit. Het Rijk heeft fors bezuinigd op de volwasseneneducatie. Om Hagenaars met een taalachterstand de kans te blijven geven een taaltraject te volgen, is het gemeentelijk budget voor volwassenenonderwijs voor 2013 en 2014 verhoogd om de terugval van het rijksbudget (deels) op te vangen. Verder worden extra taaltrajecten voor (voornamelijk) EU-arbeidsmigranten ingekocht.

Voor het Voortgezet algemeen volwassenen onderwijs (Vavo) is per 2013 een rechtstreekse bekostiging ingevoerd. Dit is een jaar eerder dan aanvankelijk was aangekondigd. Deze overheveling van middelen heeft tot gevolg dat het rijksbudget met ruim 50% is verminderd. Voor de overige educatie (Nederlandse taal 1/ Nederlandse taal 2) is € 2,3 mln. beschikbaar. De wet is voor de overige educatie eveneens per 1 januari 2013 gewijzigd, waarbij het aanbod uitsluitend is gericht op taal en rekenen met behulp van alledaagse ICT. Het kabinet beraadt zich op de toekomst van de overige educatie en de

verdeling van het budget vanaf 2015. Naar verwachting verdwijnt vanaf 2015 de gedwongen winkelnering bij het ROC. Het educatiebudget blijft bij de gemeente.

Schoolbegeleidingsdienst

De Stichting Haags Centrum voor Onderwijsadvies (HCO) ontvangt tot en met 2013 van de gemeente een subsidie. Hiermee kan zij scholen, onderwijsondersteunende instellingen en welzijnsinstellingen ondersteunen om onderwijsachterstanden van leerlingen te verminderen of op te heffen en om reguliere schoolbegeleiding te bieden. Het HCO wordt geacht de komende jaren zelf meer inkomsten uit de markt te halen. Voor de jaren vanaf 2014 worden in de loop van 2013 nieuwe afspraken gemaakt. De komende jaren wordt de subsidiefasegewijs met minimaal € 0,3 mln. verlaagd.

Kinderopvang

De gemeente is verantwoordelijk voor het toezicht op en de handhaving van de kwaliteit van de kinderopvang. De GGD dient elk jaar alle kindercentra, gastouderbureaus, gastouders en peuterspeelzalen te inspecteren. Bij geconstateerde overtredingen moet de gemeente bestuursrechtelijk handhaven. De gemeente Den Haag heeft als eerste van de 4 grote gemeenten de A-status gekregen. Vanaf 2013 worden kostendekkende leges geheven voor het in behandeling nemen van een aanvraag voor opname van een voorziening voor kinderopvang in het landelijk register kinderopvang en peuterspeelzaalwerk.

Openbare bibliotheek

Conform de meerjarenvisie 2012-2015 van de bibliotheek worden de inspanningen op het gebied van mediawijsheid en taal- en leesbevordering geïntensiveerd. Het aanbod van e-books zal sterk worden uitgebreid. Ook voor laaggeletterden wordt het specifieke aanbod verder vergroot. In de ontwikkeling van de Centrale Bibliotheek naar informatie-“hotspot” wordt ruimte geschapen voor externe partners met leefstijl- en ontwikkelingsadviezen die aansluiten bij de collectie. Een voorbeeld hiervan is het Taalhuis, dat een verwijfsfunctie heeft naar verschillende taalaanbieders. Wat betreft mediawijsheid zal in alle vestigingen instructie worden georganiseerd voor het online afnemen van overheidsdiensten. De Bibliotheek zal in 2014 samengaan met de Dienst Publiekszaken en het Haags Gemeentearchief.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	177.573	174.743	126.822	120.381	120.381
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	177.573	174.743	126.822	120.381	120.381
Voorjaarsnota	64	64	64	64	64
Financiële ontwikkelingen	-	500	800-	800-	800-
Nieuw beleid	-	1.800	13.000	9.500	9.500
Neutrale mutaties in/tussen programma's	3.696-	3.570	5.822	7.792-	12.293-
Totaal lasten	173.942	180.677	144.908	121.354	116.853

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	54.291	53.717	14.469	13.321	13.321
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	54.291	53.717	14.469	13.321	13.321
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	3.994	2.398	14.631	989	2.820
Totaal baten	58.285	56.115	29.100	14.310	10.501

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve compensatie cs	3010	1.000	0	0	1.000
Reserve Exploitatie rendabele panden	3106	1.000	500	0	1.500
Reserve Activiteiten/projecten stedelijk onderwijsbeleid	3175	99	0	99	0
Reserve krachtwijken brede scholen	6262	80	0	80	0
Reserve Duurzame Huisvesting Onderwijs	6271	6.658	2.000	2.594	6.064
Reserve Personeel voormalig POO	6274	364	0	180	184
Reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	6276	5.465	7.130	3.089	9.506
		14.666	9.630	6.042	18.254

2.7 Programma Integratie en krachtwijken

Coördinerend portefeuillehouder: Marnix Norder

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?						
Integratie en Krachtwijken	Het stimuleren van de maatschappelijke deelname	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>9.791</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>2.856</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>6.935 N</td></tr> </table>	Lasten	9.791	Baten	2.856	Saldo	6.935 N
Lasten	9.791							
Baten	2.856							
Saldo	6.935 N							
Burgerparticipatie Krachtwijken	Het creëren van draagvlak en het vergroten van betrokkenheid in de vier Haagse Krachtwijken	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>0</td></tr> </table>	Lasten	0	Baten	0	Saldo	0
Lasten	0							
Baten	0							
Saldo	0							
Coördinatie Krachtwijken	Het gemeentebreed coördineren en aanjagen van de wijkaanpak in Den Haag	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>612</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>612 N</td></tr> </table>	Lasten	612	Baten	0	Saldo	612 N
Lasten	612							
Baten	0							
Saldo	612 N							
Asielzoekers en vluchtelingenbeleid	Begeleiden en ondersteunen van (ex-) asielzoekers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>991</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>226</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>765 N</td></tr> </table>	Lasten	991	Baten	226	Saldo	765 N
Lasten	991							
Baten	226							
Saldo	765 N							
Interculturalisatie en diversiteitsbeleid	Het bevorderen van de integratie van de verschillende bevolkingsgroepen binnen de Haagse samenleving.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4.352</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4.352 N</td></tr> </table>	Lasten	4.352	Baten	0	Saldo	4.352 N
Lasten	4.352							
Baten	0							
Saldo	4.352 N							
Inburgering inclusief volwasseneneducatie	Inburgeraars de kans bieden de Nederlandse taal goed te beheersen om optimaal te participeren in de Nederlandse samenleving.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.836</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>2.630</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.206 N</td></tr> </table>	Lasten	3.836	Baten	2.630	Saldo	1.206 N
Lasten	3.836							
Baten	2.630							
Saldo	1.206 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Den Haag heeft zich de afgelopen decennia ontwikkeld tot een multiculturele stad. Meer dan de helft van de Hagenaars is inmiddels van niet-Nederlandse herkomst. Door de uitbreiding van de Europese Unie is er een sterke toestroom van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa, en door de economische crisis komen er ook meer arbeidskrachten uit Zuid-Europese landen.

De nadruk van het beleid in dit programma ligt op het aanpakken van maatschappelijke problemen die een belemmering vormen voor het integratieproces van de verschillende bevolkingsgroepen binnen de Haagse samenleving. Het college stelt hierbij een hoge ambitie: integratie in één generatie.

In 2008 is een ambitieus programma gestart waarin de gemeente met woningbouwcorporaties, scholen, welzijnsorganisaties en bewoners werkt aan de verbetering van DH Zuidwest, Transvaal, Stations- en Rivierenbuurt en Schilderswijk. We doen dit omdat de achterstanden in deze wijken nog steeds te groot zijn. Te groot voor de bewoners zelf, maar ook maatschappelijk gezien. Het doel is een structurele verbetering op gebied van veiligheid, leefbaarheid, werkeloosheid, sociaaleconomische positie van de bewoners, opleiding en gezondheid. In 10 jaar tijd moeten deze wijken op het niveau van het Haags gemiddelde worden gebracht.

De Schilderswijk neemt binnen de Wijkaanpak een bijzondere plek in. In 2012 heeft het college geconstateerd dat de Schilderswijk minder snel vooruit gaat dan de andere drie wijken. Daarom is de

Deal Schilderswijk vastgesteld. In 2013 is met betrokkenen uit de Schilderswijk gesproken over het Uitvoeringsprogramma dat hoort bij de Deal. Voor 2013 en 2014 trekt de gemeente Den Haag € 3,0 mln. Extra uit voor met name de verbetering van de openbare ruimte. De acties uit dit uitvoeringsprogramma worden in 2014 voortgezet. Het gaat goed met DH Zuidwest, maar ook hier is op een aantal onderwerpen extra aandacht nodig. Bijvoorbeeld op het gebied van Jeugd en handhaving. Daarom wordt in Bouwlust/Vrederust en Moerwijk een zeer gerichte aanpak gevoerd.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Hagenaars dat slaagt voor het inburgeringsexamen als % van het aantal Hagenaars dat examen doet	76%	71%	75%	77%	79%	-	-
<i>Bron: ISI (Informatie Systeem Inburgering)</i>							
<i>Peildatum/periode</i>	Jaarlijks, stand per 1 januari						
<i>Definitie begrip</i>	Het inburgeringsexamen bestaat uit vier verschillende examens. Als de inburgeraar voor alle vier examens is geslaagd, krijgt hij het inburgeringsdiploma. De inhoud van het inburgeringsexamen is beschreven in het Besluit Inburgering.						

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Krachtwijken

De gemeente heeft vijf prioriteiten benoemd waarop vanaf 2013 scherper en efficiënter ingezet wordt. Voor deze aanscherping zijn bestaande en vrijvallende middelen in de wijkaanpak herbestemd en zijn bestaande middelen of capaciteit binnen de krachtwijken afgestemd op nieuwe prioriteiten. Lopende businesscases zijn ondergebracht in reguliere processen of hebben extra prioriteit gekregen en zijn ondergebracht in één van de vijf prioriteiten (zie bijlage 6 bij RIS 181395):

- Schoon en handhaving: de bewoners en bedrijven aan zet
- Jongeren en onderwijs
- Multiprobleemgezinnen
- Economie en werk: ruimte voor ondernemers en jongeren
- Leefbaar wonen: Schilderswijk

Prioriteit 1: schoon en handhaving: bewoners aan zet

Belangrijk is dat bewoners zich verantwoordelijk voelen voor hun omgeving en deze zelf ook 'schoon houden'. Dit is in de verschillende wijken nog steeds een probleem. Een gedragsverandering is nodig. Bewoners moeten betrokken zijn bij hun woonomgeving en daarop aangesproken worden zodat het initiatief niet bij de gemeente blijft. Op wijkniveau worden verschillende partijen bij elkaar gebracht om in hun eigen omgeving actiever te worden. Middelen die worden ingezet zijn bijvoorbeeld het adopteren van ondergrondse restafvalcontainers door een buurt en actieve betrokkenheid van buurtbewoners bij het beheer en onderhoud van de openbare ruimte. Gestart wordt in Zuidwest. Het college hecht zeer aan integrale handhaving: de handhaver signaleert niet alleen de verkeerd geparkeerde auto, maar reageert ook op bijvoorbeeld hondenpoep en verkeer geplaatst afval. In 2013 en 2014 worden in de Schilderswijk ORAC's geplaatst

Prioriteit 2: Jongeren en onderwijs

Scholen in de krachtwijken hebben vaken dan elders in Den Haag leerlingen die speciale aandacht vragen en/of zorg nodig hebben. In 2013 is gestart met pilots de zorgstructuur op scholen te verbeteren door meer nadruk te leggen op preventie. In 2014 zullen de resultaten leiden tot aanpassing/vernieuwing van de reguliere JGZ, zodat verbeteringen in de zorgstructuur geborgd worden.

Overlast gevende jongeren, al dan niet in groepsverband, beïnvloeden de leefbaarheid negatief. Straatcoaches worden ook in 2014 ingezet om de overlast te beperken. Zij spreken jongeren aan op hun gedrag. Speciaal gaat aandacht uit naar jongeren waarop het jongerenwerk geen grip meer heeft.

Prioriteit 3: Multiprobleemgezinnen

In 2012 is een experiment 'huis aan huis aan het werk' gestart. In 2014 worden de laatste nieuwe huishoudens in begeleiding genomen. Het experiment heeft tot doel het doorbreken van de overdracht van armoede van generatie op generatie door ouders zo optimaal mogelijk te laten participeren/re-integreren en daarmee een positief effect te laten hebben op hun kinderen en hun omgeving. Het project wordt verbreed naar alle mensen in de Schilderswijk die langer dan drie jaar in de wwb zitten. Deelname aan het experiment is niet vrijblijvend; weigering heeft gevolgen voor de uitkering. Voor de pilot is gekozen voor de Schilderswijk. Daar is het beroep op sociale zekerheid groot. In het kader van de aanpak Schilderswijk (prioriteit 5) worden in totaal 500 gezinnen benaderd.

Ook in Moerwijk en Bouwlust/Vrederust is het aandeel huishoudens met multiproblematiek hoog. Deze multiprobleemgezinnen zorgen voor overlast in de directe omgeving. In 2013 en 2014 worden minimaal 100 gezinnen uit Moerwijk en Bouwlust ondersteund. De aanpak richt zich specifiek op huishoudens waarvan een of meerdere leden overlast veroorzaken. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om geheel nieuwe vormen van hulpverlening op te zetten maar veel meer om de bestaande instrumenten gericht te gaan inzetten.

Prioriteit 4: Economie en werk: ruimte voor ondernemers en jongeren

De economie in de krachtwijken wordt op een aantal manieren ondersteund. Er wordt ruimte voor bedrijven geboden in onder meer bedrijfsverzamelgebouwen. Dit doen we door op vrijvallende locaties tijdelijke bebouwing te realiseren, door het ontwikkelen van goedkope locaties in bestaande (leegstaande) gebouwen en vrijkomend maatschappelijk vastgoed wordt op de markt gebracht. Startende ondernemers worden gefaciliteerd. Ten tweede worden winkelstraten versterkt, onder andere de Hobbemastraat en de Koningsstraat. Hier wordt het achterstallig onderhoud van het vastgoed en in de openbare ruimte aangepakt. Er wordt ingezet op het schoonhouden en veilig maken van winkelstraten en er worden harde afspraken over bedrijfsafval gemaakt. Daartoe wordt de samenwerking tussen ondernemers (winkeliersvereniging/Bedrijfsinvesteringszone) en de handhaving (Haagse economisch interventieteam/Pandbrigade) wordt geïntensiveerd. In Transvaal wordt ruimte voor kleinschalige bedrijvigheid opgeleverd (Uitenhagestraat). Voor de Hoefkade wordt in 2014 een brancheringsplan uitgerold. Tot slot wordt gewerkt aan het sluiten van de keten arbeid-arbeidsmarkt op regionaal niveau voor (potentiële) werknemers in de krachtwijken. In de wijkaanpak wordt een deel daarvan aangepakt, bijvoorbeeld door stageplaatsen en leerbanen, waardoor de kansen op instroming in en afronding van opleidingen door jongeren uit de vier wijken worden vergroot.

Prioriteit 5: Leefbaar wonen: Schilderswijk

De Schilderswijk blijft achter bij de andere drie wijken. De wijk scoort op veel indicatoren slechter zoals inkomen, werk, opleiding en woningvoorraad. In de Deal Schilderswijk worden concrete maatregelen genoemd die in 2013 en 2014 worden uitgevoerd. De focus ligt op de kwetsbare doelgroepen. Om hen te bereiken wordt aangesloten bij de kracht in de wijk en wordt samengewerkt met bewoners en de vele zelf- en wijkorganisaties. In 2014 wordt verdergegaan met de kwaliteitsslag in de openbare ruimte.

Krachtwijkenorganisatie

De organisatie en uitvoering wordt gedragen door gemeentelijke diensten, corporaties, de wijkteams en het Programmabureau Wijkaanpak. Voor het krachtwijkenbureau wordt € 0,25 mln. voor 2014 beschikbaar gesteld.

Asielzoekers en vluchtelingenbeleid

Asielzoekers die een verblijfsvergunning hebben ontvangen (statushouders) verhuizen naar een eigen woonruimte. Gemeenten hebben de taak om deze groep te huisvesten en hen daarbij te begeleiden. Sinds 1 januari 2013 draagt het COA zorg voor de verdeling en uitbetaling van de bijdragen die bestemd zijn voor de maatschappelijke begeleiding van inburgeringsplichtige asielzoekers. De gemeente voldoet inmiddels aan de verscherpte werkwijze. Aan kwetsbare asielzoekers die in afwachting zijn van hun verblijfsvergunning of terugkeer naar hun eigen land, biedt de gemeente financiële en juridische ondersteuning. Daarnaast krijgt een kleine groep voormalige alleenstaande minderjarige vluchtelingen opvang en ondersteuning aangeboden. De gemeente Den Haag subsidieert jaarlijks een aantal organisaties die activiteiten uitvoeren voor deze doelgroepen.

Voor kinderen die langer dan vijf jaar in Nederland wonen en geen verblijfsvergunning hebben, heeft het Rijk een regeling die het mogelijk maakt dat deze kinderen in Nederland mogen blijven. Deze regeling wordt ook wel 'kinderpardon' genoemd en is op 1 februari 2013 van kracht geworden. Naar verwachting zullen landelijk ongeveer 800 kinderen in aanmerking komen voor deze regeling. In Den Haag zullen dat ongeveer 40 kinderen zijn.

Integratiebeleid

Veel migranten die hier gekomen zijn om een toekomst op te bouwen, vinden op eigen kracht hun weg in onze samenleving. Anderen lukt dat (nog) niet. Ook deze laatste categorie mensen moet in beweging komen en economisch zelfstandig en maatschappelijk actief worden en blijven: naar school, aan het werk en de maatschappij in. Taal is en blijft een belangrijk middel voor participatie. De gemeente bereikt met een laagdrempelige voorziening Taal in de Buurt minimaal 2500 deelnemers per jaar.

De specifieke aanpak om de leef-, woon en werksituatie van arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa te verbeteren wordt voortgezet. Concreet gaat het hierbij om onder andere adequate huisvesting, aanpak van malafide werkgevers, integratie en de terugkeer van Midden- en Oost-Europeanen zonder perspectief. De rijksfinanciering voor specifieke aanpak van risicjongeren met een Marokkaanse en Antilliaanse afkomst is beëindigd. Voor een deel heeft deze aanpak een plaats kunnen krijgen in het reguliere aanbod. De projecten 'aanpak voor Somalische probleemgezinnen' en het project 'overige Oost-Afrikaanse groepen' zijn voorbeelden van een tijdelijke specifieke aanpak binnen het integratiebeleid.

Migranten moeten volwaardig mee kunnen doen aan de Haagse samenleving. Daarom treedt de gemeente streng op tegen elke vorm van uitsluiting. Op basis van het Plan van Aanpak discriminatiebestrijding 2011-2014 en de beleidsbrief 'Organisatie activiteiten Anti discriminatie 2013-2014' wordt in 2014 ingezet op het tegengaan van discriminatie op de arbeidsmarkt, onderwijs en spanningen tussen groepen. April 2013 is de campagne Den Haag Inclusief van start gegaan. Samen met verschillende bedrijven pakt de gemeente discriminatie op de arbeidsmarkt aan. Voor deze aanpak is Platform Den Haag Inclusief opgericht. Momenteel worden met de deelnemende bedrijven projecten en activiteiten opgezet.

Het zichtbaar maken van het erfgoed van migrantengroepen en de eigen migratiegeschiedenis draagt op een positieve manier bij aan de binding van migrantengroepen met de Haagse samenleving. In dit kader is een Netwerk Erfgoed Haagse Migranten gestart. Netwerkteleemers, onder coördinatie van het Haags historisch museum, zijn zowel gevestigde Haagse culturele instellingen als jonge Haagse migranten.

De aanpak van het stimuleren van betrokkenheid van groepen bij hun herkomstlanden is verbreed van alleen Suriname, de Antillen, Turkije en Marokko naar alle herkomstlanden. De gemeente zal niet

projecten in deze landen meefinancieren maar organisaties ondersteunen bij hun activiteiten om fondsen of goederen te verwerven.

De gemeente bevordert diversiteit bij zichzelf en bij maatschappelijke organisaties en bedrijven. activiteiten daarvoor zijn:

1. Diversiteitsbewust vakmanschap voor beleidsambtenaren (Haagse Hogeschool).
2. Meer diversiteit in besturen en Raden van Toezicht van maatschappelijke en culturele instellingen.

Inburgering

De Wet inburgering is in 2013 ingrijpend gewijzigd. De gewijzigde wet richt zich alleen nog op nieuwkomers in Nederland. De rijksoverheid gaat ervan uit dat voor alle andere groepen in Nederland die eerder ook inburgeringsplichtig waren, de taalachterstand inmiddels is weggewerkt. Hoewel sinds 2007 meer dan 27.000 Hageenaars een inburgeringstraject zijn gestart, zijn niet alle taalachterstanden verdwenen. Taalbeleid blijft dus van belang voor Den Haag.

Eind 2012 startte de gemeente Den Haag de laatste inburgeringstrajecten. Vanaf 1 januari 2013 moeten nieuwkomers zelf hun inburgering organiseren en bekostigen. Wie voor 1 januari 2013 al was gestart met een inburgeringstraject maakt dat gewoon af. In 2014 zullen naar verwachting veel inburgeraars hun traject afronden. Van inburgeringsplichtigen van wie de inburgeringstermijn vóór 2013 is begonnen, moet de gemeente ook in 2014 nog de inburgeringstermijn handhaven (en eventueel verlengen) en waar nodig boetes opleggen. De gemeente krijgt daar van het Rijk geen geld meer voor.

Uitkeringsgerechtigden blijken vaak moeite te hebben om in het Nederlands een sollicitatiegesprek te voeren of een CV te schrijven. Ook hinderen taalproblemen Wwb'ers die vrijwilligerswerk willen doen. Daarom blijft de de gemeente Den Haag, zorgen voor taalvoorzieningen voor Wwb'ers.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	17.075	9.443	4.905	4.905	4.905
Goedgekeurde mutaties (Rv 124)	236-	-	-	-	-
Subtotaal	16.839	9.443	4.905	4.905	4.905
Voorjaarsnota	3	3	3	3	3
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	1.000	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.206	656-	1.578	867	867
Totaal lasten	18.047	9.791	6.486	5.775	5.775

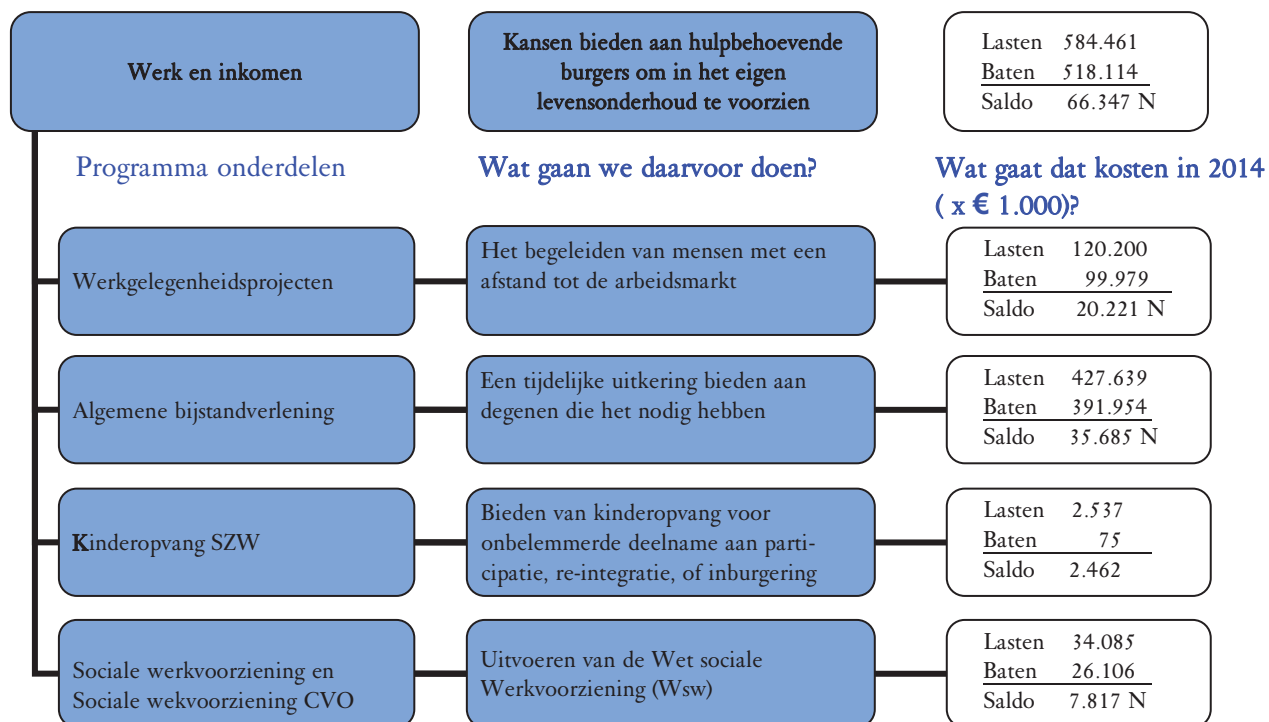
<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	10.258	3.166	200	200	200
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	10.258	3.166	200	200	200
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	456-	310-	1.335	26	26
Totaal baten	9.801	2.856	1.535	226	226

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Bestemmingsreserve Risico's Inburgering en verantwoorde afbouw	3677	2.278	0	969	1.309
		2.278	0	969	1.309

2.8 Programma Werk en Inkomen

Coördinerend portefeuillehouder: Henk Kool

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Iedere inwoner van Den Haag heeft of krijgt regie over zijn eigen leven. Dit is het belangrijkste doel. Wie die regie niet heeft, bieden we hulp aan om de regie te (her)pakken. We bieden kansen. Hierbij worden de eigen mogelijkheden van mensen maximaal aangesproken. Maatwerk is daarbij wel belangrijk. Het is de verantwoordelijkheid van de betrokkenen om de geboden kansen te pakken.

Voor de mensen in de stad die zonder hulp van de gemeente niet in staat zijn om overeind te blijven in de samenleving, blijven we een vangnet bieden. We ondersteunen hen met voorzieningen uit de WMO, bijstand, sociaal-casemanagement en schuldhulpverlening. Bij deze ondersteuning kijken we scherp naar de effectiviteit. De kosten moeten opwegen tegen de 'baten' die het oplevert voor de maatschappij (zoals meer mensen aan het werk, stabilisatie van schulden of multiprobleemhuishoudens). We onderbouwen dit met instrumenten als rendementstoetsen en maatschappelijke kosten-batenanalyses.

Kernpunten hierbij zijn dat de gemeente:

- De burgers stimuleert de regie over eigen leven te nemen en te vergroten;
- Rekening houdt met de mate waarin mensen vanuit de eigen kracht of met hulp van de omgeving kunnen bijdragen;
- Van uitkeringsgerechtigden een passende inzet verwacht;
- Duidelijkheid aan hulpvragers biedt over verwachtingen, rechten en plichten;
- Snelheid, integraliteit en maatwerk toepast bij de dienstverlening;
- De effectiviteit van de dienstverlening vergroot om meer te kunnen doen met minder geld en een sociaal en solide vangnet te bieden voor wie dat echt nodig heeft.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bijstandsvolume als percentage van de huishoudens in Den Haag	6,8%	8,0%	8,4%	9,0%	9,0%	9,0%	9,0%
<i>Bron: Aantal huishoudens CBS en bijstandsvolume SZW</i>							

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Veranderingen sociale zekerheid

Het regeerakkoord van het kabinet Rutte II bevat een aantal maatregelen die direct van invloed zijn op het aanbod van de gemeente aan haar burgers. Voor de Wwb-uitkeringsverstrekking zijn de volgende maatregelen afgekondigd:

- invoering van de huishouduitkeringstoets;
- invoering van een uniform maatregelbeleid;
- verlaging norm alleenstaande ouders van 90% naar 70% en de invoering van fiscale kindheffingen;
- afschaffing IOAW;
- eisen met betrekking tot Nederlandse taal.

Verwacht wordt dat deze maatregelen juli 2014 ingevoerd worden. Na parlementaire behandeling worden de gemeentelijke verordeningen voor de Wwb aangepast en voorgelegd aan de raad.

Aanvullend op het regeerakkoord hebben de sociale partners in april 2013 een Sociaal Akkoord gesloten, dat van grote invloed is op de rol van gemeenten. De maatregelen die het kabinet aankondigde met betrekking tot de instroomstop WSW, wijziging Wajong, ontwikkeling beschut werken, quotum arbeidsgehandicapten en loonaanvulling zullen door dit Sociaal Akkoord nader uitgewerkt worden door de Werkkamer van de SER. Sociale partners en gemeenten krijgen daarbij een belangrijke rol in deze uitwerking. In tegenstelling tot eerdere verwachtingen zullen deze maatregelen per 2015 ingevoerd worden en niet in 2014.

Ontwikkelingen arbeidsmarkt

De ontwikkeling van het aantal bijstandsuitkeringen houdt verband met de economische ontwikkeling. De economie staat er niet goed voor: Het CPB voorspelt in de meest recente publicatie¹ een stijging van de werkloosheid van 5,3% van de beroepsbevolking in 2012 tot 6¼% in 2013 en 7% in 2014. Het bijstandsvolume stijgt volgens die prognose van 330.000 landelijk in 2012 naar 352.000 in 2013 en 380.000 in 2014 (jaargemiddelden).

Het UWV voorspelt voor de regio Haaglanden een sterkere stijging van het aantal werkzoekenden dan voor heel Nederland gemiddeld². De regio Haaglanden hoort volgens het UWV tot de 3 slechtste arbeidsmarktregio's van het land. In maart 2013 bedroeg de werkloosheid in Den Haag (definitie UWV, niet werkenden werkzoekenden) 11,8%, tegen landelijk 8,0%. In een jaar is de werkloosheid met 30 % toegenomen.

Landelijke bezuinigingen

In het voorjaar van 2013 hebben het kabinet en de werkgevers- en werknemersorganisaties een Sociaal Akkoord bereikt. Dit heeft voor de voorgenomen Participatiewet grote gevolgen. Het financiële kader is op moment van schrijven nog niet volledig duidelijk. Naast taakstellende bezuinigingen op het re-integratiebudget en beschut werken, bespaart het Rijk door de doelgroep van de Wajong te beperken.

¹ Juniraming 2013.

² UWV Landelijke Arbeidsmarktprognose 2013 - Update, januari 2013

Dit leidt wel tot extra bijstandsuitkeringen. Voor dit laatste effect krijgen de gemeenten compensatie van het Rijk. De invoeringsdatum van de wet is verschoven naar 2015.

Jeugdwerkloosheid

Eén van de groepen, die hard door de economische crisis wordt getroffen, is, zijn de jongeren. In het Actieplan aanpak Jeugdwerkloosheid (RIS 257689) zijn daarom twaalf concrete acties geformuleerd ter preventie en bestrijding van jeugdwerkloosheid in Den Haag. Deze acties variëren van achtergrond, opleiding en potentie. Het doel is om zoveel mogelijk jongeren aan het werk te helpen, naar school te leiden en de kwetsbare jongeren op maat ondersteuning te bieden. Daarbij betreft de gemeente de relevante actoren in Den Haag en omgeving die een belangrijke rol (kunnen en/of zouden moeten) spelen in de aanpak van jeugdwerkloosheid. Denk hierbij aan werkgevers, het onderwijs, de regiogemeenten, uitzendbureaus, Jeugdzorg, het Jeugd Interventie Team (JIT), het Jongeren Informatie Punt (JIP), jongerenambassadeurs, jongerenwerk en andere maatschappelijke organisaties. Hierbij worden arrangementen met werkgevers specifiek ingericht voor jongeren. Daarnaast wordt door de gemeente Den Haag van 2014 tot en met 2017 €1,7 mln. per jaar ingezet voor jongeren die nog niet aan het werk of terug naar school kunnen vanwege meervoudige problematiek. De focus ligt daarbij op jongeren die een bijstandsuitkering ontvangen en op uitvallers uit het onderwijs. De kern van de aanpak ligt bij de inzet van sociaal casemanagement en (de verbinding met) dienstverlening van hulpverleners als o.m. het Jeugd Interventie Team, Maatschappelijk werk en Bureau tijdelijke schoolverlaters.

De werkloosheid onder jongeren is groter dan het aantal dat zich bij het loket meldt. Er worden daarom aanvullende maatregelen ingezet voor de groep aan de onderkant van de WWB. Vanuit re-integratie kan de pilot Huis aan Huis aan het Werk, waarbij 500 gezinnen worden bezocht, fors wordt uitgebreid tot in totaal ongeveer 1.100 gezinnen. Het project verbreedt zich dan naar alle WWB-klienten in de Schilderswijk die langer dan 3 jaar in de WWB zitten en draagt daarmee bij aan het verminderen van werkloosheid met speciale aandacht voor jongeren met als doel het voorkomen van jeugdwerkloosheid.

Landelijk wordt de aanpak jeugdwerkloosheid ondersteund, waarbij het kabinet €50 mln. extra beschikbaar heeft gesteld ter bestrijding van jeugdwerkloosheid. Hiervoor is o.a. een landelijke ambassadeur Jeugdwerkloosheid aangesteld. Analooq hieraan heeft de gemeente Den Haag eveneens een (regionale) ambassadeur Jeugdwerkloosheid in dienst genomen.

Werkgelegenheidsprojecten

Re-integratiemiddelen worden bijna uitsluitend nog ingezet voor mensen met een arbeidspotentieel van minimaal 50 %, die met de inzet van re-integratievoorzieningen een reguliere baan kunnen bemachtigen. In 2014 krijgen ongeveer 3.500 mensen een re-integratievoorziening. Doel is dat 80% binnen 18 maanden geen uitkering meer nodig heeft, bijvoorbeeld door het aanvaarden van een betaalde baan. Samenwerking met werkgevers en de regionale arbeidsmarkt is onmisbaar. Sectorbenadering vindt plaats op lokaal en regionaal niveau. Een manier om werkzoekenden aan een baan te helpen is via Social Return. Dit houdt in dat bij opdrachten van de gemeente in principe 5 tot 50 % van de aanneemsom ingezet moet worden voor werkzoekenden. Een onderdeel daarvan is het nakomen van de investingsverplichting bij de Haeghe Groep.

Participatie

Uitkeringsgerechtigden die waarschijnlijk niet binnen 18 maanden op werk geplaatst kunnen worden, hebben een participatieverplichting, om hen uiteindelijk voor te bereiden op re-integratie. Ze zijn verplicht naar vermogen onbeloofde maatschappelijk nuttige werkzaamheden te verrichten. Hiermee vergroten zij hun kansen op toeleiding naar werk en doen ze iets terug voor de uitkering. De participatieverplichting vormt een onderdeel van het college-akkoord, waarin is afgesproken dat eind 2014 in totaal 4.000 burgers met een grote afstand tot de arbeidsmarkt moeten participeren door vrijwilligerswerk of ander zinvol werk. Zij worden hierbij ondersteund door de Haagse

Welzijnsorganisaties (HWO). De consultants op de Werkpleinen begeleiden de Wwb-ers naar vrijwilligerswerk. Ook zijn participatieplekken beschikbaar bij de Haeghe Groep.

Algemene Bijstandsverlening

Beheersing van kosten en bestandsreductie hebben ook in 2014 prioriteit. Dit betekent dat in 2014 het beleid wordt voortgezet om de instroom in de bijstand zoveel mogelijk te beperken en de uitstroom uit de bijstand te bevorderen. Een belangrijk onderdeel van deze aanpak is het fraude- en maatregelenbeleid; fraude mag niet lonen en wordt aangepakt. Door de economische crisis wordt in 2014 een stijging van het bijstandsvolume met 2.100 uitkeringen verwacht. De aanpassingen die het kabinet aangekondigd heeft met betrekking tot de Wwb, zullen in 2014 geïmplementeerd moeten worden. Naast de in het regeerakkoord genoemde maatregelen wordt ook verwacht dat het kabinet een aantal aanvullende maatregelen zal nemen, zoals het invoeren van een zoekperiode van vier weken voor mensen van 27 jaar en ouder

Kinderopvang

Per januari 2013 is het verstrekken van de kinderopvangtoeslag volledig naar de Belastingdienst overgegaan. De gemeente verstrekt aan ouders met een Wwb-uitkering een extra tegemoetkoming van 5% van de kosten voor kinderopvang. Dit in aanvulling op de kinderopvangtoeslag van de Belastingdienst. Het toekennen van een tegemoetkoming aan de gemeentelijke doelgroep, ouders met een sociaal medische indicatie, blijft de verantwoordelijkheid van de gemeente.

Sociale Werkvoorziening

De sociale werkvoorziening wordt in Den Haag uitgevoerd door de Haeghe Groep (HGR). Met een mix van doelgroepen en activiteiten moet de HGR rendabeler worden, zoals ook is aangekondigd in de commissiebrief "Toekomst Haags sociaal bestel (Ris 181563). Het Sociaal Akkoord heeft ook gevolgen voor de sociale werkvoorziening. Er wordt nu rekening gehouden met een afbouw van de WSW vanaf 2015. Het is nog onduidelijk welke ruimte er is om in 2014 nieuwe WSW-instroom bij de HGR toe te laten.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	521.474	511.067	505.727	504.332	504.332
Goedgekeurde mutaties (Rv 124)	616	-	-	-	-
Subtotaal	520.858	511.067	505.727	504.332	504.332
Voorjaarsnota	240	240	240	240	240
Financiële ontwikkelingen	200	600	1.500	1.500	1.970
Nieuw beleid	4.000	7.300	2.233	1.233	1.233
Neutrale mutaties in/tussen programma's	31.219	66.454	64.840	63.114	60.741
Totaal lasten	556.116	584.461	571.540	567.419	564.576

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	454.353	452.737	449.414	448.178	448.178
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	454.353	452.737	449.414	448.178	448.178
Voorjaarsnota	2.800	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	900-	900-	900-
Nieuw beleid	-	-	1.233	1.233	1.233
Neutrale mutaties in/tussen programma's	33.104	65.377	65.066	63.728	61.369
Totaal baten	490.257	518.114	514.813	512.239	509.879

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve compensatie cs	3010	5.201	0	0	5.201
Egalisatiereserve Inkomensvoorzieningen (voorheen WWB I-deel)	3650	29.074	13	0	29.087
Bestemmingsreserve afbouw ID-banen	3672	18.050	2.000	5.777	14.273
Bestemmingsreserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	3676	1.331	6.898	0	8.229
		53.656	8.911	5.777	56.790

2.9 Programma Sociale voorziening en armoedebestrijding

Coördinerend portefeuillehouder: Henk Kool

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het doel van het programma sociale voorzieningen en armoedebestrijding is om iedereen met een laag inkomen of met schulden, in staat te stellen om een zelfstandig bestaan te leiden en naar vermogen te participeren in de samenleving. Kernpunten hierbij zijn:

- Het armoedebeleid is een basisvoorziening die in stand moet worden gehouden. Voor Hagenaars in de knel moet er een vangnet zijn.
- Schuldhulpverlening is gericht op het voorkomen, beheersbaar maken en oplossen van problematische schulden, zodat deze belemmering om te participeren is weggenomen.
- Vereenvoudiging van voorzieningen, regels en procedures, maatwerk en sturen op duurzame effecten.
- Hagenaars worden gewezen op hun eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid.

Het beroep op deze voorzieningen neemt door de duur van de economische crisis, de verwachte wetswijzigingen Wwb en landelijke bezuinigingen toe. In het regeerakkoord zijn vanaf 2014 extra middelen toegezegd aan de gemeenten voor maatwerk aan de minima via de individuele bijzondere bijstand. De mogelijkheden voor categoriale bijzondere bijstand worden daarentegen beperkt. Dit betekent voor de gemeente Den Haag dat een aantal categoriale voorzieningen zoals het schoolkostenfonds anders moet inrichten. De aandacht voor kwetsbare groepen onder de Haagse minima blijft onverkort aanwezig.

Topindicator	Nulmeting 2009*	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Percentage huishoudens dat gebruik maakt van de minimavoorzieningen ten opzichte van het aantal huishoudens met een inkomen tot 130% van het wettelijk sociaal minimumloon	84%	85%	80%	80%	80%	80%	80%
<i>Bron: Armoedemonitor</i>							

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Schuldhelpverlening en financiële hulpverlening

Schuldhelpverlening biedt ondersteuning bij problematische schuldensituaties door onder meer het verlenen van een schuldregeling. Daarbij wordt waar mogelijk samengewerkt met andere hulpverleners als blijkt dat de burger meer problemen heeft dan louter financiële. De samenwerking met de andere hulpverleners wordt verder ontwikkeld, waarbij er aandacht is voor de taakafbakening. De gemeente biedt schuldhelpverlening, de psychosociale ondersteuning vindt elders plaats. Een goede samenwerking tussen organisaties is essentieel.

Om de financiële zelfredzaamheid te vergroten worden, afhankelijk van de noodzaak, verschillende instrumenten ingezet zoals: budgetbegeleiding, schuldbemiddeling, schuldsanering, sociale kredietverlening en voorlichting. Preventie en vroegsignalering speelt een steeds grotere rol. Voorkomen is immers beter dan genezen. De eerste signalen die bij de gemeente binnenkomen worden actief opgepakt, en aan de burger in financiële nood wordt waar mogelijk een aanbod gedaan. Verder gaat de gemeente intensiever samenwerken met banken om ondersteuning te bieden aan burgers met hypotheekproblemen.

Gemeentelijk minimabeleid

De gemeente Den Haag biedt Haagse minima een sociaal en solide vangnet. Onvoldoende inkomen kan een belemmering vormen om aan activiteiten deel te nemen. Gezondheid en het bevorderen van participatie in de samenleving staan voorop. Het minimabeleid omvat verschillende soorten voorzieningen.

Individuele bijzondere bijstand

Met de individuele bijzondere bijstand wordt maatwerk geleverd. Haagse burgers die met onvoorziene bijzondere kosten worden geconfronteerd kunnen hierop een beroep doen. De individuele bijzondere bijstand is hét instrument om Haagse burgers die geen Wwb-uitkering ontvangen, zoals werkende armen, gericht te ondersteunen.

Aandacht voor doelgroepen

Haagse burgers die langdurig moeten rondkomen van een laag inkomen krijgen een jaarlijkse toeslag waarmee zij kunnen voorzien in vervangingsuitgaven voor huisraad. Gezinnen met kinderen, chronisch zieken en gehandicapten, en ouderen hebben prioriteit. Voor deze groepen worden, binnen de wettelijke kaders, aanvullende mogelijkheden ter ondersteuning geboden. Belangrijke instrumenten hiervoor zijn de Ooievaarspas en de collectieve zorgverzekering.

Ooievaarspas

Haagse burgers met een inkomen tot 130% van de bijstandsnorm kunnen met de Ooievaarspas aan activiteiten deelnemen die ze anders niet kunnen betalen. Kinderen met een pas kunnen gratis deelnemen aan sport of cultuur en ontvangen de uitrusting die daarvoor nodig is. Hun ouders hoeven geen ouderbijdrage voor buitenschoolse activiteiten te betalen. Volwassen pashouders krijgen 50%

korting op contributies of toegangsprijzen voor sport en cultuur, waaronder musea, theater en bioscoop. Voor ouderen is het openbaar vervoer in de stad gratis. In beweging blijven is van belang voor de gezondheid en kan het beroep op het zorgaanbod verminderen of uitstellen.

Collectieve zorgverzekering voor minima

Voor Haagse minima is een collectieve, aanvullende zorgverzekering beschikbaar, waarvoor de gemeente een bijdrage levert in de premie. Deze verzekering biedt een optimale dekking en eigen risico en eigen bijdragen zijn meeverzekerd. De collectieve verzekering draagt bij aan preventie en aan kwaliteitsverbetering van levensstijl. De huisarts kan bijvoorbeeld mensen met overgewicht verwijzen naar 'beweeg mee!'.

Per 2014 krijgt Den Haag ca. € 1,3 mln. extra uit het gemeentefonds wegens het vervallen van de Compensatie Eigen Risico van de zorgverzekering. Dit geld kan aangewend worden om een toenemend gebruik van de collectieve zorgverzekering te bekostigen. Daarnaast wordt het pakket zo samengesteld, dat het ook aantrekkelijk is voor burgers met een inkomen boven de 110% van het sociaal minimum om gebruik te maken van de collectieve verzekering. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om ouderen met een klein pensioen en werkenden met een laag inkomen. De exacte uitwerking is afhankelijk van de aangekondigde wijziging van de WWB.

Bijzondere hulpverlening huisvesting

Haagse gezinnen met kinderen tot 18 jaar die door een calamiteit dakloos worden, kunnen terecht bij de Stichting Noodopvang Haaglanden. Door de aanhoudende economische crisis zullen naar verwachting 150-160 gezinnen in 2014 moeten worden opgevangen. Met het project vermindering huisuitzettingen kan in samenwerking met de woningbouwcorporaties de toestroom naar noodopvang worden beperkt. Tevens kan een hogere doorstromingsnelheid bijdragen aan de beschikbaarheid van voldoende capaciteit. Voorwaarde is tijdige beschikbaarheid van een urgentie verklaring voor een andere woning.

Wet op de lijkbezorging

Indien van een overledene geen nabestaanden bekend zijn, ontvangt de gemeente een melding. De gemeente stelt dan een onderzoek in en laat afhankelijk van de bevindingen de begrafenis of crematie verzorgen. Tevens regelt de gemeente de afhandeling van de nalatenschap. Door individualisering en vergrijzing stijgt het aantal naar verwachting van 160 tot 170 per jaar.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	57.400	54.797	53.429	53.429	53.429
Goedgekeurde mutaties (Rv 124)	70	-	-	-	-
Subtotaal	57.470	54.797	53.429	53.429	53.429
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	400	-	-	-	-
Nieuw beleid	800	800	800	800	800
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.509	2.632	1.386	1.271	1.282
Totaal lasten	59.380	58.229	55.615	55.500	55.511

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	13.572	13.372	11.209	11.209	11.209
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	13.572	13.372	11.209	11.209	11.209
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.457	296-	300-	300-	300-
Totaal baten	15.029	13.076	10.910	10.910	10.910

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Bestemmingsreserve Chronisch zieken incl ouderen	3679	1.932	0	1.467	465
		1.932	0	1.467	465

2.10 Programma Jeugd en Gezin

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

Jeugd en Gezin	Stimuleren van goed opvoeden en opgroeien	Lasten 47.591 Baten 3.795 Saldo 43.796 N
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?
Gezinsondersteuning	Ondersteunen van jeugd en gezin vanuit Centra Jeugd en Gezin en bieden van hulp	Lasten 8.874 Baten 2.218 Saldo 6.656 N
Realisatie en beleid Centra voor Jeugd en Gezin	Bieden integraal aanbod opvoedondersteuning hele gezin en eventueel sluitende zorgstructuur	Lasten 7.821 Baten 1.439 Saldo 6.382 N
Jeugdgezondheidszorg	Beschikbaar stellen van JGZ en sociaal medische hulp rond opgroeien en opvoeden	Lasten 18.365 Baten 155 Saldo 18.210 N
Speelvoorzieningen	Voorzien in voldoende en goede speelvoorzieningen	Lasten 3.946 Baten -17 Saldo 3.963 N
Jeugdparticipatie	Meer mogelijkheden tot participatie van jongeren in de stad	Lasten 8.585 Baten 0 Saldo 8.585 N

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De stad moet een inspirerende plek zijn voor kinderen om op te groeien. Jongeren moeten in de stad hun vrije tijd op een aangename wijze kunnen doorbrengen. Tegelijkertijd kan hun de gelegenheid worden geboden te participeren en zo een positief leefklimaat te bevorderen.

De doelstelling van dit programma is een jeugd- en gezinsvriendelijke stad te laten zijn:

- waar kinderen en jongeren gezond en veilig kunnen opgroeien tot zelfstandige volwassenen,
- waar ouders actief en verantwoordelijk zijn,
- waar de jeugd zich optimaal kan ontplooiën en talenten maximaal worden benut,
- waar jeugdigen en gezinnen participeren in de samenleving,
- waar de samenleving betrokken is bij haar jeugd en andersom,
- waar de gemeente voor een vangnet zorgt als dat nodig is.

Uitgaande van deze doelstelling zijn er twee domeinen van belang. Het eerste domein betreft de basisinfrastructuur om kinderen, jongeren en gezinnen maximale kansen aan te reiken om te kunnen participeren in de Haagse maatschappij. Het gaat dan zowel over een gezinsvriendelijke fysieke inrichting van de stad als over een verscheidenheid aan voorzieningen in de wijken. Het tweede domein betreft de ondersteuning van jongeren en gezinnen die (tijdelijk) een steuntje in de rug nodig hebben.

In 2011 tot en met 2014 moest de gemeente fors bezuinigen op het jeugdbeleid. Daarnaast konden de rijkskortingen op het gebied van jeugd en veiligheid voor een deel niet binnen het programma worden opgevangen.

Topindicator	Nulmeting 2010	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
- Door Jeugdgezondheidszorg (JGZ) bereikte kinderen in het eerste jaar	98%	98%	95%	95%	95%	95%	95%
- Aantal kinderen tussen 4 -19 jaar in beeld bij de JGZ	85%	86%	80%	80%	80%	80%	80%

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

De inzet van de gemeente krijgt vorm op basis van het door de raad vastgestelde actieprogramma 'Programma Jeugd en Gezin 2011-2014'. Het programma bevat activiteiten voor het realiseren van kind- en gezinsvriendelijke wijken, gericht op zowel ondersteuning als participatie. Tegelijkertijd bereidt de gemeente zich voor op de decentralisatie van de jeugdzorg per 1-1-2015.

Kinderen moeten goed kunnen opgroeien en ouders moeten hun kinderen op een goede wijze kunnen opvoeden. Belangrijke voorzieningen hiervoor zijn onderwijs, leefomgeving, vrijetijdmogelijkheden zoals sport en scouting, recreatie en cultuur. De raad heeft besloten om in 2013 en 2014 zichtbare impulsen in de stadsdelen, waarbij tastbare acties gericht op gezinsbeleid zijn uitgevoerd, deze impulsen moeten de stadsdelen een gezinsvriendelijker klimaat geven.

Gezinsondersteuning

Vanaf 2015 zal de gemeente verantwoordelijk worden voor de gehele ondersteuning van jeugd in de stad. Dit betekent dat naast de huidige taak jeugdgezondheidszorg ook de financiering en uitvoering van jeugdhulp, jeugd-GGZ, jeugdreclassering en de zorg voor verstandelijk gehandicapte jongeren de verantwoordelijkheid van de gemeente worden. De raad zal regelmatig van de voortgang op de hoogte worden gesteld en zal de kaders voor deze decentralisatie vaststellen. De raad heeft al de uitgangspunten hiervoor vastgesteld, te weten:

- verschuiving van zware zorg naar vroegtijdige interventie, lichte zorg en preventie;
- in de sturing zitten organisatorische, inhoudelijke en financiële prikkels die dit stimuleren;
- maximaal de eigen kracht en verantwoordelijkheid van ouders en sociale omgeving benutten;
- jeugdzorg zoveel mogelijk bundelen in de Centra voor Jeugd en Gezin;
- één gezin, één plan, één dossier, één zorgcoördinator is het principe;
- meer samenhang in de keten jeugdzorg – onderwijs - welzijn (inclusief algemeen maatschappelijk werk, sport, cultuur en jongerenwerk).

Daarnaast gaat de decentralisatie gepaard met een landelijke bezuiniging van 15%. Dit afnemende budget versterkt de noodzaak van de vastgestelde uitgangspunten om in het nu nog sterk verdeelde systeem fundamentele keuzes te maken. Keuzes die leiden tot verbeteringen en bezuinigingen. Het huidige aanbod zal veranderen. Het is zaak om deze veranderingen goed te leiden, de gemeente is hiervan de regisseur. In 2013 zijn al de nodige stappen gezet. In de loop van 2014 zal de raad definitieve keuzes maken over de uitwerking van de vastgestelde uitgangspunten en wijze waarop de organisatie en financiering van de jeugdzorg wordt vormgegeven.

Centra voor Jeugd en Gezin

Belangrijk onderdeel van de toegang van de zorg voor jeugd vormt het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG). Ouders en jeugd, maar ook vrijwilligers en beroepskrachten kunnen bij de CJG's terecht met alle vragen over ontwikkeling, opvoeden en opgroeien. Met de 10 CJG's is een dekkend netwerk voor heel Den Haag gerealiseerd. In 2014 worden de CJG's doorontwikkeld. De CJG's bieden gezinnen alle vormen van ondersteuning en een sluitende zorgstructuur. Dit krijgt vorm vanuit de gedachte: één kind, één plan, één zorgcoördinator. In de sluitende zorgstructuur staan de leefwerelden van het kind centraal. Dit zijn het gezin, de school en de openbare ruimte (de buurt). De gemeente heeft met alle betrokken kernpartners afspraken gemaakt over de coördinatie. De sluitende zorgstructuur voorziet in deze afstemming door onder andere:

- de Verwijsindex, dat is een signaleringssysteem en informatie-uitwisseling tussen professionals;
- multidisciplinair casuoverleg door het CJG, de ZorgAdviesTeams in het onderwijs en zo nodig in een groepsaanpak bij overlast;
- de inzet van jeugdregisseurs voor het oppakken van vastgelopen trajecten.

De CJG-teams gaan een grotere rol spelen in de ondersteuning van het gehele gezin. Daarbij worden in 2014 de volgende activiteiten gecontinueerd:

- Eigen Kracht binnen de verschillende methodieken, netwerken rondom het gezin lossen zelf de problemen op;
- Stut en Steun voor ouders met weinig opvoedingsvaardigheden;
- Thuisbegeleiding, gezinsverzorg(st)ers bieden kortdurend structuur en praktische hulp;
- Ambulante hulp waarmee gezinnen zo nodig kortdurend hulp krijgen van GGZ en orthopedagogische professionals.

Ook werken we verder met de intensieve gezinsaanpak van de VIG-methode (Voorwaardelijke Interventie in Gezinnen), waarbij met drang en dwang in problematische gezinssituaties wordt ingegrepen. In 2014 worden 50 gezinnen in behandeling genomen. 2014 zal in het teken staan in de verdere juridische en organisatorische integratie van met name de taken van de jeugdgezondheidszorg en bureau jeugdzorg in de CJG's. Integratie van met name de taken van de jeugdgezondheidszorg en bureau jeugdzorg in de CJG's.

Jeugdgezondheidszorg

De Jeugdgezondheidszorg (JGZ) biedt collectieve preventie aan alle kinderen van -9 maanden tot 19 jaar. Doel is de gezondheid van alle jeugd te optimaliseren. De JGZ volgt, bewaakt en beschermt de gezonde lichamelijke, psychische, sociale en cognitieve ontwikkeling van deze kinderen. Het kind staat centraal, maar de JGZ richt zich ook op de (aanstaande) ouders en de leefomgeving van het kind.

De taken worden conform het landelijk voorgeschreven Basistakenpakket JGZ /BTP uitgevoerd door de stichting Jong Florence en de GGD/JGZ. Beide organisaties werken vanuit de CJG's. Daarnaast participeert de JGZ in alle Zorg Advies Teams van het onderwijs en functioneert de JGZ als verbindende schakel tussen onderwijs en CJG. Het Basistakenpakket bestaat uit een uniform deel, dat aan elk kind op vastgestelde momenten wordt aangeboden, en uit een maatwerkdeel, met een cursusaanbod over de verschillende ontwikkelingsfasen van een kind in relatie tot een gezonde ontwikkeling rond opgroeien en opvoeden. In 2014 zullen de taken van Jong Florence en GGD/JGZ verder integreren in de CJG's.

Aanpak overlast

Bij de aanpak van overlast en hinderlijke groepen jongeren treden politie, justitie, welzijn en zorg gezamenlijk op. Het jeugdbeleid richt zich hierbij op preventie via coaching, straatcoaches en waar nodig doorgeleiding naar hulpverlening van het Jeugd Interventie Team (JIT) of gezinscoaching vanuit de CJG-teams. De aanpak van de overlast van jongeren vindt plaats in nauwe samenhang met het veiligheidshuis en het CJG. In 2014 wordt vanuit incidentele gemeentelijke middelen de wegvallende

GSB-middelen voor straatcoaches en JIT opgevangen. Conform de begroting 2012 zal de dekking hiervan vanaf 2015 moeten worden gevonden binnen de over te hevelen budgetten voor de jeugdzorg.

Speelvoorzieningen

Buiten spelen is wezenlijk in de sociale-, motorische- en fysieke ontwikkeling van het kind. In een stad als Den Haag moet de beperkte openbare ruimte van de stad met vele gebruikers worden gedeeld. Daarom blijft de gemeente ook in 2014 zorgen voor méér speelvoorzieningen en blijft bestaande speelvoorzieningen verbeteren, om in de hele stad voldoende 'buiten speluitdaging' te kunnen bieden aan opgroeiende kinderen.. Bij het aanbieden van activiteiten bij speel- en sportvoorzieningen willen we zoveel mogelijk Hagenaars actief betrekken en de medeverantwoordelijkheid blijvend vergroten. Het actieprogramma Papa, Mam kom je buitenspelen stimuleert ouders zo veel mogelijk verantwoordelijkheid terug te winnen voor het buitenspelen van hun kind en het zuinig zijn op de speelplekken in de wijk. De fysieke ruimte en mogelijkheden in de stad zijn beperkt, toch vinden we het van belang dat de stad zich speelvriendelijk ontwikkelt. Hiervoor ondersteunen wij de aanwezigheid van diverse vormen van spelen. In Den Haag kunnen ouders en hun kinderen gebruik maken van onder andere: speel-o-theken, de Haagse Hopjes, de peuterspeelzalen en speelvoorzieningen in de openbare ruimte. Ook de sportverenigingen en scoutingorganisaties vervullen hierbij een belangrijke rol in onze stad. Deze vrijwilligersorganisaties zijn voor de Haagse jeugd van groot belang en vervullen ook in 2014 weer hun belangrijke taak en bijdrage in het opgroeien van jongeren en worden waar nodig ondersteund

In het coalitieakkoord 'Aan de Slag' is voor de verdere uitvoering van de nota Spelen in de stad € 4 mln. beschikbaar gesteld. Daarbij zijn de volgende accenten gelegd.

- Ontwikkeling van initiatieven om de betrokkenheid van vrijwilligers en ouders bij het beheer van speelvoorzieningen blijvend te vergroten.
- Structurele inbedding van combinatie spelen, bewegen en sporten. De speelbeheerders, participatie medewerkers en de medewerkers van Sport Support gaan samen na welke speellocaties in aanmerking komen voor een kwaliteitsimpuls. Hierbij wordt ook ingezet om de (ouder)betrokkenheid na de (her)inrichting vast te houden. De gemeenteraad wordt via het actieprogramma Jeugd en Gezin geïnformeerd over de verdere uitvoering van de nota Spelen in de stad;
- Inspelen op nieuwe speeltrends zoals bouwspeelplaatsen, groene speelplekken en nieuwe generatie speelplekken;
- In 2014 wordt geïnvesteerd om minimaal 8 speelplekken in Den Haag te verbeteren. In de loop van 2013 worden op grond van de wensen van inwoners en bestuur deze plekken bepaald.

Om de resultaten van de nota Spelen in de stad te monitoren wordt er tweejaarlijks een gebruikersonderzoek naar de speelmogelijkheden in Den Haag uitgevoerd (nulmeting in 2007). Zowel in de gehouden Stadsenquête (2012) als het tweejaarlijks gebruikersonderzoek 2012 geven ouders, verzorgers en gebruikers de gemeente op nagenoeg alle punten een hogere waardering voor de gebruikskwaliteit van speelplekken dan in 2007. Het speelbeleid van de gemeente wordt als positief ervaren. Wij zijn op de goede weg maar we dagen ouders, verzorgers en vrijwilligers steeds meer uit om actief te participeren in het beheer van speelplekken. Eind 2014 loopt de nota Spelen in de Stad af. Begin 2015 wordt de eind evaluatie van de Nota Spelen in de Stad uitgevoerd.

Jeugdparticipatie

Jeugd- en jongerenwerk

De doelen van het jeugd- en jongerenwerk zijn participatie, activering, signalering en overlastbestrijding. Een belangrijk uitgangspunt is dat jongeren zelf meer activiteiten organiseren in plaats van alleen maar consumeren. Ook wordt aangestuurd op toeleiding naar sportverenigingen en het Buurthuis van de

toekomst. Zoveel als mogelijk zullen jongerenwerkers actief hun werk verrichten vanuit sportkantine en andere buurthuizen van de toekomst.. Het jongerenwerk wordt vooral ingezet in de wijken waar dit het hardst nodig is. Het gaat hierbij onder andere om talentontwikkeling, met aanwending van de eigen kracht en het eigen netwerk van jongeren, om het bieden van doorlopende leerlijnen in samenwerking met het onderwijs, het stimuleren van sportdeelname en vrijetijdsvormen als cultuur en scouting en om het – waar nodig – toeleiden van jongeren naar hulpverlenende instanties

Stimuleren jongerenparticipatie

Voor de vitaliteit van de stad is het belangrijk jongeren actief te betrekken en hun creativiteit en inzet te gebruiken. In enkele stadsdelen is gestart met een proefproject waarbij jongeren punten (zogenoemde Crownies) kunnen sparen voor gratis of goedkope deelname aan sportieve en culturele activiteiten. De punten verzamelen ze door vrijwilligerswerk te doen. Aan jongeren die zich op buitengewone wijze voor de stad of voor een ander hebben ingezet zal ook in 2014 een Haags Jeugdlintje worden uitgereikt.

De deelname van jongeren aan de samenleving is van groot belang voor hun eigen ontwikkeling. Maar net zo belangrijk is het om de samenleving te laten leren van de mening van jongeren. Zo ook over de transitie van de jeugdzorg waar met de jeugd, al dan niet verenigd in een cliëntenorganisatie, over gesproken wordt. Een team van jongerenambassadeurs adviseert ook in 2014 de gemeente gevraagd en ongevraagd over stedelijke vraagstukken. Er wordt gerekend op 10 adviezen. Ten slotte is er voor de jongeren het Jongeren Informatie Punt (JIP), waar zij met allerlei vragen over school, werk, huisvesting, relaties en dergelijke terecht kunnen. Ook kunnen zij de in 2013 ontwikkelde jongerenapp hiervoor gebruiken. In 2014 kloppen naar verwachting ongeveer 5.000 jongeren aan bij het JIP.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	41.390	38.896	36.727	38.076	38.076
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	41.390	38.896	36.727	38.076	38.076
Voorjaarsnota	44	44	44	44	44
Financiële ontwikkelingen	4.473	18	38	58	78
Nieuw beleid	-	163	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	6.394	8.470	5.140	3.772	3.751
Totaal lasten	52.301	47.591	41.949	41.950	41.949

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	1.878	1.922	1.477	1.477	1.477
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	1.878	1.922	1.477	1.477	1.477
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.813	1.873	220	540	540
Totaal baten	3.691	3.795	1.697	2.017	2.017

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Exploitatie rendabele panden	3106	-100	0	50	-150
Reserve actieprogramma jeugd	6198	2.168	0	2.168	0
		2.068	0	2.218	-150

2.11 Programma Leefomgeving

Coördinerend portefeuillehouder: Boudewijn Revis

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?
Leefomgeving	Verbeteren van de leefbaarheid	Lasten 236.639 Baten 117.353 Saldo 119.286 N
Straatreiniging	Schoonhouden van de stad met maximaal rendement gelet op service, milieu en kosten	Lasten 24.823 Baten 0 Saldo 24.823 N
Onderhoud wegen, straten, pleinen	Effectief en efficiënt wegonderhoud om de kwaliteit van wegverhardingen zo goed mogelijk te houden	Lasten 31.441 Baten 6.458 Saldo 2.4983 N
Onderhoud bruggen, viaducten, tunnels	Bijdragen aan doelmatig en veilig verkeer en vervoer.	Lasten 7.516 Baten -11 Saldo 7.527 N
Verlichting wegen	Aanleggen, in stand houden en exploiteren van een doelmatige openbare verlichting	Lasten 10.307 Baten -8 Saldo 10.315 N
Gladheidsbestrijding	Zorg voor veilig gebruik van hoofdwegen en doorgaande fietspaden bij gladheid en sneeuwval	Lasten 1.380 Baten 0 Saldo 1.380 N
Afvalverwijdering	Inzamelen en verwijderen van huishoudelijk afval, lettend op service, milieu en kosten.	Lasten 58.603 Baten 2.991 Saldo 55.612 N
Kwijtschelding van afvalstoffenheffing	Tegemoet komen van mensen met een laag inkomen	Lasten 6.747 Baten 0 Saldo 6.747 N
Ongediertebestrijding	Bestrijden en voorkomen van ongedierte in de stad	Lasten 178 Baten 0 Saldo 178 N
Gebruik openbare ruimte	Reguleren van (tijdelijk) gebruik van de openbare ruimte en de straathandel	Lasten 2.668 Baten 3.334 Saldo 666 V
Leefbaarheid (toezicht)	Handhaven in de openbare ruimte om de leefbaarheid in de stad te verbeteren	Lasten 12.588 Baten 785 Saldo 11.803 N

**Leefomgeving
-vervolg-**

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?						
Regionaal fietsendepot	Het bewaren van verwijderde en gevonden (gestolen) fietsen en het stimuleren van fietsgebruik	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>226</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>226 N</td></tr> </table>	Lasten	226	Baten	0	Saldo	226 N
Lasten	226							
Baten	0							
Saldo	226 N							
Wijkleefbaarheid	Betrekken van burgers bij het leefklimaat van de eigen buurt	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>988</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>25</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>963 N</td></tr> </table>	Lasten	988	Baten	25	Saldo	963 N
Lasten	988							
Baten	25							
Saldo	963 N							
Openbaar groen	Zorgen voor een basisniveau van het openbaar groen, zowel in de grote groengebieden als in de wijken	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>23.265</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>288</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>22.977 N</td></tr> </table>	Lasten	23.265	Baten	288	Saldo	22.977 N
Lasten	23.265							
Baten	288							
Saldo	22.977 N							
Recreatieve voorzieningen	Uitvoeren en optimaliseren van openluchtrecreatie en verlevendigen van het strand	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.562</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>1.694</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>132 V</td></tr> </table>	Lasten	1.562	Baten	1.694	Saldo	132 V
Lasten	1.562							
Baten	1.694							
Saldo	132 V							
Stadsboerderijen	Beleving van en educatie over (levende) natuur en milieu	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.190</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.190 N</td></tr> </table>	Lasten	3.190	Baten	0	Saldo	3.190 N
Lasten	3.190							
Baten	0							
Saldo	3.190 N							
Dierenbescherming	Opvang en preventie van zwerfdieren. Vervoer en destructie van kadavers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>635</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>635 N</td></tr> </table>	Lasten	635	Baten	0	Saldo	635 N
Lasten	635							
Baten	0							
Saldo	635 N							
Zeehavens	Exploiteren, bevorderen, ontwikkelen en in standhouden van de zeehavens	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.760</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>716</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.044 N</td></tr> </table>	Lasten	2.760	Baten	716	Saldo	2.044 N
Lasten	2.760							
Baten	716							
Saldo	2.044 N							
Binnenhavens	Beheer van de binnenhavens en -wateren	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>174</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>105</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>69 N</td></tr> </table>	Lasten	174	Baten	105	Saldo	69 N
Lasten	174							
Baten	105							
Saldo	69 N							
Grachten en vaarten	Een doelmatige beheersing van het waterpeil en de hoeveelheid oppervlaktewater	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>5.631</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>-11</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>5.642 N</td></tr> </table>	Lasten	5.631	Baten	-11	Saldo	5.642 N
Lasten	5.631							
Baten	-11							
Saldo	5.642 N							
Riolering en waterzuivering	Doelmatige inzameling en transport van hemel- en afvalwater	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>31.961</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>35.383</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.422 V</td></tr> </table>	Lasten	31.961	Baten	35.383	Saldo	3.422 V
Lasten	31.961							
Baten	35.383							
Saldo	3.422 V							

Leefomgeving -vervolg-								
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?						
Waterkering	Het achterland beschermen tegen het water van de zee	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>413</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>413 N</td></tr> </table>	Lasten	413	Baten	0	Saldo	413 N
Lasten	413							
Baten	0							
Saldo	413 N							
Grondwater	Overlast van grondwater tegengaan	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>794</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>794 N</td></tr> </table>	Lasten	794	Baten	0	Saldo	794 N
Lasten	794							
Baten	0							
Saldo	794 N							
Markten	De markten kostendekkend exploiteren	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.621</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>1.779</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.842 N</td></tr> </table>	Lasten	3.621	Baten	1.779	Saldo	1.842 N
Lasten	3.621							
Baten	1.779							
Saldo	1.842 N							
Algemene begraafplaatsen	De gemeentelijke begraafplaatsen kostendekkend exploiteren	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.282</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>2.425</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>143 V</td></tr> </table>	Lasten	2.282	Baten	2.425	Saldo	143 V
Lasten	2.282							
Baten	2.425							
Saldo	143 V							
Reclameopbrengsten	Reclameobjecten die zijn bevestigd aan of op gemeente-eigendommen exploiteren	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>148</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>1.763</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.615 V</td></tr> </table>	Lasten	148	Baten	1.763	Saldo	1.615 V
Lasten	148							
Baten	1.763							
Saldo	1.615 V							
Baten Precariobelasting	Het verantwoorden van de precario's met betrekking tot het in gebruik geven van grond in de openbare ruimte ten behoeve van terrassen.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>527</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>527 V</td></tr> </table>	Lasten	0	Baten	527	Saldo	527 V
Lasten	0							
Baten	527							
Saldo	527 V							
Overige	Algemene baten en lasten en interne/externe leveringen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.739</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>450</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.289 N</td></tr> </table>	Lasten	2.739	Baten	450	Saldo	2.289 N
Lasten	2.739							
Baten	450							
Saldo	2.289 N							

Beogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Een kwalitatief goede openbare ruimte is schoon, heel, veilig en duurzaam. Aantrekkelijk en bruikbaar groen en blauw maken de stad prettig om in te wonen, te werken en te recreëren. We zetten in op:

- een hogere waardering van de Hagenaars voor hun woonomgeving;
- een verbetering van de openbare ruimte door de stad op Residentiekwaliteit te brengen via werk-met-werk. Daarvoor is van 2013 tot en met 2015 in totaal € 15 mln. extra beschikbaar;
- beter onderhouden wegen, openbare verlichting en groen. Versleten plantsoenen en straatmeubilair worden aangepakt;
- een betere uitstraling voor de stadsentrees (einde Utrechtse Baan en toegangswegen Scheveningen). De openbare ruimte krijgt hier een uitstraling die past bij Den Haag als Internationale Stad van Recht en Vrede;
- goede en consequente bestrijding van overlast van honden, rommel op straat en fout parkeren;
- een grondige facelift van de Haagse Markt.

In 2012 is aan de bevolking een rapportcijfer gevraagd voor "hoe prettig u het vindt om in uw buurt te wonen". Het gemiddelde rapportcijfer is 6,9.

Topindicator	Nulmeting 2012	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Hoe vindt u het om in uw buurt te wonen? (rapportcijfer) <i>Bron: Veiligheidsmonitor</i>	6,9	6,9	7	7	7	7	7

* Gegevens over 2013 komen pas in 2014 beschikbaar (Ministerie van Veiligheid en Justitie)

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Straatreiniging

In het uitvoeringsplan "Operatie Schoon" 2011-2014 staan maatregelen om de stad in 2014 op gemiddeld een rapportcijfer 8 te brengen. In 2014 hebben 400 mensen binnen de straatreiniging een leerwerkbaan bij het Haags Werkbedrijf (HWB). Samen met de 260 vaste banen van het HWB (inclusief voormannen) vormen zij 60 buurtserviceteams, die samen met het gemeentelijke Veeg- en Straatbedrijf Den Haag de stad schoon houden. We hebben bijzondere aandacht voor 32 hotspots, waar we het schoonmaken van de openbare ruimte combineren met extra communicatie en handhaving. De stad wordt ook schoner doordat de huisvuilzak uit het straatbeeld verdwijnt door de plaatsing van 900 ondergrondse restafvalcontainers. De regels voor het aanbieden van huisvuil en bedrijfsafval worden consequent gehandhaafd.

In 2014 wordt verder gewerkt aan 'één regie op schoon' In 2014 worden de eerste resultaten op straat zichtbaar, doordat er bijvoorbeeld vaker onkruid wordt verwijderd. In april 2013 heeft het college het besluit genomen om het veegbedrijf niet te verzelfstandigen. We werken nu aan een nieuwe inrichting van de gemeentelijke veegtaak, waarin het veegbedrijf de opdrachtgever is. Door het oprichten van één Haags Veegbedrijf en het voeren van één regie op schoon kunnen we de stad schoon houden voor minder geld. We besparen in 2014 € 1,1 mln. op de straatreiniging, dit loopt in 2017 op naar 2,9 mln.

Onderhoud straten, wegen, pleinen

Waar mogelijk wordt de openbare ruimte verbeterd bij rioolwerkzaamheden en groot onderhoud van verhardingen. Deze werkwijze, zogenaamd werk met werk, is goedkoper en zorgt dat de straat minder vaak wordt opgebroken. Vorig jaar is hiervoor € 15 mln. uitgetrokken voor de periode van 2013 tot en met 2015. In 2014 gaat het onder andere om de Copernicusstraat en omgeving, Thomsonlaan en Thomsonplein en de paden in het Westduinpark (ca. 10 km).

Naast bovengenoemde werk met werk-projecten, wordt zo veel mogelijk werk in de openbare ruimte gecombineerd uitgevoerd. Ook in 2014 wordt aansluiting gezocht met werkzaamheden van HTM en Dunea, met geluidsreducerende maatregelen en met rioolvervanging. Enkele van deze projecten zijn de Weteringkade, de Vaillantlaan, de Bomenbuurt, Archipelbuurt en de Groot Hertoginnelaan.

In 2014 wordt de extra inzet op onderhoud van straatmeubilair (€ 0,8 mln.) voortgezet. Net als in 2013 worden in acht wijken het straatmeubilair en de direct omliggende openbare ruimte (ca.10 m² per object) op orde worden gebracht. Eind 2013 worden de wijken voor 2014 vastgesteld.

Op basis van de wegeninspectie van 2012 wordt een meerjarenplan opgesteld waarin de wegen, wijken en projecten (waaronder fietspaden) staan waar vanaf 2014 aan wordt gewerkt. In 2014 trekken we

€ 1,5 mln. extra uit voor planmatig onderhoud van de hoofdwegen. Hiermee wordt ca. 15.000 m2 extra wegdek aangepakt, circa 3 grote onderhoudsprojecten.

De stadsentrees krijgen een uitstraling die past bij de Internationale Stad van Vrede en Recht. In 2013 zijn ontwerpen gemaakt voor de stadsentrees Utrechtsebaan/Haagse Bos en Scheveningen. De uitvoering van de plannen wordt in 2014 afgerond.

Aan het beheer en onderhoud van de openbare ruimte geven we in 2013 en 2014 €6,9 mln. extra uit. Hiervan zal reeds €2,5 mln. in het kader van de versnellingsimpuls gebruikt worden voor het plaatsen van afvalbakken in het groen, banken in de openbare ruimte, een forse verbetering van straatnaamborden en een impuls voor het straatmeubilair.

Onderhoud Bruggen, viaducten en tunnels

In het Meerjarenprogramma Kunstwerken 2012-2014 (RIS 181230) staan de grote investeringen aan onder andere de bruggen, tunnels, viaducten, kademuuren en walkanten. De gemeente besteedt aan deze investeringen in deze collegeperiode € 12 mln. De vervangingsprojecten zijn noodzakelijk vanwege de toegenomen belasting sinds de aanleg van de kunstwerken, of doordat het einde van de levensduur is bereikt. De bruggen Laan van Nieuw Oost Indië en Laan van Meerdervoort worden in 2014 opgeleverd. Ook wordt met de vervanging van de Mauritsbrug gestart. Voor het doorbaarbaar maken van de Dr. Kuypersdam is € 2,5 mln. uitgetrokken. Hiermee wordt Scheveningen via het kanaal bereikbaar voor rondvaart- en recreatieboten. In 2014 wordt gestart met de werkzaamheden.

Vanaf 2014 gaan we structureel € 1,5 mln. extra besteden aan de vervanging van bruggen, tunnels en viaducten. In 2014 wordt hiermee de kademuur Prinsessegracht vervangen en wordt de Veenkade/Toissantkade voorbereid.

Verlichting wegen

De gemeente verzorgt de openbare verlichting. In het collegeprogramma is € 4,3 mln. extra opgenomen voor planmatig onderhoud in de periode 2011-2014. In 2014 worden met € 1 mln. 15 km. kabel, 1.325 armaturen, 200 masten en 8 schakelkasten vervangen.

Het huidige onderhoud van de openbare verlichting is geheel gericht op het technisch in goede staat houden van het areaal. Vanaf 2014 worden ook maatregelen genomen als de verlichting niet meer functioneert, doordat er bijvoorbeeld bomen voor zijn gegroeid. Vooral fietspaden worden hierdoor onwenselijk donker. Omdat snoeien niet altijd een goede oplossing is, gaan we waar nodig masten verplaatsen of verlagen. In de periode 2008-2011 is historische verlichting gerealiseerd. In de meeste daartoe aangewezen beschermde stadsgezichten zijn de Haagse masten of Berlage masten geplaatst. Om dit programma volledig af te ronden is in 2014 € 0,8 mln. uitgetrokken.

Openbaar groen

Met een structurele investering van € 2,2 mln. worden 1.100 straatbomen per jaar herplant. Hiermee blijft het bomenbestand op peil. Ook wordt hiermee het wijk- en buurtgroen onderhouden. In 2014 zal circa 60.000 m2 aan kleinschalig wijk en buurtgroen gerenoveerd zijn. Jaarlijks wordt circa 20 plantsoenen aangepakt van in totaal 1.000 m2. Het gaat om plantsoenen met veel slijtage (door o.a. gebruiksdruk) en om sociaal onveilige groenstroken. Bij de renovatie wordt ook ingezet op een lagere structurele beheerlast.

In 2014 wordt vanuit de grondexploitatie van Vroondaal een bijdrage geleverd aan de opwaardering van recreatiegebied Madestein. Vanaf 2011 is er vanuit de incidentele middelen voor parken (€ 2,5 mln.) geïnvesteerd in Marlot & Reigersbergen, Oostduin & Arendsdorp, Zuiderpark en recreatiegebied Madestein. Deze werkzaamheden worden in 2014 afgerond.

In de jaren zestig en zeventig zijn ongeveer 13.000 populieren en wilgen geplant in windsingels en in uitbreidingswijken om de stad snel een groene uitstraling te geven. Deze snelgroeende bomen hebben een korte levenscyclus van ca. 60-70 jaar. Op dit moment kunnen ze daardoor een gevaar voor hun omgeving gaan vormen. Daarnaast heeft Den Haag last van boomziekten zoals de iepziekte en de kastanjabloedingsziekte. Om op deze ontwikkelingen in te spelen, trekken we € 0,5 mln. structureel per jaar extra uit.

Recreatieve voorzieningen

Vanaf 2014 is het mogelijk om 'jaarrond' een strandpaviljoen te exploiteren in de clusters 4 en 5 van het 'Plan Morales' gebied op Scheveningen. Naar verwachting kunnen in de zomer van 2014 ook de eerste strandhuisjes worden geplaatst op het strand ten zuiden van Kijkduin.

In de Stadsenquête 2012 is overlast door hondenpoep niet langer de grootste ergernis bij inwoners, maar staat nog wel op de derde plaats. Metingen op straat bevestigen dat er minder hondenpoep in de openbare ruimte ligt. We blijven ernaar streven om hondenpoep nog verder te laten dalen op de lijst van ergernissen in de stadsenquête.

Het aantal volkstuinten blijft naar verwachting in 2014 gelijk. Den Haag heeft zeven complexen die het 'Keurmerk Natuurlijk Tuinieren' hebben behaald. Naar verwachting voldoet een 8e complex in 2014 ook aan de eisen van dit keurmerk.

Gladheidsbestrijding

De gemeente heeft een inspanningsverplichting om de doorgaande wegen en fietspaden zoveel mogelijk bereikbaar te houden bij gladheid. Daarbij maakt zij gebruik van vastgestelde strooiroutes van 700 km grote wegen, kruispunten, viaducten, bruggen en busroutes en van 600 km fietsroutes. De overige wegen worden niet gestrooid. Bij het strooien wordt als prioritering aangehouden:

1. de hulpdiensten mobiel houden;
2. de hoofdrijbanen, busroutes en doorgaande fietsroutes.

Hagenaars en ondernemers kunnen bij stadsboerderijen en afvalbrengrstations kleine hoeveelheden zout ophalen om zelf hun eigen stoep begaanbaar te houden.

Afvalverwijdering

De gemeente heeft de zorgplicht voor de inzameling en verwijdering van huishoudelijk afval. In 2014 worden de projecten ter verhoging van de opbrengst en hergebruik van gescheiden afvalinzameling voortgezet. In het collegeakkoord is opgenomen dat er 1.500 extra ondergrondse restafvalcontainers buiten de krachtwijken worden geplaatst. In 2014 worden 900 ondergrondse containers geplaatst. Verder is vorig jaar besloten tot en met 2015 nog 1.000 extra ORAC's bij te plaatsen.

Gebruik openbare ruimte

De openbare ruimte moet voor iedereen veilig en aantrekkelijk zijn. De uitvoering van regels zoals de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) levert daar een belangrijke bijdrage aan. De uitvoering bestaat enerzijds uit het afhandelen van zo'n 4.000 vergunningaanvragen per jaar en anderzijds uit het nemen van bestuursrechtelijke handhavingsmaatregelen, ook circa 4.000 per jaar. De bestuursrechtelijke handhaving betreft het opleggen van dwangsommen en bestuursdwang, bijvoorbeeld bij verkeerd aangeboden huisvuil.

Leefbaarheid

Een effectieve handhaving heeft tot doel een gedragsverandering teweeg te brengen bij Hagenaars, zodat de leefbaarheid in de stad er structureel op vooruit gaat. Met lik-op-stuk beleid worden hardnekkige overtreeders aangepakt.

In 2014 wordt ingezet op:

- handhaving op de drie stedelijke prioriteiten: hondenoverlast, rommel op straat en fout parkeren;
- handhaving op illegale voorwerpen in de openbare ruimte, op uitstallingen en terrassen, integrale horecacontroles, de wet op de kansspelen, de Drank- en Horecawet en bij evenementen;
- prioriteiten per stadsdeel (onder andere op basis van gesignaleerde leefbaarheidsproblemen);
- het samenvoegen van alle handhavers in één organisatie, in één herkenbaar uniform.

Vanaf 2014 wordt extra gehandhaafd in de avonden en in het weekend. De komende twee jaar wordt daarvoor € 0,5 mln. per jaar ingezet.

Wijkleefbaarheid

Met het project "Gulden Klinker" ondersteunt de gemeente Den Haag de participatie van groepen Hagenaars aan het schoonhouden van de eigen straat of buurt. Meer dan honderd groepen (in totaal meer dan 1.000 Hagenaars) zijn in de stad actief en maken periodiek een plein, speeltuin, straat of park schoon. Gulden Klinker 2.0 is van start gegaan. Dat betekent dat met sommige groepen convenanten worden afgesloten waarbij vaste schoonmaakdata worden afgesproken. Daarnaast is er in 2013 samenwerking aangegaan met crownies - een beloningssysteem voor jongeren, wat weer extra jongerengroepen oplevert. In 2014 worden nieuwe convenanten gesloten en worden nieuwe groepen via het crowniesysteem beloond. De Gulden Klinker bestaat in 2014 twintig jaar. Hier wordt nadrukkelijk bij stilgestaan.

Stadsboerderijen

Op de tien Haagse stadsboerderijen kunnen Hagenaars zes dagen per week terecht. Voor het primair onderwijs worden ongeveer 450 lessen per jaar gegeven. Iedere stadsboerderij organiseert activiteiten rond thema's als het schoonhouden van de stad, hergebruik, dierenwelzijn, herkomst van voedsel en energie. In 2014 worden meer activiteiten aangeboden. Zo kun je op steeds meer stadsboerderijen vergaderen, zijn er inzamelpunten voor (frituur)vetten, oliën en elektrische apparaten en kunnen Hagenaars er strooizout ophalen.

Dierenbescherming

De wettelijke taken voor opvang en vervoer van zwerfdieren en de verwijdering en destructie van kadavers in de openbare ruimte is in 2014 uitbesteed aan een aantal Haagse dierenwelzijnsorganisaties. Om de zwervkattenpopulaties te beheersen worden zwervkatten gevangen, gesteriliseerd en teruggeplaatst.

In de begroting 2013 is besloten dat de Dierenambulance Den Haag e.o. zowel in 2013 als in 2014 € 10.000 krijgt voor een campagne om inkomsten te genereren voor het vervoer van gewonde in het wild levende dieren. Daarnaast is voor zowel 2013 als 2014 nog eens € 15.000 vrijgemaakt voor een campagne waarmee de dierenopvang meer inkomsten kan gaan genereren.

Zee- en binnenhavens

De gemeente draagt zorg voor het exploiteren, bevorderen, ontwikkelen en in stand houden van de zeehaven en de binnenhavens. In het coalitieakkoord is € 1,1 mln. toegewezen om Scheveningen Haven voor de visserij beter te benutten en duurzaam te verbeteren.

Daarbovenop is € 3,8 mln. uitgetrokken om de haven van Scheveningen te verbeteren, zoals herstellen en vernieuwen van de werkhaven, renoveren van de drinkwatervoorziening en aanpassen van de elektrische installaties. Het verplaatsen en het verbeteren van het wettelijk verplichte havenafvalinzamelpunt en van een verzamelpunt voor vuilwater van schepen hebben daarbij prioriteit.

Grachten en vaarten

Mooie en schone grachten, vijvers en vaarten dragen in grote mate bij aan de leefkwaliteit in de stad. De gemeente verzorgt het beheer en onderhoud hiervan, waaronder het baggeren en schoonhouden, ook van de oevers. Ook beheert de gemeente ruim 700 kilometer walkanten, waaronder 60 kilometer kademuuren en damwanden. De vervangingen van de walkanten aan de Conradkade en Koninginnegrachtkade zullen in 2014 worden afgerond.

Verskillende maatregelen worden getroffen om de waterkwaliteit te verbeteren. In gebieden waar de problemen met de waterkwaliteit worden veroorzaakt door bladafval in de herfst, worden vaker bladeren uit het water gevist. Dit zijn onder andere de Van Ouwenlaan; Walnootstraat Oude Haagweg, Alberdastraat, Laan van Poot rondom het sportveld, Carnegieplein fontein, Clingendael grote vijver, Johan de Witlaan, Mrg. Nolenslaan. Ook wordt de ecologische kwaliteit van het water vergroot door inrichtingsmaatregelen zoals natuurvriendelijke oevers (park Clingendael, rond het Sofiaterrein en langs de Rijksstraatweg) en door het uitbaggeren van winterschuilplaatsen voor vissen (onder andere in gebieden Zuiderpark, Houtwijk en Waldeck).

Riolering en waterzuivering

De gemeente zorgt voor doelmatige inzameling en transport van afvalwater en hemelwater ter bescherming van de volksgezondheid en het milieu en ter voorkoming van wateroverlast. Ook houdt de gemeente het drainagesysteem in stand. Dit is geregeld in het Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP) 2011-2015). In 2011 was de werkvoorraad “te vervangen riool” 55 kilometer. Daarnaast zal in het GRP 20 kilometer riool voortijdig worden vervangen door stadsvernieuwingsprojecten, totaal dus 75 kilometer. Per jaar wordt dus gemiddeld 15 km. riool vervangen en wordt 4 ha verhard oppervlak per jaar afgekoppeld van het riool. De vervangingen vinden zoveel mogelijk gebiedsgewijs plaats, waarbij optimale afstemming wordt gezocht met onderhoudswerkzaamheden en herinrichtingsplannen.

Markten

De gemeente is verantwoordelijk voor het beheer en de exploitatie van de warenmarkten. Als onderdeel hiervan wordt de Haagse Markt aan de Herman Costerstraat vernieuwd. In 2014 worden de fysieke herinrichting en facelift van het marktterrein (ondergrondse en bovengrondse infrastructuur en de marktinstallatie) en de bouw van het marktgebouw voltooid. Zowel de herinrichting van het marktterrein als de openbare ruimte rondom de kopgebouwen wordt aangepakt, de beide Biesieklettetellingen worden verplaatst en de tramhaltes van lijn 11 worden aangepast.

Algemene begraafplaatsen

De gemeente heeft op grond van Artikel 33 van de Wet op de lijkbezorging de plicht om een gemeentelijke begraafplaats te exploiteren.

Reclameopbrengsten

In de openbare ruimte staan objecten waar reclame op kan, zoals lichtbakken, reclamezuilen, driehoeksborden en billboards. Met marktpartijen worden daarvoor privaatrechtelijk contracten afgesloten.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

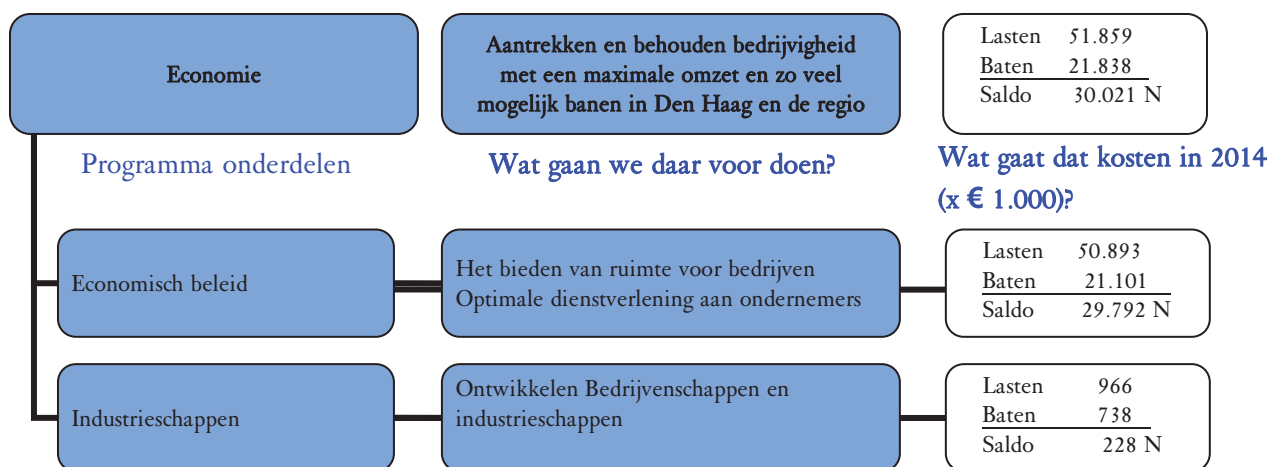
<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	221.370	216.734	216.088	210.329	210.329
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	221.370	216.734	216.088	210.329	210.329
Voorjaarsnota	13.980	321-	271-	222-	173-
Financiële ontwikkelingen	200-	813-	813-	1.063-	2.143-
Nieuw beleid	850	10.590	2.972	3.100	3.100
Neutrale mutaties in/tussen programma's	7.175	10.449	5.968	4.722	4.663
Totaal lasten	243.175	236.639	223.944	216.866	215.776

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	114.298	115.121	115.826	110.105	110.105
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	114.298	115.121	115.826	110.105	110.105
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	75	70	70	70
Neutrale mutaties in/tussen programma's	5.345	2.157	1.210	1.161	1.012
Totaal baten	119.643	117.353	117.106	111.336	111.187

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve compensatie cs	3010	2.674	0	450	2.224
Reserve Bomen	3205	153	67	153	67
Reserve Werk met Werk	3277	12.000	0	6.000	6.000
Reserve Entree van de Stad	3278	350	0	350	0
		15.177	67	6.953	8.291

2.12 Programma Economie

Coördinerend portefeuillehouder: Henk Kool

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het doel van het programma Economie is het aantrekken en behouden van banen, bedrijven en instellingen om daarmee zoveel mogelijk inwoners van onze stad een inkomen, (economische) zelfstandigheid en mogelijkheden voor ontplooiing te bieden. Hierbij zijn we sterk afhankelijk van de (inter)nationale economische conjunctuur waar we als stad geen invloed op hebben. Maar we kunnen als stad wel de voorwaarden scheppen waaronder bedrijven zich hier graag (blijven) vestigen. Er is veel concurrentie tussen steden en regio's bij het werven van bedrijven en het aantrekken van bezoekers. Daarom voeren we een actief en alert economisch beleid. Daarbij zijn kernpunten:

- Versterken van de bestaande Haagse economische clusters en waar mogelijk stimuleren van nieuwe.
- Een goed ondernemersklimaat met een goede dienstverlening, een toegankelijke overheid. transparante regelgeving en fysieke ruimte voor (startende) ondernemers en zzp'ers.
- Een goede aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.
- Stimuleren van innovatie en valorisatie door versterking van de synergie tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen.
- Aantrekken van zoveel mogelijk bezoekers en toeristen.
- Goede vestigingslocaties (ligging, kwaliteit, ontsluiting, prijsniveau) voor kantoren, bedrijven, winkels en attracties.

Het gaat niet goed met de werkgelegenheid in Den Haag. Sinds het begin van de crisis zijn er in onze stad ruim 10.000 banen verloren gegaan, vooral in de telecomsector, bouw, groothandel, bij de grote verzekeraars en bij de rijksoverheid. Vrijwel alle grote werkgevers in de stad laten stagnatie of krimp zien. van een transitie in de Haagse economie. Van oudsher zijn we het bestuurscentrum met een aantal grote staatsbedrijven, een bescheiden industrie en zakelijke dienstverlening. We ontwikkelen ons tot een internationale stad van VN-instellingen, Europese en non-gouvernementele instellingen, hoofdkantoren, zakelijke dienstverleners, een sterk toeristisch-recreatief cluster en een manifeste culturele en creatieve sector. Daarnaast is er een uniek cluster rondom veiligheid ontstaan (The Hague Security Delta). Deze transitie brengt een parallelle ontwikkeling van krimp en groei, waarvan het saldo momenteel nog negatief is. De uitgangspositie biedt echter kansen voor een gunstige ontwikkeling in de komende jaren.

• Topindicator	Nulmeting 2005	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal arbeidsplaatsen in Den Haag	225.000	255.364	255.300	257.000	259.500	262.000	264.500
<i>Bron: Werkgelegenheidsregister Haaglanden</i>							

Topindicator	Nulmeting 2011	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Waardering van het ondernemersklimaat	6,4	Niet gemeten	6,7	Niet gemeten	6,8	Niet gemeten	7,0
<i>Bron: MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland, LexNova. In opdracht van MKB Nederland Door LexNova wordt elke twee jaar een onderzoek uitgevoerd onder de titel 'Meest MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland.'</i>							

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Economisch beleid

De sterke afname van de werkgelegenheid vraagt om impulsen op de kortere termijn. Daartoe zetten we een offensief in gang voor de versterking van het toerisme (meer bezoekers) en voor de verduurzaming van de woningvoorraad (energiebesparing, CO2-reductie). Zie daarvoor respectievelijk programma 21 en programma 18.

De toekomst van onze economie ligt bij kennis, creativiteit en stedelijke kwaliteit. De stedelijke leefkwaliteit is tegenwoordig een cruciale vestigingsfactor voor ondernemingen. Hoewel in deze crisistijd veel mensen een baan zoeken, is er nog steeds een concurrentie tussen werkgevers om de 'toptalenten'. De leefkwaliteit is een belangrijke voorwaarde voor het aantrekken van de studenten, hoogopgeleiden, specialisten en het creatief talent waar hoofdkantoren en kennisintensieve bedrijven ook nu om zitten te springen. In de Economische Visie is daarom het grote belang onderstreept van een goed en sfeervol uitgaansklimaat en goede voorzieningen op het gebied van cultuur, sport en ander recreatiemogelijkheden, een aantrekkelijke openbare ruimte en aantrekkelijke woonmilieus. Ook de aanwezigheid van een bloeiende creatieve sector is van groot belang voor de Haagse economie. Zie voor het uitgaansklimaat en de creatieve sector programma 21.

Relatiebeheer en acquisitie

Den Haag profileert zich als een aantrekkelijke vestigingsplaats voor (internationale) bedrijven en instellingen. Trend is dat bedrijven met activiteiten in de haven van Rotterdam ervoor kiezen om hun hoofdkantoor in Den Haag te vestigen. Recente voorbeelden zijn Q8 en Damco. Daarnaast trekken bedrijven en organisaties vanuit de regiogemeenten naar centrumlocaties in Den Haag, bijvoorbeeld Total en AT&T. Ook koepel- en lobbyorganisaties kiezen steeds vaker voor Den Haag (recente voorbeelden zijn Platform31, NBTC en Vewin). Deze succesvolle acquisities bieden een noodzakelijk tegenwicht tegen de afnemende werkgelegenheid.

Ook in 2014 zal prioriteit worden gegeven aan relatiebeheer met het Haagse bedrijfsleven. Bedrijven stellen het zeer op prijs als ze een goede relatie met de gemeente hebben en als alert en adequaat op hun wensen en klachten wordt gereageerd. De contacten met bedrijven vormen ook een belangrijke bron voor inzicht in de ontwikkelingen binnen de diverse sectoren en in de mogelijkheden voor acquisitie van bedrijven of congressen. We richten ons hierbij op de kantorenwerkgelegenheid in de sectoren energie, pensioenen & verzekeringen, ICT & telecom, veiligheid en de rijksoverheid, maar ook op de maakindustrie, detailhandel, hotelsector, restaurant en cafés, attracties en creatieve sector.

Het cluster ICT/Telecom is nauw gerelateerd aan het cluster Ruimtevaart dat veelal gebruik maakt van telecom- en satelliettechnologie. Den Haag zal met Noordwijk, Leiden, de provincie Zuid-Holland en

Holland Rijnland gaan deelnemen aan het Holland Space Cluster. Deze organisatie heeft als doel profilering, netwerkvorming en verbetering van onderwijs/arbeidsmarkt binnen de ruimtevaartsector. De organisatie rond het Holland Space Cluster moet in 2014 opgezet zijn. In 2014 gaat de Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Zuidvleugel van start. Hierin werken overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen samen aan de ontwikkeling, innovatie en marketing van de Zuidvleugel als economische regio. De betrokken overheden zijn het ministerie van Economische Zaken, de Provincie Zuid Holland en de steden Rotterdam, Den Haag, Leiden, Delft, Dordrecht en Westland. De ROM zal over een participatiefonds van circa € 27 mln. beschikken voor financiering van startende en snelgroeiende bedrijven. De ambitie is om het fonds in de toekomst te laten doorgroeien naar een bedrag van € 100 mln. De ROM richt zich op drie speerpuntsectoren, namelijk Clean Tech (bedrijvencluster rondom duurzame, schone technologie), Life Science & Health en Safety & Security.

In 2014 beëindigt een aantal participanten, waaronder de Provincie Zuid Holland en de gemeente Delft, hun jaarlijkse bijdrage aan de WFIA (WestHolland Foreign Investment Agency). Dit in verband met de oprichting van de ROM Zuidvleugel. De WFIA zal een nauwe samenwerking aangaan met de ROM in de vorm van een personele unie, waar een aantal medewerkers van de WFIA tijdelijk worden gedetacheerd. De WFIA zal een deel van de taken en activiteiten van de ROM uitvoeren, waarbij dit model gezien kan worden als een ingroei-model tot een toekomstige situatie waarbij de acquisitie van de gehele Zuidvleugel onder één koepel komt te vallen.

Begin 2013 is het platform Den Haag Zakenstad opgericht waarbij verschillende organisaties gaan samenwerken aan de promotie van Den Haag als internationale zakenstad, met als doel het behoud en aantrekken van werkgelegenheid. Partijen die hieraan deelnemen zijn Stichting Den Haag Nieuw Centrum, VNO/NCW, MKB Den Haag, WFIA, WTC The Hague, Rotterdam The Hague Airport, Den Haag Marketing en de gemeente Den Haag. Doel is om samen te werken op het gebied van activiteiten, promotie, PR en media.

Het WTC The Hague werkt aan de verdere uitbouw van het WTC-concept en de International Business Club. De inhoudelijke activiteiten (onder andere de maandelijkse dinsdagbijeenkomst) zullen worden voortgezet en geïntensiveerd om meer leden te werven. Dit kan een bijdrage leveren aan de verdere versterking van het internationale netwerk en profiel van Den Haag.

Het The Hague International Centre (het portaal voor expats van de gemeente Den Haag, in samenwerking met instanties als IND en ACCESS) werkt aan de verbetering van zijn dienstverlening. In 2013 wordt een klanttevredenheidsonderzoek uitgevoerd onder de HR-professionals van internationale bedrijven. De uitkomsten hiervan worden in 2014 geïmplementeerd. Ook worden informatiebijeenkomsten georganiseerd om meer bedrijven te interesseren voor het THIC. Ook wordt gewerkt aan aansluiting van omliggende gemeenten. Delft is inmiddels aangehaakt. Leidschendam-Voorburg zal naar verwachting volgen.

The Hague Security Delta

Voor het verder ontwikkelen van het landelijk veiligheidscluster The Hague Security Delta wordt er € 2,5 mln. in het HSD-fonds aangevuld. Belangrijkste ontwikkeling is de opening van de HSD-Campus. Op de campus worden optimale faciliteiten gecreëerd voor publiek-private samenwerking in Veiligheid. Concreet geschiedt dat door de oplevering van een Serious Gaming Lab, een Cyber Incident Experience en een Real Time Intelligence Centre met daarnaast een MKB-Desk, klaslokalen, het kantoor van HSD en flexibele kantoorunits. In 2014 gaan we huurders en gebruikers aantrekken.

In 2013 is een HSD-Stimuleringsfonds in het leven geroepen, waarmee innovatieve projecten van consortia gefinancierd kunnen worden. In 2014 gaan deze projecten van start en is het zaak dat deze projecten, de innovatiehuizen en de Campus elkaar gaan versterken.

Eind 2013 gaat de Cyber Security Academy (CSA) van start met een bundeling van het bestaand onderwijsaanbod van de universiteiten van Leiden en Delft en de Haagse Hogeschool. In 2014 zal de CSA ook nieuw onderwijsaanbod gaan ontwikkelen. In maart 2014 vindt de Nucleair Security Summit plaats in Den Haag met de Academic Summit in haar kielzog. In april volgt dan het congres ASIS European Conference 2014. Deze twee internationale veiligheidscongressen zijn belangrijk voor de bekendheid en uitstraling van HSD. Aan de hand van een gedragen Security Acquisitie Plan zal in 2014 gerichte acquisitie op internationale bedrijven en congressen voor HSD worden gevoerd.

Kantorenbeleid

Den Haag kent een leegstand van kantoren van circa 600.000 m² (13%). De doelstelling is om elk jaar minstens 50.000 m² leegstaande kantoren te transformeren naar andere functies. Daarbij wordt met name ingezet op binnenstedelijk wonen. Zie verder hoofdstuk 19.

Met vastgoedeigenaren en –gebruikers (kantoren, bedrijven, winkels) wordt gezamenlijk gewerkt aan de kwaliteit van kantorenlocaties. Voor een aantal specifieke gebieden wordt een gezamenlijk strategisch plan gemaakt om te komen tot duurzame vastgoed- en locatiekwaliteit, resulterend in op peil blijvende of stijgende vastgoedwaarden, hoge bezettingsgraad van het vastgoed en goed functionerende gebruikers. Daarmee faciliteren we trends als het nieuwe werken, ontwikkeling van kleinschaliger, flexibele bedrijfsorganisaties, netwerkeconomie en de vraag naar centrumstedelijke, multimodaal ontsloten toplocaties.

Economie in de wijken

Bedrijfsruimte en bedrijventerreinen

In 2014 wordt verder gewerkt aan de acties vanuit het Actieprogramma Kleinschalige Bedrijfsruimte. Met Steenworp wordt samengewerkt aan het transparanter maken van vastgoedinformatie in de bedrijfsruimtemarkt en het verder verbeteren van de beschikbare vastgoeddatabase. In bestemmingsplannen wordt bij de reguliere update gekeken of er meer ruimte gecreëerd kan worden voor ambachtelijke bedrijven. Een aantal locaties (bijvoorbeeld in Laakhaven, aan de Schenkweg en in Scheveningen-Haven) zal naar verwachting in 2014 tot ontwikkeling komen. Ook andere kansrijke locaties voor kleinschalige bedrijfsruimte worden onder de aandacht gebracht van potentiële ontwikkelaars en beleggers, zoals in de Uitenhagestraat en in de Binckhorst. Financiële mogelijkheden voor kleinschalige bedrijfsruimten worden geboden met het nieuwe Fonds Ruimtelijke Economie Den Haag (FRED, zie voor een nadere toelichting bij Kansen voor West – EFRO hieronder).

In de Bedrijventerreinenstrategie Den Haag 2005-2020 is besloten het verouderde bedrijventerrein Zichtenburg/Kerketuinen/Dekkershoek (ZKD) te ontwikkelen tot een modern bedrijventerrein. Het terrein zorgt voor ruim 7.400 arbeidsplaatsen in ambachtelijke, industriële, auto-gerelateerde en dienstverlenende bedrijven. Deze bedrijven bieden de stad ook veel stage- en opleidingsplaatsen. De neerwaartse spiraal waarin het gebied verkeerd heeft wordt inmiddels voorzichtig omgebogen, waarbij de aanpak van de openbare ruimte als vliegwiel functioneert. In 2013 zijn de eerste twee fasen van de revitalisering van het gebied afgerond. In 2014 zal ook verder worden gewerkt aan het – samen met de ondernemers – verduurzamen van het bedrijventerrein in de vorm van energie (zonnecellen, openbare verlichting), mobiliteit (rijden op aardgas of elektriciteit), groen (versterken bomenstructuur en herstel kwaliteit watergangen) en water (gescheiden rioolstelsel, minder afvoerputten).

Vanwege de mismatch in vraag en aanbod van bedrijventerreinen is in maart 2013 tussen de gemeenten Delft, Rijswijk, Pijnacker-Nootdorp, Midden Delfland en Den Haag een samenwerkingsovereenkomst getekend. Afsproken is dat door de partners gezamenlijk onderzoek wordt gedaan, dat er sprake is van een gezamenlijke programmering en planning en dat de betrokken terreinen gezamenlijk en meer onderscheidend worden geprofileerd met als uiteindelijk doel een betere concurrentiepositie van de

terreinen en een snellere uitgifte van beschikbare kavels. In 2014 zal de veranderende werkwijze die in gang is gezet (gezamenlijk in plaats van individueel en vraaggericht in plaats van aanbodgericht) verder vorm krijgen en worden begeleid door een gezamenlijke proactieve marketing en acquisitie.

Detailhandel en Horeca

Met circa 21.500 banen (voor een belangrijk deel voor mensen met een lage opleiding) is de detailhandel een belangrijke economische sector. Bovendien hebben winkelgebieden veel betekenis voor de leefbaarheid en de toeristische aantrekkingskracht. Om de winkelgebieden te ondersteunen is in 2011 het Actieprogramma Den Haag Winkelstad ontwikkeld. In 2014 wordt de gerichte aanpak van de winkelstraten in ieder geval Laak en Schilderswijk doorgezet. De openbare ruimte wordt aangepakt in het Zeeheldenkwartier, Hofkwartier, Fahrenheitstraat/Thomsonlaan en Reinkenstraat. Er wordt extra aandacht besteed aan de marketing van Den Haag als winkelstad en de toepassingsmogelijkheden van nieuwe technologieën ("het nieuwe winkelen, e-commerce").

De afgelopen jaren is de acquisitie van nieuwe formules succesvol geweest. Vanaf 2014 komen nieuwe winkelprojecten (Amadeus, Nieuwe Haagse Passage) met nieuwe formules (Applestore, Primark, Marks & Spencer). De acquisitie wordt uitgebreid met het aantrekken van bijzondere horecaformules.

In 2013 is als pilot het Haags Retailpunt van start gegaan. Hier kunnen alle winkeliersverenigingen terecht voor kennis, adviezen en producten zoals winkelstraatmanagement, duurzaamheid, coaching en bedrijfsopvolging. Eind 2013 zal het Retailpunt worden geëvalueerd en zal worden besloten over voortzetting ervan.

In 2014 gaan we verder aan de slag met de visie op markten/ambulante handel. Het gaat hierbij om bijzondere markten (denk aan tweedehands, design, biologisch) en incidentele markten (bijvoorbeeld kerstmarkten).

Ook worden in 2014 de lopende werkzaamheden in o.a. accountmanagement, herontwikkeling winkelgebieden, BIZ, internationale winkelstad en gebiedsgerichte acties voortgezet.

De Toekomstvisie Horeca, die in 2010 is vastgesteld, loopt tot 2015. In 2014 wordt een update ontwikkeld. Speciale aandacht zal daarbij uitgaan naar ontwikkeling van horecapleinen, horeca in de buurten, Scheveningen, acquisitie, veiligheid en duurzaamheid.

Krachtwijken

In 2013 is een platform gerealiseerd van vastgoedeigenaren, ondernemers en de gemeente. Mede via dit platform kan in 2014 sturing worden gegeven aan de branchering en het wegnemen van onveilige punten in de winkelstraten van de Schilderswijk. Ruim 3.000 m² aan vrijgekomen maatschappelijk vastgoed wordt ingezet voor commerciële initiatieven. Ook voor het Grote Belastingkantoor bij Holland Spoor zijn concrete plannen voor transformatie naar onder andere horeca.

Het oude stadsdeelkantoor aan de Leyweg wordt een verzamelgebouw dat een aanvulling moet vormen op Zuid 57, Hart van Moerwijk en de Kazerne.

Visserij

De visserijsector rondt medio 2013 de business case af voor de herontwikkeling van het Noordelijk Havenhoofd. Basis van de planvorming is het Vispakt. In 2014 worden de plannen voor de versterking van de visserij uitgewerkt tot bouwplannen voor de individuele ondernemers, zodat de vernieuwing van start kan gaan.

Dienstverlening

In 2014 zal de Kamer van Koophandel vertrekken uit het Ondernemershuis aan de Vaillantlaan. Dit is een gevolg van de landelijke reorganisatie van de Kamers van Koophandel. De verwachting is daarom dat het Ondernemershuis in 2014 een andere functie en/of invulling zal krijgen.

De gemeenteraad heeft in 2013 ingestemd met een derde fase voor het project Red Tape voor minder regels. In 2014 worden de laatste verbetervoorstellen die zijn opgesteld voor de autonome Haagse producten (onder andere ambulante handel) ingevoerd en wordt samen met de departementen en de andere grote steden in Nederland beoordeeld op welke wijze de regelgeving in medebewind kan worden aangepakt. Het verbeterplan dat is opgesteld in het kader van het 'Bewijs van Goede Dienst voor Bedrijven' moet tot een (nog) betere dienstverlening aan bedrijven leiden. In overleg met de economische koepels zal in 2014 een tweede meting Bewijs van Goede Dienst worden uitgevoerd en zal samen met het KlantContactCentrum worden gewerkt aan het verder optimaliseren van de gemeentelijke dienstverlening.

In 2014 gaat het Haags Ondernemerspanel van start. Dit instrument is samen met VNO-NCW, MKB Den Haag en KvK opgezet om meer zicht op te krijgen in de ontwikkeling in het midden- en kleinbedrijf (bedrijfsvoering, arbeidsmarkt) en van het vestigingsklimaat.

Kansen voor West (EFRO)

Van 2007 tot en met 2013 was vanuit Europa € 35 mln. beschikbaar voor economische projecten in Den Haag. Samen met de door Europa vereiste cofinanciering is hiermee ruim € 100 mln. geïnvesteerd in de Haagse economie. Enkele projecten zijn: de verbouwing van het Mauritshuis, het bezoekerscentrum bij het Vredespaleis en het Living Lab van de Universiteit Leiden.

Het programma loopt in 2013 af, maar de projecten hebben nog ruim een jaar de tijd om het eindresultaat te behalen. In 2014 zal er vanuit EFRO onder andere in de Grote Marktstraat en bij Station Holland Spoor geïnvesteerd worden net als de openbare ruimte van verschillende winkelstraten. Ook The Hague Security Delta krijgt mede vanuit EFRO een campus en zal daarnaast een stimuleringsregeling starten voor innovaties in het veiligheidsdomein.

In 2014 start een nieuwe tranche van het EFRO-programma. Het nieuwe programma is gericht op innovatie en de koolstofarme economie. Er zal ook weer een apart stedelijk programma komen waarin Den Haag zijn EFRO- en ESF-middelen geïntegreerd in kan zetten. Een nieuwe ontwikkeling zijn de revolverende fondsen, dat zijn fondsen voor innovatieve projecten zoals innovatiestimulering, duurzame energie, startersondersteuning en duurzame stedelijke gebiedsontwikkeling. In plaats van een eenmalige impuls (subsidie) leiden revolverende fondsen tot een strategische investeringsstrategie. Den Haag doet al in de huidige programmaperiode ervaring hiermee op door met EU-subsidie via de 'Jessica'-structuur. Het betreft hier de fondsen FRED voor stedelijke ontwikkeling en ED voor energie en duurzaamheid. De ambitie is dat de opgezette fondsen hun toegevoegde waarde in 2014 bewijzen.

Om de positie van Den Haag op de congresmarkt te consolideren en te verstevigen is een internationaal congresgebouw als het World Forum onmisbaar. Vanuit dit belang is het World Forum Congres Center (WFCC) in juli 2013 door de gemeente verworven. Tevens is met de exploitant van het WFCC (GL Events) een huurovereenkomst gesloten. De raad heeft voor het renoveren en uitbreiden van het WFCC een budget beschikbaar gesteld van € 25 mln, waarmee het gebouw –en daarmee de belangrijke congresfunctie- voor de stad voor de komende 15 jaar geborgd zal zijn. De werkzaamheden voor deze renovatie en uitbreiding zijn meteen na de verwerving van het gebouw in voorbereiding genomen en (deels) reeds gestart en zullen in totaal 3 jaar in beslag nemen. De exploitatie van het gebouw zal gedurende deze periode normaal doorgang vinden. Bij het plannen van deze werkzaamheden hebben de

te realiseren faciliteiten voor de komende belangrijke internationale bijeenkomsten in het gebouw (o.a. de Nucleair Security Summit in maart 2014) de hoogste prioriteit.

Tezamen met de ontwikkelingen in de directe omgeving van het WFCC (Eurojust, de openbare ruimte in het World Forum gebied) zorgt de verwerving en de aanpak van het WFCC (gebouw) voor een stevige versterking van de kern van de Internationale Zone van de stad.

Industrieschappen

Het Industrieschap de Plaspoelpolder (IPP) richt zich in 2014 op de uitgifte van de laatste kavels op bedrijventerrein Wateringse Veld. Op businesspark Hoornwijk moet alleen de N-kavel nog ontwikkeld worden. Dit zal na de realisatie van de Rotterdamsebaan plaatsvinden (vanaf 2018). Op het gebied van herstructurering is het IPP actief in de Landtong in de Plaspoelpolder in Rijswijk, waar project Harbour Village voor het MKB wordt ontwikkeld. Vastgoedproject Helix Businesspark op deelplan Ypenburg is medio 2013 opgeleverd. IPP werkt in 2014 verder aan de verhuur en verkoop van de gebouwen. In regionaal verband zal de gezamenlijke marketing en acquisitie van Businesspark Haaglanden haar meerwaarde gaan bewijzen bij de uitgifte van bedrijventerreinen.

Het bedrijf Harnaschpolder, een gemeenschappelijke regeling tussen Delft, Midden-Delfland en Den Haag met een voorlopige looptijd tot eind 2013, zal in totaal circa 50 hectare netto bedrijventerrein realiseren. De uitgiftetermijn was per 1 januari 2012 vertraagd van 2016 tot 2019. In 2012 zijn echter geen gronden uitgegeven en ook voor 2013 zullen de uitgaven beperkt zijn. Wel lopen er diverse gesprekken met ondernemers. De komende jaren verwachten we circa 5 hectare per jaar uit te geven. De uiteindelijke einddatum zal dan 2021 zijn. Er lopen diverse gesprekken over hoe de gemeenschappelijke regeling na 1 januari 2014 voortgezet kan worden.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	15.744	14.865	29.703	16.938	16.938
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	15.744	14.865	29.703	16.938	16.938
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	4.800	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	26.950	32.194	25.390	1.791-	9.474-
Totaal lasten	42.693	51.859	55.093	15.147	7.465

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	4.895	4.656	22.252	9.487	9.487
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	4.895	4.656	22.252	9.487	9.487
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	13.576	17.182	16.440	1.298-	8.981-
Totaal baten	18.471	21.838	38.693	8.189	507

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Reserve Overcommitting	3448	8.061	300	100	8.261
BR Pieken in de Delta	6360	608	0	608	0
BR Cofinanciering Economische Projecten	6394	1.550	2.000	0	3.550
BR Stadseconomie	7304	2.577	2.500	3.349	1.728
BR World Conevention Center	7307	5.902	10.000	11.670	4.232
		18.698	14.800	15.727	17.771

2.13 Programma Sport

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Doel van het programma Sport is .dat zo veel mogelijk Hagenaars regelmatig en intensief sporten op een prettige verantwoorde manier en bij voorkeur in georganiseerd verband. Sport brengt immers mensen bij elkaar, activeert en draagt bij aan een gezonde leefstijl. Sportaccommodaties en sportverenigingen zijn ontmoetingsplaatsen bij uitstek en bieden een sociale structuur. Deze maatschappelijke rol kan worden vergroot als verenigingen en hun accommodaties zich doorontwikkelen tot buurthuis voor jong en oud. Daarnaast versterken topsportprestaties en evenementen het positieve beeld van de stad.

De gemeente organiseert haar aanpak langs drie pijlers:

- Sport- en spel accommodaties; binnensport.
- Sportverenigingen.
- Groene sportvelden en terreinen; buitensport.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
% sportdeelname totaal Den Haag	54%	58%	63%	63%	63%	63%	63%
<i>Bron: Stadsenquête, RSO</i>							
<i>Peildatum/periode</i>	voorjaar 2012, periode: jaar						
<i>Definitie begrippen</i>	Sportdeelname is Respondenten van 16-70 jaar sporten > 12 x pj						
<i>Contactpersoon</i>	Henriët van Rossum						

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Sport- en spelaccommodaties; binnensport

De gemeente beheert en exploiteert zeven zwembaden en zestien sporthallen. De gemeentelijke zwembaden worden gebruikt voor onder andere wedstrijdszwemmen, waterpolo, recreatief zwemmen, leszwemmen en schoolzwemmen. Voor de zwembaden en sporthallen zijn meerjarige onderhoudsplannen. Hierin is veel aandacht voor energiebesparende maatregelen en de toepassing van duurzame materialen. Door dit onderhoud blijven de kwaliteit van accommodaties, waaronder de (sociale) veiligheid, de toegankelijkheid en de bruikbaarheid, op een goed niveau gehandhaafd. In 2014 worden de sporttarieven, verhoogd als onderdeel van het door de raad bij de begroting 2013 vastgestelde bezuinigingspakket. Tarieven voor recreatief zwemmen stijgen wel 21 % en verhuur sporthallen met 13%. Met deze verhoging worden de sporttarieven in lijn gebracht met de tarieven zoals deze in de regio worden gehanteerd.

In 2014 zal het Definitieve Ontwerp van de sportcampus Zuiderpark worden vastgesteld. De Sportcampus Zuiderpark is een gezamenlijk initiatief van de Haagse Hogeschool en de gemeente voor de realisering van een (top)sport- en onderwijsvoorziening. De sportvoorzieningen bestaan uit een topsporthal, een dubbele breedtesporthal, een turnhal, een beachhal, een dojo, danszaal en vier gymzalen. Het onderwijscluster bestaat uit een doorlopende leerlijn van MBO (ROC Mondriaan, Sport en Beweging), HBO (Haagse Hogeschool, academie voor sportstudies) en universiteiten (TU Delft, VU Amsterdam). In deze begroting is € 10,0 mln. vrijgemaakt voor vastgoed en grondexploitatie. Medio 2014 kan, na de Europese aanbesteding, de daadwerkelijke bouw van de Sportcampus starten. Dan kan hij in de zomer van 2016 in gebruik worden genomen. Verder zal in 2014 de tweede fase van de herindeling van de sportvelden Zuiderpark en de verbeteringen van het sportcomplex worden gerealiseerd. In 2014 zal ook het nieuwe multifunctionele sportgebouw van GSC ESDO op sportpark Escamp I worden opgeleverd en in gebruik worden genomen.

Ook in 2014 besteden we veel aandacht aan het bevorderen van de sportdeelname van alle Hagenaars door een sportstimuleringsaanpak per levensfase onder andere via de 'Brede Impuls Combinatiefuncties', het actieplan 'Sportief gezond', het ontwikkelen van vitale en maatschappelijk sterke sportverenigingen, het stimuleren van Haagse herkenbare topsport en het organiseren van topsportevenementen.

Sportdeelname

De ambities van de gemeentelijke sportnota 'Den Haag naar Olympisch Niveau 2011-2014' zijn gebaseerd op het Olympisch Plan. Om Den Haag wat sportdeelname betreft in 2016 op Olympisch niveau te krijgen, zijn er de komende jaren flinke inspanningen nodig vanwege onder andere de forse ambitie om de sportdeelname met 10% te verhogen. Met name het sportgedrag van de volwassenen en senioren verandert slechts geleidelijk. Gedragsbeïnvloeding door de gemeente, en andere partijen, vergt tijd en heeft slechts beperkt invloed op gedrag dat al verankerd is. In 2014 is er ook aandacht voor diversiteit in achtergrond (expats, niet-westerse Hagenaars) en mogelijkheden (geestelijke of lichamelijke beperkingen, chronische aandoeningen). Per levensfase worden de belangrijkste partners in stelling gebracht: scholen, sportverenigingen, commerciële aanbieders en intermediaire organisaties. De gemeente neemt hierin de regie.

Jong geleerd is oud gedaan. Door de jeugd van jongs af aan te laten kennismaken met sport leren zij een duurzame sportieve leefstijl aan. De gemeente investeert in kennismaking met sport en sportverenigingen dicht bij huis voor kinderen en jongeren. In 2014 wordt de inzet van schoolsportcoördinatoren op ruim 80 scholen in het primair onderwijs en 16 scholen in het voortgezet onderwijs gecontinueerd. De schoolsportcoördinatoren organiseren een dagelijks sportaanbod na schooltijd. Daarnaast worden in 2014 55 sportverenigingen ondersteund met een jeugdsportcoördinator, die trainingen aanbieden op de scholen en de sportverenigingen helpen bij het werven en begeleiden

van jeugd. Op ten minste 15 pleinen in Den Haag worden buurtsportcoaches ingezet die sportactiviteiten aanbieden. Al deze functies worden voor 40% meegefinancierd door het rijk in het kader van de structurele regeling Brede Impuls Combinatiefuncties.

Met ondersteuning van de gemeente worden verschillende sportevenementen georganiseerd zoals schoolsporttoernooien en de Haagse Schoolsport Olympiade. Deze activiteiten zullen in 2014 vooral in het teken staan van het WK Hockey dat van 30 mei tot 15 juni plaatsvindt in Den Haag. Dit betekent onder andere aandacht voor schoolhockeytoernooien, een stadsbreed straathockeytoernooi en clinics op scholen en op playgrounds in de stad. De jeugdsportcoördinatoren zijn door de KNHB speciaal hiervoor opgeleid. Daarnaast ondersteunen we in de Schilderswijk, in Duindorp en in Transvaal de Sporttuinen, waar scholen op een multifunctioneel sportcomplex gezamenlijk sportactiviteiten organiseren samen met sportverenigingen. In Laak en Escamp ondersteunen we samenwerking van scholen met de schoolsportclub SCOOL en het Sportteam Bouwlust. Ook de schoolsportclubs in het speciaal onderwijs blijven we ondersteunen.

Den Haag doet met het plan 'Sportief gezond 2011-2014' mee aan het Nationaal Actieplan Sport en Bewegen. Den Haag wil minimaal 18.000 Hagenaars die onvoldoende bewegen en daardoor gezondheidsrisico's lopen, stimuleren tot meer sportieve beweging. De gemeente zet in op zowel jeugd, volwassenen als senioren. In 2014 worden alle projecten van 'Sportief gezond' gecontinueerd conform planning. Voor de jeugd zijn dit projecten voor kinderen met overgewicht (op 74 basisscholen), handicaps (16 extra sportverenigingen met specifiek aanbod) en met motorische achterstanden (op 20 scholen). Daarnaast stimuleert de gemeente haar eigen werknemers om meer te gaan sporten en bewegen en stimuleert de gemeente Haagse werkgevers om hun werknemers sportief te beïnvloeden. Den Haag sloot daarvoor een samenwerkingsovereenkomst met 8 Haagse organisaties van Ernst & Young, De Haagse Scholen, Haga Ambassade, HTM, KPN, MKB Den Haag, Tap taxi en Parnassia BAVO groep. De Beweegcoach helpt 100 Hagenaars met een beperking per jaar aan een geschikte sportactiviteit en de Stichting Sophia Revalidatie doet hetzelfde voor haar eigen cliënten via een sportloket. Ongeveer 300 cliënten van Steinmetz de Compaan sporten in 2014 wekelijks. Voor senioren wordt in 2014 het programma Senior Actief gecontinueerd, waarbij na fittesten diverse sportorganisaties kennismakingsprogramma's bieden in de buurt. Er zijn dan tien sportverenigingen met activiteiten voor nieuwe groepen leden zoals senioren. De bij deze verenigingen werkzame buurtsportcoaches (jeugdsportcoördinatoren met een extra aanstelling voor volwassenen en senioren) zorgen dat deze verenigingen passende activiteiten kunnen bieden. Daarnaast zijn er zeven fitplaatsen waar zowel de toestellen als kennismakingsactiviteiten zijn afgestemd op 55-plussers. In 2014 wordt bezien of en hoe succesvolle projecten uit dit programma kunnen worden voortgezet na 2014.

Maatschappelijk sterke sportverenigingen

De Haagse sportverenigingen met hun vele vrijwilligers vervullen een belangrijke rol in de civil society. De sportvereniging is de ontmoetingsplek bij uitstek waar Hagenaars actief kunnen zijn en hun steentje kunnen bijdragen aan de samenleving. De gemeente ondersteunt Haagse sportverenigingen zowel vraaggericht als pro-actief. Door het gemeentelijke vitaliteitsonderzoek onder alle Haagse sportverenigingen heeft de gemeente een goed beeld van de knelpunten en kan ze sportverenigingen op maat ondersteunen. In 2014 wordt het vitaliteitsonderzoek herhaald. De helpdesk voor sportverenigingen organiseert expertmeetings, themabijeenkomsten, cursussen en netwerkbijeenkomsten om hen te helpen hun kennis, deskundigheid en netwerk te vergroten. In een digitale nieuwsbrief krijgen verenigingen regelmatig nuttige actuele informatie. Met een digitale producten- en dienstenetalage en met maatwerkadvies en begeleidingstrajecten voor individuele verenigingen worden verenigingen met specifieke knelpunten ondersteund.

De gemeente wil de maatschappelijke functie van sportverenigingen verder versterken. Hiervoor is de gemeente gestart met een aanpak 'het Buurthuis van de Toekomst'. Door accommodaties efficiënter te

benutten voor sport, welzijn, zorg en onderwijs en meer samenwerking te stimuleren tussen organisaties in de wijk, kunnen meer burgers worden bereikt. Sportverenigingen kunnen subsidie aanvragen om de accommodatie te verbeteren en worden begeleid bij het opstellen en uitvoeren van een maatschappelijk plan. De verwachting is dat in 2014 ten minste vijf sportverenigingen daarvoor subsidie zullen aanvragen.

Topsport

In 2014 wordt het Haagse topsportbeleid geëvalueerd. Hierbij is aandacht voor de Topsportvisie uit 2006 en voor de aanpak Topsport 2008-2010 en 2010-2014. Centraal staat de Haagse aansluiting op de ontwikkelingen op nationaal niveau, ingezet door de landelijke sportkoepelorganisatie NOC*NSF, waaronder het invoeren van focussporten en het continueren van Centra voor Topsport en Onderwijs en Nationale Training Centra. Verder onderzoeken we hoe de topsport na 2015 blijvend gestimuleerd kan worden. Er is in 2015 nog eenmaal € 1,3 mln. beschikbaar voor investeringen in de vier topsportpijlers: begeleiding en ondersteuning talenten en topsporters, topsportverenigingen, acquisitie en organisatie van topsportevenementen en initiëring van de realisatie van (top)sportaccommodaties. In 2014 ondersteunen we circa 250 individuele sporters. Afhankelijk van hun vraag en status krijgen zij toegang tot ondersteuning bij opleiding, huisvesting en medische begeleiding. In het uitwisselen van kennis en expertise rondom begeleiding van individuele sporters werken we nauw samen met Rotterdam in het Olympisch Netwerk Zuid-Holland.

Topsportevenementen

2014 staat in het teken van het WK hockey voor dames en heren. Het WK hockey vindt plaats van 30 mei t/m 15 juni in en rond het Kyocera-stadion. Voor Den Haag is het WK succesvol als inwoners, ondernemers, sporters, bezoekers en media het evenement en alles eromheen als succesvol ervaren. Naast het toernooi voor de topteams zal hockey ook op vele andere plekken in de stad herkenbaar zijn: op scholen en pleinen, in wijken, bij verenigingen, ondernemersplatforms, bedrijven, expats, ambassades en ministeries. Doelstelling is om alle kwaliteiten van Den Haag tijdens het WK Hockey zichtbaar te maken en zowel de nationale als de internationale naamsbekendheid van Den Haag als stad van Vrede en Recht te vergroten. Het WK Hockey geeft de mogelijkheid om tientallen miljoenen mensen kennis te laten maken met Den Haag. Daarnaast is het WK een goed middel om zowel de stadstrots te vergroten als de binding met de stad te verbeteren. De KNHB verwacht ruim 200.000 toeschouwers.

Daarnaast worden in 2014 de jaarlijks terugkerende topsportevenementen georganiseerd, waaronder de North Sea Regatta, het ATP Tennis Toernooi: Sport-1 Open, de City-Pier-City Loop en de Grand Slam Beachvolleybal. Met de organisator en sportbond worden de voorbereidingen getroffen voor de wereldkampioenschappen beachvolleybal, die in 2015 plaatsvinden. Den Haag treft ook de voorbereiding om het WK zeilen naar Den Haag te halen. Dit zeilevenement, vindt om de vier jaar plaats. Voor de verwerving van topsportevenementen wordt € 1,5 mln. uitgetrokken. Dergelijke grootschalig internationale evenementen zijn goed voor het sportklimaat, de economie en toerisme.

Groene sportvelden en terreinen

De gemeente streeft naar betere sportvoorzieningen door onder andere planmatig onderhoud, nieuwbouw en subsidies aan verenigingen voor verbetering van verenigingsaccommodaties. In 2014 zullen veel kunstgrasvelden worden vervangen. De korfbalvereniging Achilles, de aangrenzende basisschool De Vliermeent en een kinderopvangorganisatie hebben een nieuwbouwplan voor multifunctioneel gebruik uitgewerkt. Naar verwachting kan de bouw nog in 2013 starten. De gemeente ondersteunt sportverenigingen met de regeling 'Investeringssubsidie Accommodaties Sportverenigingen' om achterstallig onderhoud, regulier onderhoud en de aanpassingen in het kader van Buurthuis van de Toekomst van clubgebouwen te kunnen doen. Voor heel Den Haag ontwikkelen we laagdrempelige sportaccommodaties, zoals Richard Krajicek Playgrounds, Cruyffcourts, Beachcourts en Sporttuinen.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

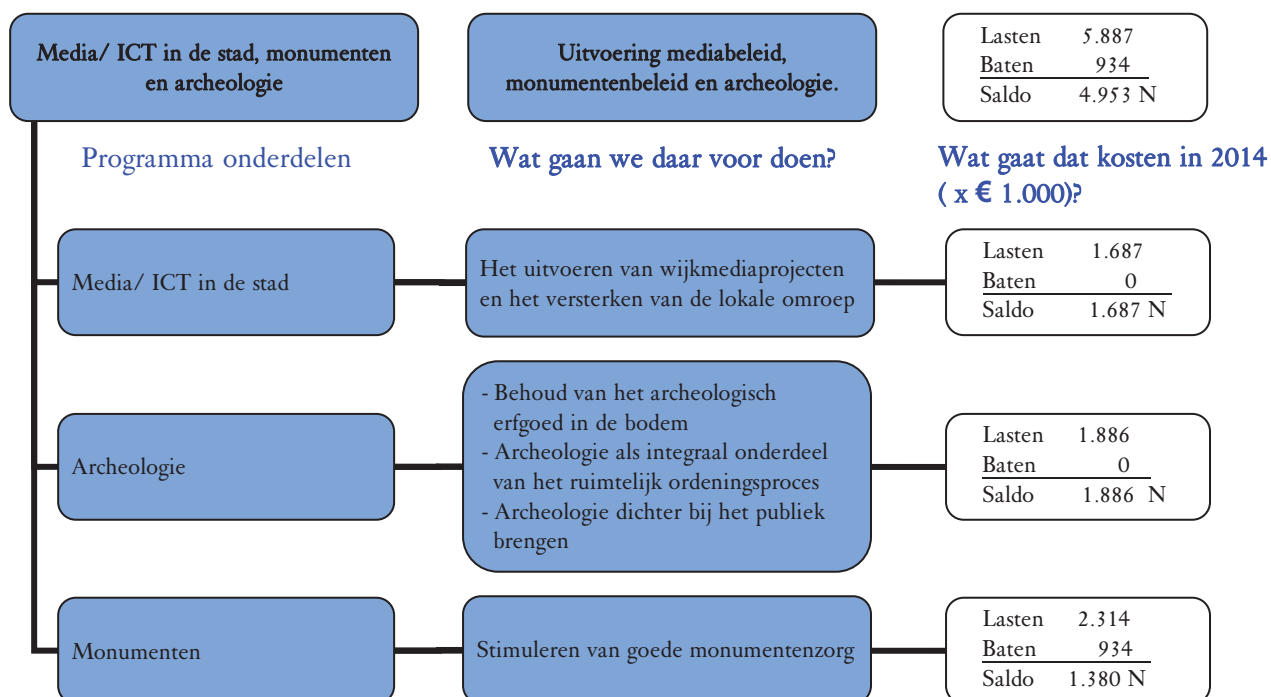
<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	15.744	14.865	29.703	16.938	16.938
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	15.744	14.865	29.703	16.938	16.938
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	4.800	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	26.950	32.194	25.390	1.791-	9.474-
Totaal lasten	42.693	51.859	55.093	15.147	7.465

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	4.895	4.656	22.252	9.487	9.487
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	4.895	4.656	22.252	9.487	9.487
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	13.576	17.182	16.440	1.298-	8.981-
Totaal baten	18.471	21.838	38.693	8.189	507

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Topsport	6215	1.012	15	1.027	0
Reserve combifuncties brede school, sport en cultuur	6230	2.091	2.649	3.636	1.104
Reserve olympisch fonds	6255	1.964	2.300	2.744	1.520
Reserve Nationaal actieplan sport en bewegen	6261	590	342	932	0
Reserve krachtwijken sport	6266	283	0	283	0
		5.940	5.306	8.622	2.624

2.14 Programma Media/ICT in de stad, Monumenten en Archeologie

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De afgelopen jaren is gewerkt aan de versterking van lokale media in de stad. Het is nu tijd meer in te zetten op het versterken van samenwerking bij de ontwikkeling van een lokale Haagse Nieuwsbank. Doel is een gezamenlijk platform te ontwikkelen waarop informatie en nieuwsvoorziening gefaciliteerd kunnen worden.

De gemeente wil de archeologie van Den Haag duurzaam beheren en onderzoeken, en de kennis erover uitdragen. De Tempel is hét Kenniscentrum Archeologie voor de stad met een landelijke voorbeeldfunctie. Daarbij wordt samengewerkt met andere erfgoedinstellingen.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Media/ICT in de stad

Media en ICT zijn vandaag de dag onlosmakelijk met elkaar verbonden.

De gemeente gaat niet over de inhoud van de media maar wel over een goede technische infrastructuur in de stad. Om kosten te besparen en de efficiency te vergroten heeft de gemeente zich de afgelopen jaren enorm ingezet voor een optimale samenwerking tussen de lokale en de regionale omroep. De samenwerking is mede dankzij alle betrokken partijen een enorm succes geworden. Het bestuur van Den Haag FM/TV heeft besloten in te trekken bij de regionale omroep RTV West. De gemeente wil verder bouwen aan een nog betere infrastructuur voor de lokale media. Een volwaardige radiostudio in centrale bibliotheek met een glasvezel verbinding met de landelijke media en een groeiend aantal digitale muurkranten maakt al deel uit van deze infrastructuur.

Het programma 'ICT in de Stad' vervult een stimulerende rol. Door samen te werken met het Haagse bedrijfsleven zorgt het programma ervoor dat er nieuwe, innovatieve ontwikkelingen in gang worden gezet. Door het stimuleren van de Haagse ICT-sector levert het programma een bijdrage aan het profileren van Den Haag als ICT-stad.

Den Haag geeft invulling aan het vicevoorzitterschap van Stedenlink, een samenwerkingsverband van (grote) steden op het gebied van ICT-innovatie. Het doel is het gebruik van ICT en de samenwerking tussen steden te bevorderen. Het ministerie van Economische Zaken heeft € 1 mln. beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het Digitale Steden Agendaprogramma dat loopt tot en met 2014. Er lopen onder meer samenwerkingsinitiatieven op het gebied van digitale veiligheid en evenementen-veiligheidsdiensten. Deze inspanningen hebben tot doel de Haagse ambitie als veiligheidsstad en de The Hague Security Delta te ondersteunen.

Er wordt gewerkt aan snel en breed beschikbaar internet in Den Haag, zowel voor bewoners als voor bezoekers. Gemeente en Reggefiber hebben overeenstemming bereikt over de inzet om de stad te voorzien van een open glasvezelnetwerk. Door de wettelijk gereguleerde openheid van dit netwerk, in tegenstelling tot de bestaande kabelnetwerken, wordt competitie tussen partijen op prijs, kwaliteit en diensten hiermee bevorderd. Afhankelijk van de belangstelling per wijk zal de realisatie van dit glasvezelnetwerk plaatsvinden tot circa 2020.

Het aanbieden van WiFi in de openbare ruimte wordt door velen gezien als de logische volgende stap. De gemeente heeft een oproep gedaan aan geïnteresseerde marktpartijen om mee te denken of en hoe er in Den Haag een openbaar WiFi netwerk zou kunnen komen. We hebben drie Wi-Fi pilots opgezet in het Zuiderpark, de Grote Marktstraat en het Spuiplein. Ook komt in 2014 Wi-Fi in de trams. Dit jaar volgen private partijen met onder andere Kijkduin (winkelcentrum, strand), Scheveningen (jachthaven), het Plein, Herman Costerstraat, Hobbemaplein en mogelijk enkele andere locaties. Samen met Ziggo is de gemeente een pilot gestart om op centrale locaties in de krachtwijken gratis publieke WiFi te realiseren om de aantrekkelijkheid en leefbaarheid te versterken.

Op basis van open data kunnen burgers sinds januari 2013 gebruik maken van de app OmgevingAlert die hen attendeert op vergunningsaanvragen in hun eigen adres- en leefomgeving. Aandachtspunt blijft het openstellen van meer gemeentelijke datasets. Zorgpunten van gemeentelijke dataeigenaren zijn: privacy, de kwaliteit van de data en de extra kosten van het openstellen. Denk hierbij aan het op orde brengen van metadata. Met name bij nieuwe systemen is het belangrijk dat het openstellen van data in het project wordt opgenomen. We leggen deze collegeperiode de focus op het openstellen van de minst privacygevoelige geodata. Er is een Europese verordening in voorbereiding die zich onder ander richt op het dwingend openstellen van archieven.

Stichting Atrium

De stichting Atrium is verantwoordelijk voor de stimulering en uitvoering van culturele, sportieve, recreatieve en maatschappelijke evenementen en tentoonstellingen in het Atrium van het Spui. Stichting Atrium bevordert als onafhankelijke partner de functie van het Atrium als laagdrempelige ontmoetingsplek met een breed en divers aanbod. Met dit aanbod beoogt zij een brede doelgroep met verschillende achtergronden aan te spreken. Er is vastgesteld dat de activiteiten van de stichting van maatschappelijk belang zijn voor de stad. In het huidige kunstenplan is niet langer voorzien in een bijdrage aan de stichting. Daarom is besloten om de stichting voor een periode van 4 jaar te voorzien van een bijdrage van in totaal € 0,5 mln. Daarbij wordt deze bijdrage verstrekt in 4 tranches van € 0,125 mln. per jaar (2014-2017).

Archeologie

Wettelijk is bepaald dat archeologisch onderzoek integraal deel uitmaakt van het ruimtelijke ordeningsproces. Het behoud van het archeologische erfgoed voor toekomstige generaties is daarbij het hoofddoel. Daarvoor worden de bestemmingsplannen voorzien van een archeologieparagraaf. Naar verwachting worden in 2014 twintig bestemmingsplannen geactualiseerd op archeologie.

Bij nieuwbouwprojecten probeert Den Haag de archeologische vindplaatsen zoveel mogelijk te behouden, te integreren in de nieuwbouw of als inspiratiebron te gebruiken. Alleen wanneer een archeologische vindplaats niet te behouden is, wordt die opgegraven, gedocumenteerd en gerapporteerd. De kosten daarvan zijn voor de initiatiefnemer. De gemeente verwacht in 2014 zo'n 25 vooronderzoeken te doen en 5 opgravingen. Den Haag beheert de vondsten in het gemeentelijke archeologiedepot. Onze activiteiten vertalen we in lessen voor basisscholen, exposities, publicaties en open dagen. Daarmee wordt het gebouw de Tempel verder uitgebouwd tot hét Kenniscentrum van de Archeologie in Den Haag.

Monumenten

De belangrijkste achterstanden bij de rijksmonumenten zijn ingelopen. Om de staat waarin onze monumenten zich bevinden vast te houden, zal de gemeente de eigenaren en beheerders van monumentaal vastgoed bij de instandhouding steunen. Er wordt 0,24 mln ingezet ten behoeve van onderhoud aan kerken. Dit wordt gedekt uit de vrijval archeologie.

Erfgoedcentrum

Het belang van erfgoed voor het leefklimaat van een stad is groot. Zowel vanuit archeologie als vanuit monumentenzorg wordt ingezet op het uitdragen van onze erfgoedwaarden. Een intensievere samenwerking is daarmee gerechtvaardigd. In een op te richten erfgoedcentrum worden alle publieksgerichte activiteiten van beide afdelingen ondergebracht om efficiency en synergievoordelen te behalen. Om de opstartkosten te bekostigen wordt een voorziening van 0,15 mln beschikbaar gesteld.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	4.843	4.240	4.236	4.234	4.234
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	4.843	4.240	4.236	4.234	4.234
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	150	565	125	125	125
Neutrale mutaties in/tussen programma's	16	1.082	148	148	147
Totaal lasten	5.009	5.887	4.509	4.507	4.506

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	-	-	-	-	-
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	-	-	-	-	-
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	-	934	-	-	-
Totaal baten	-	934	-	-	-

2.15 Programma Maatschappelijke ondersteuning

Coördineerde portefeuillehouder: Karsten Klein

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?
Maatschappelijke ondersteuning	A. Bevordering participatie aan de samenleving B. Ondersteunen van zelfstandigheid	Lasten 163.571 Baten 21.928 Saldo 141.643 N
Vrijwilligerswerk	Participatie door vrijwilligerswerk en maatschappelijke activering	Lasten 4.972 Baten 200 Saldo 4.772 N
Sociaal cultureel werk	Participatie van groepen, buurten en wijken door sociaal culturele activiteiten.	Lasten 24.842 Baten 820 Saldo 24.022 N
Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	Participatie van bewoners bij hun leefomgeving bevorderen.	Lasten 1.812 Baten 0 Saldo 1.812 N
Ruimte biedende wijkcentra	Participatie bevorderen door het beschikbaar stellen van ruimte in wijkcentra	Lasten 11.016 Baten 12.642 Saldo 1.616 V
Sociaal-cultureel werk gehandicapten	Participatie van gehandicapten bevorderen door sociaal culturele activiteiten	Lasten 1.029 Baten 0 Saldo 1.029 N
Ouderenparticipatie	Participatie van ouderen bevorderen door o.a. sociaal culturele activiteiten ontmoeting en belangenorganisaties	Lasten 2.467 Baten 660 Saldo 1.807 N

Maatschappelijke ondersteuning -vervolg-

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?						
Ondersteuning ouderen	Individuele ondersteuning ouderenadviseurs, maaltijdverzorging, voorlichting voetverzorging, ouderenloket, groepswoonvoorziening, terminale thuiszorg door vrijwilligers en dagopvang	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4.057</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4.057 N</td></tr> </table>	Lasten	4.057	Baten	0	Saldo	4.057 N
Lasten	4.057							
Baten	0							
Saldo	4.057 N							
Mantelzorg	Ondersteuning van mantelzorgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.766</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>2.766 N</td></tr> </table>	Lasten	2.766	Baten	0	Saldo	2.766 N
Lasten	2.766							
Baten	0							
Saldo	2.766 N							
Maatschappelijk werk	Ondersteuning van mensen met complexe problemen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>8.829</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>8.829 N</td></tr> </table>	Lasten	8.829	Baten	0	Saldo	8.829 N
Lasten	8.829							
Baten	0							
Saldo	8.829 N							
Advies, informatie en sociaal juridische diensten	Ondersteuning en advisering van mensen bij wet- en regelgeving en sociaal juridische diensten. Ondersteuning multiprobleem - gezinnen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>10.367</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>10.367 N</td></tr> </table>	Lasten	10.367	Baten	0	Saldo	10.367 N
Lasten	10.367							
Baten	0							
Saldo	10.367 N							
Hulp bij het huishouden ouderen en gehandicapten	Ondersteunen bij het voeren van een zelfstandig huishouden	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>53.583</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>7.250</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>46.333 N</td></tr> </table>	Lasten	53.583	Baten	7.250	Saldo	46.333 N
Lasten	53.583							
Baten	7.250							
Saldo	46.333 N							
Vervoer ouderen en gehandicapten	Aanbieden van vervoersvoorzieningen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>24.920</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>270</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>24.650 N</td></tr> </table>	Lasten	24.920	Baten	270	Saldo	24.650 N
Lasten	24.920							
Baten	270							
Saldo	24.650 N							
Woonvoorzieningen ouderen en gehandicapten	Aanbieden van woonvoorzieningen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>10.906</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>10</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>10.896 N</td></tr> </table>	Lasten	10.906	Baten	10	Saldo	10.896 N
Lasten	10.906							
Baten	10							
Saldo	10.896 N							
Overige	Interne/externe leveringen OCW	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>76</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>76</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>0 N</td></tr> </table>	Lasten	76	Baten	76	Saldo	0 N
Lasten	76							
Baten	76							
Saldo	0 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het programma Maatschappelijke Ondersteuning is gericht op:

- het stimuleren van verantwoordelijkheid en deelname van mensen in wijken (participatie)
- het ondersteunen van mensen met beperkingen door het bieden van voorzieningen (ondersteuning)

Al enige tijd is de verhouding tussen burgers, maatschappelijke organisaties en overheid aan het veranderen. Ook burgers en maatschappelijke organisaties worden aangesproken op het functioneren van de samenleving. Den Haag speelt in op deze veranderende verhouding. Het college streeft naar een stad waar iedereen meedoet, zich naar vermogen inzet en waar werken loont. Doel is de eigen kracht en de eigen verantwoordelijkheid van Haagse burgers te bevorderen, door ons te richten op preventie en op het versterken van het zelfoplossend vermogen van burgers. Dat betekent meer

verantwoordelijkheid voor burgers zelf, maar ook voor buurtorganisaties, verenigingen, vrijwilligersorganisaties en bedrijven. Alleen als het nodig is, komt de gemeentelijke overheid in beeld. Kwetsbare Hagenaars kunnen daarbij rekenen op goede ondersteuning van de gemeente zodat ook zij gegeven hun mogelijkheden zelfstandig hun bijdrage aan de samenleving kunnen geven. Onze ambities richten zich op:

- het aanbieden van faciliteiten om deelname in de wijken te bevorderen;
- specifieke activiteiten voor groepen die extra steun nodig hebben, zoals ouderen, gehandicapten en sociaal zwakkeren
- het verstrekken van voorzieningen aan mensen met problemen en beperkingen om een zelfstandig bestaan mogelijk te maken.

Bij de realisatie van onze ambities hanteren we de volgende uitgangspunten:

- vrijwillig boven professioneel: waar mogelijk worden taken (mede) uitgevoerd door vrijwilligers waardoor professionals meer de ruimte krijgen zich te richten op hun eigenlijke werkzaamheden;
- collectief boven individueel: waar mogelijk worden voorzieningen en diensten in collectief verband aangeboden;
- generiek boven specifiek: voorzieningen en diensten zijn zoveel mogelijk algemeen in plaats van gericht op specifieke kleine groepen.

Voorbeelden van positieve ontwikkelingen zijn de ontwikkelingen van 23 Buurthuizen van de Toekomst en de forse toename van en waardering voor de inzet van vrijwilligers.

De economische crisis heeft de veranderende verhouding tussen burgers, maatschappelijke organisaties en de overheid in een stroomversnelling gebracht. De decentralisatie van de AWBZ is daarvan een uitdrukking. Herordening van zorgtaken, het beroep op de eigen rol van de burger in de zorg en bezuinigingen gaan hierin samen. Om de nodige besparingen te realiseren zal de decentralisatie van de AWBZ in samenhang worden aangepakt met de transitie jeugdzorg en de Participatiewet.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Het aandeel klanten met een Wmo-voorziening dat aangeeft dat deze voorziening bijdraagt aan het zelfstandig kunnen blijven wonen.	84%	87%	89%	90%	90%	90%	90%
<i>Bron: SGBO-onderzoek tevredenheid cliënten WMO</i>							

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

A. Participatie

Vrijwilligers

Meer dan 115.000 Hagenaars zetten zich vrijwillig in voor een ander in hun stad, wijk, vereniging etcetera. Zij zijn voor onze stad van onschatbare waarde. Vrijwillige initiatieven krijgen daarom in deze collegeperiode voorrang boven professionele. Ons streven is dat in 2014 25% van de Hagenaars (ruim 125.000 mensen dus) vrijwilligerswerk doet. Om dit te bereiken en om het vrijwilligerswerk te versterken is het Aanvalsplan Vrijwilligers ingezet. De meest recente meeting wijst uit dat inmiddels 27% van de Hagenaars aangeeft vrijwilligers te verrichten. Doel is de belemmeringen om

vrijwilligerswerk te (blijven) doen weg te nemen en ervoor te zorgen dat vrijwilligerswerk flexibeler en vraaggericht wordt aangeboden door organisaties, bijvoorbeeld door innovaties als de burenhulpcentrale en de particuliere vervoersdienst.

Veel projecten versterken de vrijwillige inzet op wijkniveau. Ook ontstaan nieuwe vormen van vrijwillige inzet. Prioriteiten in 2014 zijn:

- begeleiden van vrijwilligersorganisaties om hun activiteiten aan te passen aan de behoefte van vrijwilligers (flexibiliseren van het vrijwilligerswerk);
- instellen van vacaturebanken in de stadsdelen voor burgers die op zoek zijn naar vrijwilligerswerk;
- de oprichting van de Haagse Investeringsmaatschappij (een bundeling van grote betrokken ondernemingen) die het Maatschappelijk Betrokken Ondernemen gaat promoten;
- actief benaderen van nieuwe vrijwilligers zoals mensen die zijn gestopt met werken, expats en jongeren/studenten;
- vanuit de gedachte van wederkerigheid worden burgers met een uitkering doorgeleid naar het vrijwilligerswerk

In 2014 wordt het Aanvalsplan onderdeel van het reguliere vrijwilligersbeleid.

Sociaal-cultureel werk

Het sociaal-cultureel werk heeft het afgelopen een koerswijziging ondergaan. De inzet van de beroepskrachten is alleen gericht op het begeleiden van kwetsbare vrijwilligers en niet meer op het beroepsmatig uitvoeren van sociaal culturele activiteiten. Hagenaars met een WWB-uitkering die (nog) niet aan het werk kunnen, moeten een tegenprestatie leveren waarbij zij iets voor de samenleving terug doen. Het sociaal-cultureel werk heeft de taak om een deel van hen toe te leiden naar en te begeleiden bij het vrijwilligerswerk.

In 2014 leggen wij de nadruk op:

- de ondersteuning van kwetsbare Hagenaars richting vrijwilligerswerk;
- het ondersteunen van activiteiten door vrijwilligers(organisaties);
- de samenwerking met Buurthuizen van de Toekomst en Brede Buurtscholen.

Samenlevingsopbouw

De samenlevingsopbouw is gericht op het ondersteunen van groepen bewoners bij het organiseren van sociale netwerken en op vrijwilligerswerk. Onze prioriteit ligt bij het verbinden van vrijwilligers onderling en met kwetsbare Hagenaars, zodat die daarna zelfstandig verder kunnen. De inzet van beroepskrachten is gericht op de begeleiding van vrijwilligers en de ondersteuning van kwetsbare Hagenaars. Sinds 2013 wordt samenlevingsopbouw uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de welzijnsorganisaties.

Buurthuis van de Toekomst

Veel Hagenaars gebruiken diverse accommodaties om aan activiteiten deel te nemen, elkaar te ontmoeten en zelf verantwoordelijkheid te nemen voor activiteiten die ze belangrijk vinden. In de stad zijn veel verschillende accommodaties. Deze werden tot voor kort voor eigen doelen gebruikt: het welzijnspannend alleen voor welzijn, sport alleen voor sport, zorg alleen voor zorg, onderwijs alleen voor onderwijs enzovoort. Dit draagt niet bij aan het benutten van mogelijkheden in de buurt om eigen initiatieven van en door burgers te ontplooiën. Om dit te veranderen is in 2012 gestart met het 'Buurthuis van de Toekomst'. Hierin werken sportclubs, scholen, culturele instellingen en andere organisaties in de wijk met elkaar samen. De accommodatie van de voetbalclub is bijvoorbeeld ook een plek waar mensen samenkomen, voor een cursus of huiswerkbegeleiding. Het Buurthuis van de Toekomst past bij de ontwikkeling dat bewoners zelf actief meedoen in hun wijk.

Inmiddels zijn 20 zogenoemde traditionele buurthuizen gesloten. De activiteiten zijn overgebracht naar andere accommodaties in de buurt. Zo zijn er 23 Buurthuizen van de Toekomst gerealiseerd.

Wij zetten in 2014 in op het verder doorvoeren van de Buurthuizen van de Toekomst:

- het vergroten van de herkenbaarheid ervan
- de gebouwen multifunctioneler maken
- informatie over de Buurthuizen van de Toekomst bereikbaar maken
- het borgen van het Buurthuis van de Toekomst in het reguliere welzijnsbeleid

Sociaal-cultureel werk gehandicapten

Wij willen optimale ontplooiingskansen voor gehandicapte burgers. Dit houdt in dat gehandicapten ook optimaal kunnen deelnemen aan activiteiten op het terrein van het sociaal-cultureel vrijwilligerswerk.

In 2014 zetten wij in op:

- het consolideren van het aantal deelnemers;
- meer vrijwilligers die zich hiervoor inzetten.

Ouderenparticipatie

Doelstelling is maximale participatie van ouderen. Ouderen zijn daar primair zelf verantwoordelijk voor, maar voor kwetsbare ouderen is hiervoor het programma 'Oud is IN!' ontwikkeld. Dit programma wordt in 2014 voortgezet.

In 2014 zetten we in op de volgende activiteiten:

- toegankelijk maken van informatie over ontmoetingsplekken en participatiemogelijkheden voor ouderen per stadsdeel;
- uitvoeren en promoten van de uitgebreide sociëteitenregeling;
- werven van vrijwilligers met een markt of parade in elk stadsdeel;
- kwaliteit van cultuur- en scholingsactiviteiten en van vrijwilligersorganisaties ten behoeve van kwetsbare ouderen;
- geven van sport- en beweegadvies aan ouderen die aangeven te weinig actief te zijn;
- promoten van sport voor ouderen in bestaande sportverenigingen
- stimuleren van sportieve activiteiten van ouderen door middel van Bewegingsmaatje;
- uitbrengen van nieuwe sport- en bewegingswijzer 55+;
- voortzetten van de vele sport- en bewegingsactiviteiten voor ouderen door welzijnsorganisaties onder leiding van gekwalificeerde vakkrachten;
- de vrijwillige vervoersdienst via burenhulpcentrales;

Emancipatie

Onze doelen van het emancipatiebeleid zijn:

- vergroten van de participatie en economische zelfstandigheid van vrouwen;
- de rol van mannen moet stimulerend zijn in het emancipatieproces van vrouwen;
- vergroten van tolerantie, acceptatie en veiligheid van homo's, lesbiennes, transgenders en biseksuelen.

In 2014 zetten wij in op:

- de ontwikkeling van talent bij Haagse vrouwen stimuleren;
- Haagse vrouwen enthousiasmeren om zich actief in te zetten als vrijwilliger;
- bevorderen van de arbeidsparticipatie van vrouwen;
- emancipatie van homo's, lesbiennes en transgenders stimuleren om hun sociale acceptatie te bevorderen en hun veiligheid te borgen;

B. Ondersteuning

In 2014 krijgt de voorbereiding op de decentralisatie van de AWBZ vorm. Daarbij gaat het om de wijze van toegang tot de professionele ondersteuning, de inrichting van het ondersteuningsaanbod, de wijze van bekostiging, budgettering en verantwoording van geleverde prestaties en ingezette middelen. Deze voorbereiding vindt plaats naast de realisatie van onderstaande programmaproducten.

Ondersteuning ouderen

Doelstelling van beleid is het adequaat ondersteunen van de meest kwetsbare ouderen in onze stad en het bieden van goede en verantwoorde zorg aan ouderen. Daarbij streven wij naar behoud van de zelfstandigheid en van zelfstandig (willen) wonen in de vertrouwde omgeving, in de vertrouwde sociale verbanden.

In 2014 richten wij ons onder andere op:

- Centrum voor Ouderen (CvO): de drie lopende pilots zijn geëvalueerd, op basis daarvan wordt bezien hoe in 2014 in elk stadsdeel een CvO kan worden ingericht. Bij de uiteindelijke keuze voor een regiemodel wordt aangesloten bij de uitgangspunten van de decentralisatie van de AWBZ.
- voeding en ouderen: we reiken het jaarlijkse 'Gouden Bordje' uit en zetten acties om gezinsleden van ouderen te betrekken bij de maaltijden voor ouderen voort. Ook wordt het project 'Slim oud', waarbij eetmaatjes worden gekoppeld aan ouderen om een gezonde leefstijl te bevorderen, voortgezet;
- in 2014 zijn 23 burenhulpcentrales operationeel.
- de verbetering van de kwaliteit van de zorg samen met de Haagse verpleeg- en verzorgingstehuizen zal in 2014 een aandachtspunt zijn waarbij gewerkt wordt aan meer en beter personeel, goede huisvesting, vrijwilligers en meer activiteiten uit de samenleving in de intramurale ouderenzorg. Wat gebeurt in begroting 2014;
- dementie: de exploitatie en mogelijk uitbreiding van ontmoetingscentra zal worden gestimuleerd door subsidies. Daarnaast komen er meer vrijwillige mentoren voor burgers met dementie met een beperkt en kwetsbaar netwerk;
- doodgaan in Den Haag: de in 2013 gemaakte afspraken met palliatieve zorgaanbieders en uitvaartondernemers ter verbetering van het ondersteuningsaanbod zullen worden gecontinueerd evenals de stimulering van de inzet van terminale thuiszorg door vrijwilligers.

Mantelzorg

Doelstellingen zijn:

- meer erkenning en waardering voor de Haagse mantelzorgers;
- een toegankelijker ondersteuningsaanbod dat beter aansluit op de behoeften van de Haagse mantelzorgers;
- zorgvragers en hun mantelzorgers maken meer gebruik van het bredere aanbod van respijtzorg, zodat meer mantelzorgers worden ontlast in hun zorgtaak.

In 2014 zetten we in op:

- meer inzet van laagdrempelige professionele en vrijwillige respijtzorg;
- meer combinaties van professionele en vrijwillige respijtzorg;
- de Taskforce mantelzorg: bereiken van 1.600 (overbelaste) mantelzorgers;
- betere kennisontwikkeling (onder andere lectoraat mantelzorg);
- uitvoering geven aan de projecten die opgenomen zijn in het Haags Mantelzorgakkoord 2011-2014 "Mantelzorg: samen zorgen".

Maatschappelijk werk

Het primaire doel van het (Algemeen) Maatschappelijk Werk is dat klanten weer greep krijgen op hun leven, zodat zij weer volwaardig deel kunnen nemen aan de samenleving. In 2014 is de inzet van het Algemeen Maatschappelijk Werk onder andere gericht op:

- Deelname aan relevante netwerken zoals het signaleringsoverleg, werktafels van maatschappelijke steunsystemen (MSS), CJG- team, CVO.
- Het werken conform de 'Haaglandse aanpak' op het gebied van huiselijk geweld en conform de meldstructuur op het gebied van eengerelateerd geweld.

Advies, informatie en sociaal juridische diensten

Sinds 2013 kan de Hagenaar voorzieningen ook thuis digitaal via het stadsportal aanvragen. Voor persoonlijk contact kan de burger ook naar de stadsdeelkantoren. Hier helpen we Hagenaars persoonlijk met informatie en advies, bemiddeling, correspondentie, bezwaarschriften en begeleiding bij meervoudige problemen. Deze dienstverlening is vooral gericht op mensen die niet in staat zijn om er zelf uit te komen. Wij gaan uit van de volgende aantallen hulpvragen in 2014:

- Klantenservice 160.000 hulpvragen
- Balie stadsdeelkantoren 55.000 hulpvragen (inclusief werk & inkomen);
- SZW internethoek: 20.000 hulpvragen
- Sociaal Raadslieden: 20.000 hulpvragen;
- Consulent Maatschappelijke Ondersteuning: 7.000 hulpvragen
- Structurele administratieve begeleiding: bijna 300 huishoudens.

Voor alle Hagenaars die te maken hebben met meervoudige problematiek, hebben wij de Meldcode (centraal meldpunt) ingericht. Het gaat hier om Hagenaars die op meerdere levensgebieden tegelijk problemen ondervinden en vastlopen bij het integraal oplossen van deze problemen. Sociaal casemanagers inventariseren samen met de burger alle problemen, zoeken gericht naar oplossingen en verbinden waar nodig verschillende hulpverlenende instanties aan elkaar. Naar verwachting zullen in 2014 ruim 2.200 meldingen door de casemanagers worden opgepakt. Ook biedt Den Haag OpMaat administratieve begeleiding aan burgers die permanent niet in staat zullen zijn om hun eigen administratie te voeren.

Hulp bij het huishouden ouderen en gehandicapten

We helpen mensen met functionele (ouderdoms-)beperkingen bij hun huishouding, zodat zij zo lang en goed mogelijk zelfstandig kunnen blijven wonen optimaal participeren in de samenleving. Burgers kunnen kiezen uit zorg in natura (ZIN) of een persoonsgebonden budget (pgb), dat is een bedrag om zelf hulp bij het huishouden in te kopen.

In 2013 is de gemeente, na een Europese aanbesteding, contracten aangegaan met 26 aanbieders van hulp bij het huishouden in natura. Vijf van deze aanbieders leveren de hulp in één stadsdeel. De overige aanbieders leveren de hulp in de hele stad. Burgers die een indicatie krijgen voor hulp bij het huishouden kunnen kiezen van wie zij de zorg wensen te ontvangen.

De bezuiniging van 40% op het budget voor de hulp bij het huishouden zal pas in 2015 ingaan. Voor 2014 heeft dit dus voor de burgers die gebruik maken van hulp bij het huishouden nog geen gevolgen. Nieuwe cliënten kunnen, in tegenstelling tot eerdere plannen, ook in 2014 een beroep doen op de hulp bij het huishouden vanuit de gemeente. Er zijn plannen om van gemeenten in 2014 een bijdrage te vragen ter dekking hiervan. Deze bijdrage van de gemeenten bedraagt landelijk € 90 mln. Het aandeel van Den Haag komt dan uit op circa € 3 mln.

Het is interbestuurlijk een gebruikelijke regel dat een korting gekoppeld wordt aan het schrappen van een taak, net zoals het volgens artikel 2 Financiële Verhoudingswet (FWV) regel is dat bij een extra taak

extra geld hoort. Als de staatssecretaris nu wel € 90 mln. wil korten, maar niet de gemeentelijke taak wil schrappen voor de nieuwe instroom hulp bij het huishouden in 2014 is dit in strijd met de interbestuurlijke regels. Ook de VNG heeft zich hiertegen al uitgesproken. Als deze korting doorgaat betekent dit dat er maatregelen genomen moeten worden om een tekort op het budget voor hulp bij het huishouden in 2014 te voorkomen.

Vervoer ouderen en gehandicapten en Woonvoorzieningen ouderen en gehandicapten

Wij ondersteunen gehandicapte burgers met een mobiliteitsprobleem, zodat zij zich zelfstandig kunnen (blijven) verplaatsen. Dat doen wij onder andere door het collectief vervoerssysteem de Taxibus, maar ook door meer individueel gerichte voorzieningen zoals scootmobielen, buitenwagens en vervoersvergoedingen. Burgers met een beperking kunnen ook geholpen worden bij aanpassingen in de woning. Het gaat hier om bijvoorbeeld trapliften, het verwijderen van drempels en aanpassingen van gebruiksruiden (onder andere badkamers).

Zowel het contract voor de levering van en het onderhoud aan Wmo-hulpmiddelen, als dat voor levering en onderhoud van trapliften lopen af per begin 2014. De Europese aanbesteding is in 2013 al in gang gezet. Inhoudelijk zullen de overeenkomsten geen grote wijzigingen ondergaan. Wel zal meer nadruk worden gelegd op het hergebruik van middelen, wat moet leiden tot een kostenreductie. Dat is ook noodzakelijk omdat de gemeente minder geld van het Rijk krijgt.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	170.796	165.358	164.015	164.223	164.223
Goedgekeurde mutaties (Rv 124)	782	-	-	-	-
Subtotaal	171.578	165.358	164.015	164.223	164.223
Voorjaarsnota	21	21	179-	179-	179-
Financiële ontwikkelingen	-	400-	400-	400-	400-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.951-	1.408-	5.805-	6.705-	6.532-
Totaal lasten	168.648	163.571	157.631	156.939	157.112

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	22.402	21.007	19.870	19.864	19.864
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	22.402	21.007	19.870	19.864	19.864
Voorjaarsnota	2.000	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	2.838	921	465	464	1.476
Totaal baten	27.240	21.928	20.335	20.328	21.340

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve compensatie cs	3010	1.882	0	0	1.882
Reserve Exploitatie rendabele panden	3106	3.464	0	420	3.044
Egalisatiereserve Individuele voorzieningen WMO	3678	5.063	0	0	5.063
Reserve Diverse ICT-kosten	6102	0	0	0	0
Reserve frictiekosten shared services OCW	6175	76	0	76	0
Reserve Stimuleringsfonds wonen, welzijn en zorg	6182	660	0	660	0
Reserve Emancipatiezaken	6270	0	0	0	0
Reserve Aanvalsplan vrijwilligers	6273	200	0	200	0
Reserve 630.6.02.01 Exploitatie rendabele panden	6500	3.117	0	92	3.025
		14.462	0	1.448	13.014

2.16 Programma Volksgezondheid en Zorg

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?						
Volksgezondheid en Zorg	Bevorderen en beschermen van de gezondheid van Hagenaars en het bevorderen van hun zelfstandigheid en deelname aan de samenleving	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>79.922</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>24.954</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>54.968 N</td></tr> </table>	Lasten	79.922	Baten	24.954	Saldo	54.968 N
Lasten	79.922							
Baten	24.954							
Saldo	54.968 N							
Ambulancevervoer	Het verzorgen van ambulancevervoer	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>12.557</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>11.984</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>573 N</td></tr> </table>	Lasten	12.557	Baten	11.984	Saldo	573 N
Lasten	12.557							
Baten	11.984							
Saldo	573 N							
Openbare gezondheidszorg	Het bevorderen en beschermen van de gezondheid van Haagse burgers en het terugdringen van gezondheidsverschillen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>24.082</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>5.962</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>18.120 N</td></tr> </table>	Lasten	24.082	Baten	5.962	Saldo	18.120 N
Lasten	24.082							
Baten	5.962							
Saldo	18.120 N							
Forensische geneeskunde	Taken in het kader van de Wet op de Lijkbezorging en forensische geneeskunde	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>825</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>825 N</td></tr> </table>	Lasten	825	Baten	0	Saldo	825 N
Lasten	825							
Baten	0							
Saldo	825 N							
Geweld in afhankelijkheidsrelaties	Zorgen voor een adequate opvang, begeleiding en hulpverlening bij geweld in afhankelijkheidsrelaties	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>9.352</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>340</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>9.012 N</td></tr> </table>	Lasten	9.352	Baten	340	Saldo	9.012 N
Lasten	9.352							
Baten	340							
Saldo	9.012 N							
Thuislozenzorg	Zelfredzaamheid maximaliseren, re-integratie in de samenleving en verbeteren van gezondheid van de MO-OGGZ-doelgroep.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>23.366</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>3.774</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>19.592 N</td></tr> </table>	Lasten	23.366	Baten	3.774	Saldo	19.592 N
Lasten	23.366							
Baten	3.774							
Saldo	19.592 N							
Beleid voor mensen met een beperking	Mensen met beperkingen kunnen zo lang mogelijk meedoen, zelfstandig en geïntegreerd wonen en functioneren in de samenleving.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>741</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>200</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>541 N</td></tr> </table>	Lasten	741	Baten	200	Saldo	541 N
Lasten	741							
Baten	200							
Saldo	541 N							
Verslavingszorg	Preventie van probleemgebruik, tijdige aanpak en signalering, gevarieerd opvang- en zorgaanbod en ondersteuning van mantelzorgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>8.999</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>2.694</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>6.305 N</td></tr> </table>	Lasten	8.999	Baten	2.694	Saldo	6.305 N
Lasten	8.999							
Baten	2.694							
Saldo	6.305 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het programma Volksgezondheid en Zorg heeft het bevorderen en beschermen van de gezondheid van alle Hagenaars en het tegengaan van gezondheidsachterstanden bij risicogroepen tot doel.

Topindicator	Nulmeting 2011	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
- Aantal gestarte trajecten	598	504	600	600	600	600	600
- Aantal succesvol afgesloten trajecten	525	425	500	500	500	500	500

Bron: Centraal Coördinatiepunt voor maatschappelijke opvang en openbare geestelijke gezondheidszorg.

Het persoonlijke traject is een succes als de cliënt 15 maanden beschikt over een regulier inkomen, huisvesting, en stabiel contact met zorgverlening en dagbesteding (stbiele mix).

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Ambulancevervoer

Den Haag beschikt over een publieke ambulancedienst van de GGD. De gemeente kiest voor goede kwaliteit, spreiding en paraatheid van ambulancezorg. In de regio Haaglanden werken de drie aanbieders samen in de Regionale Ambulance Voorziening (RAV) Haaglanden. Er zijn voldoende parate ambulances zodat voor spoedvervoer een gemiddelde aanrijtijd van 8 minuten haalbaar is. Bij calamiteiten en grote evenementen wordt 150 tot 170 keer per jaar extra inzet van ambulances gevraagd. Op 1 januari 2012 is de Tijdelijke Wet Ambulance Zorg (TWAZ) in werking getreden. De TWAZ heeft een looptijd van 5 jaar. In die tijd moet meer duidelijkheid komen over de toekomst van de ambulancezorg in relatie tot de ontwikkeling van veiligheidsregio's.

In het coalitieakkoord is besloten tot een bezuiniging van € 0,8 mln. in 2011, oplopend tot € 2,0 mln. in 2014. Hiervoor zal de ambulancedienst meer kostendekkend - en vanaf 2014 nagenoeg volledig kostendekkend - moeten opereren. De ambulancedienst wil de bezuinigingen realiseren door een wijziging van de paraatheid in de regio en door een reorganisatie:

- In 2012 is door het bestuur van de RAV besloten om efficiënter te werken en de paraatheid in twee fases te verminderen. Niet uitgesloten kan worden dat de aangepaste paraatheid consequenties heeft voor de aanrijtijden van het spoedvervoer. De aanrijtijden blijven wel voldoen aan de wettelijke norm waarin is vastgelegd dat de gemiddelde aanrijtijd met 5% mag worden overschreden. In 2012 is de eerste fase in werking getreden en in 2013 worden de effecten daarvan geëvalueerd om vervolgens te besluiten over uitvoering van de tweede fase.
- De GGD ambulancedienst heeft in 2012 een reorganisatie uitgevoerd die heeft geleid tot vermindering van exploitatiekosten.

In 2013 wordt bezien of verdere maatregelen noodzakelijk zijn. Dit is mede afhankelijk van de uitkomsten van overleg tussen de ambulancesector-organisatie AZN en het ministerie van VWS over de budgetten vanaf 2014. Medio 2013 zijn de uitkomsten hiervan bekend. De begroting van GGD Ambulancezorg zal uitgaan van het kostendekkend werken binnen dat budget.

Openbare Gezondheids Zorg (OGZ)

In het gemeentelijke volksgezondheidsbeleid krijgt het verminderen van sociaaleconomische gezondheidsverschillen in het bijzonder aandacht. De gemeente geeft hiermee uitvoering aan de Wet publieke gezondheid (Wpg). Wettelijke taken op basis van de Wpg worden veelal uitgevoerd door de GGD.

Wijkgerichte aanpak van gezondheidsachterstanden

In 2012 is gestart met de uitvoering van de nota volksgezondheid 'Gezond aan de slag! 2012 – 2014'. In deze nota zijn vijf prioriteiten opgenomen: gezonde voeding en bewegen, psychische gezondheid, gezondheid en genotmiddelen, gezonde seksualiteit en gezonde leefomgeving. Activiteiten zijn onder meer gericht op:

- Het realiseren van een gezond gewicht en een gezonde leefstijl bij kinderen/jongeren van 0-19 jaar via de Haagse Aanpak Gezond Gewicht (HAGG). Dit gebeurt door preventie (onder andere lesprogramma's op scholen), vroegsignalering (door de vakdocenten lichamelijke opvoeding), begeleiding (door de Jeugdgezondheidszorg) en een wijkgerichte aanpak. Er is extra aandacht voor de aanpak via de in 2013 gestarte campagne 'Gezond is vet, vet cool!' Deze campagne loopt door tot april 2014.
- Voorkomen en terugdringen van psychische klachten (bij groepen met een verhoogd risico op depressie) en bieden van nazorg aan jongeren bij suïcidenpogingen of zelfbeschadiging. Dit gebeurt door trainingen (voor docenten, medewerkers van het Centra voor Jeugd en Gezin en personeel van verpleeg- en verzorgingstehuizen), voorlichting (zoals 'Piep zei de muis', voor ouders en kinderen met veel spanning in de thuissituatie), het programma Happyles op VMBO-scholen, beweegprogramma's en voorzetting van de succesvolle Haagse werkwijze SuNa (Suicide Nazorg).
- Het stimuleren van verantwoord gebruik van genotmiddelen (alcohol, tabak en cannabis). Dat betekent onder andere stimuleren dat jongeren niet gaan roken. Extra aandacht krijgt het toenemende waterpijproken; activiteiten worden gericht zowel op jongeren als op eigenaren van de zogeheten shishalounges. Ook is er aandacht voor vroegtijdige opsporing en hulpverlening bij groepen met een hoog risico op overmatig alcoholgebruik. De nieuwe Drank- en Horecawet kan een impuls geven om risicojongeren beter in beeld te krijgen.
- Het bespreekbaar maken van gezonde seksualiteit onder jongeren door een multimediale campagne, jongerenambassadeurs en theatervoorstellingen. Laagdrempeliger testen op soa's vindt plaats door het starten van het 'Testlab', waarbij men online en anoniem een soa-test kan vragen. Het taboe op seksualiteit wordt doorbroken door middel van 'Uma Tori', voorlichtingsbijeenkomsten waarbij vrouwen vriendinnen thuis uitnodigen, waardoor deelnemers hun kennis, risicoperceptie en seksuele assertiviteit vergroten.
- Het verminderen van koolmonoxiderisico's in woningen in de krachtwijken met afvoerloze verbrandingstoestellen zoals geisers;
- Het beweegvriendelijker inrichten van de buitenruimte in de krachtwijken door de aanleg van 'Zoneparcens': schoolpleinen die het bewegen stimuleren.

Infectieziektenbestrijding en medische milieukunde

De infectieziektenbestrijding wordt uitgevoerd door de GGD en is gericht op opsporen, behandelen en voorkomen van meldingsplichtige infectieziekten, soa (waaronder hiv/aids) en tuberculose. De GGD inspecteert bij zwembaden en oppervlaktewater, seksinrichtingen, tattoo- en piercingshops, campings en jachthavens op infectieziekten en hygiëne. Daarnaast geven we voorlichting hierover aan individuen, risicogroepen en/of instellingen, en zorgen voor vaccinaties voor reizigers en voor grootschalige vaccinatiecampagnes. De GGD Den Haag heeft de regie in de uitvoering van tbc-bestrijding in de regio Haaglanden. Ook bedient ze penitentiaire inrichtingen en huizen van bewaring in de regio Noordelijk Zuid-Holland.

De GGD coördineert in de regio Haaglanden de Aanvullende voorzieningen Seksuele Gezondheid (de soa-poli). De medische milieukunde en technische hygiënezorg dragen bij aan een gezonde leefomgeving. Bijvoorbeeld door het behandelen van vragen en meldingen van inwoners en instellingen over gezondheid en milieu, door voorlichting aan verschillende doelgroepen, gezondheidsadvies, communicatie over gezondheidsrisico's in de leefomgeving. De GGD voert epidemiologisch onderzoek uit als input voor het volksgezondheidsbeleid.

Thuislozenzorg (Maatschappelijke Opvang / Openbare Geestelijke Gezondheidszorg)

Doelstellingen van het programma Den Haag Onder Dak (DHOD) zijn:

- Bieden van maatschappelijke opvang aan cliënten die geregistreerd staan bij het Centraal Coördinatiepunt.
- Bevorderen van openbare geestelijke gezondheidszorg.

- Bevorderen van verslavingsbeleid (preventie en herstel).

DHOD is gericht op mensen met diverse problemen, die dakloos zijn of dreigen te worden. Doel is dat deze mensen een zo hoog mogelijk niveau van zelfredzaamheid bereiken.

De uitwerking is opgenomen in 'Den Haag Onder Dak fase 2' 2011-2014 'Voltooien, bestendigen en verdiepen' (DHOD II), waarin vier speerpunten staan:

1. Preventie: voorkomen van nieuwe dak- en thuislozen door voorkomen van uitval en terugval.
2. Opvang: in zorg en opvang brengen van mensen die nu dakloos zijn.
3. Herstel: bevorderen dat mensen vanuit zorg en opvang uitstromen zodat zij weer participeren in de samenleving.
4. Monitoring en evaluatie.

Vanuit DHOD II worden gefinancierd: opvang- en doorstroomvoorzieningen, dagbesteding, extramurale begeleiding, overige maatschappelijke steunsystemen, cliëntparticipatie en verslavingszorg.

Ingezet wordt op de volgende activiteiten:

- Doorvoeren van normtarieven (bandbreedte) voor kernactiviteiten.
- Gefaseerd invoeren van budgetsubsidie, uiterlijk per 2014.
- Sterke uitvoeringsregie van het Centraal Coördinatiepunt door registratie en screening, monitoren (trajectplannen), inrichten werkprocessen, gemeenschappelijk gebruik van instrumenten door samenwerkingspartners en het leveren van maatwerk.
- Vergroten van de uitstroom van de laagdrempelige opvang en doorstroom naar zelfstandig wonen.
- Minder plekken voor opvangvoorzieningen.
- Ketenaanbod en vernieuwingen voor begeleiding en dagbesteding.
- Warme overdracht klanten naar voorliggende en achterliggende voorzieningen.
- Versterken financiële dienstverlening.
- Cliëntparticipatie en belangenbehartiging bij beleidsontwikkeling.
- Uitvoering nieuwe woonvormen zoals "Housing First".

Geweld in afhankelijkheidsrelaties

Doelstellingen zijn het huiselijke geweld zo vroeg mogelijk aan te pakken, ter voorkoming van recidive, en bieden van hulp aan alle leden van het gezin. In september 2011 is de nota 'Aanpak Huiselijk Geweld 2011-2014' vastgesteld. Centraal in de nota staat de door de partners gezamenlijk uit te voeren aanpak van het gezinssysteem en de motivatie tot hulpverlening van met name de plegers van huiselijk geweld. De nota aanpak huiselijk geweld bevat vijf speerpunten en wordt in de loop van 2013 geëvalueerd. Op basis van deze evaluatie en de door de G4 ontwikkelde nieuwe visie op (de aanpak van) huiselijk geweld en kindermishandeling wordt in het voorjaar van 2014 een nieuwe nota (een zogeheten Regiovisie) opgesteld in samenwerking met de regiogemeenten en de ketenpartners. Hierin worden de gevolgen van de drie decentralisaties (Jeugdzorg, AWBZ en participatie) verwerkt en wordt de aansluiting tussen de specifieke aanpak van huiselijk geweld en de brede gezinsaanpak in het sociale domein beschreven. Tevens komt de positionering van de mannenopvang aan de orde; in de loop van 2013 komt namelijk duidelijkheid over de opvang en financiering van specifieke groepen, waaronder de mannenopvang. In 2014 zal naar verwachting door het rijk een nieuw verdeelmodel voor de middelen voor de aanpak van huiselijk geweld ontwikkeld zijn en wordt mogelijk in een andere regio samengewerkt. De gevolgen van deze nieuwe ontwikkelingen zijn nu nog niet bekend.

In 2014 wordt ingezet op:

- 5% meer meldingen en aangiftes.
- Verwerken van de nieuwe visie op huiselijk geweld in het gemeentelijke beleid, regulier waar het kan, specifiek waar het moet (veiligheid).
- Samenwerking tussen of samenvoeging van (afhankelijk van definitieve wetgeving) Steunpunt Huiselijk Geweld en Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK).
- Meer regie van het Steunpunt in de totaalaanpak van huiselijk geweld.
- Verbeteren van de multidisciplinaire aanpak van Huiselijk Geweld in de Velig Verder Teams in de regio.
- Aansluiting van de hulpverlening na een huisverbod.
- Invoering van de meldcode (handboek) huiselijk geweld en kindermishandeling.
- Voortzetting van de campagne 'We Can Young', gericht op weerbaarheid van vrouwen en meisjes tegen seksueel geweld.
- Verbeteren van de ketenaanpak van ouderenmishandeling.
- Voortzetting van de Mannenopvang tot eind 2014.

Beleid voor mensen met een beperking

Het gemeentelijke beleid is erop gericht dat mensen met een beperking, binnen de mogelijkheden, op volwaardige en gelijkwaardige wijze mee kunnen doen aan de Haagse samenleving, hierin zelf keuzes kunnen maken en een actieve bijdrage (blijven) leveren aan de Haagse samenleving. Niet de beperking staat hierbij centraal maar juist de eigen kracht van het individu om op eigen wijze mee te kunnen doen aan de samenleving. Daar waar nodig en mogelijk worden barrières of belemmeringen bij de alledaagse activiteiten weggenomen. Wij gebruiken het bewezen instrument 'Agenda 22' bij het overleg tussen de gemeente en lokale belangenorganisaties over de ontwikkeling van het zogeheten 'inclusief beleid'. Daarbij wordt blijvend de dialoog opgezocht met de verschillende partners in de stad en in de gemeente. Het budget voor het gehandicaptenbeleid wordt in overleg met partijen ingezet voor het uitvoeringskader dat in het najaar 2012 is vastgesteld.

Met het inclusief beleid zetten wij in op het behalen van de volgende resultaten:

- Haagse organisaties die bij de gemeente subsidie aanvragen, besteden in hun subsidieaanvraag aantoonbaar aandacht aan de toegankelijkheid van hun diensten en producten voor mensen met een beperking. Uitgangspunt is tevens dat het aanbod cultuursensitief is zodat organisaties voldoende toegerust zijn om mensen met een beperking uit andere culturen te kunnen bedienen.
- Haagse werkgevers zijn, via Den Haag op Maat, beter op de hoogte van het arbeidspotentieel van mensen met een beperking en de -fysieke- voorwaarden die deze mensen nodig hebben om hun werk te kunnen doen.
- De gemeente houdt meer rekening in de planvorming en uitvoering met de fysieke en functionele toegankelijkheid van de openbare ruimte (buiten de gebouwen) de stedelijke ontwikkeling (woningen en publieke gebouwen) en de toegankelijkheid van sport, sociale en culturele activiteiten.
- Sinds maart 2013 is de algemeen directeur Stadsbeheer gemeentelijk ambassadeur voor het inclusief beleid voor mensen met een beperking. De ambassadeur zal het beleid zoveel mogelijk uitdragen waardoor de uitvoering van het beleid versterkt wordt.
- Ook de komst van een 'toegankelijkheidsambtenaar' (resultaat van de afdoening van motie 47) zal het Haagse beleid voor mensen met een beperking een extra stimulans geven. Deze functie maakt het mogelijk voldoende aandacht te geven aan inclusie en advies op het terrein van de toegankelijkheid.
- Bij het loket Den Haag Op Maat is meer informatie over producten en diensten voor mensen met een beperking op één plek gebundeld en beter toegankelijk. Dit betekent 1 dossier, 1 klant, 1 plan van aanpak.

Verslavingszorg

Het gemeentelijke beleid is er op gericht probleemgebruik van alle middelen te voorkomen: harddrugs, softdrugs, alcohol en gokken. Beginnend probleemgebruik moet snel worden gesignaleerd en aangepakt. Bij ernstige verslaving zet de gemeente in op een aansluitende keten van voorzieningen. De aanpak van verslavingsproblemen heeft directe raakvlakken met volksgezondheidspreventie, de aanpak DHOD II voor dak- en thuisloze druggebruikers en via speciale woonvoorzieningen, en verstrekking van heroïne op medische gronden

In 2014 wordt ingezet op de volgende activiteiten:

- Tijdige aanpak, snelle signalering en geïndiceerde preventie.
- Inbedding Housing first en ontwikkeling nieuwe woonvormen.
- Verbeterde aansluiting van gemeentelijke gefinancierde voorzieningen op overige voorzieningen in de verslavingszorg.
- Duurzame re-integratie van mensen met verslavingsproblemen.
- Afronding van de sluiting van de gebruikersruimte aan het Zieken 107; nazorg aan ex-cliënten en realiseren van wonen met zorg voor de kwetsbaarste ex-cliënten.

Prostitutiebeleid

Doelstelling van het prostitutiebeleid is een veilige en legale branche voor sekswerkers (v/m), met een toegankelijke medische zorg en met preventie van seksueel overdraagbare aandoeningen. De prostitutie-gerelateerde mensenhandel wordt fel bestreden. De wet 'Wet regulering prostitutie en bestrijding misstanden in de seksbranche' is in voorbereiding. De G4 zijn voorstander van een landelijk register van vergunningen, de verhoging van de minimumleeftijd naar 21 jaar, een uniform vergunningstelsel en een landelijk registratiesysteem voor sekswerkers. De GGD zal een adviserende rol krijgen in de beoogde registratie van sekswerkers. Nieuwe vormen van prostitutie zijn aangetoond in massagesalons. Websites en sociale media spelen een grotere rol in de werving van klanten voor prostitutie. Deze ontwikkelingen vergen een nieuwe aanpak. De nieuwe Kadernota Prostitutiebeleid zal ingaan op 1 januari 2014. Veldwerk, contactlegging, informatievoorziening, ambulante zorg en de verbetering van de sociale en economische positie van de doelgroep worden belangrijke pijlers van het zorgbeleid.

In 2014 wordt vooral ingezet op:

- Verbeteren van de sociale en economische positie van sekswerkers door SHOP/Spot46.
- Herordenen van de zorgketen mensenhandel in relatie tot de keten handhaving.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	74.496	68.277	65.432	63.445	63.445
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	74.496	68.277	65.432	63.445	63.445
Voorjaarsnota	77	77	77	77	77
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	5.924	11.568	6.006	7.705	7.606
Totaal lasten	80.497	79.922	71.515	71.227	71.128

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	22.259	17.795	17.230	17.127	17.127
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	22.259	17.795	17.230	17.127	17.127
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	1.780	7.159	1.636	1.957	1.791
Totaal baten	24.039	24.954	18.866	19.084	18.918

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Wet voorzieningen Gehandicapten	3126	200	0	200	0
Reserve thuislozenzorg DHOD	6134	600	0	600	0
Reserve verslavingszorg DHOD	6135	1.200	0	1.200	0
Reserve Voorzieningen Den Haag Onder Dak	6229	3.174	0	3.174	0
Reserve Financiering ambulancedienst	6257	1.245	0	34	1.211
Reserve krachtwijken volksgezondheid	6267	408	0	408	0
Reserve Vrouwenopvang ouderen mishandeling	6275	260	0	260	0
		7.087	0	5.876	1.211

2.17 Programma Verkeer

Coördinerend portefeuillehouder: Peter Smit

Verkeer	Waarborgen bereikbaarheid Den Haag	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>108.293</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>66.591</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>41.702 N</td></tr> </table>	Lasten	108.293	Baten	66.591	Saldo	41.702 N
Lasten	108.293							
Baten	66.591							
Saldo	41.702 N							
Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)						
Verkeersmaatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • Opwaarderen van de Haagse hoofdstructuur; • Bevorderen van de duurzame bereikbaarheid van Den Haag met behulp van parkeervoorzieningen. 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>28.121</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>7.648</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>20.473 N</td></tr> </table>	Lasten	28.121	Baten	7.648	Saldo	20.473 N
Lasten	28.121							
Baten	7.648							
Saldo	20.473 N							
Groei aandeel openbaar vervoer	<ul style="list-style-type: none"> • Netwerk Randstadrail • Betere kwaliteit haltes en stations • Bevorderen vervoersmanagement • Aanleggen P + R plaatsen 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.734</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>635</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.099 N</td></tr> </table>	Lasten	3.734	Baten	635	Saldo	3.099 N
Lasten	3.734							
Baten	635							
Saldo	3.099 N							
Aanleg wegen, straten en pleinen	In stand houden van de indeling van wegen pleinen voetpaden om de bereikbaarheid van de stad te	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>30.568</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>14.557</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>16.011 N</td></tr> </table>	Lasten	30.568	Baten	14.557	Saldo	16.011 N
Lasten	30.568							
Baten	14.557							
Saldo	16.011 N							
Verkeersregeling	Bevorderen van de verkeersveiligheid en goede afwikkeling van alle verkeersdeelnemers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>7.058</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>-7</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.065 N</td></tr> </table>	Lasten	7.058	Baten	-7	Saldo	7.065 N
Lasten	7.058							
Baten	-7							
Saldo	7.065 N							
Parkeren op straat	Zorgen voor voldoende parkeerplaatsen in de openbare ruimte	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>37.846</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>1.222</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>36.624 N</td></tr> </table>	Lasten	37.846	Baten	1.222	Saldo	36.624 N
Lasten	37.846							
Baten	1.222							
Saldo	36.624 N							
Parkeergarages	Verantwoording van de financiële gevolgen van de privatisering van parkeergarages.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>966</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>287</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>679 N</td></tr> </table>	Lasten	966	Baten	287	Saldo	679 N
Lasten	966							
Baten	287							
Saldo	679 N							
Parkeerbelasting	Administratie van de baten diverse parkeerbelastingen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>42.248</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>42.248 V</td></tr> </table>	Lasten	0	Baten	42.248	Saldo	42.248 V
Lasten	0							
Baten	42.248							
Saldo	42.248 V							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De gemeente zet in op een duurzame bereikbaarheid van Den Haag. Hierbij wordt gefocust op een beperkt aantal strategische toplocaties waar bedrijvigheid en voorzieningen zijn geconcentreerd. Deze locaties moeten vanaf de entrees van Den Haag binnen een bepaalde reistijd kunnen worden bereikt met zowel auto als openbaar vervoer.

Gezien de te verwachten groei van de mobiliteit van, naar en in de stad wil het college het aandeel van het openbaar vervoer en de fiets vergroten. Het fietsgebruik moet tot 2020 met 30% toenemen en het gebruik van het OV met 40%.

De leefbaarheid in relatie tot het verkeer wordt onder andere gediend door doorgaand autoverkeer zoveel mogelijk te bundelen op een de hoofdroutes. Woon- en verblijfsgebieden worden op die manier ontlast van doorgaand autoverkeer. Dit schept dan ruimte om deze gebieden hoogwaardiger en verkeersveiliger in te richten. Onderdeel van een hoogwaardige kwaliteit van woon- en verblijfsgebieden is het verminderen van de parkeerdruk op straat. Belangrijke aandachtspunten in het verkeersveiligheidsbeleid zijn gedragsverandering, educatie en minder verkeersdoden.

Indicator	Realisatie 2010	Realisatie 2011	Realisatie 2012	2013	2014	2015
Reistijdenmatrix van verkeersstromen						
Gemiddelde trajectsnelheid auto:						
- Regionale hoofdwegen Minimaal 35-40 km/uur	73%	64%	65%	>65%	>65%	>65%
- Stedelijke hoofdwegen Minimaal 20-25 km/uur	65%	67%	73%	>73%	>73%	>73%
Reistijd stadsrand tot toplocaties*	Zie trajectsnelheid	Zie trajectsnelheid	Zie trajectsnelheid	Zie trajectsnelheid	Zie trajectsnelheid	Zie trajectsnelheid
- (inter)Nationale toplocaties en Randstedelijke toplocaties						
- Regionale toplocaties						
Het aantal buurten met een parkeerdruk van meer dan 90%	--	25	23	22	18	16
Vervoerswijze van Haagse burgers, % verplaatsingen per categorie						
Auto	36,5	36	36	35	34	34
Openbaar Vervoer	17,5	14	14	15	15	15
Fiets	16,2	20	21	22	22	22
Lopen	29,8	29	29	29	29	29

Bron Reistijden: 2010: Rapportage Bureau Dufec, 2011 en 2012: Nationale Databank Wegverkeersgegevens.
Parkeerdruk : 2011 en 2012: tellingen gemeente Den Haag, 2010: Rapport Aanpak parkeren in woongebieden.
Vervoerwijze : 2010:MON, 2011: CBS (OVIN), vanaf 2012 is begroting.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Verkeersmaatregelen

Aanpassingen aan de hoofdstructuur

De gemeente richt zich in deze periode op het opwaarderen van de hoofdstructuur. Wat de auto betreft gaat het daarbij om de 'inprikkers' die de snelwegen verbinden met de stad. In 2013 is de planstudie naar de Rotterdamsebaan afgerond. In 2014 worden de gronden verworven en de aanleg aanbesteed. Tegelijkertijd wordt gewerkt aan het opwaarderen van de Neherkade. In 2013 wordt ook van dit project de planstudie afgerond en de aanbesteding gestart. Uitvoering wordt voorzien vanaf 2014. In 2013 heeft het college de uitkomsten van de verkenningsstudie naar de Internationale Ring West (Zuidelijke Randweg (N211/Lozerlaan) en Noordwestelijke Hoofdroute) vastgesteld. Het vervolg van de verkenning, een planstudie naar de voorkeursvariant, loopt in 2014. De uitvoering van de maatregelen van deze planstudie en de uitkomsten van de MIRT Verkenning Haaglanden wordt in latere jaren

voorzien. Naar aanleiding van de evaluatie van het Verkeerscirculatieplan Centrumgebied en ter ontlasting van de Mauritskade wordt er het komende jaar een kleine aanpassing aan de Alexanderstraat voorzien.

Voor de herinrichting Rijswijkseweg trekken wij € 4,53 mln. uit. De wijkontsluitingswegen moeten een zo eenduidig mogelijk wegbeeld krijgen en worden ingericht als 'stadslanen'. De Rijswijkseweg is een van die wegen.

Daarnaast trekt het college ook middelen uit voor verschillende infrastructurele projecten: (extra maatregelen aan de) Noordwestelijke Hoofdroute, het versterken van de wegenstructuur in de Binckhorst met de verbindingen Junostraat en Uranusstraat, het aanpassen van de kruising Duinstraat/Prins Willemstraat, het doortrekken van een eenduidig 2x2 profiel op de Erasmusweg en extra preventie voor de panden aan de Veenkade.

Meerjarenplan Fiets

Mede op basis van het Meerjarenplan Fiets 2011 t/m 2014 is de gemeente bezig met de planvorming voor de realisatie van zes zogeheten sterroutes, waarvan er binnen de collegeperiode minstens 3 moeten worden gerealiseerd. Daarnaast wil de gemeente deze periode minstens 12 ontbrekende schakels in het hoofdroutenet voor de fiets uitvoeren. Tegelfietspaden worden veranderd in asfaltpaden. Eind 2013 zal de mijlpaal van 100 km worden gehaald. 2014 is het slotjaar van het programma. De opgave voor 2014 is 4 km.

Onderdeel van het Meerjarenprogramma Fiets 2011 t/m 2014 is het veilig en zonder hinder voor anderen kunnen stallen van je fiets. Den Haag beschikt al jaren over veel bewaakte fietsstallingen van Biesieklette. Bij het Centraal Station wordt de (tijdelijke) fietsenflat omgebouwd tot een definitieve voorziening en zijn extra fietsstallingen geplaatst in afwachting van een nieuwe grote fietsstalling met 6.000 plaatsen. Ook komt er een grote nieuwe fietsstalling bij Station Hollands Spoor. Onderzocht wordt of in de binnenstad naast de fietsstalling Grote Markt (aan de Laan) nog andere grote stallingen kunnen worden gerealiseerd. Kanshebbers zijn fietsstallingen op het parkeerterrein bij de Bijenkorf en in de ruimten onder de Openbare Bibliotheek/stadhuis.

In de woonomgeving worden veel 'fietsnietjes' bijgeplaatst, beugels waar de fiets aan bevestigd kan worden. De subsidieregeling voor het realiseren van buurtstallingen is succesvol. Het programma om fietstrommels te plaatsen wordt, na de succesvolle proef in Bezuidenhout West, voortgezet. Voor verschillende fietsprojecten stelt het college € 3,7 mln. extra beschikbaar zijn voor het Meerjarenprogramma Fiets.

Groei aandeel openbaar vervoer

Netwerk RandstadRail (NRR)

Met Netwerk RandstadRail wil de gemeente, samen met het Stadsgebied Haaglanden de kwaliteit van het openbaar vervoer verder verbeteren. Er komen 40 nieuwe moderne, lagevloertrams die aan meer reizigers plaats bieden. Deze nieuwe voertuigen dienen tevens de vervanging van een deel van de huidige (versleten) trams van de HTM. De nieuwe trams gaan rijden op de zogeheten 'regiotramlijnen': 9,11,15 en 16. De infrastructuur van deze lijnen wordt aangepast. Het streven is om in 2014 de volgende werkzaamheden uit te voeren:

- CS-HS: herinrichting Lange Vijverberg.
- Hollands Spoor: herinrichting van het brede deel van het stationsplein.
- Lijn 11, 16 en 17: haltes worden aangepast aan het nieuwe materieel.
- Lijn 9 naar Vredenburg: oplevering gedeelte Melis Stokelaan tussen Troelstrakade en Moerweg.
- Lijn 9 naar Scheveningen en lijn 15: de uitvoering wordt aanbesteed in 2014.

De maatregelen zijn gefinancierd met bijdragen van het rijk (uit het Actieprogramma Regionaal OV), het stadsgewest (uit de Brede Doeluitkering) en de betrokken gemeenten. Het gaat in totaal om ca. € 260 mln. aan infrastructuur in Haaglanden.

Lage Landenlijn

Door het opheffen van de Beneluxlijn per december 2012 is Den Haag verstoken geraakt van directe internationale treinverbindingen. Den Haag heeft daarna het initiatief genomen om treinpaden aan te vragen en vervoerondernemingen uit te nodigen een intercityverbinding Den Haag-Brussel (via Brussel Airport) te gaan exploiteren. Dit heeft ertoe geleid dat op 20 juni 2013 een intentieverklaring is getekend tussen de gemeente Den Haag, Arriva en Brussel Airport om uiterlijk in 2015 deze treinverbinding tot stand te brengen.

Overige maatregelen

In 2014 moet de eerste fase van een P+R-voorziening bij Forepark gereed komen. Hetzelfde geldt voor een P+R-voorziening bij de Uithof en een voorziening voor het strandverkeer richting Scheveningen. Vervoersmanagement wordt vooral in regionaal verband gestimuleerd bijvoorbeeld door de 'mobiliteitsmakelaar'. Primair moet vervoersmanagement worden opgepakt door bedrijven, werkgevers en organisaties zelf. Verder wordt gewerkt aan de uitvoering van dynamisch verkeersmanagement.

Aanleg Straten Wegen Pleinen

Fietsonveilige situaties

Voor Fietsonveilige situaties is jaarlijks regulier budget beschikbaar. Het plan voor aan te pakken knelpunten is afhankelijk van de werkvoorraad en de aanmeldingen van fietsonveilige situaties. In overleg met de Fietsersbond wordt bekeken welke onveilige situaties aangepakt zullen gaan worden.

Verkeersveiligheid

Op basis van een vierjarig Meerjarenprogramma Verkeersveiligheid worden tweejaarlijkse Uitvoeringsprogramma's (UVP) vastgesteld. Doel is het verbeteren van zowel de objectieve als de subjectieve verkeersveiligheid in Den Haag. In 2014 wordt gestart met het UVP 2014-2015. Het budget zal bestaan uit regulier budget, aangevuld met subsidies en investeringskrediet. De aanleg van oversteekplaatsen en aansluitingen van woonstraten aan de Sportlaan en het verbeteren en aanbrengen van aanrijdroutes voor de hulpdiensten (Verkeersveiligheidsamendement, RIS 25174), zullen grotendeels in 2014 plaatvinden. Voor dit laatste is een pilot gestart aan de Van Boetzelaerlaan.

Noordwal Veenkade

Het project Noordwal Veenkade omvat het terugbrengen van de gracht met daaronder een volautomatische autoberging van ca. 160 plaatsen. Tevens worden in dit project twee bruggen vervangen. Nadat eind 2013 de brug bij de Torenstraat is gerealiseerd en tramlijn 17 weer rijdt, zal in 2014 het noordelijke deel van de kelder worden afgemaakt. Tevens wordt er in 2014 weer water de gracht in gepompt en wordt aangevangen met het aanbrengen van de installatie van de volautomatische autoberging.

Parkeren op straat

Parkeren is een belangrijk onderdeel van de duurzame bereikbaarheid van Den Haag. Vanaf de start van de huidige collegeperiode is vooral ingezet op het realiseren van 2500 nieuwe parkeerplaatsen in woonbuurten met een structureel tekort aan parkeerplaatsen. Waar mogelijk worden de herinrichtingswerkzaamheden in combinatie met rioolvervangingswerkzaamheden uitgevoerd. In 2014 zal de uitvoering van de Boendalerstraat, de Noordpolderkade, de Okkernootstraat en de Walnootstraat gerealiseerd worden. Daarnaast zal gestart worden met de voorbereidingen voor enkele grotere

gebieden (Bezuidenhout – Oost en de Bloemenbuurt). Tegelijkertijd wordt op basis van systematische monitoring van de parkeersituatie op straat de planvorming voor nieuwe parkeervoorzieningen gestart in woonbuurten met een tekort aan parkeerplaatsen.

In 2013 wordt overgegaan op muntloos parkeren. Doelstelling is dat begin 2014 alle parkeerautomaten muntloos zijn en geschikt gemaakt voor pinnen. Dat dient het betaalgemak en beperkt het openbreken van parkeerautomaten.

De doelstelling van de reserve Parkeren in samenhang met de toevoegingen aan het Parkeerfonds is verbreed tot het beheer en de handhaving van het stallen van fietsen in het centrum, alsmede de omgeving van Den Haag CS en Den Haag HS (RIS256160). In 2013 is gestart met een pilot Handhaving op de Grote Markt in combinatie met het gratis gebruik van de nabijgelegen fietsenstalling in de Laan.

Verkeersregeling

Voor optimale en verkeersveilige verkeersstromen in en door de stad wordt met operationeel verkeersmanagement het verkeer geïnformeerd, geleid en gestuurd. Actuele verkeersgegevens, slimme verkeerslichten en 75 Dynamische Route Informatie Panelen (DRIPs) helpen hierbij. Bij verkeersdrukte en incidenten wordt met behulp van de DRIPs het verkeer geïnformeerd, beïnvloed en de juiste kant op gestuurd. De verkeersregelscenario's daarvoor worden continu verder ontwikkeld.

De verkeersregelininstallatie is het instrument om het verkeer daadwerkelijk te kunnen sturen. Een juist afgestelde installatie zorgt dat al het verkeer vlot en veilig de kruising passeert met zo min mogelijk stop- en optrekbewegingen. Bij drukte en incidenten of evenementen kunnen de verkeersregelininstallaties in aanvulling op de boodschappen op de DRIPs de hoofdroutes zo lang mogelijk stromend houden door extra groen te geven. Dat bevordert de betrouwbaarheid van de reistijd in de spits en vergroot de aantrekkelijkheid van de hoofdroutes in de stad. De verkeersregelininstallaties worden daarom in 2014 gekoppeld aan de verkeerscentrale en kunnen zo in samenhang worden ingezet. Vanaf 2015 worden de verkeersregelininstallaties en DRIPs gecombineerd ingezet via regelscenario's en een netwerkmanagementsysteem. Deze investeringen zijn mogelijk door de beschikbaarheid van incidentele middelen, waaronder subsidies.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

Tussen 2014-2019 investeert Den Haag in grote infrastructurele werken. Het gaat hierbij om de Rotterdamse Baan, Neherkade en het Haags Startstation Erasmuslijn. De raad heeft reeds ingestemd met de financiering van deze projecten. Het college investeert in deze periode circa € 700 mln. Een groot deel van dit investeringsbedrag bestaat uit bijdragen van externen (Rijk, Haaglanden en Provincie), namelijk circa € 490 mln. Netto investeren wij dus als gemeente circa € 210 mln. in deze infrastructurele werken. In de begroting 2014-2017 van het programma Verkeer zijn de investeringen van deze grote infrastructurele werken netto verwerkt.

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	115.520	75.859	74.674	68.083	68.083
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	115.520	75.859	74.674	68.083	68.083
Voorjaarsnota	66.257	2.344	2.037	1.731	1.426
Financiële ontwikkelingen	8.030	5.104	5.084	5.084	5.084
Nieuw beleid	700	15.217	167	167	167
Neutrale mutaties in/tussen programma's	33.915	24.665	14.566	5.803	3.987
Totaal lasten	208.362	108.293	82.285	67.237	65.726

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	55.228	45.157	46.157	41.610	41.610
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	55.228	45.157	46.157	41.610	41.610
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	57.575	20.434	12.951	4.387	2.895
Totaal baten	113.803	66.591	60.108	46.997	45.505

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Verstrating grondbedrijf	3202	1.091	150	437	804
Reserve Parkeren	3204	9.131	3.000	4.396	7.735
Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	3259	9.750	2.250	9.250	2.750
Reserve Haags Startstation Erasmuslijn (HSE)	3295	2.300	0	2.000	300
Res. HSL	6309	0	0	0	0
BR Aanleg transferia	6366	236	0	236	0
BR VHV DHZW (programma 17)	6388	0	0	0	0
BR Stedelijke Ontwikkeling (P17/211)	6395	4.000	13.800	6.286	11.514
		26.508	19.200	22.605	23.103

2.18 Programma Wonen

Coördinerend portefeuillehouder: Marnix Norder

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?						
Wonen	Een aantrekkelijk stedelijk woonklimaat voor huidige en nieuwe Haagse burgers	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>40.714</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>16.272</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>24.442 N</td></tr> </table>	Lasten	40.714	Baten	16.272	Saldo	24.442 N
Lasten	40.714							
Baten	16.272							
Saldo	24.442 N							
Woningbouw	<ul style="list-style-type: none"> Nieuwbouw 1.500 woningen per jaar t/m 2014 Terugdringen leegstand, bevorderen tijdelijke huur en transformatie van kantoren 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>11.291</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>3.585</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.706 N</td></tr> </table>	Lasten	11.291	Baten	3.585	Saldo	7.706 N
Lasten	11.291							
Baten	3.585							
Saldo	7.706 N							
Stadsvernieuwing wonen	<ul style="list-style-type: none"> Structurele verbetering van de woningmarktpositie van wijken Herstructurering en transformatie Aandacht voor de sociale en particuliere 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>12.563</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>9.342</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.221 N</td></tr> </table>	Lasten	12.563	Baten	9.342	Saldo	3.221 N
Lasten	12.563							
Baten	9.342							
Saldo	3.221 N							
Woonbeleid	<ul style="list-style-type: none"> 1.500 nieuwe kamers voor jongeren/studenten t/m 2014 Huisvestingsafspraken (sociaal)kwetsbaren Aanpak overlast, bevorderen doorstroming en tegengaan onredelijk hoge huurprijzen 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4.557</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>1.067</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.490 N</td></tr> </table>	Lasten	4.557	Baten	1.067	Saldo	3.490 N
Lasten	4.557							
Baten	1.067							
Saldo	3.490 N							
Woonwagencentra	Overdragen beheertaken aan de Centrale Vastgoedorganisatie (CVO). Periodieke controles op de woonwagencentra.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.814</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>324</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.490 N</td></tr> </table>	Lasten	1.814	Baten	324	Saldo	1.490 N
Lasten	1.814							
Baten	324							
Saldo	1.490 N							
Bouw-, woning- en welstandstoezicht	<ul style="list-style-type: none"> Handhaven min. kwaliteit woningvoorraad Terugdringen onrechtmatig gebruik van panden 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>9.629</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>1.954</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.675 N</td></tr> </table>	Lasten	9.629	Baten	1.954	Saldo	7.675 N
Lasten	9.629							
Baten	1.954							
Saldo	7.675 N							
Ongediertebestrijding (DSO)	Preventieve voorlichting en coördinatie bij de bestrijding van ongedierte	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>189</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>189 N</td></tr> </table>	Lasten	189	Baten	0	Saldo	189 N
Lasten	189							
Baten	0							
Saldo	189 N							
Graffitibestrijding	Uitvoeren van het viersporenbeleid graffitibestrijding	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>670</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>670 N</td></tr> </table>	Lasten	670	Baten	0	Saldo	670 N
Lasten	670							
Baten	0							
Saldo	670 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De doelstelling van het programma Wonen is een aantrekkelijk stedelijk woonklimaat. Kernpunten daarbij zijn:

- meer woningen en betere woningen door nieuwbouw en woningverbetering, vooral voor mensen met lage en modale inkomens, studenten en anderen die aangewezen zijn op een bijzondere woning of woonvorm of door (collectief) particulier opdrachtgeverschap een woning realiseren;
- stadsvernieuwing en nieuwe vormen van stadsontwikkeling, zoals transformatie van kantoren naar woningen, woningdifferentiatie, leefbaarheid, duurzaamheid en veiligheid;
- een rechtvaardige verdeling van de beschikbare woningen;
- goede handhaving om ongewenste situaties te voorkomen en tegen te gaan.

Topindicator	Nulmeting 2006	Realisatie 2012	2014	2015	2016	2017
Wijziging woningvoorraad						
Woningbouwproductie	2.471	1.551	1500	1500	1500	1500
- Nieuwbouw	2280	1.152	1300	1300	1300	1300
- Overige toevoegingen niet zijnde nieuwbouw	191	399	200	200	200	200
Totaal onttrekkingen aan woningvoorraad	1.622	358	540	540	540	540
Saldo wijziging woningvoorraad	1.040	1.193	960	960	960	960
<i>Bron: woningvoorraadmutatie volgens w015- en w055opgave aan het CBS</i>						

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Woningbouw

Woningbouwproductie

De crisis is nog steeds goed merkbaar op de woningmarkt. Sinds het begin van de crisis is er veel onzekerheid over de dalende verkoopaantallen en dalende prijzen. Ook het afgelopen jaar was in veel opzichten roerig met problemen rondom Vestia en de maatregelen uit het regeerakkoord. Onduidelijk is wat de gevolgen zijn voor het investeringspotentieel in de woningmarkt.

Het goede nieuws is dat Den Haag, ondanks de crisis, groeit. Het college blijft inzetten op het verder uitbouwen van Den Haag als aantrekkelijke woonstad. Er worden meer onderscheidende woonmilieus ontwikkeld en er wordt gebouwd voor verschillende groepen, zoals studenten.

Het streven is 1.500 op te leveren woningen per jaar. De gemeente bouwt die niet zelf maar stimuleert. De veranderende marktomstandigheden hebben tot een andere invulling van de gemeentelijke rol geleid. Er is meer ruimte voor marktpartijen en particulier initiatief. Er is een woningbouwambassadeur aangesteld.

Meer dan in het verleden moet rekening worden gehouden met wat de 'markt' vraagt. Dit betekent concreet dat we ons gaan richten op onder andere studentenwoningen en markthuurnwoningen. Voor de bouw van markthuurnwoningen in Den Haag is in 2012 begonnen met het aantrekken van binnenlandse en buitenlandse beleggers, die willen investeren in de stad. De verwachting is dat deze inspanningen in 2014 tot concrete resultaten leiden. Tegelijkertijd wordt ingespeeld op beter bij de marktvraag passende concepten, zoals kleinschalig opdrachtgeverschap.

Kleinschalig opdrachtgeverschap

De gemeente Den Haag stimuleert en ondersteunt (collectief) particulier opdrachtgeverschap via Kleinschalig Opdrachtgeverschap / Ik bouw in Den Haag. De kern hiervan is dat zoveel mogelijk wordt gebouwd onder zeggenschap en invloed van de toekomstige gebruikers. De gemeente wil dit voor diverse inkomens- en doelgroepen mogelijk maken. Kopers zijn de opdrachtgever van hun eigen woning, op basis van hun eigen ideeën. Ook is er op sommige locaties ruimte voor kleine ontwikkelaars en/of investeerders. Tot nu toe zijn in twee lichtingen op 10 locaties 330 kavels aangeboden. Alle locaties zijn momenteel voor meer dan 80% geopteerd of gereserveerd, met uitzondering van de locatie Uithofslaan, die achterblijft. In de derde lichting vindt in oktober 2013 de verkoop van circa 60 kluskavels in het Junoblok (Binckhorst) plaats. Over de verkoop van een nieuwe lichting kavels vindt eind 2013 besluitvorming plaats. Ter bevordering van het kleinschalig opdrachtgeverschap wordt er voor 2014 en 2015 in totaal € 2 mln. beschikbaar gesteld

Transformatie van kantoren naar woningen

In Den Haag staan steeds meer kantoren leeg. Daarom stuurt de gemeente transformatie. In veel gevallen heeft transformatie naar woningen de voorkeur. Transformatie is in de huidige conjunctuur lastig. De boekwaarde van de panden is niet altijd realistisch (waardoor de eigenaar bij transformatie een waardeverlies moet boeken) en het is moeilijk om financiering te krijgen. Er is wel meer beweging in de markt waar te nemen. De toenemende aandacht voor kantorenleegstand en de beweging in de markt betekenen naar verwachting meer transformatiekansen. De ambitie is 50.000 m² leegstaande kantoorruimte per jaar te transformeren.

Medio 2013 heeft de gemeente een samenwerkingsovereenkomst gesloten met de Rijksgebouwendienst. Het doel hiervan is te komen tot een integrale aanpak van de problematiek van het leegkomen van een groot aantal Rijkspanden (huur en eigendom). Hierbij is het voor de gemeente van belang de negatieve effecten op de werkgelegenheid en van leegstand te beperken. De gemeente heeft hiervoor een Taskforce Afstoot Rijkspanden ingesteld. In 2014 wordt samen met het Rijk gezocht naar alternatieve invulling voor verschillende kantoren.

Corporaties

De gemeente bouwt zelf geen woningen. Daarvoor zijn marktpartijen en corporaties verantwoordelijk. De gemeente heeft daarom afspraken gemaakt met de corporaties Vestia, Staedion en HaagWonen over de productie. De partijen hebben gezamenlijke ambities uitgesproken op het terrein van woningbouwproductie, herstructurering, duurzaamheid en woonruimteverdeling. De prestaties worden gemonitord en geëvalueerd en de productie van corporaties wordt op de voet gevolgd.

Door de Verhuurderheffing wordt er een groot beslag gelegd op het vermogen en de kasstromen zodat de financieringscapaciteit van de Haagse corporaties fors zal dalen. Dit gaat ten koste van de investeringsmogelijkheden in nieuwbouw, verbouw en renovatie in Den Haag. Jaarlijks zal er circa tussen de € 15 tot € 20 mln. minder te besteden zijn door de corporaties in Den Haag. De noodzakelijk investeringen in stedelijke vernieuwing in met name kwetsbare stadswijken (o.a. vastgelegd in prestatieafspraken en in de business cases van de wijkenaanpak) komen daarmee zwaar onder druk te staan.

Begin 2012 is duidelijk geworden dat corporatie Vestia in grote financiële problemen verkeert. Van meet af aan heeft het college zich ingezet om de gevolgen voor Den Haag en voor de Haagse huurders van de woningen van Vestia beheersbaar te houden. Daartoe wordt de WOM (Wijkontwikkelingsmaatschappij) Zuidwest opgericht. In 2014 zullen de eerste woningen in ontwikkeling worden genomen.

Stadsvernieuwing wonen

Herstructurering en transformatie

Met nieuwbouw, herstructurering, transformatie en duurzame renovatie wil de gemeente meer differentiatie in het woningaanbod aanbrenge in eenzijdig opgebouwde wijken. De sociaal-economische positie van de wijken versterkt daardoor, waarmee ze aantrekkelijker worden. De gemeente ambieert de vitaliteit van en groei in wijken te stimuleren. Fysiek ruimtelijke kwaliteit is daarvoor een van de randvoorwaarden.

Het derde Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (€ 115 mln. voor 2010 tot en met 2014) wordt geïnvesteerd in particuliere woningen, openbare ruimte, wijkeconomie en binnenstedelijke verdichting en transformatie. De prioriteitsstelling vindt plaats met het Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling (IpSO), dat tegelijk met de programmabegroting aan de Raad wordt voorgelegd. Ongeveer

de helft van het budget wordt ingezet in de krachtwijken Zuidwest, Transvaal, Schilderswijk en Stationsbuurt.

Aandacht voor de sociale en particuliere voorraad

Naast vernieuwing door sloop en nieuwbouw krijgen duurzame renovatie en aanpassing van woningen steeds meer aandacht. In het coalitieakkoord is € 5 mln. (€ 2,5 mln. in 2013 en 2014) beschikbaar gesteld voor duurzame particuliere woningverbetering:

- verbeteren van VvE-beheer (Verenigingen van Eigenaren) door voortzetting van de VvE-balie tot en met 2015 (eenmalig € 0,36 mln.);
- onderhoud en renovatie, in combinatie met duurzaamheidsmaatregelen (voorlichting, advies en handhaving, zoals de aanpak van Rotte Kiezen en Brandpanden);
- prestatieafspraken met de corporaties en werkafspraken met particuliere verhuurders;
- uitvoeren van wettelijke handhavingstaken en kleine subsidieregelingen.

Met de duurzame particuliere woningverbetering willen we jaarlijks van 1000 woningen de huidige kwaliteit borgen. In het uitvoeringsplan “Bestaande woningen, duurzame woningen!” staan de concrete acties.

Woonbeleid

1.500 kamers voor jongeren/studenten 2010-2014

Om de woningmarktpositie van studenten te verbeteren is een actieprogramma studentenhuisvesting vastgesteld. De ambitie om 1.500 studenteneenheden in Den Haag te realiseren in de collegeperiode 2010-2014 wordt gehaald. In 2013 zijn ruim 1.000 studenteneenheden opgeleverd. De gewenste extra 2.000 studenteneenheden, naast de beoogde 1.500 studentenwoningen nu, zitten in de pijplijn. Het gaat daarbij om te transformeren kantoren, een studentenhotel en nieuwbouw. Deze extra eenheden zijn hard nodig. Het verwachte tekort is in 2020, volgens de Landelijke Monitor Studentenhuisvesting, 1.350 studenteneenheden.

Huisvestingsafspraken (sociaal) kwetsbaren

De gemeente en de corporaties zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het huisvesten van verschillende groepen sociaal kwetsbare mensen. De belangrijkste doelgroep zijn de mensen die uit de maatschappelijke opvang komen. Andere doelgroepen zijn hulpbehoevende senioren, gehandicapten en arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa.

Voor Begeleid Wonen is de woonvorm ‘Housing First’ geïntroduceerd. Eind 2013 wordt besloten of deze woonvorm structureel gemaakt wordt. In de regio is de ambitie van 6.000 aanvullende plaatsen (eind 2015, uitloop 2018) voor arbeidsmigranten. Den Haag neemt er 2.000 voor haar rekening. Er zijn inmiddels enkele grootschalige initiatieven van uitzendbureaus voor de huisvesting van arbeidsmigranten. Ook in de bestaande woningvoorraad vinden arbeidsmigranten steeds vaker een legale, veilige kamer. De gemeente spant zich in dat de corporaties de afspraak van 1.500 plekken behalen en om de afspraken met omliggende gemeenten te concretiseren. De corporaties zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling en kostendekkende exploitatie van deze voorzieningen. Voor hulpbehoevende senioren wordt ingezet op het verbeteren van de kwaliteit en toekomstbestendigheid van hun huisvesting met zorg. Vooral de ouderen met een middelzware zorgbehoefte en een laag inkomen verdienen aandacht. Zij zijn steeds vaker aangewezen op de reguliere woningvoorraad en kunnen niet in een instelling terecht.

De gemeente geeft voorrangverklaringen af aan woningzoekenden voor sociale huurwoningen (gemiddeld ruim 1.200 per jaar). Mensen met grote medische of sociale problemen, die samenhangen

met hun woonsituatie, kunnen een voorrangsverklaring aanvragen. Ook onder andere bijzondere omstandigheden kan een voorrangsverklaring worden afgegeven. Ook de huisvesting van personen met een verblijfsstatus verloopt via de voorrang.

Aanpak overlast, bevordering doorstroming op de woningmarkt en tegengaan van onredelijk hoge huurprijzen

De gemeente geeft vergunningen voor tijdelijk verhuur af aan particuliere eigenaren van woningen die door dubbele woonlasten in de financiële problemen komen. Voor eigenaren die een andere woning hebben gekocht is het vaak een probleem om de oude woning te verkopen, omdat de woningmarkt op slot zit. Om de financiële lasten te verlichten is het mogelijk om de woning, in afwachting van de verkoop, tijdelijk te verhuren. Het aantal verhuringen neemt vanwege de crisis per jaar fors toe van 70 in 2010 tot 220 in 2012. De verwachting is dat het aantal in 2014 hier boven ligt.

De gemeente heeft het Meld- en Steunpunt Woonoverlast opgericht om bewoners te helpen als zij woonoverlast ervaren. Hiervoor wordt samengewerkt met de politie, corporaties en andere organisaties. Bewoners die veelvuldig overlast veroorzaken, worden in het uiterste geval hun huis uitgezet. Voor een beperkt aantal overlastgevers, die een bovenmatige overlast veroorzaken, zal een Skaeve Huseproject worden opgezet. Deze overlastgevers kunnen daar met begeleiding weer de stap naar herstel en zelfstandig wonen zetten. In 2013 is een locatie gekozen zodat de bouw in 2014 kan plaatsvinden.

De gemeente ziet erop toe dat er voor huishoudens met een laag inkomen voldoende goedkope woningen beschikbaar blijven. Het is van belang om een minimale kernvoorraad sociale huurwoningen aan te houden. Met de corporaties zijn hierover afspraken gemaakt. De kernvoorraad is in 2013 geactualiseerd. In het gesprek hierover met corporaties zijn nadrukkelijk de betaalbaarheid en bereikbaarheid van huurwoningen voor de meest kwetsbaren geagendeerd. Als gevolg van de verhuurderheffing en effecten van de inkomensafhankelijke huurverhoging door corporaties, is de indruk dat het betaalbaar aanbod voor minima en het aanbod grote sociale huurwoningen onder druk komt te staan. De aangekondigde maatregelen in het regeerakkoord en het Woonakkoord worden per corporatie verschillend ingevuld. In 2014 wordt duidelijk wat de effecten zijn van de inkomensafhankelijke huurverhoging en of dit het beoogde effect heeft op de aanpak van het scheefwonen.

In het Woonakkoord is afgesproken om het Woning Waardering Stelsel aan te passen. In 2014 wordt duidelijk wat de gevolgen zijn van de aanpassingen voor de Haagse woningvoorraad.

Om onredelijk hoge huurprijzen tegen te gaan en vanwege de goede resultaten van het Huurteam in de afgelopen jaren, wordt het huurteam voortgezet in 2014.

Woonwagencentra

Het woonwagenbeleid van de afgelopen jaren heeft geleid tot normalisatie van de situatie op de woonwagenlocaties. De laatste achterstanden met betrekking tot illegale bouw worden nog afgerond. Er vindt een afronding plaats van de kosten van bestuursdwang ten aanzien van de verhuizing vanaf de Leyweg. Periodiek controleert de gemeente op de woonwagenlocaties. Op dit moment zijn er elf woonwagenlocaties met 233 standplaatsen. Het doel is om de drie gemeentelijke locaties met in totaal 107 standplaatsen over te dragen aan de woningcorporaties en om de overgebleven gemeentelijke huurwoonwagen te verkopen. Dit proces duurt voort in 2014. De handhavingstaken worden door de Haagse Pandbrigade uitgevoerd.

Bouw-, Woning- en Welstandtoezicht

Onrechtmatig gebruik van bouwwerken wordt aangepakt met integrale handhaving door de Haagse Pandbrigade in de meest kwetsbare gebieden van Den Haag: Regentes/Valkenbos, Rustenburg/Oostbroek, Laak, Stationsbuurt/Rivierenbuurt, Transvaal, Schilderswijk en Den Haag Zuid West. Hier staan ruim 60.000 woningen waar de handhavingresultaten van de afgelopen jaren geborgd worden. In Den Haag Zuidwest gaat het om ruim 30.000 woningen die eerst administratief onderzocht worden. Zo nodig wordt een fysiek onderzoek in de woning ingesteld. Per 1 oktober 2012 is het hotspotteam actief om deze doelstelling te verwezenlijken. Daarnaast richt dit team zich specifiek op de handhaving in de Schilderswijk. Hiervoor is € 1,8 mln. beschikbaar tot en met 2014. Panden worden gecontroleerd op het gebruik (illegale bewoning of over bewoning), ernstige onderhoudsgebreken, brandveiligheid, inschrijvingen in de gemeentelijke basisadministratie personen, naleving op horeca- en milieuwetgeving en onrechtmatig gebruik van sociale voorzieningen. Bij overtredingen kunnen we een bestuurlijke boete opleggen. Er is blijvende aandacht voor ernstig achterstallig onderhoud. Daarnaast is handhaving op onderhoud in enkele kleinere gebieden nog nodig. Het toezicht buiten de kwetsbare gebieden vindt plaats via meldingen van het Meld- en steunpunt Woonoverlast en eigen opsporing.

Ongediertebestrijding

De bestrijdingsacties van kakkerlakken en van papier-, oven- en zilvertisjes hebben de verspreiding van ongedierte beheersbaar gehouden. Bestrijding wordt gestart na meerdere klachten uit één woonblok. Het hele woonblok wordt onderzocht en ongedierte wordt er bestreden.

Graffitibestrijding

Bij de aanpak van plak- en kladvandalisme is sprake van een viersporenbeleid. Deze vier sporen zijn de graffiti schoonmaakregeling, voorlichting, gezamenlijke aanpak met grooteigenaren en het ontwikkelen van legale graffiti locaties. Sinds 2013 is de schoonmaakregeling gratis. Deze zal onder de aandacht van pandeigenaren worden gebracht. Deze aanpak wordt in 2014 voortgezet.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	40.335	37.164	37.862	28.286	28.286
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	40.335	37.164	37.862	28.286	28.286
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	1.000-	1.000-	1.500-	1.500-
Nieuw beleid	-	2.000	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	22.873	2.550	11.898-	7.040-	4.376-
Totaal lasten	63.208	40.714	24.964	19.746	22.410

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	16.627	13.992	20.444	11.228	11.228
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	16.627	13.992	20.444	11.228	11.228
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	7.820	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	3.860	2.280	12.067-	7.210-	4.546-
Totaal baten	28.307	16.272	8.377	4.018	6.682

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Res. Handhaving en ongediertebestrijding	3384	973	0	973	0
Reserve Ruimtelijke Ordening	6317	0	0	0	0
BR Flankerende maatregelen huisvesting arbeidsmigranten	6346	280	0	280	0
BR Kredietcrisis (050.0.02)	6373	0	0	0	0
BR VHV DHZW (programma 18)	6389	701	0	0	701
BR Stedelijke Ontwikkeling (P18/ 821)	7303	1.729	0	930	799
BR Stedelijke Ontwikkeling (P18/ 820)	7305	5.193	6.000	2.805	8.388
BR Stadsvernieuwing (P18/ 821)	7307	13.331	0	7.524	5.807
		22.207	6.000	12.512	15.695

2.19 Programma Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling

Coördinerend portefeuillehouder: Marnix Norder, Marjolein de Jong, Peter Smit

Programma onderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?						
Ruimtelijke ordening en Gebiedsontwikkeling	Een duurzame groei en vitalisering van de stad	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>278.199</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>220.460</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>57.739 N</td></tr> </table>	Lasten	278.199	Baten	220.460	Saldo	57.739 N
Lasten	278.199							
Baten	220.460							
Saldo	57.739 N							
Stadsvernieuwing	<ul style="list-style-type: none"> - Locaties voor bijzondere voorzieningen - Projectontwikkeling - Herstructurering bedrijventerreinen 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>75.898</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>86.272</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>45.626 N</td></tr> </table>	Lasten	75.898	Baten	86.272	Saldo	45.626 N
Lasten	75.898							
Baten	86.272							
Saldo	45.626 N							
Bouwgrondexploitaties	<ul style="list-style-type: none"> - Uitwerken masterplannen - Op peil brengen kustverdediging - Ontwikkelen van aantrekkelijk wonen, werken, recreëren en bereikbaarheid - Bouwgrondexploitaties 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>88.898</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>79.454</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>9.444 N</td></tr> </table>	Lasten	88.898	Baten	79.454	Saldo	9.444 N
Lasten	88.898							
Baten	79.454							
Saldo	9.444 N							
Bestemmingsplannen	<ul style="list-style-type: none"> - Bestemmingsplannen en beheersverordeningen niet behorend bij bouwgrondexploitatie - Toetsen bouwprojecten aan regelgeving - Herstructureren woonmilieus 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>4.306</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4.306 N</td></tr> </table>	Lasten	4.306	Baten	0	Saldo	4.306 N
Lasten	4.306							
Baten	0							
Saldo	4.306 N							
Omgevingsvergunningen	Lasten en inkomsten uit leges bouwvergunningen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>19.923</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>19.023</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>900 N</td></tr> </table>	Lasten	19.923	Baten	19.023	Saldo	900 N
Lasten	19.923							
Baten	19.023							
Saldo	900 N							
Erfpacht	Beheer 55.000 rechten van erfpacht incl. verkoop bloot eigendom	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>9.979</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>17.770</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>7.791 V</td></tr> </table>	Lasten	9.979	Baten	17.770	Saldo	7.791 V
Lasten	9.979							
Baten	17.770							
Saldo	7.791 V							
Vastgoedbeheer	Beheer van vastgoed woonpanden en bedrijfspanden voor ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>16.873</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>15.681</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.192 N</td></tr> </table>	Lasten	16.873	Baten	15.681	Saldo	1.192 N
Lasten	16.873							
Baten	15.681							
Saldo	1.192 N							
Precariobelasting (DSO)	Inkomsten uit de heffing van precario-belasting en inspectie op het houden van voorwerpen onder, op of boven voor de openbare dienst bestemde gemeentegrond	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>373</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>569</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>196 V</td></tr> </table>	Lasten	373	Baten	569	Saldo	196 V
Lasten	373							
Baten	569							
Saldo	196 V							
Kernregistraties (DSO)	<ul style="list-style-type: none"> - Wettelijk verplichte, geogelerateerde basis- en kernregistraties - Landmeten- en vastgoedinformatie 	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>5.949</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>1.691</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>4.258 N</td></tr> </table>	Lasten	5.949	Baten	1.691	Saldo	4.258 N
Lasten	5.949							
Baten	1.691							
Saldo	4.258 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De doelstellingen van het programma Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling zijn een duurzame groei en een vitalisering van Den Haag. Door de economische recessie is de markt veranderd en moet de gemeente prioriteiten stellen. Belangrijke kernpunten hierbij zijn:

- Integrale gebiedsontwikkeling in en aan de stad;
- Het ontwikkelen van aantrekkelijk wonen, werken, recreëren en bereikbaarheid.

Voor stedelijke ontwikkeling gold dat er een tekort was voorzien op de apparaatslasten vanaf 2015. In het verleden werden medewerkers van stedelijke ontwikkeling betaald uit incidentele opbrengsten uit Rijksgeld en grondexploitaties. Nu de markt tegenzit en Rijksbijdrage zijn geschrapt, lukt dat niet meer. Met deze begroting is aan de hand van een doelmatigheidsonderzoek bepaald dat het fundament dat vast personeel vanaf 2016 er € 6.1 mln. structureel in de begroting staat.

Topindicator	Nulmeting 2008	Realisatie 2012	2014	2015	2016	2017
Aantal vestigers in en vertrekkers uit Den Haag						
- aantal vestigers uit het binnenland	18.259	17.834	16.423	15.945	16.447	16.183
- aantal vestigers uit het buitenland	16.593	16.047	15.454	15.692	15.943	16.284
- aantal vertrekkers naar het binnenland	17.947	18.215	19.913	20.270	19.677	20.009
- aantal vertrekkers naar het buitenland	12.619	14.397	12.541	12.529	12.492	12.508

Bron realisatie: GBA voorlopige cijfers; bron 2013-2017: Bevolkingsprognose 2013-2030

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Stadsvernieuwing en stedelijke ontwikkeling

Locaties voor bijzondere voorzieningen

Scheveningen

In 2013 zal het bestemmingsplan Scheveningen-Haven zijn vastgesteld. Dit is het kader voor de uitvoering van de overeenkomsten met ASR op het Norfolkterrein; de plannen worden in 2014 verder uitgewerkt. Doel is het bouwen van circa 700 woningen, ruimte voor uitbreiding van de visserijbedrijven, horeca en een aantal publiekstrekkers. In 2014 wordt gestart met de aanleg van nieuwe kademuren in de Derde Haven en de aanleg van een nieuwe kade langs het gebouw van de Visafslag. Ook start de bouw van een verbinding over de havenmond om hiermee de vernieuwde boulevard naar het zuiden te verlengen. Langs de Dr. Lelykade zijn veel projecten voorzien: de Reder (gestart in 2013), de Havenmeester, nieuwbouw op de locatie van Radio Holland voor de Rabobank en de laatste van de paviljoens op de kade. Verder wordt in 2014 een begin gemaakt met de nieuwbouw op de hoek Vissershavenweg/Treilerdwarsweg. In Scheveningen Bad spelen verschillende particuliere projectinitiatieven. De gemeente treedt faciliterend op. Met de HTM is een convenant gesloten over herziening van het huidige bestand aan tramremises en opstelsporen. Op de locatie van de keerlus Zwarte Pad wordt ruimte gecreëerd voor het opstellen van ca. 28 tramstellen. De tramremises Harstenhoekweg en Lijsterbesstraat komen vrij. Voor beide locaties wordt een nota van uitgangspunten opgesteld.

Kijkduin

Voor het Masterplan Kijkduin wordt in 2014 een geactualiseerd bestemmingsplan vastgesteld. Daarvoor wordt een milieueffectrapportage uitgevoerd. Hierbij worden de bekende initiatieven meegenomen zoals de vernieuwing en uitbreiding van het Atlantic Hotel en van het winkelcentrum Deltaplein.

Segbroek en Loosduinen

De eerste fase van het woningbouwplan Nieuw Rozenburg start. Op de locaties Escamplaan en Mient (beide met kleinschalig opdrachtgeverschap) start de bouw. Voor Regentesse-Zuid is de met Staedion afgesloten overeenkomst leidend. Na vaststelling van het nieuwe bestemmingsplan begin 2014 start de uitwerking van de bouwplanontwikkeling rond de Zamenhofstraat. Als eerste wordt de kavel Loosduinseweg 9 bouwrijp gemaakt. De bouw start naar verwachting eind 2014. In 2014 wordt ook het park de Verademing heringericht.

A4/Vlietzone

Voor de A4/Vlietzone is een gebiedsperspectief gemaakt voor behoud en versterking van de huidige kwaliteiten en kansen. Het gebiedsperspectief zal in het derde kwartaal van 2013 voor besluitvorming worden voorgelegd aan de gemeenteraad.

Binnenstad

- In het Wijnhavenkwartier wordt gewerkt aan Wijnhavenkwartier fase 2, de gezamenlijke huisvesting van het Residentie Orkest, het Nederlands Danstheater, het Koninklijk Conservatorium en stichting Dans- en Muziekcentrum op het Spuiplein en de Haagse Loper. In 2014 wordt de omgevingsvergunning voor Wijnhaven fase 2 (eerste deel) afgegeven en wordt het resterende deel in exploitatie genomen. De gemeente heeft voor de Haagse Loper € 4,3 mln. extra beschikbaar gesteld. In 2014 wordt gestart met de uitvoering van het eerste deel van de Haagse Loper. Op 18 juli 2013 heeft de raad een investeringskrediet beschikbaar gesteld voor de realisatie van de gezamenlijke huisvesting van het Residentie Orkest, het Nederlands Danstheater, het Koninklijk Conservatorium en stichting Dans- en Muziekcentrum op het Spuiplein ter hoogte van maximaal € 181,1 mln.. Ook heeft de raad een nadere studie naar een renovatievariant gevraagd. Indien blijkt dat deze variant leidt tot een significant beter en goedkoper voorstel, dan is het Spuiforum de basis voor de realisatie.
- De nieuwbouwprojecten de Markies, de Amadeus en de Nieuwe Haagse Passage, en de renovatieprojecten het Sijthoff Citycomplex worden in 2014 opgeleverd. Daarmee worden nieuwe winkelruimtes en appartementen gerealiseerd. Mogelijk komt daar nog bij de renovatie van de huidige V&D en van de parkeergarage Amsterdamse Veerkade, inclusief de bouw van een winkel en/of horeca, en het Kwantum-pand.
- Rondom het Korte en Lange Voorhout wordt gewerkt aan de nieuw bouw voor de Hoge Raad (in aanbouw in 2014) en aan een parkeergarage onder het Tournooiveld (particulier initiatief). In 2014 wordt de aanbesteding van de voormalige Amerikaanse Ambassade voorbereid.
- In het Binnenstadsplan 2010-2020 is uitgegaan van een toevoeging van 2.000 woningen in 2020 in en om de Binnenstad. In 2014 zullen een aantal van de huidige particuliere initiatieven, die op dit moment door de gemeente worden gesteund, tot uitvoering komen. Dit zijn de woningen en een parkeergarage aan de Scheveningse Veer.

Den Haag Nieuw Centraal

New Babylon en het Anna van Buerencomplex (Leidse Universiteit) hebben hun deuren in 2013 geopend. In 2014 wordt begonnen met de inrichting van de openbare ruimte. De afronding is in 2015. Het vernieuwde Den Haag CS wordt opgeleverd: een vervoersknooppunt en een modern stationsgebouw met vernieuwde winkel- en andere publieksvoorzieningen in het station. Ook wordt een aanvang gemaakt met de aanleg van het nieuwe eindstation voor de RandstadRail naar Rotterdam boven het busplatform.

Laak

De Calandtoren en het parkeergebouw worden in 2014 opgeleverd. In Laakhaven West start de bouw van de drie mandirs (Hindoestaanse gebedshuizen) tegenover het vroegere gebouw van de Rijks Automobiël Centrale (het RAC). Ook zullen de eerste kleinschalig opdrachtgevers starten met de bouw. De bouw van de appartementen naast de mandirs start. De Waldorpstraat, 1ste van der Kunstraat en het RAC-plein worden definitief ingericht en het betaald parkeren wordt ingevoerd. De kopers van de tweede tranche KO-kavels naast de Pionier starten met de bouw. In de spoorstrook van Laakhaven West wordt volop gebouwd aan de bedrijfspanden. De studentenwoningen in het voormalige kantoorgebouw de Pionier worden opgeleverd. De eerste kavel aan het Leegwaterplein wordt verkocht voor studentenhuysvesting. De herziening van het bestemmingsplan Laakhaven zal in 2014 plaatsvinden.

Stationsbuurt

Aan de centrumzijde van station Hollands Spoor wordt een 'internationale entree' ontwikkeld door herinrichting van de openbare ruimte en een goede traminfrastructuur. In 2014 zal de aanbesteding en herinrichting van de openbare ruimte van het brede deel van de Stationsweg en het Stationsplein plaatsvinden. In februari 2014 start de NS het doortrekken van de spoortunnel onder Hollands Spoor en de sloop van het postperron, de huidige horeca en de opslagruimtes. Gestart wordt met de bouw van de fietsenstalling, retail en passage. Nog in 2013 wordt gestart op de Sigmalocatie met de bouw van 586 studentenwoningen, 2857 m² commerciële ruimte, een parkeergarage met 97 parkeerplaatsen, 687 m² fietsenstalling en een studentencafé van 233 m². In 2014 start de bouw van 7 horeca-eenheden (869 m²) en 48 studentenwoningen aan Stationsweg 140-166.

Rivierenbuurt

Aan Maasstraat en omgeving worden ruim 150 woningen gerealiseerd. Er is gestart met de uitplaatsing/herhuisvesting van de ateliers en bedrijven in gemeentepanden. De panden worden uitgegeven wanneer Haag Wonen een belegger voor de volgende te ontwikkelen fase heeft gevonden. Op de Lekstraat wordt stil asfalt aangelegd en de hoek Scheldestraat/Lekstraat wordt rechtgetrokken. In 2014 start de bouw van een appartementencomplex van 42 starterswoningen. op de locatie van de vml welzijnsvoorziening Boskant. Spui/Lamgroen: In 2014 wordt hier een start gemaakt met de bouw van een appartemententoren met 72 huurappartementen en 280 m² commerciële ruimte.

Transvaal

Staedion levert in 2014 40 sociale huurwoningen en 70 koopwoningen op in Transvaal fase 4a. De eerste fase van Woonzorgcentrum Transvaal wordt opgeleverd. Vervolgens start de sloop van het huidige woonzorgcentrum en wordt het laatste deel van de kavel uitgegeven. In 2013 is de tender rond het Multicultureel Vrijtijdscentrum afgerond. Besloten is verder te spreken met Medina. Afhankelijk van de uitkomsten van deze onderhandelingen zal in 2014 begeleiding op de planvorming, procedures en huurontbinding ten behoeve van deze ontwikkeling plaatsvinden.

Schilderswijk

In het kader van de Deal Schilderswijk wordt een breder woningaanbod en het aantrekken van andere groepen inwoners nagestreefd. Dit doen we onder meer door het kleinschalig opdrachtgeverschap (kavels en kluswoningen) in deze wijk te introduceren. Onderzocht wordt of we meer kunnen doen tegen achterstallig onderhoud van particuliere woningen. Om de wijkeconomie te versterken willen we een platform tot stand brengen van vastgoedeigenaren, ondernemers en gemeente met een breed gedragen brancheringsplan, een hogere organisatiegraad van ondernemers, aanpak van de onveilige punten en van bedrijfs-/kantoorverzamelgebouwen.

Internationale zone

Het bestemmingsplan voor het nieuwe kantoor van Eurojust is onherroepelijk en de sloop is gestart. Begin start 2014 de feitelijke bouw. De bouw van het Internationaal Strafhof is al gestart. De komende jaren zal ook de openbare ruimte rondom het gebouw worden heringericht. Naar verwachting zal het gebouw in 2016 worden opgeleverd.

De kern van de internationale zone, het World Forum gebied, wordt de komende jaren verder versterkt. De herinrichting van de openbare ruimte in het World Forum is in uitvoering, de laatste fase zal in 2014 worden aangelegd.

Naar verwachting zal in 2014 worden gestart met de nieuwbouw van het woon-zorgcomplex Deo Gratias. Aan het Verhulstplein willen we de bestaande kantoren transformeren naar woningen. De gemeente faciliteert de particuliere initiatiefnemers hierbij en stimuleert het overleg met de omwonenden.

Haagse Hout

In het Benoordenhout zal in 2014 gestart worden met de nieuwbouw aan de serviceflat Arendsdorp en het appartementengebouw aan de Else Mauhsaan. In Mariahoeve worden in 2014 aan het Isabelleland, in het kader van kleinschalig opdrachtgeverschap, de eerste kavels uitgegeven en start de bouw. Ook zal in 2014 gestart worden met de bouw van 18 eengezinswoningen aan de Amathishorst. De rijkskantoren aan het Willem Witzsenplein en de Prinses Juliana Kazerne worden getransformeerd naar een andere functie. Het af te stoten ministerie van Sociale Zaken wordt betrokken bij de gebiedsontwikkeling rondom het station Laan van Nieuw Oost Indië. In 2014 zal naar verwachting meer duidelijkheid zijn over de transformatie van het CBI-Lummuskantoor aan de Oostduinlaan.

Escamp / Den Haag Zuidwest

De mogelijkheden van de corporaties voor de stedelijke vernieuwing in Zuidwest zijn door gewijzigd rijksbeleid beperkt. Fysieke ingrepen worden vervangen door naar meer sociaal-economische en op beheer gerichte ingrepen. Om de herstructurering van Zuidwest voort te kunnen zetten is in 2013 besloten de Wijkontwikkelingsmaatschappij Zuidwest op te richten. In 2014 zal de eerste tranche woningen in ontwikkeling worden genomen. In 2014 start de gemeente samen met de Haagse Hogeschool met de bouw van de Sportcampus Zuiderpark. Daarin komt er een topsporthal voor 3.500 toeschouwers, een turnhal en beachsporthal, onderwijshuisvesting voor de Academie voor Sportstudies van de Haagse Hogeschool en ROC Mondriaan, en horeca. Tevens wordt het huidige sportkwadrant heringericht. De Sportcampus Zuiderpark moet in het schooljaar 2016-2017 operationeel zijn. In 2014 zal de Leyweg tussen Steenwijklaan en het winkelcentrum worden heringericht.

Voor de gebiedsontwikkeling rondom het HagaZiekenhuis heeft de gemeente de eerste gronden van het HagaZiekenhuis verworven. De Ontwikkelingscombinatie Leyenburg (OCL) is verantwoordelijk voor en draagt het risico van de gebiedsontwikkeling. In 2014 wordt verder uitgewerkt. De bouw van de Kloosterlocatie langs de Middachtenweg zal gefaseerd in uitvoering worden genomen. Er wordt gestart met de bouw van woningen op het braakliggende terrein van HaagWonen langs de Middachtenweg. Vervolgens worden ook de locaties van de gemeentelijke scholen gesloopt tbv de realisatie van 120 eengezinswoningen. De Brede Buurtschool Vrederust (Petrus Donders en Erasmusschool) wordt opgeleverd. In 2014 zal de nieuwbouw van de Brede Buurtschool in Morgenstond Midden in uitvoering worden genomen. Verder worden ook de projecten Ambachtsgaarde (herontwikkeling winkelcentrum en realisatie van 24 appartementen), Scholenveld Gaarden Noord Oost (realisatie woningen en speeltuin) en Naarderstraat opgeleverd. Erasmushove is een locatie voor kleinschalig opdrachtgeverschap. Vrijwel alle kavels zijn in optie genomen en op de eerste kavels start de bouw in 2014. Binnen het overige deel van Erasmusveld ontwikkelen drie initiatiefnemers plannen voor deellocaties. De gemeentelijke activiteiten beperken zich hier tot het steunen van deze initiatieven door

het aanpassen van het planologische kader. Voor de Uithofslaan is het bestemmingsplan aangepast. Om de afzet van gronden te bevorderen, is meer variatie in bouwvormen toegestaan. Ook is een bouwveld geschikt gemaakt voor planontwikkeling in het kader van kleinschalig opdrachtgeverschap. De gemeentelijke oproep om particulieren te verleiden plannen in ontwikkeling te nemen heeft geleid tot een kleinschalig bouwinitiatief aan de Exloostraat. Het bouwplan met 11 eengezinswoningen wordt in 2014 opgeleverd.

Herstructurering bedrijventerreinen

Bedrijventerrein Uitenhagestraat

De herontwikkeling van het binnenstedelijk bedrijventerrein Uitenhagestraat wordt voortgezet door de herinrichting van de doodlopende straatjes, oplevering van nieuwbouw bedrijfsruimte en voorbereiding van de uitgifte van 5000 m² kaveloppervlak bedrijfsruimte.

Binckhorst

Het zuidelijk gedeelte van de Binckhorst is door de ministerraad aangewezen als gebied waarvoor een pilot omgevingsplan gemaakt kan worden. Vanaf eind 2013 en in 2014 zal hieraan gewerkt worden. Eind 2013 worden de gronden van de vertrokken autodemontage bedrijven terug geleverd aan de gemeente. De eerste bouwactiviteiten op Heron starten na de zomer van 2013. De aanpak van de Saturnusstraat en de onderdoorgangen bij Binck36 wordt eind 2013 vastgesteld. Na de zomer van 2014 start de uitvoering. De besluitvorming over het AZC / Junopand heeft plaats gevonden. De campagne voor de verkoop in maart 2014 wordt voorbereid. De voorbereidingen voor de nieuwe openbare ruimte rondom het AZC / Junopand en de Jupiterkade zijn inmiddels opgepakt.

Bouwgrondexploitaties

De rol van de gemeente bij de ontwikkeling van bouwgrond is door de vastgoedcrisis veranderd. In veel gebieden voert de gemeente geen actief grondbeleid meer en wordt de markt verleid het initiatief te nemen. De vraag naar woningen, kantoren en bedrijventerreinen is fors afgenomen. Dit neemt niet weg dat de gemeente nog ongeveer 85 grondexploitaties heeft lopen. Van een aantal is het programma bijgesteld en de grondexploitatie daarvoor herzien. Daarbij moest het beschikbare incidenteel bedrag aangevuld worden met bijdragen uit de Reserve Grote Projecten, de Reserve Grondbedrijf en de Reserve Stedelijke Ontwikkeling.

Bestemmingsplannen

De Wet ruimtelijke ordening (Wro) verplicht gemeenten om voor het gehele grondgebied van de gemeente een bestemmingsplan vast te stellen. Bestemmingsplannen mogen niet ouder zijn dan tien jaar. Per gebied wordt gekeken of er voor de actualisering een beheersverordening of een bestemmingsplan wordt opgesteld. Dat hangt af van de verwachte ruimtelijke ontwikkelingen in dat gebied. Daarnaast stellen we bestemmingsplannen op om nieuwe ontwikkelingen in de stad mogelijk te maken. Het kan hierbij gaan om het mogelijk maken van bouwplannen en van kleinere of grotere gebiedsontwikkelingen. In 2014 worden ongeveer zestien bestemmingsplannen en twee beheersverordeningen vastgesteld. De Wro biedt betrokkenen de mogelijkheid om in bepaalde gevallen bij de gemeente een verzoek om planschade in te dienen. Naar verwachting zullen in 2014 circa twaalf verzoeken om planschade worden ingediend.

Omgevingsvergunningen

Lasten en inkomsten uit leges bouwvergunningen

De gemeente gaat ervan uit dat er in 2014 10% minder omgevingsvergunningen met bouwactiviteit (2500) binnen zullen komen dan in 2013 (2900). De eerste vier maanden van 2013 laten zien dat de aanvragen licht blijven afnemen. De kosten moeten dus ook omlaag. De formatie zal met 5 fte

teruggebracht worden en er wordt minder uitgegeven aan externe adviezen van zowel de omgevingsdienst Haaglanden (milieu) als de Veiligheidsregio Haaglanden (brandweer). De bezuinigingen zullen geen effect hebben op de ambitie om de klantgerichtheid te verbeteren. De resultaten van de ingezette procesverbeteringen zullen in 2014 goed merkbaar zijn. Alle overbodige stappen zijn dan weggesneden en 80% van de aanvragen zal onder een versnelde procedure vallen.

Erfpacht

De gemeente Den Haag beheert circa 55.000 rechten van erfpacht. Beheeractiviteiten zijn de canoninning van ca. 27.000 rechten, de andere rechten zijn afgekocht. In het huidige economische klimaat wordt bij eerste uitgaven meer dan in het verleden gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot canonbetaling en minder direct afgekocht. Het beleid van heruitgifte van aflopende rechten wordt voortgezet, evenals het splitsingsbeleid voor particulieren en corporaties. De gemeente stimuleert het omzetten van afgekochte eeuwigdurende erfpachtrechten in vol eigendom.

Precariobelasting

Voor het hebben van voorwerpen onder, op of boven voor de openbare dienst bestemde gemeentegrond moet precario betaald worden. Het gaat dan bijvoorbeeld om steigers, containers, hekken en reclameborden. Elk jaar worden (reclame)objecten boven of op gemeentegrond gecontroleerd. Niet legaal geplaatste reclame wordt vervolgens aangepakt (verwijdering of gelegaliseerd). In 2014 gaan we op de huidige wijze door met deze taak.

Kernregistraties

In 2014 gaan we door met de wettelijk verplichte, geogelateerde basis- en kernregistraties voor de ontwikkeling en het beheer van de stad. We zijn bezig met de invoering van de basisregistratie grootschalige topografie. Geo-informatie wordt ook aan de burgers ter beschikking gesteld.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	301.326	173.927	158.212	141.257	141.257
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	301.326	173.927	158.212	141.257	141.257
Voorjaarsnota	3.925	46	46	46	46
Financiële ontwikkelingen	-	380-	380-	380-	380-
Nieuw beleid	29.299	37.642	500	6.600	6.600
Neutrale mutaties in/tussen programma's	74.374	66.964	30.520	18.410-	34.744-
Totaal lasten	408.923	278.199	188.899	129.113	112.779

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	245.096	152.270	148.858	143.176	143.176
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	245.096	152.270	148.858	143.176	143.176
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	21.000	6.300	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	90.501	61.890	26.744	23.078-	36.346-
Totaal baten	356.597	220.460	175.602	120.098	106.830

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
Reserve compensatie cs	3010	1.076	0	0	1.076
Res grondbedrijf gb	3020	51.591	0	8.300	43.291
Res sv	3350	4.219	0	3.850	369
Res isv	3351	0	0	0	0
BR VHV DHZW (programma 19)	3352	3.619	0	589	3.030
Res binnenstad	3409	1.072	0	1.072	0
Res schev haven	3417	1.993	0	1.548	445
Res vasts program	3418	0	0	0	0
Res sa binckhorst	3419	8.238	600	2.524	6.314
Res anticip wzh mpg	3428	9.629	100	0	9.729
BR Beroep en bezwaar	6306	765	0	765	0
Res. Vastgoedexploitatie	6315	16.812	0	2.738	14.074
Reserve Strategische aankopen Structuurvisie	6316	6.756	0	944	5.812
BR. The Hague World Form	6328	10.699	7.259	12.664	5.294
Reserve DSO centraal station	6338	1.733	0	733	1.000
BR ICT projecten	6353	359	0	0	359
BR Campus Den Haag	6358	51	0	51	0
BR Internationale Zone	6376	0	0	0	0
Reserve Universiteit Leiden Pr 19 821.0.01	6390	16.896	0	8.046	8.850
BR Haga pr 19 821.0.01	6391	1.328	0	1.328	0
BR Stedelijke Ontwikkeling (P19/810)	6396	0	0	0	0
BR Stedelijke Ontwikkeling (P19/821)	6397	16.867	48.810	25.818	39.859
BR Stedelijke Ontwikkeling (P19/830)	6398	1.500	7.185	7.185	1.500
BR Faciliteren en stimuleren private initiatieven Binckhorst	7302	1.669	0	1.669	0
		156.872	63.954	79.824	141.002

2.20 Programma Milieu en Duurzaamheid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Milieu & Duurzaamheid	Verbeteren van de kwaliteit van de leefomgeving en een duurzame stad	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>27.517</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>5.879</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>21.638 N</td></tr> </table>	Lasten	27.517	Baten	5.879	Saldo	21.638 N
Lasten	27.517							
Baten	5.879							
Saldo	21.638 N							
Programmaonderdelen	Wat gaan we daarvoor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x €1.000)?						
Bijdragen aan klimaatdoelen en duurzame energie	Een duurzame, klimaatneutrale stad in 2040; een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.069</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.069 N</td></tr> </table>	Lasten	3.069	Baten	0	Saldo	3.069 N
Lasten	3.069							
Baten	0							
Saldo	3.069 N							
Milieueducatie (excl. stadsboerderij) en Milieueducatie (CVO)	Vergroten kennis en geven van handelingsperspectief over natuur- en milieuthema's.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.861</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>381</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.480 N</td></tr> </table>	Lasten	3.861	Baten	381	Saldo	3.480 N
Lasten	3.861							
Baten	381							
Saldo	3.480 N							
Milieubeleid en milieubeheer	Duurzaam verbeteren van de kwaliteit van de woon- en werk- en leefomgeving.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>11.386</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>1.880</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>9.506 N</td></tr> </table>	Lasten	11.386	Baten	1.880	Saldo	9.506 N
Lasten	11.386							
Baten	1.880							
Saldo	9.506 N							
Bestrijden geluidshinder	Minder structurele geluidsoverlast door bedrijven en verkeer.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>2.782</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>831</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.951 N</td></tr> </table>	Lasten	2.782	Baten	831	Saldo	1.951 N
Lasten	2.782							
Baten	831							
Saldo	1.951 N							
Milieuvergunningen	Beschermen van het (leef)milieu tegen de effecten van het bedrijfsleven.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>166</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>166 N</td></tr> </table>	Lasten	166	Baten	0	Saldo	166 N
Lasten	166							
Baten	0							
Saldo	166 N							
Bodembescherming en bodemsanering	Saneren of beheersen van alle bodemverontreiniging met risico's.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>6.253</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>2.787</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.466 N</td></tr> </table>	Lasten	6.253	Baten	2.787	Saldo	3.466 N
Lasten	6.253							
Baten	2.787							
Saldo	3.466 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Den Haag wil de kwaliteit van de leefomgeving in stand houden waarbij het streven naar een duurzame stad centraal staat. De kwaliteit van de leefomgeving heeft immers een directe relatie met de gezondheid van mensen en de kwaliteit van de natuur. Voor de milieuthema's als lucht, geluid, bodem, externe veiligheid, vergunningverlening en handhaving wordt vastgesteld hoe Den Haag omgaat met deze wettelijke taken. Op het gebied van duurzaamheid heeft Den Haag geen wettelijke verplichting, maar heeft het college de ambitie om in 2040 een CO₂-neutrale gemeente te zijn. Voor dit beleid is de nota "Op weg naar een duurzaam Den Haag" (RIS165334) het kader. Duurzaamheid moet het uitgangspunt worden bij alle gemeentelijke werkzaamheden.

Topindicator		1990	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Uitstoot CO ₂ in kton	Behaald	2.947	3.038					
	Begroot		2.387	2.358	2.328	2.299	2.269	2.240
CO ₂ -reductie (%)	Behaald	0%	-3,1%					
	Begroot		19%	20%	21%	22%	23%	24%

Bron: DHV CO2-scanner

In 1990 werd 2947 kton CO₂ uitgestoten. Doel is 1% daling per jaar. De CO₂-uitstoot is in 2012 0,5% lager dan in 2011 (3.053 kton).

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Bijdragen aan klimaatdoelen & duurzame energie:

De ambitie is om in 2040 een klimaatneutrale stad te zijn, met een betrouwbare, duurzame en betaalbare energievoorziening. In 2013 is een studie uitgevoerd die inzicht biedt in wat er nodig is om een klimaatneutrale stad te worden. Duidelijk is dat een klimaatneutrale stad een enorme opgave is waarbij inzet vanuit het bedrijfsleven, andere overheden in de stad, kennisinstellingen in de regio, corporaties en burgers een belangrijke rol spelen en waarbij landelijke en Europese regelgeving onmisbaar is.

De gemeente zal naar maatregelen zoeken met een zo hoog mogelijk milieurendement per geïnvesteerde euro. Dat vraagt om het stimuleren en faciliteren van duurzame initiatieven met rendabele businesscases op verschillende schaalniveaus (van huishouden tot regio).

De accenten worden gelegd bij:

- Het uitbreiden van stadsverwarming. Samen met Eneco wordt gezocht naar haalbare businesscases voor uitbreiding van het warmtenet zoals in de internationale zone (waaronder het WFCC) en richting bedrijventerreinen. Tegelijkertijd wordt gezocht naar verduurzaming van de wijze waarop de warmte wordt opgewekt, bijvoorbeeld door het stoken van biomassa of door gebruik te maken van geothermie. Ook groen gas kan hieraan bijdragen.
- Energiezuiniger maken van bestaande woningen. Hierbij wordt de aandacht verlegd van bewustwording naar participatie. Door bewonerscollectieven te helpen bij het opstellen van projectplannen zal veel energiebesparing worden gerealiseerd per door de gemeente geïnvesteerde euro. Er is al een positieve ontwikkeling te zien in de vorm van bewonersinitiatieven en enthousiaste deelname aan subsidieregelingen. Samenwerking met woningcorporaties is nodig, omdat zij een groot deel van de Haagse woningen bezitten.
- Participatie bedrijven. Den Haag zal bedrijven uitdagen om hun rol te pakken, zodat de bedrijfsvoering daadwerkelijk duurzamer wordt. Vanuit de Wet Milieubeheer kan worden afgedwongen dat bedrijven verplicht worden om rendabele energiebesparingsinvesteringen te doen.

Verduurzaming van de bestaande woningvoorraad vormt een kans voor stad, huiseigenaren én de vele kleine bouwbedrijven in Den Haag. In 2014 is € 2 mln. beschikbaar gesteld om te komen tot bundeling, versnelling en verbreding in bestaande projecten, programma's en aanpak.

Subsidies op zonnestroom, gecombineerd met de prijsdaling van zonnepanelen, leidt tot steeds meer zonnepanelen in de stad. Uit de gegevens van de netbeheerder blijkt dat Den Haag koploper is als het gaat om lokale energieopwekking. Het begin van een schaa sprong is zichtbaar. Daarom blijft Den Haag zonnepanelen stimuleren. Het beschikbaar stellen van het gemeentelijke dak van de Caballero Fabriek is daarvan een goed voorbeeld.

De rol van de gemeente verandert van bewustwording naar het faciliteren van partijen die nu aan de slag willen, van prediken naar het optreden als ambassadeur van inwoners en bedrijven die duurzaam en van het trekken aan twijfelende partijen naar het stimuleren van welwillende partijen. Zoals het bedrijf CEVA-logistics dat een windturbine wil realiseren.

In 2013 heeft Duurzaam Den Haag haar deuren geopend aan de Brouwersgracht. Dit centrum heeft vier functies om de duurzaamheid in Den Haag te versnellen: etalage, podium, makelaar en ontzorgen. Alles rond een duurzaam Den Haag (fysiek en virtueel) komt in dit centrum samen. Bewoners en bedrijven kunnen hier terecht met alle vragen, suggesties en verzoeken over duurzaamheid.

Het aardwarmte project verkeert in zwaar weer. De medevennoten zijn uit de VOF gestapt. Omdat het aan draagvlak voor een doorstart met dezelfde partijen ontbreekt bleek een faillissement onvermijdelijk. De hoogte van de daarmee gemoeide kosten voor de gemeente zijn nog onbekend. Er is een voorziening getroffen van € 1,5 mln. De voorziening kan eveneens ingezet worden voor een doorstart. Inzet blijft rendabele exploitatie van de reeds aanwezige aardwarmtebron. In de energievisie zetten we in op warmtenetten die voor een groot deel met aardwarmte gevoed worden. Een voorwaarde voor een klimaatneutraal Den Haag in 2040.

Stadslandbouw

Op initiatief van de raad wordt gewerkt aan een Haagse Voedselstrategie. Naast de reguliere moestuinen zijn er in Den Haag tal van voedselinitiatieven in de stad op het snijvlak van lokaal, duurzaam, biologisch, gezond en sociaal. Ook is de gemeente hier, in samenwerking met partners, zelf mee aan de slag gegaan door een business challenge voor stadslandbouw te faciliteren. Nieuwe innovatieve ondernemers en het zoeken naar andere functies voor onze leegstaande kantoren komen hier samen.

Milieu-educatie (exclusief stadsboerderij).

Op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid biedt de gemeente lessen, projecten en natuurwerkweken voor scholen en volwassenen. Doel is dat Haagse burgers zich meer bewust zijn van hun (duurzaam) gedrag en daarnaar kunnen handelen. Ook voert de gemeente buitenschoolse projecten uit. Speerpunten in 2014 zijn voedsel en energie. Gewerkt wordt in het kader van de Haagse Educatieve Agenda (zie programma 6 Onderwijs).

Milieubeleid en milieubeheer.

In 2014 wordt extra aandacht gegeven aan het opzetten van een monitoringsysteem.

Actieplan Luchtkwaliteit

Het gemeentelijke programma om de luchtkwaliteit te verbeteren staat beschreven in het Actieplan Luchtkwaliteit, dat in 2012 is geactualiseerd. In 2014 wordt bezien of alle maatregelen uit het actieplan zicht geven op het bereiken van de doelstelling, het halen van de grenswaarden voor NO₂ in 2015. NO₂, stikstofdioxide, is een veroorzaker van zure regen. Naast maatregelen die overal de luchtkwaliteit verbeteren wordt in 2014 gefocust op die plekken in de stad met de hoogste concentraties NO₂. In de Koningstunnel wordt een proef uitgevoerd met titaandioxideverf. Bij de bouw van een scherm zullen de resultaten van de proef bepalen hoe hoog een te plaatsen scherm zal worden. Op de Neherkade wordt gestart met een reconstructie. Op de Raamweg speelt de stagnatie van het verkeer een rol. De stagnatie kan mogelijk verminderd worden met dynamisch verkeersmanagement, waardoor het verkeer beter doorstroomt. Het bijna-knelpunt op de Vaillantlaan kan met maatregelen beneden de grenswaarde worden gebracht. In de haven van Scheveningen kunnen in 2014 zeeschepen gebruik maken van walstroom. In 2014 loopt ook nog de nieuwe sloopregeling voor de meest vervuilende auto's. Ieder jaar wordt hierover gerapporteerd aan de gemeenteraad.

Externe Veiligheid

In het Haagse beleid externe veiligheid wordt in een vroeg stadium rekening gehouden met risico's in de stad. Het proces daarvoor is geborgd in het reguliere werkproces en in de gemeentelijke organisatie. Externe veiligheid heeft daarom de aandacht bij de vergunningverlening aan bedrijven en bij de ruimtelijke ontwikkeling. Indien nodig worden risicoanalyses uitgevoerd en vervolgens bezien of op locaties met verhoogd veiligheidsrisico maatregelen moeten worden genomen.

Haags Milieucentrum

Zoals het college in 2010 heeft besloten wordt de subsidie aan het Haags Milieucentrum (HMC) met ingang van 2014 beëindigd. De subsidie aan het HMC bestond uit twee bedragen: een basissubsidie en een projectsubsidie. De basissubsidie wordt toegevoegd aan het budget van het Duurzaam Den Haag en de projectsubsidie komt beschikbaar voor de subsidieregeling duurzaamheid van waaruit organisaties, ondernemers en bewoners voor initiatieven op het gebied van duurzaamheid een beroep kunnen doen. Deze subsidie staat ook open voor het HMC.

Bestrijding geluidshinder:

Eind 2013 verschijnt een nieuw Actieplan Omgevingslawaaï. Het actieplan is gebaseerd op de geluidskarten die in 2012 zijn opgesteld en sluiten aan bij de programma's voor onder andere stedelijke ontwikkeling en wegonderhoud.

Milieuvergunningen

Sinds 1 april 2013 is Omgevingsdienst Haaglanden volledig operationeel. De gemeente blijft het bevoegd gezag en verantwoordelijk voor de beleidsvorming. Bij de uitvoering toetst de Omgevingsdienst aan de landelijke regelgeving en de gemeentelijke beleidsruimte. In de Omgevingsdienst zijn de gemeentelijke en provinciale uitvoeringstaken op het gebied van milieu samengebracht. De Omgevingsdienst verleent vergunningen voor een aantal wetten (Wabo/milieu, Bodembescherming, Geluidhinder en Luchtkwaliteit), en houdt toezicht op de naleving van de milieu-eisen en de wet Bodembescherming. De Omgevingsdienst behandelt ook de meldingen van milieuoverlast veroorzaakt door bedrijven.

Jaarlijks voert de Omgevingsdienst circa 1.500 milieucontroles uit, op onder andere bedrijventerreinen, vuurwerkbedrijven, horecageluid Scheveningen, grondstromen en energiebesparing. Wanneer uit controles blijkt dat niet voldaan wordt aan de regelgeving, dan wordt er handhavend opgetreden.

Bodembescherming en bodemsanering:

Leidend in het Haagse bodembeleid is het 'Convenant bodemontwikkelingsbeleid en aanpak spoedlocaties' tussen het Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen uit 2009. Op 1 juli 2013 is de inventarisatie van alle spoedlocaties (gevallen van ernstige bodemverontreiniging met gezondheidsrisico's, ecologische risico's en risico's voor verspreiding via het grondwater) afgerond. Alle spoedeisende gevallen van bodemverontreiniging moeten uiterlijk 1 juli 2015 zijn gesaneerd of, in afwachting van sanering, worden beheerst door tijdelijke maatregelen ter voorkoming van risico's. Op termijn wordt het bodemsaneringsbeleid omgevormd tot een beleid voor bodembeheer en duurzame inrichting van de ondergrond.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	29.615	23.068	13.806	13.654	13.654
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	29.615	23.068	13.806	13.654	13.654
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	8.356	4.449	4.521	225-	225-
Totaal lasten	37.971	27.517	18.327	13.429	13.429

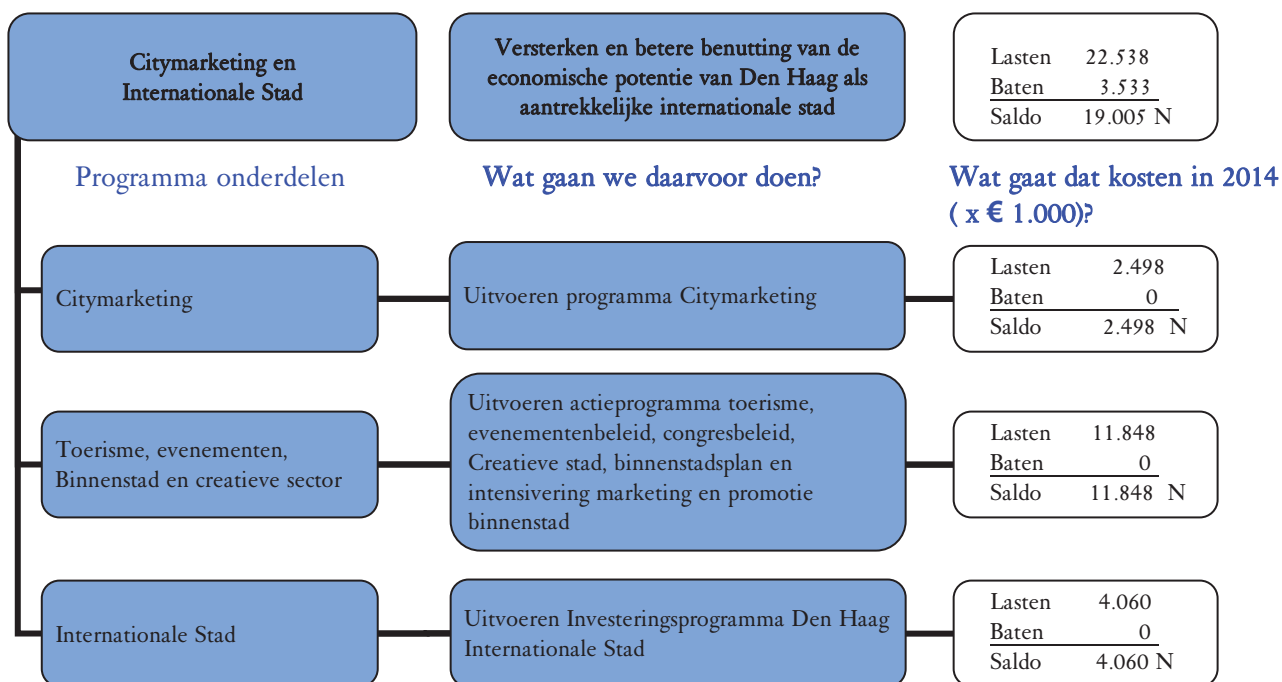
<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	10.413	5.470	266	266	266
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	10.413	5.470	266	266	266
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	4.262	409	4.976	78	78
Totaal baten	14.675	5.879	5.242	344	344

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve Omgevingsdienst Haaglanden	3246	0	0	0	0
Reserve Geluid	3247	831	0	831	0
Reserve Vulpunten voor aardgas en NaturalHy	3268	0	0	0	0
Reserve Bodem	3274	5.634	0	2.804	2.830
Reserve SLOK	3283	0	0	0	0
Reserve luchtkwaliteit	3294	3.967	0	1.900	2.067
		10.432	0	5.535	4.897

2.21 Programma City Marketing en Internationale Stad

Coördinerend portefeuillehouder: Marjolein de Jong, Jozias van Aartsen

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Het doel van een actief citymarketingbeleid is aantrekken en binden van bewoners, bezoekers, bedrijven, studenten en internationale organisaties aan de stad, een economische spin-off waar elke Hagenaar van profiteert en het vergroten van de stadstrots.

Den Haag profileert zich sterk als internationale stad van Vrede en Recht. Dit thema wordt door het rijk in toenemende mate als Nederlands exportproduct gezien.

Versterken van de stad als vestigingsplaats voor internationale organisaties, kennisinstellingen, ambassades, internationale scholen en niet-gouvernementele organisaties zijn daarbij speerpunten. Met gerichte investeringen worden voor stad en regio de effecten op de werkgelegenheid, verdien capaciteit en internationale impact steeds zichtbaarder.

Topindicator	Nulmeting 2007	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Aantal instellingen in het cluster vrede en recht	71	91	95	99	103	107	110
<i>Bron: Jaarplan BSD/Internationaal</i>							
<i>Peildatum/periode</i>	31 december						
<i>Definitie begrip</i>	Niet-gouvernementele organisaties op het terrein van vrede, recht, veiligheid en mensenrechten.						

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Citymarketing

De Citymarketingvisie 2011-2015 vormt de basis voor alle activiteiten. Startpunt hierin is de positionering 'Den Haag als Internationale Stad van Vrede en Recht' met een vijfsterrenkwaliteit van leven in de stad.

Citymarketing is erop gericht die positionering van Den Haag veilig te stellen, uit te bouwen en uit te dragen. Dit alles om vijf doelgroepen naar de stad te trekken en daar te houden (bewoners, bezoekers, internationale bedrijven, internationale instellingen en studenten).

In de benadering van de vijf doelgroepen zal de gemeente samen werken met de (private) partijen die er ook belang bij hebben om de vijf eerder genoemde doelgroepen aan te trekken en te behouden voor de stad. Voorbeelden zijn de onderwijsinstellingen in de stad (voor de studenten), projectontwikkelaars, beleggers en makelaars (voor de bewoners en internationale bedrijven) en horeca- en vrijetijdsondernemers (voor de bezoekers). De samenwerking krijgt vorm door de ontwikkeling van gezamenlijke marketingactiviteiten. Citymarketing richt zich ook op het gebruiken van bijzondere gebeurtenissen en evenementen in de stad. De komende jaren zullen de viering van 200 jaar Koninkrijk der Nederlanden (november 2013 - oktober 2015) en het WK Hockey (2014) belangrijk zijn. Voor 200 jaar Koninkrijk trekt het college in 2014 € 0,4 mln. extra uit met oog op het succesvol naspelen van de landing op Scheveningen en de viering van 200 jaar Grondwet.

Het uiteindelijke doel van Citymarketing is een maximale economische spin-off waar elke Hagenaar van profiteert. Dit wordt gemeten aan de hand van concrete doelstellingen die in de Citymarketingvisie zijn bepaald. Periodiek wordt over de voortgang gerapporteerd aan de raad (laatstelijk in Commissie brief van 11 maart 2013 Voortgangsrapportage Citymarketingvisie 2011-2015 - RIS 256807) Voor de uitvoering van de Citymarketingvisie is in 2014 incidenteel € 1,2 mln. beschikbaar en in 2015 incidenteel € 1,95 mln.

Internationale Stad

Internationale Organisaties & Evenementen

De bestending en de uitbouw van het aantal internationale gouvernementele organisaties en ambassades (voor zover mogelijk) en de niet-gouvernementele organisaties (NGO's) en kennisinstellingen op het gebied van vrede en recht vereisen continue aandacht. Acquisitie en relatiebeheer zijn daarbij kernbegrippen. Het aantrekken van internationale organisaties en ook het vasthouden is geen eenvoudige opgave. Den Haag heeft vanuit haar historie een goede startpositie, maar de concurrentie is hevig en de economische crisis is voelbaar. Dit laatste geldt vooral voor NGO's. Om onze slachtkracht te verhogen zal de samenwerking met de Rijksoverheid geïntensiveerd worden.

Het rijk en de gemeente werken samen bij de acquisitie van organisaties voor vrede en recht. In de begroting 2014-2017 is € 2 mln. extra beschikbaar voor het meerjarig investeringsprogramma Den Haag internationale stad en € 1 mln. voor het Wervingsfonds. Dit is nodig om de stad verder te versterken qua werkgelegenheid en het internationaal profiel en zo in de komende jaren internationale kansen te verzilveren voor de stad.

Streven is ook om een selectief aantal beeldbepalende evenementen op het gebied van vrede en recht naar Den Haag te halen. In 2014 wordt hier een bijdrage aan geleverd door de komst van de internationale top Nuclear Security Summit. Deze top is een drieluik op initiatief van president Obama. Gedurende 2 dagen maken de 58 meest vooraanstaande wereldleiders afspraken over het voorkomen van nucleair terrorisme. Een dergelijk thema past als gegoten bij het profiel van Den Haag: het versterkt

het merk van Vrede en Recht en Veiligheid en is een natuurlijk vervolg op de viering van 100 jaar Vredespaleis. Den Haag draagt door de NSS bij aan een veiligere wereld. Eveneens vindt in 2014 de ASIS-conference Europe voor internationale security professionals in Den Haag plaats.

Kennis-infrastructuur

De komende jaren gaan we verder met het meerjarig investeringsprogramma Den Haag Internationale Stad. Dit programma bestaat uit kennisinvesteringen, investeringen in activiteiten/ gastvrijheid en fysieke investeringen. Kennisinvesteringen vormen het 'hart' van het programma en worden langs drie lijnen uitgebouwd:

- Versterken van het Haagse academische speerpunt via een impuls voor een aantal Haagse leerstoelen, die worden gekoppeld aan de Centres of Excellence die de drie universiteiten (Leiden, Delft, Rotterdam) in zogeheten LDE-verband ontwikkelen. Haagse thema's international governance, (cyber) security en sustainability worden hiermee versterkt.
- The Hague Institute for Global Justice (THIGJ) van een exploitatiebasis helpen voorzien door samen met het THIGJ en andere (inter)nationale organisaties Europese aanvragen te ontwikkelen voor Haags onderzoek en capaciteit op te bouwen gericht op conflictpreventie onder de noemer "The Hague Approach", rule of law en global governance.
- In het verlengde van de lopende en voltooide Pieken in de Delta-projecten op het gebied van veiligheid, verdere impulsen geven aan innovatieprojecten door het voorbereiden van aanvragen in het kader van het Europese R&D- en innovatieprogramma Horizon 2020. Een stevige 'multiplier' is hierbij gegarandeerd. De projecten worden uitgevoerd onder de vlag van The Hague Security Delta. Inhoudelijke Haagse speerpunten hierbij: cyber security, CBRNe, vitale infrastructuur, nationale veiligheid, forensics, border security, urban security Nederlands graag. Ook worden cross-over projecten ontwikkeld waarbij veiligheidskennis en juridische kennis worden gecombineerd.

Investeringsactiviteiten / gastvrijheid: bevorderen van een selectief aantal beeldbepalende evenementen op het gebied van vrede, recht en veiligheid. In 2014 willen we bereiken dat in Den Haag een succesvolle internationale top Nuclear Security Summit en internationale conferenties zoals de ASIS Europe voor internationale security professionals worden gehouden. Fysieke investeringen: in Den Haag komen een aantal nevenvestigingen van de universiteit Leiden.

Vestigingsklimaat

Een gunstig vestigingsklimaat is hiervoor nodig. Zo'n klimaat is vaak het gevolg van jarenlange gerichte investeringen. Pas dan wordt het aantrekkelijk voor externe partijen om te komen tot nieuwe investeringen die de stedelijke verdien capaciteit en de werkgelegenheidsstructuur hier versterken.

De gemeente Den Haag wil de internationale gemeenschap van expats beter informeren in het The Hague International Centre (THIC). Naast de gemeente Delft zullen ook andere buurgemeenten meedoen.

Internationale belangenbehartiging

Europese wet- en regelgeving heeft invloed op lokaal bestuur. Deze ontwikkelingen worden gevolgd en daar waar nodig wordt gelobbyd. Hiertoe is een Haagse EU-agenda opgesteld met zes prioriteiten. De wethouder SWE is namens de gemeente lid van het Comité van de Regio's en het dagelijks bestuur van Eurocities. Deze netwerken worden ingezet om specifiek Haagse Europese doelen te bereiken. Er is overleg met andere VN-steden (Genève en Wenen) over mogelijke samenwerking.

Draagvlak in de stad

Met het programma de Haagse Brug worden Hagenaars en expats gemobiliseerd om met elkaar in contact te komen, elkaar te informeren over Den Haag Internationale stad van vrede en recht en stadstrots te bevorderen. Ook de jaarlijkse Haagse Internationale Dag is een vast onderdeel van de Haagse Brug.

Internationale professionaliteit

In de komende periode ligt de nadruk op meer inzet, samenwerking en synergie in de gemeentelijke aanpak van internationale zaken.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	14.884	15.069	13.268	11.318	11.318
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	14.884	15.069	13.268	11.318	11.318
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	4.255	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	7.655	3.213	1.408	1.322	282
Totaal lasten	22.540	22.538	14.676	12.640	11.600

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	1.527	1.430	590	590	590
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	1.527	1.430	590	590	590
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	5.660	2.103	950	1.040	-
Totaal baten	7.187	3.533	1.540	1.630	590

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
BR Wervingsfonds 3273	3029	1.454	1.590	590	2.454
BR Citymarketing	6351	673	0	673	0
BR Institute of Global Justice	6400	0	0	0	0
BR Co-financiering Kansen voor West Evenementen	7300	1.040	0	0	1.040
BR Congressen	7308	0	370	70	300
BR Stedelijke Ontwikkeling (P21/310.4)	7310	0	2.200	2.200	0
		3.167	4.160	3.533	3.794

2.22 Programma Financiën

Coördinerend portefeuillehouder: Boudewijn Revis

Financiën	Huishoudboekje op orde							
		<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>213.522</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>1.234.178</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>1.020.656 V</td></tr> </table>	Lasten	213.522	Baten	1.234.178	Saldo	1.020.656 V
Lasten	213.522							
Baten	1.234.178							
Saldo	1.020.656 V							
Programma onderdelen	Wat gaan we daar voor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?						
Algemene uitkering gemeentefonds	Inkomsten van het Rijk die de gemeente vrij en naar eigen inzicht mag besteden	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>857.233</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>857.233 V</td></tr> </table>	Lasten	0	Baten	857.233	Saldo	857.233 V
Lasten	0							
Baten	857.233							
Saldo	857.233 V							
Geldleningen (lang en kort) en activa financiering	Financiering mogelijk maken tegen minimale kosten en risico's	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>58.044</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>123.882</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>65.838 V</td></tr> </table>	Lasten	58.044	Baten	123.882	Saldo	65.838 V
Lasten	58.044							
Baten	123.882							
Saldo	65.838 V							
Beleggingen en nutsbedrijven	Het bezit van aandelen in deelnemingen levert dividend op voor de gemeente	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.467</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>22.784</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>19.317 V</td></tr> </table>	Lasten	3.467	Baten	22.784	Saldo	19.317 V
Lasten	3.467							
Baten	22.784							
Saldo	19.317 V							
OZB (eigenaren en gebruikers)	Uitvoering van de wet en inning van OZB	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>73.085</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>73.085 V</td></tr> </table>	Lasten	0	Baten	73.085	Saldo	73.085 V
Lasten	0							
Baten	73.085							
Saldo	73.085 V							
Overige belastingen: honden, toeristen, precario, Wet WOZ, heffing en invordering en overig	Heffen van de belastingen	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>1.7851</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>24.318</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>6.467 V</td></tr> </table>	Lasten	1.7851	Baten	24.318	Saldo	6.467 V
Lasten	1.7851							
Baten	24.318							
Saldo	6.467 V							
Onderlinge leveringen (DPZ)	Heffen en invordering van diverse leges	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>133.591</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>132.875</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>716 N</td></tr> </table>	Lasten	133.591	Baten	132.875	Saldo	716 N
Lasten	133.591							
Baten	132.875							
Saldo	716 N							
Compensatieregeling startende ondernemers	De gemeente Den Haag heeft een compensatieregeling OZB voor startende ondernemers.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>450</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>450 V</td></tr> </table>	Lasten	450	Baten	0	Saldo	450 V
Lasten	450							
Baten	0							
Saldo	450 V							
Kwijtscheldingen belastingen	Burgers kunnen in aanmerking komen voor kwijtschelding van gemeentelijke belastingen. Het gaat dan de OZB en hondenbelasting.	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>120</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>120 N</td></tr> </table>	Lasten	120	Baten	0	Saldo	120 N
Lasten	120							
Baten	0							
Saldo	120 N							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Ook de begroting 2014-2017 is meerjarig sluitend. De voorjaarsnota 2013 sloot met een structureel nadeel van € 7 mln. Door onderbestedingen in de begroting en afboeken van investeringen met maatschappelijk nut, speelt de gemeente middelen vrij. De gemeente houdt meerjarig de baten en lasten in evenwicht zonder aanvullend te hoeven bezuinigen. Ondanks de economische situatie blijft Den Haag streven naar een top drie positie van grote gemeenten met de laagste woonlasten.

Topindicator	Nulmeting 2009	Realisatie 2012	2013	2014	2015	2016	2017
Positie op de ranglijst van gemeentelijke woonlasten van de grote gemeenten <i>Bron: Coelo</i>	5	2	3	3	3	3	3

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Gemeentefonds

Alle gemeenten ontvangen van het Rijk een uitkering uit het gemeentefonds. De gemeenten mogen deze vrij besteden; het Rijk kan geen bestedingsvoorschriften of afrekenmechanismen opleggen. De baten registreert de gemeente in dit programma, de lasten op de diverse beleidsprogramma's. De ontwikkeling van het Haagse gemeentefonds wordt bepaald door de ontwikkeling van het fonds voor alle gemeenten samen en door het aandeel van de gemeente Den Haag. Het landelijke gemeentefonds groeit en krimpt mee met de rijksuitgaven; ook legt het Rijk extra bezuinigingen op voor onder andere behoud van het btw-compensatiefonds. Den Haag neemt haar eigen verantwoordelijkheid bij de raming van het gemeentefonds en wijkt af van de circulaire die het rijk daarover stuurt. In navolging van Den Haag doen inmiddels veel gemeenten dat. We veronderstellen in 2014 1¼% algemene groei. Het Haagse aandeel van het gemeentefonds neemt ook toe doordat Den Haag sneller groeit dan landelijk. In 2014 leidt dat tot ¼% extra gemeentefonds. We verwachten voor 2014 € 857 mln. gemeentefonds. Hierin zijn ook de taakwijzigingen uit de meicirculaire 2013 verwerkt. Taakwijzigingen die in de septembercirculaire 2013 staan, verwerken we in het Halfjaarbericht 2014 en/of de Programmabegroting 2015-2018.

Geldleningen (lang en kort)

Kortlopende financiering

In de paragraaf financiering is een uitgebreide toelichting over de kortlopende en langlopende financiering opgenomen. De Centrale Treasury (CTR) beheert het dagelijkse saldo van alle gemeentelijke geldstromen, de gemeentelijke bankrekeningen en de doorbetaling van de rijkssubsidies aan gemeentelijke diensten. Alle gemeentelijke diensten hebben een rekening-courantverhouding met de CTR. De CTR voorziet in de financieringsbehoefte van de diensten die ontstaat uit het saldo van de lopende uitgaven en inkomsten en de financiering van kortlopende activa (o.a. vorderingen en investeringen).

Langlopende financiering

Voor de meeste gemeentelijke activa wordt bij het verstrekken van leningen gebruik gemaakt van het omslagsysteem. Dit houdt in dat jaarlijks aan iedere dienst een lening wordt verstrekt met een omvang die gelijk is aan de stand van de materiele vaste activa ultimo vorig verslagjaar. De diensten betalen hierover een gemiddelde rente, de omslagrente. Deze omslagrente wordt aan het begin van elk jaar opnieuw vastgesteld voor het komende begrotingsjaar. Voor het begrotingsjaar 2014 is de omslagrente

opnieuw vastgesteld op 4%. Naast omslagrenteleningen worden aan de diensten ook zogenaamde maatleningen verstrekt. Een maatlening is een specifieke lening voor een bepaalde investering. De looptijd en het aflossingsschema van een maatlening zijn afgestemd op de afschrijvingsduur en het afschrijvingsschema van de desbetreffende activa. Het rentepercentage is gebaseerd op de kapitaalmarkt op het moment van aangaan van de betreffende lening.

Beleggingen en nutsbedrijven

De gemeente bezit aandelen van een aantal deelnemingen. Hiermee behartigt de gemeente het publieke belang. In de paragraaf verbonden partijen is een uitgebreide toelichting opgenomen per instelling. In programma Financiën ramen we het te ontvangen dividend.

OZB

In het coalitieakkoord is afgesproken de tarieven voor de OZB op woningen structureel met 10% te laten dalen. Deze tariefdaling is in stappen gerealiseerd. In 2014 is de gehele OZB verlaging van 10% gerealiseerd. De opbrengst van de OZB stijgt alleen door groei van de stad.

Bij de begroting 2013 hebben wij de voordelen op de OZB-opbrengsten als gevolg van de groei van de stad structureel in de begroting opgenomen. De OZB-opbrengst stijgt hierdoor jaarlijks telkens iets omdat meer mensen OZB gaan betalen. De groei van de stad blijft binnen deze kaders van de huidige meerjarenbegroting, waardoor er geen meeropbrengsten zijn te verwachten bovenop de in de begroting opgenomen bedragen.

Het gebruikersdeel van de OZB voor niet-woningen wordt in 2014 éénmalig verlaagd met een derde. Door het gebruikersdeel te verlagen, zorgen we ervoor dat de lastenverlichting neerslaat bij de ondernemers zelf. De kosten van hun bedrijfsvoering gaan omlaag.

Overige belastingen

Afvalstoffenheffing

De voorziening afvalstoffenheffing is al enige jaren te hoog. Ook na het toerekenen van kosten voor onder andere de ondergrondse afvalcontainers, blijft het niveau te hoog. Om de voorziening terug te brengen, worden de tarieven van de afvalstoffenheffing in 2014 verlaagd met 1% en in 2015 en 2016 niet geïndexeerd.

Hondenbelasting

Het college heeft bij het nieuwe coalitieakkoord ingezet op een verscherpte controle. Met ingang van 2011 zijn de hondenopbrengsten als gevolg hiervan hoger omdat meer bewoners hondenbelasting betalen. Dit effect is structureel. Met ingang van 2013 wordt de raming van de opbrengst hondenbelasting (structureel) verhoogd met € 0,1 miljoen.

Precariobelasting

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is van plan de precariobelasting op ondergrondse leidingen af te schaffen. Over het concept wetsvoorstel heeft de Raad van State in september 2012 advies uitgebracht. Naar aanleiding van dit advies heeft de minister besloten meer tijd te nemen om te studeren op reële alternatieven. Om deze reden is het wetsvoorstel nog niet naar de Tweede Kamer gestuurd. Ook is dus nog niet duidelijk of en welke compensatie gemeenten ontvangen.

Hogere dwanginvorderingsopbrengsten

De gemeente voert een strikt handhavingsbeleid. Evenals in 2012 zijn de verkorting van de reguliere betaaltermijn van de woonlastenaanslag (OZB, rioolheffing en afvalstoffenheffing) en de dwanginvorderingsmaatregelen (aanmaningen, dwangbevelen en dergelijke) eerder in het jaar ingezet.

Tevens zijn er meer invorderingsacties uitgevoerd. Deze acties leiden tot een structureel voordeel vanaf 2013 van € 0,5 mln.

Overige belastingactiviteiten

De gemeente taxeert onroerende zaken, behandelt beroeps- en bezwaarschiften van burgers en verstrekt informatie. Verder int de gemeente baten van parkeren, afvalstoffen, omgevingsvergunningen en dergelijke. Omdat gemeentelijke heffingen maximaal kostendekkend zijn, staan tegenover deze baten ook producten en diensten op de desbetreffende beleidsprogramma's.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	217.705	230.718	244.815	260.121	260.121
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	217.705	230.718	244.815	260.121	260.121
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	43	6.207-	7.657-	9.407-	9.407-
Nieuw beleid	3.600	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	5.309-	10.989-	11.005-	12.520-	5.447-
Totaal lasten	216.039	213.522	226.153	238.194	245.267

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	1.229.905	1.200.120	1.178.593	1.168.289	1.168.289
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	1.229.905	1.200.120	1.178.593	1.168.289	1.168.289
Voorjaarsnota	107.900	29.500	6.400	6.400	22.400
Financiële ontwikkelingen	27.165	600	4.100	4.100	4.100
Nieuw beleid	-	7.200-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	97-	11.157	15.043-	13.518-	21.412-
Totaal baten	1.364.873	1.234.178	1.174.050	1.165.270	1.173.377

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Algemene reserve gdh	3000	124.459	0	0	124.459
Reserve compensatie cs	3010	794	0	0	794
Reserve Financiering	3450	20.000	0	0	20.000
BR Openbaar Vervoer HTM	3452	225	0	0	225
BR Deelneming Haagse Hitte	3471	22	0	0	22
Reserve Activa-financiering	3473	101.825	0	10.079	91.746
BR Activa-financiering Ambu Waldorpstraat	3476	4.320	0	120	4.200
BR Activa-financiering Archeologie	3478	338	0	28	310
BR Voorfinancieringsrente Sportcampus Zuiderpark	3479	4.500	0	0	4.500
BR Activa-financiering parkeergarage Nieuwersluisstraat	3480	2.840	0	568	2.272
BR Activa-financiering Sportcampus Zuiderpark	3483	3.600	0	0	3.600
Bestemmingsreserve OZB	3574	727	0	0	727
		263.650	0	10.795	252.855

2.23 Programma Overige beleidsvoornemens

Coördinerend portefeuillehouder: Boudewijn Revis

Overige beleidsvoornemens	Structurele beleidsintensiveringen zonder kaderbesluit van de raad							
		<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>107.115</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>173.971</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>66.856 V</td></tr> </table>	Lasten	107.115	Baten	173.971	Saldo	66.856 V
Lasten	107.115							
Baten	173.971							
Saldo	66.856 V							
Programma onderdelen	Wat gaan we daar voor doen?	Wat gaat dat kosten in 2014 (x € 1.000)?						
Overige beleidsvoornemens	Structurele intensiveringen vanaf €1,25 mln. parkeren totdat de raad over de inzet heeft besloten	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>0</td></tr> </table>	Lasten	0	Baten	0	Saldo	0
Lasten	0							
Baten	0							
Saldo	0							
Post onvoorzien	Budget beschikbaar houden voor onvoorziene knelpunten	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>3.778</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>0</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>3.778 N</td></tr> </table>	Lasten	3.778	Baten	0	Saldo	3.778 N
Lasten	3.778							
Baten	0							
Saldo	3.778 N							
Trend en overig onverdeeld	Onder andere bekostiging loon en prijscompensatie	<table border="1"> <tr><td>Lasten</td><td>103.337</td></tr> <tr><td>Baten</td><td>173.971</td></tr> <tr><td>Saldo</td><td>70.634 V</td></tr> </table>	Lasten	103.337	Baten	173.971	Saldo	70.634 V
Lasten	103.337							
Baten	173.971							
Saldo	70.634 V							

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

Op het programma Overige beleidsvoornemens zijn structurele beleidsintensiveringen vanaf € 1,25 mln. waaraan het college een bestemming heeft gegeven, maar die nog met kadernota's aan de raad worden voorgelegd.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Post onvoorzien

Gemeenten zijn volgens de gemeentewet verplicht om in de begroting een post onvoorziene uitgaven op te nemen. Bij onvoorzien gaat het om onverwachte uitgaven of tegenvallers in het betreffende begrotingsjaar. Onvoorzien moet een soepele uitvoering van de begroting vergemakkelijken. Het zorgt zodoende voor een beetje flexibiliteit. De post onvoorzien was tot op heden € 4,8 mln. Bij deze begroting is € 1 mln. daarvan ingezet als financiële ruimte. In de paragraaf weerstandsvermogen wordt toegelicht hoe we tot de hernieuwde berekening van de post onvoorzien zijn gekomen.

Trend en overig onverdeeld

Loon- en prijscompensatie 2013

In de begroting 2014 is rekening gehouden met een loon- en prijsontwikkeling van respectievelijk 2,25% en 2%. Deze percentages zijn afkomstig uit de Macro Economische Verkenning (MEV) 2013 van het Centraal Planbureau. Bij de opbouw van de programmabegroting 2015-2018 vindt nacalculatie plaats van 2014 op basis van de dan meest recente MEV en/of de dan geldende CAO.

Reserve Te verdelen middelen 2014-2017

Bij de begroting worden middelen herverdeeld tussen programma's en tussen jaren. Voor dat laatste is een reserve nodig. Soortgelijke reserves zijn gemaakt bij de vorige begrotingen. Aan de naam van de reserve is te zien bij welke begroting hij hoort.

Aanpak onderbesteding Investerings

De gemeente investeert elk jaar aanzienlijke bedragen in (school)gebouwen, infrastructuur en andere activa. Uit de jaarrekeningen over de afgelopen jaren blijkt dat het daadwerkelijk geïnvesteerde bedrag elk jaar lager uitvalt dan de bij de begroting voorgenomen investeringsbedrag. Dit noemen we onderbesteding. De oorzaken hiervoor zijn divers: van planningsoptimisme tot subsidieontvangsten waar geen rekening mee werd gehouden. Om beter op het investeringsplan te kunnen sturen is in 2012 is het Meerjaren Investeringsplan (MIP) gecentraliseerd. Hiermee willen we de financiële onderuitputting verkleinen of voorkomen. Het effect van dit nieuwe beleid moet in de jaarrekening 2013 zichtbaar worden. Naar aanleiding van de jaarrekening 2012 heeft de Rekeningencommissie aangedrongen op verdere maatregelen ter voorkoming van onderuitputting. Mede naar aanleiding van de discussie in de Rekeningencommissie is het meerjarig verloop van de kapitaallasten die uit het MIP voortvloeien nader geanalyseerd. De kapitaallasten uit het MIP beslaan een periode van 40 jaar. Zoveel jaar vooruitkijken in combinatie met de grote bedragen die het investeringsplan omgaan, maakt een analyse complex. We willen een gezonde balans houden tussen het voorkomen van onderbesteding en het beperken van het risico in de (verre) toekomst te weinig geld hebben om noodzakelijke vervangingsinvesteringen te kunnen doen. Uit onze analyse blijkt dat bovenop de € 2,95 mln. die vorig jaar is ingezet, met ingang van 2014 nog eens € 2,25 mln. uit het MIP ten gunste van het budgettaire kader kan worden ingezet. Inhoudelijk verandert hierbij niets aan de investeringsprojecten zelf; die worden onverkort uitgevoerd. Op basis van praktijkervaring met de nieuwe werkwijze zal de komende jaren moeten blijken of de aanpak werkt en welke aanvullende maatregelen mogelijk of nodig zijn.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	86.401	66.497	70.843	68.685	68.685
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	86.401	66.497	70.843	68.685	68.685
Voorjaarsnota	2.200	10.700-	10.200-	13.300	36.800
Financiële ontwikkelingen	95.674	62.334	40.487	19.112	14.788
Nieuw beleid	1.453	17.200	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	26.575	28.216-	12.598-	3.408-	30.264-
Totaal lasten	212.302	107.115	88.532	97.689	90.008

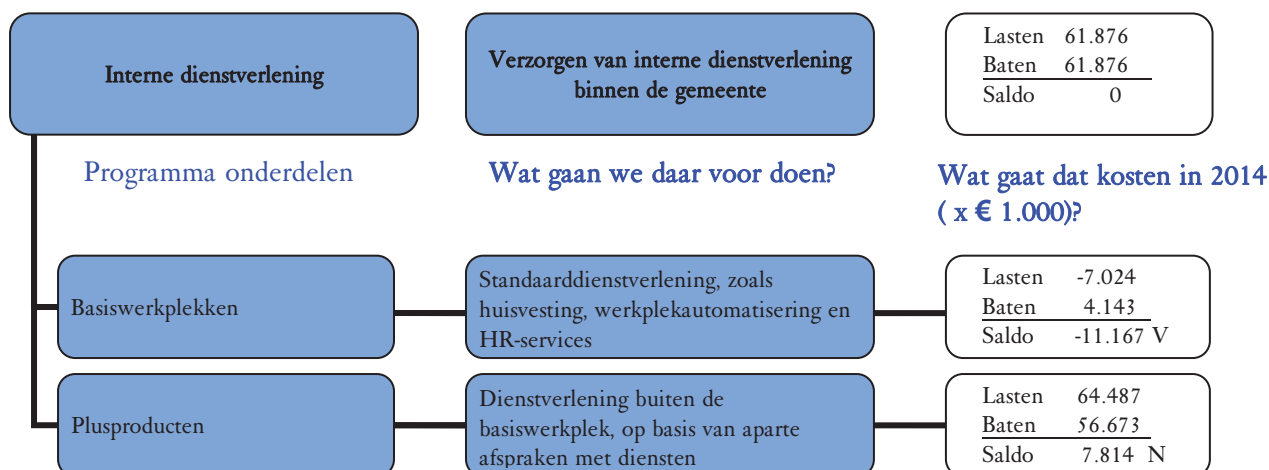
<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	123.896	38.686	22.786	18.705	18.705
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	123.896	38.686	22.786	18.705	18.705
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	55.998	120.308	21.095	20.323	20.323
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	21.580	14.977	25.026	21.966	4.697
Totaal baten	201.474	173.971	68.907	60.994	43.725

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Ontrekkingen	Eindsaldo
BR Grote Projecten	3456	141.522	3.010	12.933	131.599
BR Co-financiering	3461	18.864	0	8.464	10.400
BR Krachtwijken	3463	4.977	0	4.798	179
BR Den Haag Internationale Stad	3469	7.979	2.000	918	9.061
BR Te verdelen middelen begroting 2012 - 2015	3470	3.770	750	914	3.606
Reserve Te verdelen middelen begroting 2011 - 2014	3474	3.318	0	3.168	150
BR Friciekosten Bezuinigingstaakstelling 2011 -2014	3475	25.110	0	8.000	17.110
BR Te verdelen middelen begroting 2013 - 2016	3481	28.060	1.135	8.859	20.336
BR Te verdelen middelen begroting 2014 - 2017	3482	77.237	84.866	125.918	36.185
		310.837	91.761	173.972	228.626

2.24 Programma Interne dienstverlening

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Beoogd maatschappelijk effect: Wat willen we bereiken?

De dienstverlening is onderverdeeld in basiswerkplekken en plusproducten.

Gemeentelijk bijdrage: Wat gaan we daarvoor doen?

Basiswerkplekken

Dienstverlening aan de gemeentelijke diensten vindt plaats op basis van een interne klant-leverancier relatie. Het niveau van dienstverlening is vastgelegd in een dienstverleningsovereenkomst met een bijbehorend werkplektarief. Dit werkplektarief heet het 'basiswerkplekpakket'. Hierin zijn zo veel mogelijk kosten opgenomen van een kantoorwerkplek, namelijk voor huisvesting, werkplekautomatisering, HR-services, koffie, printservice, klein druk- en printwerk, het gebruik van vergaderzalen en het bedrijfsmaatschappelijk werk. Het uitgangspunt is dat het basispakket zo groot mogelijk moet zijn. Daarom zal dit pakket de komende jaren steeds verder uitgebreid worden. Shared Services organisaties, zoals voor de basiswerkplekken, zijn over het algemeen het meest kosteneffectief als ze voor 80% standaarddienstverlening leveren.

Plusproducten

Voor aanvullingen op het basispakket (de plusproducten) worden aparte interne afspraken gemaakt met de dienst en ook rechtstreeks verrekend met de afnemende diensten. Hierbij kan gedacht worden aan huisvestingskosten niet-collectieve panden en partycatering.

Strategisch huisvestingsplan

De gemeente wil besparen op de ambtelijke huisvesting. De ambtelijke huisvesting wordt gebundeld in enkele panden. Door de voorgenomen afslanking van het gemeentelijk apparaat zal dit versneld worden. De vrijkomende panden, met name de huurpanden, worden zo snel mogelijk afgestoten. In 2012 is hiermee begonnen, in 2013 worden veel ambtenaren gehuisvest in het stadhuis aan het Spui. Door desksharing hebben de ambtenaren minder werkruimte nodig. De operatie raakt vrijwel alle ambtelijke werkplekken, omdat de ambtenaren die al in de kernvoorraad zitten, zullen moeten inschikken en overstappen op gedeeld gebruik van werkplekken. De ontwikkelingen op het vlak van huisvesting hangen nauw samen met mogelijkheden op het gebied van ICT. In de eerstkomende jaren zal dit beleid geld kosten; op termijn kan de gemeente een besparing op huisvesting realiseren.

Bezuinigingen

De gemeente geeft invulling aan de bezuinigingsmaatregelen uit het coalitieakkoord. In 2012 is bezuinigd op de telefoonkosten (door 'mobiel, tenzij'), in 2013 op de verzekeringen en in 2014 met name op huisvesting.

Programmabudget: Wat gaat dat kosten?

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	85.554	76.390	73.640	70.940	70.940
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	85.554	76.390	73.640	70.940	70.940
Voorjaarsnota	32	32	32	32	32
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	55	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	12.300-	14.547-	11.931-	9.373-	9.505-
Totaal lasten	73.341	61.876	61.742	61.599	61.467

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	75.107	74.976	74.846	74.717	74.717
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	75.107	74.976	74.846	74.717	74.717
Voorjaarsnota	-	-	-	-	-
Financiële ontwikkelingen	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	-	-	-	-	-
Neutrale mutaties in/tussen programma's	14.387-	13.100-	13.104-	13.118-	13.250-
Totaal baten	60.720	61.876	61.742	61.599	61.467

reserves 2014	Nr	Beginsaldo	Dotaties	Onttrekkingen	Eindsaldo
Reserve compensatie cs	3010	1.305	0	0	1.305
BR Basiswerkplekken	3318	4.289	0	0	4.289
BR Leyweg per 1-1-2012	3325	4.634	0	1.060	3.574
		10.228	0	1.060	9.168

3 Bedrijfsvoering

3.1 Bezuinigingen apparaatskosten 2011-2014

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

De structurele bezuiniging van € 52,9 mln. op de gemeentelijke organisatie moet in 2014 zijn gerealiseerd.

Bedragen x € 1.000

Bezuiniging apparaatskosten in 2014	
Doelmatigheid apparaat	48.000
Versobering gemeentelijke arbeidsvoorwaarden	4.500
Verlaging ondersteuning Burgerschap (verlaging subsidies)	400
Totaal maatregelen apparaat	52.900

Doelmatigheid apparaat

De bezuiniging op de apparaatskosten vindt plaats door:

- hogere efficiëntie van het primair proces;
- afslanking van de staf, beleidsvoorbereiding en het management;
- lagere kosten interne dienstverlening;
- lagere kosten externe inhuur.

De afslanking van de organisatie leidt tot een krimp van circa 1.050 fte per 1 januari 2014 (550 fte bezuiniging op het apparaat en circa 500 fte aanvullende bezuinigingen). Van de benodigde structurele formatiedaling is tot en met het eerste kwartaal van 2013 82% gerealiseerd. We informeren de raad twee keer per jaar over de voortgang van deze bezuinigingen.

Vanaf 1 januari 2013 is de non-ontslaggarantie van de gemeente vervallen. Daardoor kunnen medewerkers van wie de baan vervalt, daadwerkelijk ontslagen worden. Bureau Van Werk naar Werk moet dat zoveel mogelijk voorkomen.

De kosten voor de centrale dienstverlening van het IDC moesten in de periode 2011-2014 structureel met € 10,5 mln. worden teruggebracht. (Hiervan is per 1 januari 2013 € 6,0 mln. gerealiseerd in facilitymanagement en huisvesting.) Door een daling in aantal medewerkers en panden valt € 8,0 mln. omzet weg. Dit brengt de totale bezuiniging op de centrale dienstverlening op € 18,5 mln. structureel.

Bureau Van Werk naar Werk

Het Bureau Van Werk naar Werk ondersteunt medewerkers die ontslag aangezegd hebben gekregen, omdat hun functie door de bezuinigingen vervalt ('re-integratiekandidaten') en medewerkers die voorafgaand aan een reorganisatie in staat worden gesteld een andere baan te zoeken (vrijwillige mobiliteit). Daarnaast ondersteunt het bureau de toetsingscommissie die gaat over het vrijgeven van vacatures voor externe werving.

In 2014 zal het bureau naar verwachting 90 re-integratie medewerkers in caseload hebben. Zij zullen door het bureau worden bemiddeld. Wij verwachten in 2014 geen nieuwe, vrijwillige mobiliteitskandidaten omdat alle reorganisaties inmiddels in gang zijn gezet en deze kandidaten zijn geplaatst of re-integratie kandidaat zijn geworden.

Voor alle medewerkers die zich aanmelden bij het bureau wordt een arbeidsmarktprofiel opgesteld met de mogelijkheden tot plaatsing binnen en buiten de gemeente. De re-integratiekandidaten zullen gebruik maken van de leerlijn solliciteren. Hierin wordt aandacht besteed aan het opstellen van een cv en sollicitatiebrief, het gebruik maken van wervingskanalen, zoals social media, en het zich presenteren tijdens een gesprek. Ook kunnen medewerkers een outplacementtraject aangeboden krijgen.

Het bureau is belast met het casemanagement van bijna alle re-integratiekandidaten en is ook verantwoordelijk voor de uitvoering van de begeleiding van ex medewerkers van de gemeente die WW gerechtigd zijn (circa 70 in 2014). Verder zoekt het bureau voor (tijdelijke) vacatures interne kandidaten en WW-gerechtigden om externe werving te beperken (naar verwachting circa 65 in 2014).

Versobering gemeentelijke arbeidsvoorwaarden (€ 4,5 mln. in 2014)

Met het schrappen van de Goede Vrijdag als feestdag, versobering van de medezeggenschap en het onderbrengen van de tegemoetkoming in de ziektekostenverzekering in de Werkkostenregeling is in totaal al € 2,82 mln. bezuinigd. Van de structurele bezuiniging van € 4,5 mln. op de arbeidsvoorwaarden in 2014 resteert daarmee een te besparen bedrag van € 1,68 mln. In de tweede helft van 2013 wordt hierover overleg met de vakbonden gevoerd.

€ 5 mln. ten behoeve van investeringen in de bedrijfsvoering

Bij het vaststellen van de € 48 mln. besparing op apparaatskosten is structureel € 5 mln. beschikbaar gesteld ten behoeve van investeringen in de bedrijfsvoering. Gedachte daarbij was dat een dergelijke omvangrijke bezuiniging niet te realiseren is zonder te investeren in vernieuwing en in een kwaliteitsimpuls in de organisatie. In onderstaande tabel is weergegeven hoe deze € 5 mln. wordt ingezet voor investeringen in de bedrijfsvoering.

	Onderwerp (bedragen x €1.000)	2013	2014	2015	2016
1	CIS budget R&D	1.500	1.500	1.500	1.500
2	Continuïteit ICT-voorzieningen	500	500	500	500
3	Project One	550	250		
4	Strategisch P&O-plan (incl. HBO-trainees)	800	1.100	1.750	2.550
5	CVDH (systeem + personeel)	450	450	450	450
6	Strategisch huisvestingsplan (incl. inhuizing Leyweg)	1.200	1.200	800	
	Totaal	5.000	5.000	5.000	5.000

➤ Concern Informatie en Automatisering (CIS)

Jaarlijks is een budget van € 1,5 mln. beschikbaar voor de continue ontwikkeling van concernbrede informatievoorzieningen.

➤ Continuïteit ICT-voorzieningen

Op dit moment zijn onvoldoende uitwijkvoorzieningen beschikbaar. Op en running krijgen van de noodzakelijke informatiesystemen kan de nodige tijd duren. Voor het inrichten van de benodigde uitwijkvoorzieningen zullen de lasten stijgen met € 0,5 mln.

➤ Project One

Voor de update van het financiële systeem is € 0,8 mln. nodig in 2013 en 2014.

➤ Strategisch P&O-plan

Het streven is om taken en werkzaamheden met een specifieke deskundigheid, die de primaire processen van meerdere diensten ondersteunen, samen te brengen. Voorbeelden hiervan zijn strategievorming, onderzoek, basisprocessen financiële administratie en lean-advies. Hiertoe wordt gestreefd naar verbetering en standaardisatie van processen, de borging van kwaliteit en het werken met

dienstoverstijgende 'expertisecentra', maar ook investeren in leiderschapsontwikkeling, kennis en vakmanschap. In 2012 is gestart met een HBO traineeprogramma om de instroom van jonge ambtenaren te faciliteren. Op termijn moeten delen van deze investering ook een besparing opleveren.

➤ Centralisatie Vastgoed Organisatie Den Haag (CVDH)

De doelstelling van de Centrale Vastgoedorganisatie Den Haag is efficiënt(e) en gemeentebrede beleidsvorming, ontwikkeling, beheer en inzet van het gemeentelijk vastgoed. Na de vorming van de CVDH zijn medio 2013 de medewerkers vanuit drie verschillende diensten formeel geplaatst. De CVDH streeft drie doelen na:

- door centraal vastgoedbeheer en -ontwikkeling wordt integraal denken mogelijk over de grenzen van sectoren en diensten heen;
- het stroomlijnen van de administratie, zodat de administratieve organisatie en automatisering doelmatiger en rechtmatiger zijn;
- door integraal management en organisatorische bundeling van de bedrijfsvoering op basis van specialisme, het beheer efficiënter en goedkoper inrichten. Hiermee wordt ook schaalgrootte beter benut en professionaliteit beter geborgd.

In 2014 wordt dan ook toegewerkt naar (1) één uniforme werkwijze voor wat betreft verhuur, eigenaaronderhoud, financiële administratie en vastlegging (registratie en contracten) en (2) het opbouwen van kwalitatief goede en volledige rapportages waarmee analyses gemaakt kunnen worden van het in bezit zijnde vastgoed. In 2014 wordt ingezet op:

- het doorontwikkelen van het Concern Vastgoed Informatie Systeem (C-VIS);
- het voorbereiden en uitvoeren van het digitaliseren van de CVDH-(werk)archieven;
- het opzetten van een gedegen contractmanagement-administratie;
- het CVDH breed doorvoeren van de meerjaren onderhoudsplanningen (MOP) in Planon voor langdurig in bezit zijnde vastgoed.

➤ Huisvesting

In 2014 wordt vervolg gegeven aan de uitvoering van de strategische huisvestingsnota. Het huisvestingsbeleid is erop gericht de werkplekken van de gemeente in Stadhuis, Leyweg en overige stadsdeelkantoren te clusteren. Het uitgangspunt is dat iedereen in de strategische kernvoorraad wordt gehuisvest. Alle overige panden worden zo snel als de contractverplichtingen dit toelaten, afgestoten. In 2013 is gestart met de verhuisbewegingen volgens het strategisch huisvestingsplan. De operatie raakt vrijwel alle ambtelijke werkplekken, omdat de ambtenaren die al in de kernvoorraad zitten, zullen moeten inschikken en overstappen op gedeeld gebruik van werkplekken. De ontwikkelingen op het vlak van huisvesting hangen nauw samen met mogelijkheden op het gebied van ICT. Onder andere neemt de vraag naar mobiele devices en beleid daaromtrent toe.

In de eerstkomende jaren zal dit beleid geld kosten; op termijn kan de gemeente een besparing op huisvesting realiseren. Voordat panden afgestoten kunnen worden, moeten ze eerst leeg worden opgeleverd en/of in originele staat worden teruggebracht. Deze kosten lopen niet synchroon met het wegvallen van de huurverplichting.

3.2 Ontwikkeling omvang en kosten capaciteit

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

De komende jaren nemen de formatie en de bijbehorende salarislasten naar verwachting af. De omvang van het personele bestand is geraamd op 6.546 fte in 2013 en loopt volgens raming in 2017 af naar 6.353 fte. De geraamde kosten voor inhuur van externen dalen en komen ruim onder de gestelde norm van 15%. In 2012 bedroegen de kosten 56,3 mln. (12,1% van de loonsom); naar verwachting dalen de

kosten de komende jaren nog verder. Voor de investering in de opleiding en ontwikkeling van medewerkers is in 2013 € 5,8 mln. en in 2014 € 5,7 mln. geraamd. Dit is 1,4% van de salarislasten (als norm wordt 2% van de bruto salarislasten gehanteerd). Over de lopende apparaatskostenbezuiniging, de formatiedaling en de kosten inhuur externen informeren we de gemeenteraad twee keer per jaar.

Bedragen x €1.000	Raming 2013	Raming 2014	Raming 2015	Raming 2016	Raming 2017
Aantal formatieplaatsen (fte)	6.546	6.406	6.376	6.355	6.353
Salarissen en sociale lasten eigen personeel	408.296	406.171	403.699	402.167	402.037
Voormalig personeel (ZWV)	4.951	5.483	5.407	5.155	5.093

3.3 Organisatiebeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Najaar 2013 stelt het college de visie op ontwikkeling van de organisatie 2020 vast. Duidelijk is dat in 2014 de structuur van de organisatie staat: 5 kerndiensten, een kaderstellende Bestuursdienst en de uitvoering in de bedrijfsvoering door het IDC als shared service centrum. Essentieel is dat sterker ingezet gaat worden op de innovatie in de primaire processen en de samenwerking in ketens van primaire processen. Belangrijk is het versterken van de sturing op de strategisch inhoudelijke opgaven van de organisatie: doorzetten ontwikkeling van DPZ (invlechten DOB en HGA), uitbreiding e-participatie, aanwezigheid in de stadsdelen, vernieuwing gemeentelijke dienstverleningsconcept) en de ontokerde aanpak van de decentralisaties (jeugdzorg, Wajong, AWBZ). Hierin wordt de rol van een collegiaal GMT versterkt. 2014 markeert ook de afronding van de eerste fase van de Kaderopdracht doorontwikkeling bedrijfsvoering. Hiermee wordt de bedrijfsvoering verder gezamenlijk georganiseerd. Dit leidt tot standaardisatie en efficiencywinst.

3.4 Personeelsbeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

2014 markeert de afronding van de Strategische Nota Boeien en Bewegen 2010-2014 en de start van een nieuwe strategieperiode (2014-2018). Met de afsluiting van de beleidsperiode 2010-2014 ronden we de totstandkoming van het nieuwe generieke functiehuis af (terug naar 90 functies), en verder is 2014 het eerste jaar waarin we werken met de nieuwe gesprekscyclus voor alle medewerkers (hierin sturen we sterker op resultaten en ontwikkeling van medewerkers). In 2014 continueren we twee gemeentebrede MD-programma's die voortgekomen zijn uit het nieuwe leiderschapsprofiel. Voor wat betreft duurzaam inzetbaarheid zetten we in 2014 de aanpak van agressie en geweld voort (zowel preventief als curatief) en de aanpak van arbeidsverzuim. Belangrijk hierin is dat 2014 het eerste jaar is dat we werken met een shared servicecentrum arbodienstverlening voor de hele organisatie. Dit geeft de aanpak van arbeidsverzuim (en agressie en geweld) een impuls. In 2013 zijn aanvullende maatregelen afgekondigd om de diversiteit in de organisatie te versterken. Deze maatregelen, onder leiding van een nieuw aangestelde coördinator inclusieve organisatie, zetten we sterker door.

Zoals genoemd starten we in 2014 ook met de uitvoering van de nieuwe strategienota. Deze sluit aan bij de dan nieuw vastgestelde organisatievisie en het coalitieakkoord. Duidelijk is wel dat we voortbouwen op de basis die is gelegd in de afgelopen periode: verder inzetten op flexibilisering, resultaatgerichtheid en de ontwikkeling van talent van medewerkers. Goed werkgeverschap (inclusief verjonging van de organisatie en de groei naar een inclusieve organisatie) krijgt hierin een belangrijke plek.

Bezwaar en beroep

Bij goed werkgeverschap past dat de gemeente als werkgever zorgvuldig besluiten neemt en binnen wetten en regelingen handelt. Dit wordt getoetst in bezwaar- en beroepsprocedures met betrekking tot personeelsbesluiten. Door reorganisatie en nieuwe ontwikkelingen, zoals het nieuwe functiehuis, verwacht de gemeente de komende jaren een stijging van het aantal bezwaar- en beroepschriften met betrekking tot personeelsbesluiten. De gemeente streeft ernaar dat 90% van de bezwaarschriften binnen de wettelijke termijn wordt afgedaan en dat 80% van de beroepschriften ongegrond wordt verklaard door de rechter.

De komende jaren wordt extra aandacht besteed aan de terugkoppeling van uitkomsten van bezwaar- en beroepsprocedures om een leereffect binnen de gemeente te bewerkstelligen. Ook wordt ingezet op het voorkomen van langdurige en kostbare juridische procedures met verschillende vormen van conflictbemiddeling zoals mediation.

3.5 Integriteitsbeleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Den Haag blijft in 2014 investeren in het integriteitsbeleid. In 2014 beschikt Den Haag over een schriftelijk vastgesteld integriteitsplan van aanpak. Waarom een integriteitsplan? Juist in tijden van crisis neemt de druk op de medewerkers toe. Goed werkgeverschap brengt met zich mee dat Den Haag, de stad van vrede, recht en veiligheid, zijn medewerkers stimuleert en ondersteunt om een goed ambtenaar te zijn. Niet alleen wordt het moreel verantwoord optreden van onze ambtenaren door een schriftelijk vastgesteld en evenwichtig plan bevorderd maar ook geeft de gemeente als werkgever hiermee het goede voorbeeld en neemt verantwoording voor het creëren van een veilige cultuur.

De schade die een integriteitsaantasting teweeg brengt kan zeer aanzienlijk zijn. Een integriteitskwesie die zich voordoet binnen een onderdeel van de gemeente straalt al snel uit naar de gehele gemeente waardoor de burger het vertrouwen in de gemeente dreigt te verliezen. Waar een enkele medewerker niet-integer gedrag vertoont, kan dat bij andere medewerkers ook niet-integer gedrag uitlokken. Tot slot kan een integriteitsaantasting die als “minimaal” wordt bestempeld bij gebrek aan controle, leiden tot een aanzienlijke aantasting van de gemeentelijke integriteit.

Op het gebied van ongewenste, onderlinge omgangsvormen werken wij in 2014 verder aan professionalisering van het vertrouwenswerk. De gemeentelijke bezuiniging vereisen extra aandacht voor de manier waarop medewerkers onderling en medewerkers en leidinggevendenden met elkaar omgaan. Handreikingen daartoe zullen hen worden aangeboden. Via het nieuwe Werknet zal aan de toegankelijkheid van vertrouwensfuncties worden gewerkt.

Ook in 2014 wordt het onderwerp integriteit positief onder de aandacht van de medewerkers gebracht op de Dag van de Integriteit. Naast gerichte communicatie aan alle medewerkers blijft de training van leidinggevendenden in hun sleutelrol op het gebied van integriteit een belangrijk onderdeel.

3.6 Informatie- en ICT-beleid

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

In 2014 moeten de meeste doelstellingen uit de I-visie gerealiseerd worden. Hierdoor behoudt Den Haag haar vooraanstaande positie in de digitale dienstverlening, sluit steeds meer aan op de overheidsbrede ICT standaarden, verbetert de interen bedrijfsvoering en wordt gewerkt met veilige en betrouwbare informatiesystemen.

De digitale dienstverlening voor burgers en bedrijven wordt nog verder gemoderniseerd. Door de digitale dienstverlening gemakkelijker te maken, moet het contact met burgers aan het loket, de telefoon of de balie effectiever en efficiënter worden. Dit is mede nodig in verband met de decentralisaties in het sociale domein. De basis infrastructuur wordt verder gemoderniseerd op basis van de Roadmap ICT 2013-2015. Dit is het meerjarenplan dat alle projecten op het gebied van de ICT-basisvoorzieningen ordent en prioriteert. De Roadmap is opgesteld om in de komende jaren de focus te verleggen van het uitvoeren van standaard beheertaken naar het ondersteunen van de ICT-vragen vanuit de organisatie.

Belangrijk speerpunt op het gebied van bedrijfsvoering de aankomende jaren is het ondersteunen van Het Nieuwe Werken. Recente ontwikkelingen in de ICT wereld zoals mobiel werken, social media en Bring Your Own Device worden in 2014 verder geïntegreerd in de bedrijfsvoering. Belangrijke doelen in 2014 zijn het digitaal beschikbaar stellen van documenten op mobiele apparaten en het invoeren van een samenwerkingstool en gemeentebrede vergader-App.

Digitale veiligheid blijft een hoofddoel, ook in 2014 en volgende jaren. Risico's op het gebied van cybersecurity vragen extra aandacht voor informatiebeveiliging en voor het realiseren van noodscenario's voor het uitvallen van ICT-voorzieningen.

3.7 Juridische Zaken

Portefeuillehouder: Jozias van Aartsen

De juridische kwaliteit van gemeentelijke producten vraagt constante aandacht en investering. Het is belangrijk dat burgers en bedrijven een klantgerichte en betrouwbare behandeling krijgen. De gemeente moet daarbij rechtmatig en transparant handelen. Een zorgvuldig gebruik van bevoegdheden, ondersteunt door actuele kennis en voldoende juridische kwaliteit, speelt daarbij een grote rol. Externe ontwikkelingen zoals nieuwe Europese en nationale wet- en regelgeving moeten daarom ook op de voet worden gevolgd en omgezet naar gemeentelijke werkwijzen.

De volgende onderwerpen krijgen in 2014 extra aandacht:

Europese wet- en regelgeving

Op 1 april 2013 is de nieuwe Aanbestedingswet in werking getreden. Dit betekent dat de gemeente haar regelgeving en werkwijze op het gebied van aanbestedingen moet aanpassen. Dit geldt ook voor de nieuwe - nog in werking te treden - Europese aanbestedingsrichtlijnen.

In de afgelopen jaren heeft de gemeente allerlei activiteiten ontwikkeld om aanbestedingen in Den Haag MKB-vriendelijker te maken, onder meer via bijeenkomsten tussen MKB en gemeente. De Europese Privacyverordening gaat de Europese privacyrichtlijn vervangen. Deze verordening moet een einde te maken aan de huidige versnipperde privacywetgeving. Een eenduidige privacywetgeving in de lidstaten zorgt voor meer duidelijkheid naar de burgers toe.

Wet nadeelcompensatie en schadevergoeding bij onrechtmatige besluiten

De toekomstige Wet nadeelcompensatie en schadevergoeding bij onrechtmatige besluiten geeft een algemene, landelijk geldende regeling voor nadeelcompensatie. In deze wet worden de regels voor nadeelcompensatie aan derden als gevolg van (on)rechtmatig handelen van de overheid eenvoudiger gemaakt. In 2014 vindt de vertaling van deze wet plaats naar een algemene gemeentelijke regeling. Versnipperde regelgeving en lacunes in deze regelgeving behoren dan tot het verleden.

Subsidies

De Haagse Kaderverordening Subsidieverstrekking (HKS) is de gemeentelijke kapstok voor alle subsidiebesluiten. In 2014 wordt naar aanleiding van de evaluatie HKS gekeken naar een nieuwe opzet van de Haagse subsidieregelingen. Het doel is te komen tot een uniformering van de kaderstelling, een harmonisatie van processen en een meer efficiënte, gemeentebrede uitvoeringspraktijk. Daarbij wordt onder meer aansluiting gezocht bij de VNG Modelverordening “Subsidie zonder moeite”.

Juridische kwaliteit

De juridische functie van de gemeente is constant in beweging en ontwikkeling. Om juridisch verantwoord te kunnen blijven handelen en de vereiste kwaliteit te leveren, moet steeds geïnvesteerd worden in optimalisering van de juridische kennis en vaardigheden en besluitvormingsprocessen.

Actief wordt al ingezet op het vergroten van kennis en kwaliteit door het geven van Spuilezingen en juridische cursussen (Kennispui) voor juristen. Als eerste gemeente van Nederland hanteert Den Haag bij wijze van pilot een opleidingspuntensysteem om de juridische kwaliteit van de medewerkers te bevorderen.

Met deze activiteiten houden de medewerkers hun kennis en kunde op peil. Door voldoende interne kwaliteit te organiseren wordt de noodzaak om externe advocaten binnen te halen kleiner. Den Haag moet zelf de kennis in huis hebben om, in ieder geval, de ‘reguliere’ gemeentelijke taken naar behoren uit te voeren. Dat was ook de reden om twee juridisch bestuursadviseurs aan te stellen bij de centrale juridische afdeling. Hun inbreng helpt om de inzet van externen te beperken. Die inzet is al flink gedaald maar de inspanningen zijn erop gericht de kosten nog verder omlaag te brengen.

Juridische shared services

De mogelijkheden worden onderzocht om juridische onderwerpen te “sharen” en verdergaande samenwerking te intensiveren. Dit houdt in dat diensten die dezelfde juridische taken hebben, daarin gezamenlijk op gaan trekken. Nadat besluitvorming hierover heeft plaatsgevonden, vinden zij in 2014 hun uitwerking.

3.8 Doelmatigheid en doeltreffendheid

Coördinerend portefeuillehouder: Boudewijn Revis

Op grond van artikel 213a van de Gemeentewet doet het college periodiek onderzoek naar de doelmatigheid (efficiëntie) en doeltreffendheid (effectiviteit) van het gevoerde bestuur op het gebied van beleid en bedrijfsvoering.

In het kader van het onderzoeksprogramma 2013-2014 lopen onderzoeken naar de volgende onderwerpen:

- de brede buurtscholen. De ‘brede school’ is een veelomvattend begrip, waaronder verschillende beleidsinitiatieven vallen, zoals bijvoorbeeld het Leerkansenprofiel, verlengde schooldag, Brede Buurtschool voortgezet onderwijs en cultuureducatie. Doel is om helder te maken wat de succesfactoren van de brede buurtscholen zijn en hoe deze op de langere termijn ingezet kunnen worden en welke middelen daar voor nodig zijn. Daarbij wordt uitgegaan van een zo efficiënt en effectief mogelijke aanpak. Afhankelijk van het precieze tijdpad van het onderzoek zullen de voorlopige uitkomsten van het onderzoek worden benut bij de begrotingsbesprekingen en de Haagse Educatieve Agenda. Hierin zal de toekomst van de brede school een kernthema zijn.
- de “Click en Call”-functie van de dienst publiekzaken. Dit onderzoek richt zich op een op de vraag hoe ervoor gezorgd kan worden dat het eerste klantcontact via de website en de telefoon efficiënt en effectief wordt ingericht. Ook komt aan de orde waar een mogelijke knip gelegd kan worden in het klantencontact.

- het duurzaamheidsbeleid: voor intensivering van het milieu- en duurzaamheidsbeleid wordt 9 mln. euro (eenmalig) en € 1 mln. per jaar extra uitgetrokken. De quick scan gaat in op de uitvoerbaarheid van het geformuleerde
- klimaatbeleid. Ook komen de ingezette instrumenten ter intensivering van dit beleid aan bod. De uitkomsten van de quick scan kunnen worden meegenomen in de back casting nota klimaatbeleid die wordt voorbereid in 2013.

Het programma voor 2014-2015 wordt in het najaar van 2013 aangeboden aan de raad. Daarin zal ruimte worden gereserveerd voor het nieuwe college om relevante onderwerpen voor een doelmatigheidsonderzoek te agenderen.

3.9 Facilitymanagement en huisvesting

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

De 1e fase van de ingezette concentratie van de ambtelijke huisvesting in het Spui, de Leyweg en de stadsdeelkantoren zal in 2014 afgerond worden. De overgang naar het “desksharen” wordt gerealiseerd met zo min mogelijk gebouwaanpassingen waardoor de kosten beperkt blijven.

3.10 Duurzaamheid en interne milieuzorg

Coördinerend portefeuillehouders: Rabin Baldewsingh

Meer nog dan voorheen zal het gemeentelijke duurzaamheidsbeleid uit de kadernota “Op weg naar een duurzaam Den Haag” vertaling krijgen binnen de bedrijfsvoering.

De ambitie van het college is de inkoopfunctie op het gebied van duurzaamheid verder te professionaliseren. Het college heeft besloten het manifest Professioneel Duurzaam inkopen te onderschrijven. Dit manifest komt in de plaats van de Verklaring Duurzaam inkopen en maakt een afzonderlijk concernkader Duurzaam inkopen overbodig. Duurzaam inkopen wordt geïntegreerd in het algemene inkoopbeleidskader.

Duurzaamheid is een belangrijk afwegingselement in alle fasen van het inkoopproces. Op basis van een ‘green spend’ analyse van de inkoopportfolio van de gemeente zal worden bepaald waar in de komende jaren de grootste duurzaamheidswinst geboekt kan worden. Met behulp van dat inzicht zullen de prioriteiten voor de komende jaren worden bepaald. Het onlangs gehouden doelmatigheidsonderzoek Duurzaam inkopen biedt belangrijke handvatten voor het vormgeven van de professionalisering. Om duurzaamheid in het inkoopproces te borgen worden maatregelen getroffen in de sfeer van bewustwording en opleiding, en in de vorm van aangepaste processtappen.

Ter uitvoering van de motie Concernbreed energiebesparingsbeleid zal de gemeente het energiemanagement planmatig inrichten met vierjaarlijkse energie-efficiencyplannen, die uiteindelijk mee zullen lopen in de reguliere begrotingscyclus. De aanzet daarvoor is in 2013 gegeven. Ook zal het dagelijkse energiemanagement in dat kader opnieuw worden ingericht. Doordat nagenoeg alle objecten sinds 2012 “slim” bemeterd zijn kan de sturing op de energiebesparing worden versterkt.

Met de rijksoverheid werk de gemeente Den Haag aan een gemeenschappelijke aanbesteding van de energievraag voor de kantoorgebouwen in het gebied tussen het Spui en Den Haag Centraal. Dit project “EnergieRijk Den Haag” leidt tot innovatie en verdere verduurzaming op gebiedsniveau en zal op termijn mogelijk tot een flinke besparing op de energierekening leiden. In 2012 is er een intentie overeenkomst getekend met het Rijk en in 2013 is er gestart met een markconsultatie. De uitkomsten hiervan worden betrokken bij de aanbesteding, die in 2014 zal worden opengesteld

Het Regionaal Convenant Mobiliteit Haaglanden van particuliere en (semi-) overheidswerkgevers, waaronder de gemeente Den Haag wordt hernieuwd. Het college is bereid ook vanuit zijn verantwoordelijkheid als werkgever mee te denken over voortzetting van maatregelen die de mobiliteit op de weg en in het openbaar vervoer bevorderen.

3.11 (Financieel) beheer van gemeentebrede en dienstspecifieke processen

Coördinerend portefeuillehouder: Boudewijn Revis

Sinds de begroting 2010 geven we, op aanbeveling van de Rekeningencommissie, de stand van zaken van de salarissen, de betalingen, de subsidies en uitkeringen.

Salarisproces

Salarissen en afdrachten van premies en belastingen verlopen grotendeels centraal. Dat heeft het proces sterk vereenvoudigd. Daarbij is een controlesysteem ingevoerd.

Betalingsproces

De Treasury zorgt voor het formele beheer van de bankrekeningen, voor de actualisering van de tekenbevoegdheid en voor het beheer van de credit cards. De gemeente heeft rekeningen bij drie banken, te weten Bank Nederlandse Gemeenten, Royal Bank of Scotland en ING Bank. Alle betalingen vinden elektronisch plaats. Voor het verrichten van betalingen zijn twee handtekeningen nodig; deze kunnen uit beveiligingsoverwegingen niet door eenzelfde persoon worden gezet. Voor tijdige betaling is er een achtervang als door omstandigheden een betaling niet volledig kan worden gefiatteerd. In het kader van Sepa (Single European Payment Area) worden op 1 februari 2014 de Europese overschrijvingen en incasso's in gebruik genomen. Met ingang van deze datum worden de nationale varianten afgeschaft. De gemeente ligt op schema voor wat betreft deze transitie.

De afgelopen jaren is de betaalsnelheid van facturen sterk verbeterd. De doelstelling voor 2014 is om 90 procent van de facturen binnen 30 dagen te betalen. De gemeente vindt het belangrijk dat facturen op tijd betaald worden en heeft daarom e-facturatie ingevoerd. Het gebruik van deze functionaliteit wordt in 2014 verder uitgebreid. Verder vindt in januari 2014 een upgrade plaats van het gemeentelijke bedrijfsvoeringssysteem Oracle Financials. De gemeente doet er alles aan deze upgrade zo soepel mogelijk te laten verlopen. Desondanks kan het gebeuren dat er in januari en februari 2014 een kleine dip in de betaalsnelheid zal zijn.

Uitkeringsproces

Het uitkeringsproces is tot in detail beschreven in de administratieve organisatie en vergaand geautomatiseerd. Ter waarborging van de rechtmatige uitvoering vinden er interne auditing plaats naar onder meer hoogte, recht en duur van de verstrekte uitkeringen. In 2015 ligt de nadruk op digitale dienstverlening, eenvoudige procedures en korte doorlooptijden.

4 Paragrafen

4.1 Lokale heffingen

De lokale heffingen zijn een belangrijk onderdeel van de gemeentelijke inkomsten. In het Belastingplan 2011- 2014 zijn de kaders weergegeven voor de lokale heffingen in deze collegeperiode. Naast lage tarieven en heffingen streven we er naar om ook de kosten van het innen van belastingen zo laag mogelijk te houden. Ook streven we er naar om met stringente handhavings- en invorderingsacties er voor te zorgen dat bewoners die belasting moeten betalen dat ook werkelijk doen. In de eindrapportage die begin 2014 verschijnt, wordt de raad over de resultaten van het Belastingplan geïnformeerd.

Deze paragraaf geeft informatie over het beleid en de ontwikkeling van de tarieven van de lokale heffingen en bevat informatie over het kwijtscheldingsbeleid.

Tarievenbeleid

College-akkoord 2010-2014: verlaging ozb woningen met 10 %

De OZB op woningen daalt deze collegeperiode volgens afspraak structureel met 10% ten opzichte van 2009. Hiervan is incidenteel 6% gerealiseerd in 2010. In 2011 is deze incidentele daling structureel gemaakt door inzet van € 2 mln. uit college-akkoord. De resterende 4% daling is in 2012 gerealiseerd. Hiermee is in 2012 ten opzichte van 2009 een structurele daling van de OZB op woningen bereikt van 10%. In 2013 en in 2014 blijft de OZB-lastendruk op woningen gelijk.

Verlaging OZB niet-woningen gebruikers 2014

Haagse ondernemers zijn de motor van de Haagse economie. Zij gaan gebukt onder de economische crisis. De gemeente gaat hen in deze moeilijke tijd een steuntje in de rug geven door het gebruikersdeel van de OZB voor niet-woningen in 2014 éénmalig te verlagen met een derde (€ 7,2 mln.). Door te kiezen voor verlaging van het gebruikersdeel van de OZB, slaat deze lastenverlichting neer bij de ondernemers zelf. De kosten van de bedrijfsvoering gaan omlaag voor de ondernemers. Voor een winkelier is dit al snel ruim €180 en voor een huurder van een kantoorruimte circa € 780.

Tariefontwikkelingen 2014

- Het gebruikersdeel van de OZB niet-woningen wordt voor 2014 incidenteel verlaagd met een derde (€ 7,2 mln.).
- De precieze OZB tarieven woningen en niet-woningen worden zoals gebruikelijk in het najaar aan de raad aangeboden, nadat de waardeprognoses zijn afgerond. Voor de OZB woningen wordt de waardeverandering van de stad budgetneutraal in de tarieven verwerkt. Een waardeverandering is daarom niet van invloed op de totale OZB-opbrengst woningen of op de gemiddelde OZB-aanslag voor een woning. Voor de OZB niet-woningen geldt dat de OZB-opbrengst voor het gebruikersdeel in 2014 daalt met € 7,2 mln..
- Op basis van de gemeentelijke uitgangspunten is de trendmatige aanpassing van tarieven van leges en heffingen voor 2014 vastgesteld op 2,63%. De trendmatige verhoging wordt per tarief afzonderlijk beoordeeld. Bij heffingen is het uitgangspunt: maximale kostendekkend.
- Het college neemt in deze Programmabegroting maatregelen om de hoogte van de voorziening afvalstoffenheffing te verlagen. De voorziening afvalstoffenheffing is afhankelijk van de baten afvalstoffenheffing en de lasten van de afvalstoffenheffing. De hoogte en de afbouw van deze voorziening in de komende periode is dus afhankelijk van de ontwikkeling op de baten die wij verwachten, maar ook op de ontwikkeling van de (toegestane) lasten. Enkele ontwikkelingen die invloed kunnen hebben op de voorziening is bijvoorbeeld de plaatsing van ORAC's. De tarieven afvalstoffenheffing worden voor 2014 niet geïndexeerd en verlaagd met 1%. Daarnaast worden de

tarieven afvalstoffenheffing voor 2015 en 2016 niet geïndexeerd. Met deze maatregelen is de verwachting dat de voorziening terugloopt tot € 2,5 mln. na 2017.

- In 2013 is mede na vragen van de Rekeningencommissie een model ontwikkeld om de kostprijs van producten uit de legesverordening nauwkeurig te kunnen berekenen. De resultaten worden meegenomen in de legesverordening 2014.

Kwijtschelding

Beleid

Het huidige kwijtscheldingsbeleid voor natuurlijke personen blijft ongewijzigd. Dit betekent dat de kwijtscheldingsnorm voor de OZB, de afvalstoffenheffing, de rioolheffing voor eigenaren en de hondenbelasting blijft staan op 100% van de bijstandsnorm.

Met ingang van 2012 kunnen ook ondernemers in aanmerking komen voor kwijtschelding van gemeentelijke belastingen. Kwijtschelding is alleen mogelijk voor privé-belastingen, zoals de afvalstoffenheffing. Voor belastingen die (geheel of gedeeltelijk) verband houden met de uitoefening van het bedrijf of beroep is geen kwijtschelding mogelijk. De regeling geldt voor ondernemers die een uitkering ontvangen op basis van het Besluit Bijstandverlening Zelfstandigen 2004. Door het openstellen van de kwijtscheldingsregeling voor deze groep ondersteunt de gemeente ondernemers met voldoende perspectief en levensvatbaarheid in een moeilijke periode. Er zijn in Den Haag ongeveer 100 ondernemers, die een uitkering ontvangen op basis van het Besluit Bijstandverlening Zelfstandigen 2004 en een beroep kunnen doen op de kwijtscheldingsregeling.

Daarnaast heeft Den Haag gebruik gemaakt van de wettelijke mogelijkheid om bij de berekening van de kwijtschelding de netto-kosten van kinderopvang aan te merken als uitgaven. Deze regeling is per 2013 ingevoerd en heeft (positieve) consequenties voor de financiële positie van alleenstaande ouders die vanuit de bijstand gaan werken en gebruik maken van kinderopvang. Deze groep kan in dezelfde mate in aanmerking blijven komen voor kwijtschelding. Om gemeenten te ondersteunen bij het uitvoeren van deze maatregel is per 2013 structureel € 8 mln. aan het gemeentefonds toegevoegd. Voor Den Haag betekent dit een structurele bijdrage van € 0,4 mln.

Ook heeft Den Haag met ingang van 2013 gebruik gemaakt van de mogelijkheid om voor de kwijtschelding een gewijzigde inkomensnorm voor 65-plussers te hanteren. De regeling zorgt ervoor dat het recht op kwijtschelding voor AOW'ers hetzelfde blijft tegen gelijkblijvende kosten.

Beleidsmatige ontwikkelingen

Herwaardering onroerend goed (WOZ/OZB)

Het Haagse onroerend goed wordt jaarlijks gewaardeerd. De waardepeildatum ligt één jaar voor het kalenderjaar waarop de waarde betrekking heeft. Dit betekent dat voor de herwaardering 2014 wordt uitgegaan van het waardeniveau van de onroerende zaken op de peildatum 1 januari 2013.

Verruiming openbaarheid WOZ

In 2014 worden de WOZ-waarden van woningen openbaar. Het is de wens van de Waarderingskamer om deze verruiming van de openbaarheid van de WOZ-waarde per 1 juli 2014 te laten ingaan. Bewoners kunnen dan via een digitaal loket (de WOZ-viewer) eenvoudig de WOZ-waarden van woningen opvragen en vergelijken met de WOZ-waarde van hun woning. Hierdoor krijgen bewoners meer inzicht in de waardeverhoudingen tussen de eigen woning en die van anderen zodat zij beter en eenvoudiger dan nu deze waardeverhoudingen kunnen controleren. Een transparantere WOZ-waarde draagt op deze wijze bij aan de kwaliteit en daarmee aan de acceptatie van deze waarde. Dit kan er op termijn toe leiden dat er minder bezwaar- en beroepschriften worden ingediend. In eerste instantie

houden we evenwel rekening met een stijging van het aantal vragen en bezwaren als gevolg van de openbaarheid van de WOZ-waarde.

Compensatie OZB sportverenigingen

Om de financiële armslag van amateursportverenigingen te vergroten en zo de toegankelijkheid van sport te stimuleren, worden sinds 2011 de OZB-lasten van Haagse amateursportverenigingen gecompenseerd. Daartoe heeft het college de “Compensatieregeling OZB-heffing Haagse sportverenigingen” vastgesteld. In 2013 hebben tot nu toe (stand: 3 juni 2013) 73 verenigingen gebruik gemaakt van de regeling, over heel 2012 waren dit er 96.

Compensatie OZB startende ondernemers

Met de OZB-compensatie voor startende ondernemers wil het college deze voor de stad zo belangrijke doelgroep een steuntje in de rug geven. Door deze maatregel zorgen we ervoor dat de gemeentelijke lasten voor deze groep ondernemers in deze economisch moeilijke tijden worden verlicht. In 2012 hebben 899 startende ondernemers een verzoek tot compensatie ingediend. In maar liefst 405 gevallen is de aanvraag geheel toegekend, 11 zijn gedeeltelijk toegekend, 476 zijn afgewezen, 3 aanvragen zijn ingetrokken en 4 aanvragen zijn in behandeling. Ter vergelijking: in 2013 (stand per 15 mei 2013) zijn 960 aanvragen ontvangen, waarvan 384 aanvragen zijn toegekend, 546 aanvragen afgewezen, 12 aanvragen gedeeltelijk toegekend, 5 aanvragen ingetrokken en 13 aanvragen zijn lopend. De afwijzingen hebben met name betrekking op de ZZP'ers die vanuit huis werken en om die reden niet voldoen aan de voorwaarden voor de compensatieregeling.

In 2014 worden beide compensatieregelingen voortgezet. Het college heeft voor deze maatregelen in de programmabegroting 2011-2014 structureel € 0,7 mln. uitgetrokken

Precariobelasting

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is van plan de precariobelasting op ondergrondse leidingen af te schaffen. Over het concept wetsvoorstel heeft de Raad van State in september 2012 advies uitgebracht. Naar aanleiding van dit advies heeft de minister besloten meer tijd te nemen om te studeren op reële alternatieven. Om deze reden is het wetsvoorstel nog niet naar de Tweede Kamer gestuurd. Ook is dus nog niet duidelijk of en welke compensatie gemeenten ontvangen.

Hondenbelasting

Op 24 januari 2013 heeft het gerechtshof Den Bosch een opmerkelijke uitspraak gedaan over de hondenbelasting in Sittard-Geleen. Volgens het hof is het niet toegestaan om hondenbelasting te heffen met als enig doel het verkrijgen van inkomsten voor de gemeente. Het heffen van hondenbelasting is volgens het hof toegestaan als de kosten van hondenbezit voor de gemeente van wezenlijke betekenis zijn voor de heffing. Tegen deze uitspraak heeft de gemeente Sittard-Geleen cassatie ingesteld. Naar aanleiding van het beroep in cassatie adviseert de Advocaat-Generaal de Hoge Raad om de uitspraak van het Gerechtshof Den Bosch te vernietigen. De Advocaat-Generaal is van mening dat de hondenbelasting geen bestemmingsbelasting is, de gemeente is vrij in de besteding van de opbrengsten. De gemeente hoeft daarom niet aan te tonen dat de opbrengst voor hondenbeleid is. De Hoge Raad is overigens niet verplicht dit advies over te nemen.

In Den Haag hanteren we voor de hondenbelasting al vele jaren dezelfde volgende beleidslijn. De opbrengsten hondenbelasting behoren tot de algemene middelen van de gemeente. Daaruit en uit de opbrengst van andere belastingen en uitkeringen van het Rijk worden de voorzieningen in de stad betaald. Hiertoe behoren ook voorzieningen die ten goede komen aan de honden(bezitters) en aan maatregelen om de overlast door honden terug te dringen.

Bedrijven Investeringszones (BIZ)

De minister van Economische Zaken heeft aangegeven de huidige Experimentenwet bedrijveninvesteringszones om te zetten in permanente wetgeving en dient daartoe een wetsvoorstel in. Hierdoor worden nieuwe BIZ-initiatieven mogelijk gemaakt. Dit besluit volgt op de positieve uitkomsten van de door het bureau Berenschot uitgevoerde evaluatie van de wet. Het evaluatierapport laat zien dat er bij ondernemers behoefte is aan de BIZ. Er zijn bijvoorbeeld veel meer BIZ-en opgericht dan op voorhand werden verwacht (112 ten opzichte van 30). Den Haag telt in totaal 20 BI-zones en is daarmee koploper in Nederland. Ook zijn zowel ondernemers als gemeenten positief over dit instrument. Het zorgt ervoor dat het organiserend vermogen van ondernemers wordt vergroot en dat daarmee gezamenlijke investeringen van de grond komen. Belangrijke effecten die als gevolg van de BIZ optreden zijn dan ook de vergroting van het onderling vertrouwen (zowel tussen ondernemers onderling en tussen ondernemers en gemeente) en een toename van de betrokkenheid.

Voor de definitieve BIZ-wet heeft Den Haag mede namens VNO-NCW en MKB-Nederland aan de minister van Economische Zaken twee essentiële verbeteringen voorgesteld. Het gaat om (1) geen inperking van de inhoudelijke doelstellingen van de BIZ en (2) beperking van de gemeentelijke rol tot de stemming, inning en subsidieverstrekking.

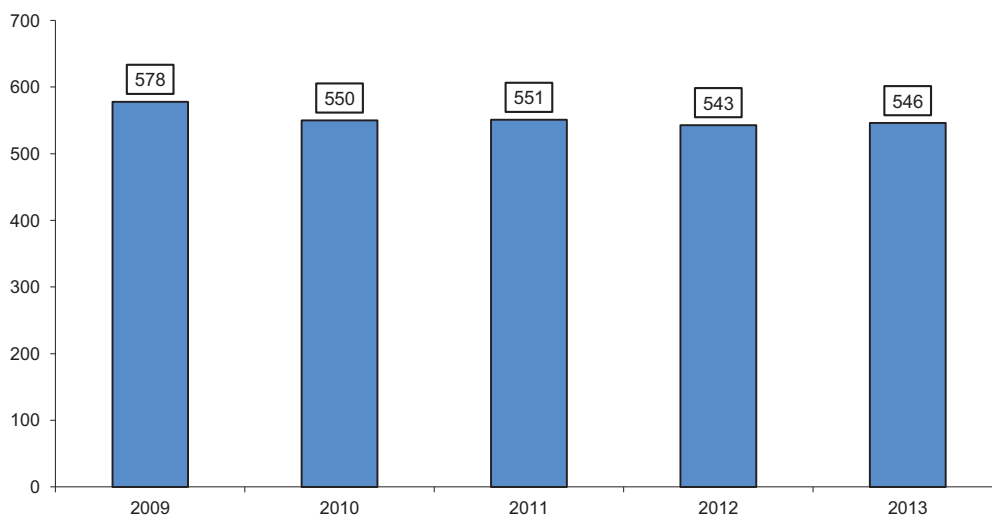
Inmiddels is de internetconsultatie van het concept-wetsvoorstel BIZ ingegaan. Het concept voorstel maakt het mogelijk om ook eigenaren van niet-woningen een BIZ-heffing op te leggen. Nu is dat alleen mogelijk ingeval van leegstand.

In 2014 wordt het bestaande beleid rond de 20 Haagse bedrijveninvesteringszones voortgezet (zie ook beleidsprogramma 2.12 Economie).

Ontwikkeling lokale lastendruk

Ontwikkeling Woonlasten

Jaarlijks verricht het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) onderzoek naar de gemeentelijke woonlasten. De resultaten worden gepubliceerd in de Atlas van de Lokale Lasten en de Kerngegevens belastingen grote gemeenten. Uit de Kerngegevens voor 2013 blijkt dat de woonlasten in Den Haag wederom tot de top 3 van de grote gemeenten met de laagste lasten behoren. Onderstaande grafiek geeft een overzicht van de ontwikkeling van de gemiddelde woonlasten per huishouden in Den Haag over de periode 2009-2013.

Inkomsten lokale heffingen

De opbrengsten van de belangrijkste lokale heffingen voor de jaren 2010 en 2012 (realisatie) en 2013 en 2014 (raming). De opbrengsten staan vermeld in duizenden.

Belastingsoort	Rekening 2010	Begroting 2014	Begroting 2013	Rekening 2012
OZB	80.349	73.085	80.135	80.091
Afvalstoffenheffing	59.628	58.660	59.253	57.926
Rioolheffing eigenaren	32.703	35.383	35.026	33.012
Hondenbelasting	1.436	1.850	1.850	1.973
Toeristenbelasting	4.127	4.116	4.116	4.365
Precariobelasting (kabels, leidingen)	15.883	16.135	16.135	16.150
Precariobelasting (reclameopbrengsten)	-	569	560	521
Totaal	194.126	189.798	197.075	194.038

Samenhang met programma's en paragrafen

De lokale heffingen worden begroot in de programma's Beheer openbare ruimte (baten afvalstoffenheffing, kwijtschelding afvalstoffenheffing), Milieu & Duurzaamheid (baten rioolheffing), Financiën (baten OZB gebruikers en eigenaren, baten toeristenbelasting en baten precariobelasting). Tot slot geeft de paragraaf Gemeentelijke inkomsten een totaal overzicht van de gemeentelijke baten, inclusief de baten uit de gemeentelijke heffingen.

4.2 Weerstandsvermogen

Het weerstandsvermogen geeft aan of de gemeente grote tegenvallers kan opvangen. Het incidentele weerstandsvermogen bestaat uit de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves en de reserve Grondbedrijf. Het structurele weerstandsvermogen is beter bekend als de post onvoorzien.

Inleiding

Het weerstandsvermogen geeft aan in hoeverre de gemeente grote tegenvallers op kan vangen. Het 'Besluit begroting en verantwoording' omschrijft een risico als "een kans op gevaar of schade met financieel gevolg van substantiële omvang". Ook bij goed financieel beheer kunnen onverwachte financiële gevolgen optreden. Doorgaans worden deze bij de gemeentelijke jaarrekening gemeld als nadelen. Bij grotere tegenvallers kan het noodzakelijk zijn al tussentijds maatregelen te nemen. Dergelijke risico's kan de gemeente dragen door het achter de hand hebben van voldoende weerstandsvermogen. Bij het weerstandsvermogen gaat het dus om de robuustheid van de begroting. Een precies sluitende begroting zonder weerstandsvermogen betekent dat iedere tegenvaller een probleem gaat opleveren, als er geen even grote meevallers tegenover staan. De begrotingsprogramma's en daarmee het beleid van de gemeente staan dan permanent onder druk. Een weerstandsvermogen als financiële buffer is daarom noodzakelijk. Hoe groot die buffer moet zijn hangt vooral af van de risico's die de gemeente loopt.

Behalve het aanhouden van een financieel weerstandsvermogen zijn er andere manieren om de financiële gevolgen van risico's op te vangen:

- Veel gebeurtenissen zijn weliswaar onverwacht, maar doen zich zo regelmatig voor dat over meerdere jaren bekeken vrij goed is aan te geven wat de financiële gevolgen daarvan kunnen zijn. Hiervoor reserveert de gemeente bedragen in de begroting of in voorzieningen.
- Bij investeringsprojecten is het gebruikelijk dat in de kostenraming (en het investeringskrediet) een post voor onvoorzien tegenvallers wordt meegenomen.
- Risico's kunnen beperkt worden door het afsluiten van verzekeringen, bijvoorbeeld tegen brand-schade aan gemeentelijke gebouwen.
- Een aantal risico's kan voor een gedeelte worden opgevangen uit specifieke bestemmingsreserves. De belangrijkste hiervan in de Haagse gemeentebegroting hebben betrekking op de begrotingsproducten van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de Wet werk en bijstand. Mocht de omvang van die reserve niet toereikend zijn, dan komt de Algemene reserve weer in beeld als risicoafdekking.

De relevante risico's voor het weerstandsvermogen zijn de risico's die niet of onvoldoende op een andere manier zijn ondervangen. Deze risico's kunnen een beroep gaan doen op de drie onderdelen van het weerstandsvermogen.

Berekening van het weerstandsvermogen

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen het structurele en het incidentele weerstandsvermogen.

Structurele weerstandsvermogen

Het structurele weerstandsvermogen bestaat uit de begrotingspost onvoorzien. Bij de bespreking van de jaarrekening 2012 is aan de raad toegezegd te komen met een nadere onderbouwing van deze post. Gemeenten zijn volgens de gemeentewet verplicht om in de begroting een post onvoorzien uitgaven op te nemen. Bij onvoorzien gaat het om onverwachte uitgaven of tegenvallers in het betreffende begrotingsjaar. Onvoorzien moet een soepele uitvoering van de begroting vergemakkelijken. Het zorgt zodoende voor een beetje flexibiliteit. Er is geen relatie met bestaande risico's. Daarmee verschilt het

van het incidentele weerstandsvermogen. Daarvoor geldt dat hoe hoger de risico's zijn, hoe hoger het weerstandsvermogen zal moeten zijn om het bestaande beleid op het gewenste niveau te continueren. Den Haag heeft de afgelopen jaren met behulp van het Rotterdamse risicocumulatiemodel beter zicht gekregen op de financiële gevolgen van de risico's die de gemeente loopt. Rotterdam heeft naast een berekening van de incidentele weerstandscapaciteit een post onvoorzien van € 4,5 mln. Een groot aantal gemeenten relateert de post onvoorzien aan het aantal inwoners. Rotterdam is qua aantal inwoners $616.294/506.366 = 1,2$ x zo groot. Nemen wij de gemeente Rotterdam als referentie dan volgt voor Den Haag een post onvoorzien van $4,5/1,2 = € 3,8$ mln. De post onvoorzien was tot op heden € 4,8 mln. Bij deze begroting verlagen we derhalve het structurele weerstandsvermogen met € 1 mln. Dit bedrag is ingezet als financiële ruimte (zie hoofdstuk 1).

Incidentele weerstandsvermogen

In Den Haag wordt het weerstandsvermogen gevormd door de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves en de reserve grondbedrijf. De standen van de bovenstaande reserves zijn per einde 2013 naar verwachting als volgt:

Reserve per 31/12/2013	Hoogte
1. Dienstcompensatiereserves	€ 15,4 mln.
2. Reserve Grondbedrijf	€ 46,4 mln.
3. Algemene reserve	€ 124,5 mln.
Totaal	€ 186,3 mln.

Ad 1) De gemeentelijke diensten hebben eigen dienstcompensatiereserves (DCR) voor het opvangen van bedrijfsvoeringsrisico's. Aan de DCR wordt 20% van het positieve rekeningresultaat op een programma toegevoegd; de overige 80% valt vrij ten gunste van de algemene reserve. Een tegenvaller in de begrotingsuitvoering die leidt tot een negatief resultaat op een programma, wordt volledig onttrokken uit de DCR. De ondergrens van de DCR is bij alle diensten € 0. Indien de DCR van een dienst onder deze grens komt, wordt die dienst als 'kritiek' aangemerkt. De dienst moet dan een plan van aanpak opstellen om deze negatieve stand weg te werken. Op deze manier zijn kleinere risico's in de begrotingsuitvoering adequaat afgedekt.

De dienstcompensatiereserves kennen geen onderliggende risicoberekening. Wel hebben alle DCR's een maximale hoogte (zie onderstaande tabel). Als de maximale hoogte wordt overschreden wordt de raad bij de resultaatverdeling voorgesteld om het meerdere vrij te laten vallen ten gunste van de algemene reserve.

Dienst	Maximale hoogte DCR
DSB, DSO, OCW, SZW	€ 4 mln.
BSD, DPZ, HGR, IDC	€ 2 mln.
DOB, GAD	€ 1 mln.
Totaal alle diensten	€ 26 mln.

De actuele stand van de verschillende dienstcompensatiereserves is terug te vinden in het reserveoverzicht bij deze begroting. Samen tellen ze nu op tot € 15,4 mln.

Ad 2) De reserve Grondbedrijf is de financiële buffer voor het Grondbedrijf. De reserve is nodig om te verhinderen dat tekorten van het grondbedrijf de totale gemeentelijke financiële huishouding verstoren. Opbrengsten uit grondexploitaties worden aan deze reserve toegevoegd, verliezen uit grondexploitaties worden hiermee verrekend. Voor het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen worden periodiek risicoanalyses uitgevoerd. Van alle grondexploitaties worden de algemene risico's van de marktontwikkelingen in beeld gebracht.. Van de 40 grootste grondexploitaties wordt bovendien

specifiek naar de projectrisico's en projectkansen gekeken. Het benodigde weerstandsvermogen wordt uitgedrukt in een bandbreedte. Het minimaal benodigde weerstandsvermogen wordt bepaald door de risico's op de verliesgevende projecten en de risico's op de winstgevende projecten te verminderen met het totaal aan kansen. De verwachte stand van de reserve Grondbedrijf per 31/12 is € 46,4 mln. Zie de paragraaf Grondbedrijf voor een gedetailleerde onderbouwing van de actuele hoogte van de reserve Grondbedrijf.

Ad 3) De algemene reserve is bedoeld voor het afdekken van tekorten in de gemeentelijke jaarrekening. Hiermee wordt voorkomen dat elke financiële tegenvaller dwingt tot onmiddellijk bezuinigen. Niet alle gemeenten lopen dezelfde risico's. Het is daardoor niet mogelijk een algemene norm te stellen voor een eenduidige relatie tussen de algemene reserve en de risico's. Iedere gemeente moet op basis van de eigen specifieke situatie een beleidslijn formuleren over het noodzakelijk geachte weerstandsvermogen. Inherent aan risico's is dat de precieze omvang van de mogelijke schade of kosten niet vaststaat. Dat komt natuurlijk vooral omdat het altijd gaat om een onzekere gebeurtenis, met navenant onzekere kosten. De gemeente Den Haag maakt gebruik van een risicocumulatiemodel. Hierbij wordt van elk risico de kans berekend dat hij zich voordoet, gesimuleerd wordt dat een combinatie van bepaalde risico's zich voordoet. Met dit model maken we een zo goed mogelijke berekening van de minimaal noodzakelijke algemene reserve. Uit de berekening bij de begroting 2014 volgt dat in de hoogte van de algemene reserve € 124,5 mln. moet zijn. Onderstaande risico's zijn meegenomen in de berekening van de algemene reserve:

Risico	Korte omschrijving	Kans op risico	Max. Bedrag
1	Rampen en zware ongevallen	1%	63.500
2	Bijstelling plannen in de vastgoedsector	50%	10.000
3	Vestia	25%	6.750
4	Uitkeringen	30%	10.000
5	Grote infrastructurele projecten	25%	10.000
6	Friciekosten subsidies	30%	9.000
7	Afwikkeling bezuinigingen: apparaat(kosten WW)	60%	5.500
8	Eigen risico verzekeringen	10%	5.400
9	ESF Subsidies	60%	2.100
10	Terugbetaling BDU SIV	15%	1.800
11	Omzet Haeghe Groep uit de markt	30%	1.500
12	Friciekosten afbouw Haaglanden	25%	1.000
13	Regionalisering GGD	90%	1.000
14	WK Hockey (nieuw t.o.v. Voorjaarsnota)	50%	2.750
15	Oeververbinding Scheveningen Haven (nieuw t.o.v. Voorjaarsnota)	50%	3.500
Risico's met een structureel karakter			
16	Decentralisatie van taken: AWBZ	50%	75.000
17	Hulp bij het huishouden	90%	16.500
18	Decentralisatie van taken: Onderkant arbeidsmarkt	50%	28.500
19	Herverdeling gemeentefonds	70%	24.000
20	Afschaffing precariobelasting	50%	23.550
21	Decentralisatie van taken: Jeugdzorg	50%	22.500
22	Korting gemeentefonds	25%	13.500
23	Hondenbelasting	5%	2.625
Totaal			339.975

Risico's algemene reserve

Risico's met een structureel karakter (risico's 16/23)

Als de risico's zich voordoen, moeten de structurele financiële gevolgen ervan nog wel in de meerjarenbegroting worden verwerkt. In het eerste jaar zal wijziging van de begroting zonder ingrijpende beleidsmatige gevolgen doorgaans niet goed mogelijk zijn, voor dat jaar wordt daarom het gehele financiële gevolg meegenomen in de bepaling van het maximale bedrag. De financiële gevolgen van optredende risico's in het tweede jaar zijn voor de helft van het bedrag meegenomen, om zodoende rekening te houden met enige overgangstermijn van de maatregelen. Voor het derde jaar en daarna is ervan uitgegaan dat het risico is verwerkt in de meerjarenbegroting.

1) Rampen en zware ongevallen

De gemeente spaart niet voor risico's van (natuur)rampen of ander groot onheil die Den Haag kunnen treffen (watersnood, extreme weersomstandigheden, epidemieën, etc.). Hoewel de kans hierop klein is, is de schade die het gevolg kan zijn van een dergelijke gebeurtenis aanzienlijk, zo hebben we bijvoorbeeld gezien bij de vuurwerkramp in Enschede. In de door onderzoeksbureau SEO uitgevoerde 'stresstest'(2012) blijkt dat het financiële gevolg van een dergelijke ramp maximaal € 63,5 mln. is. Doordat de kans op een dergelijke ramp klein is, is het effect op het benodigde weerstandsvermogen beperkt.

Kans: 1%
Bedrag: € 63,5 mln.

2) Bijstelling plannen in de vastgoedsector

Onder meer door de aanhoudende financiële onzekerheden en verslechterde posities van woningbouwcorporaties bestaat er nog steeds een risico op afwaardering omdat geplande activiteiten moeten worden bijgesteld. De gevolgen van dergelijke bijstellingen worden volgens de bestuurlijke Beheersregels Grondbedrijf niet verrekend met de Reserve grondbedrijf. Ook zijn er risico's bij vastgoedontwikkelingen waarin de gemeente deelneemt. Voorbeelden hiervan zijn Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen (OBL) en Harnaschpolder.

Kans: 50%
Bedrag: € 10 mln.

3) Vestia

Gemeenten hebben een zogenoemde doorlopende achtervangovereenkomst met de Stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw voor de financiering van woningbouw door woningcorporaties. Hierdoor kunnen de corporaties goedkoper lenen. Als het vermogen van het waarborgfonds beneden het vereiste garantieniveau komt, moet de gemeente renteloze leningen aan het Waarborgfonds verstrekken. Het verlies dat de achtervangende gemeenten kunnen lijden, is beperkt tot de rente over de leningen die ze zelf moeten betalen maar renteloos aan het WSW moeten verstrekken. Dit is, net als in de begroting 2013, becijferd op € 6,75 mln. Voor de projecten waaraan Vestia een bijdrage zou leveren, stelt de gemeente extra middelen ter beschikking in de begroting 2014. Het gaat hierbij om de projecten Sportcampus, Haga en de openbare ruimte voor de brede buurtscholen in Moerwijk en Bouwlust.

Kans: 25%
Bedrag: € 6,75 mln.

4) Uitkeringen

Ten eerste bestaat de kans dat het budget dat het Rijk aan alle gemeenten verstrekt voor de bijstand, ontoereikend is. Ten tweede bestaat de kans dat de gemeente Den Haag slechter presteert dan landelijk gemiddeld. Gemeenten moeten de eerste 10% van een tekort op de bijstand zelf dekken voordat ze een Incidentele Aanvullende Uitkering op het bijstandsbudget kunnen krijgen. Deze systematiek van

rijksfinanciering betekent voor Den Haag dat maximaal circa € 30 mln. tekort zelf moet financieren. De gemeente Den Haag dekt het risico op bijstandsverlening met de reserve Inkomensvoorzieningen. Na besluitvorming rond de begroting 2014 zal in de reserve inkomensvoorziening € 20 mln. zitten. Hiermee worden eventuele tekorten in eerste instantie gedekt. Daarmee blijft een risico van maximaal € 10 mln. ongedekt. Dit risico dekken we af via de algemene reserve. De kans dat dit risico zich voordoet is afhankelijk van de prestaties van Den Haag ten opzichte van de landelijke ontwikkelingen. Er kan een discrepantie zijn tussen de objectieve verdeelmaatstaven van het macrobudget en de feitelijke situatie in Den Haag.

Kans: 30%
Bedrag: € 10 mln.

5) Grote infrastructurele projecten

De gemeente loopt bij omvangrijke fysieke projecten en ICT-projecten risico's. Deze worden zoveel als mogelijk in de projectraming betrokken en afgedekt door middel van een post voor onvoorzien. Hoewel Den Haag een goede reputatie heeft in het tot een goed einde brengen van grote infrastructuurprojecten bestaat er, ook gezien de omvang van de totale investeringsportefeuille (ruim € 832 mln.) de kans dat zich tegenvallers voordoen, doordat zaken niet te kwantificeren zijn of doordat risico's zijn onderschat. Dat kan de aanleg betreffen, maar ook de gevolgen voor de exploitatie van nieuwe voorzieningen.

Kans: 25%
Bedrag: € 10 mln.

6) Frictiekosten subsidies

In de begroting 2013 was dit risico gesplitst in twee onderdelen. Het eerste onderdeel betreft het eigen risicodragerschap voor de werkloosheidswet van culturele instellingen. Dit risico heeft zich voorgedaan en is voorzien. Daarmee valt dit deel van het risico uit de risicoparagraaf. Daarnaast bestaat een risico vanwege het afstoten van panden (leegstand, functiewisseling, aanvullende bewaking en verkoop onder boekwaarde). Dit risico is becijferd op € 9 mln. . De kans dat het risico zich voordoet is fors lager dan het combineerde risico en is mede gebaseerd op het aantal panden met een relatief hoge boekwaarde en de inschatting van de mogelijkheden de panden tegen aanvaardbare kosten een nieuwe bestemming te geven. Op basis hiervan schatten wij de kans dat het risico zich voordoet 30 procent is.

Kans: 30%
Bedrag: € 9 mln.

7) Afwikkeling bezuinigingen: apparaat(kosten WW)

De bezuinigingen uit het Coalitieakkoord en de ombuigingen die het gevolg zijn van rijksmaatregelen en van de economische crisis leiden tot omvangrijke afslankingen van het gemeentelijke ambtelijke apparaat. Uitgangspunt is dat gedwongen ontslagen zoveel mogelijk worden vermeden. De kans bestaat dat uiteindelijk niet iedereen succesvol van werk naar werk zal kunnen worden begeleid. De gemeente is eigen risicodragster voor de WW, wat betekent dat ze zelf de WW-uitkeringen van ontslagen gemeenteambtenaren moet betalen. Ze heeft hiervoor geen financiële middelen gereserveerd. De aanspraak op een WW-uitkering hangt mede af van de lengte van het dienstverband bij gemeenten. Als onverhoopt mensen ontslagen moeten worden, is hier een aanzienlijk bedrag mee gemoeid. In de jaarrekeningen 2011 en 2012 is al een reorganisatievoorziening gevormd. Dit betekent dat voor deze medewerkers financiële middelen zijn gereserveerd. Dat vereist een bijstelling van de geschatte financiële impact. Per 1 januari 2013 bedraagt de formatiedaling 883 fte. Het maximale bedrag is berekend op basis van gemiddelde WW-aanspraken van het resterende deel van de medewerkers. Dat bedrag is verlaagd. Het laatste deel van de bezuiniging zal relatief moeilijk te behalen zijn, daarom is de kans op dit risico verhoogd.

Kans: 60%
Bedrag: € 5,5 mln.

8) Eigen risico verzekeringen

De gemeente heeft een hoog eigen risico op verzekeringspolissen afgesloten, omdat dit per saldo financieel voordeliger is. Het bevat evenwel een risico. Wanneer zich verschillende calamiteiten tegelijk voordoen is de totale eigen bijdrage van de gemeente hoger dan in de reguliere begroting kan worden opgevangen. Bovendien heeft de gemeente ervoor gekozen de fraude- en berovingsverzekering in eigen beheer te nemen omdat de premie hiervan niet opweegt tegen het risico. Het maximale risico dat de gemeente loopt is € 5,4 mln. De kans dat zich dit risico voordoet is klein.

Kans: 10%
Bedrag: € 5,4 mln.

9) ESF-subsidies 2009 en 2010

Voor het Europees Sociaal Fonds (ESF) uit 2009 is een subsidie van € 1,5 mln. gedeclareerd en voor 2010 van € 2,2 mln. Uit de reactie van het Agentschap SZW blijkt dat € 2,1 mln. van deze declaraties wordt betwist.

Kans: 60%
Bedrag: € 2,1 mln.

10) Terugbetaling BDU SIV

Begin 2013 ontvingen we een conceptbeschikking van het Rijk voor de Brede Doel Uitkering voor Sociaal, Integratie en Veiligheid (BDU SIV) van het grotestedenbeleid. Op basis hiervan dient de gemeente € 19,8 mln. aan niet bestede rijksmiddelen terug te betalen. De gemeente is van mening dat alle middelen rechtmatig zijn verantwoord en dat daarom geen sprake kan zijn van terugbetaling. De gemeente heeft daarom bezwaar gemaakt. Er bestaat een kans dat de gemeente de bezwaarprocedure verliest. Op de gemeentelijke balans is nog € 18,1 mln. aan middelen BDU-SIV aanwezig. Daarmee komt het maximale terugbetalingsrisico afgerond op € 1,8 mln.

Kans: 15%
Bedrag: € 1,8 mln.

11) Omzet Haeghe Groep uit de markt

De Haeghe Groep realiseert een omzet van ruim € 23 mln. Deze omzet is een belangrijke inkomstenfactor van de dienst. Voor 45% van de omzet is de Haeghe Groep afhankelijk van opdrachtgevers uit de vrije markt. We beperken onze risico's op de markt door ons bijvoorbeeld terug te trekken uit krimpmarkten, de acquisitie te verbeteren en een commerciële aansturing van het bedrijf, onder andere door duidelijkere marktstrategieën, werken met businesscases en rendementsmetingen. Bij het halfjaarbericht 2013 hebben we € 1 mln. extra uitgetrokken voor de herstructureringskosten die deze omschakeling mogelijk moet maken.

Kans: 30%
Bedrag: € 1,5 mln.

12) Friciekosten afbouw Haaglanden

Met de voorgenomen oprichting van de Metropoolregio dient Haaglanden te worden afgebouwd. Hoe veel de afbouw kost, is sterk afhankelijk van de nog te maken keuzes over de toekomstige organisatie. We dienen er rekening mee te houden dat de toekomstige organisatie minder personeel kent dan het huidige Haaglanden. Aan de andere kant geldt dat ook de bijdrage van Den Haag aan Haaglanden verdwijnt. Daarmee blijft het risico van Den Haag beperkt tot frictiekosten, zoals bijvoorbeeld de afkoop van contracten en kosten voor scholing en plaatsing.

Kans: 25%
Bedrag: € 1 mln.

13) Regionalisering GGD

De Wet Publieke Gezondheid schrijft één GGD per veiligheidsregio voor. In de veiligheidsregio Haaglanden zijn nu twee GGD's, nl. de GGD Zuid-Holland West en de GGD Den Haag. De GGD Zuid-Holland West zal opgaan in de GGD Den Haag onder de nieuwe naam GGD Haaglanden. Hiermee zijn mogelijk frictiekosten gemoeid. Als er frictiekosten worden gemaakt, worden ze gedragen door de deelnemende gemeenten. Via natuurlijk verloop en goede begeleiding van de boventalligen zullen deze kosten zo veel mogelijk beperkt worden.

Kans: 90%
Bedrag: € 1 mln.

14) WK hockey (nieuw t.o.v. Voorjaarsnota)

Bij de organisatie van het WK hockey spelen enkele risico's, die nog niet vast te stellen zijn of deze zich gaan voordoen. Bij slecht weer moet een tent over het veld worden geplaatst. Ook is met de KNHB afgesproken dat er vanaf de tijdelijke parkeerplaatsen pendelbussen gaan rijden. Verkeerstechnisch kan dit vooralsnog niet over de normale toegangswegen. Mogelijk moeten daarom fietspaden of vervoermiddelen worden aangepast.

Kans: 50%
Bedrag: € 2,75 mln.

15) Oeververbinding Scheveningen Haven (nieuw t.o.v. Voorjaarsnota)

De gemeente is opdrachtgever van de Oeververbinding Scheveningen Haven. Momenteel vindt de aanbesteding plaats. In de begroting wordt rekening gehouden met een investeringsbedrag van € 3 mln. De daadwerkelijke omvang wordt bepaald door de uitkomst van de aanbesteding. De totale kosten kunnen voor de gemeente hoger uitvallen. Om het bestemmingsplan vast te kunnen stellen moet de economische uitvoerbaarheid van de oeververbinding worden onderbouwd. Daarom moet de gemeente nu al rekening houden met de mogelijke hogere kosten. Deze zijn geraamd op € 3,5 mln.

Kans: 50%
Bedrag: € 3,5 mln.

16) Decentralisatie van taken: AWBZ

Het kabinet wil de AWBZ vanaf 2015 ingrijpend hervormen. Alleen de zwaarste, langdurige zorg blijft binnen de AWBZ. Gemeenten gaan de ondersteunende zorg aan huis en de persoonlijke verzorging uitvoeren. Tegelijkertijd bezuinigt het kabinet 25% op de zorg. De decentralisatie van de AWBZ taken biedt kansen voor de gemeente Den Haag, maar ook grote (financiële) risico's. Door stroomlijning van het aanbod, maatwerk en een preventieve aanpak ziet de gemeente mogelijkheden om een beperkt deel van het risico op te vangen. Verder vormt de jaarlijkse groei van het budget een risico. Het Rijk gaat uit van 2,5% groei van de zorg per jaar, hoewel de groei veel groter is. Met de decentralisatie van de awbz is na de korting van 25% een bedrag gemoeid van ongeveer 300 mln. De korting zelf is daarmee ongeveer € 100 mln. We lopen niet over die hele korting risico, want de gemeente kan zaken goedkoper uitvoeren dan het Rijk. We hebben het risico gezet op de helft van de korting.

Kans: 50%
bedrag: € 50 mln.

17) Hulp bij het huishouden

De huishoudelijke hulp uit de Wmo wordt met ingang van 2015 een maatwerkvoorziening voor mensen die het niet kunnen betalen en het niet zelf kunnen organiseren. Vanaf 2014 geldt dit al voor nieuwe klanten. Het Rijk heeft nog niet bekend gemaakt hoe een dergelijke maatwerkvoorziening eruit komt te zien. Het budget wordt gekort met 40%. Discussiepunt is of gemeenten ook over voldoende mogelijkheden en instrumenten beschikken om met zeer veel minder budget het beroep op ondersteuning gestalte te geven bij regie op het eigen huishouden. Het huidige budget is € 52 mln. per jaar. 80% van de doelgroep heeft een laag inkomen. Ook al heeft het kabinet aangegeven langs een

andere weg dan inkomensgrenzen invulling te willen geven aan de maatwerkvoorziening, we gaan ervan uit dat de uitgaven slechts tot 80% van het huidige budget kunnen worden gereduceerd. Dat vereist een budget van € 42 mln. Het budget zal inclusief eigen bijdrage naar verwachting echter uitkomen op € 31 mln. Het maximale risico bedraagt dus 11 mln. per jaar.

Kans: 90%
Bedrag: € 11 mln.

18) Decentralisatie van taken: Onderkant arbeidsmarkt

De nieuwe Participatiewet wordt vanaf 2015 van kracht. De sociale werkvoorziening wordt afgebouwd, vanaf 2015 is er geen nieuwe instroom mogelijk. Daarvoor in de plaats komt voor arbeidsgehandicapten geleidelijk een derde van het aantal plaatsen beschikbaar als beschut werk en tweede derde bij reguliere werkgevers. Werkgevers die deze arbeidsgehandicapten in dienst nemen kunnen toestemming krijgen om minder dan het wettelijke minimum loon te betalen. Deze werknemers krijgen dan van de gemeente een aanvullende uitkering, de zogeheten 'loonsuppletie'. De bezuinigingen op de WSW bedragen voor Den Haag € 6,4 mln. en de bezuiniging op de Participatiewet € 12,3 mln. In totaal moet Den Haag een bezuiniging van € 19 mln. verwerken.

Kans: 50%
Bedrag: € 19 mln.

19) Herverdeling gemeentefonds

De herverdeling van het gemeentefonds is uitgesteld tot 2015. Den Haag ontvangt nu een grootstedelijk bedrag van € 125 mln.; het rijk wil dat vervangen door maatstaven die voor alle gemeenten van toepassing zijn. We gaan ervan uit dat de herverdeling van het gemeentefonds ons op termijn maximaal € 24 mln. kost. Dat is 3% van de gemeentefondsuitkering. Voor een herverdeelnadeel (van de cluster zorg) is al € 8 mln. opgenomen in het budgettaire kader van de begroting 2013. Daarmee blijft een risico over van € 16 mln. structureel.

Kans: 70%
Bedrag: € 16 mln.

20) Afschaffing precariobelasting

De minister van BZK is van plan de precariobelasting op ondergrondse leidingen afschaffen. Als deze precario wordt afgeschaft levert dit een structureel nadeel op van € 15,7 mln. Over het concept wetsvoorstel heeft de Raad van State in september 2012 advies uitgebracht. Naar aanleiding van dit advies heeft de minister besloten meer tijd te nemen om te studeren op reële alternatieven. Om deze reden is het wetsvoorstel nog niet naar de Tweede Kamer gestuurd. Ook is dus nog niet duidelijk of en welke compensatie gemeenten ontvangen.

Kans: 50%
Bedrag: € 15,7 mln.

21) Decentralisatie van taken: Jeugdzorg

Het Rijk decentraliseert de jeugdzorg. Dat biedt kansen voor de gemeente Den Haag, maar ook (financiële) risico's. Het Rijk kort immers 15% op het budget. Het budget van Den Haag wordt ongeveer € 100 mln. Het uitgangspunt is om de taken uit te voeren binnen het budget dat beschikbaar wordt gesteld. De gemeente ziet mogelijkheden om (een deel van) dit risico op te vangen.

Kans: 50%
Bedrag: € 15 mln.

22) Korting gemeentefonds

In afwijking van het regeerakkoord blijft het btw-compensatiefonds bestaan. Het bedrag dat het Rijk wilde besparen op het btw-compensatiefonds wordt nu gekort op het gemeentefonds. Als deze korting via de gemeentefondsmaatstaven wordt verdeeld, zoals in de meicirculaire van het gemeentefonds staat,

is het Haagse aandeel in die korting 4,5 procent. Dat betekent in 2014 een korting van € 8 mln., en vanaf 2015 € 22 mln. structureel. We zijn van mening dat in het akkoord tussen Rijk en gemeenten staat dat het aandeel in de korting gedragen moet worden naar rato van de btw-declaraties (en niet naar rato van het aandeel in het gemeentefonds). Als deze redenering gevolgd wordt, leidt dat tot een korting van € 4,7 mln. in 2014 en tussen de € 11 mln. en € 15 mln. vanaf 2015. We vinden voor dit moment een korting van € 22 mln. een te pessimistische inschatting, gezien de andersluidende afspraken. We gaan daarom voorlopig uit van een korting van structureel € 13 mln. Omdat er nog steeds een kans bestaat dat we wel € 22 mln. gekort worden, houden we rekening met een structureel risico van € 9 mln.

Kans: 25%
Bedrag: € 9 mln.

23) Hondenbelasting

De hondenbelasting is een algemene belasting. Op 24 januari 2013 heeft het gerechtshof Den Bosch een uitspraak gedaan over de hondenbelasting in Sittard-Geleen. Volgens het hof is het niet toegestaan om hondenbelasting te heffen met als enige doel het verkrijgen van inkomsten voor de gemeente. De gemeente Sittard-Geleen gaat in cassatie. Het risico bestaat dat de hondenbelasting moet veranderen in een bestemmingsheffing en dat de opbrengsten dan beperkt moeten blijven tot de kosten die honden veroorzaken. Naar aanleiding van het beroep in cassatie adviseert de Advocaat-Generaal de Hoge Raad om de uitspraak van het Gerechtshof Den Bosch te vernietigen. De Advocaat-Generaal is van mening dat de hondenbelasting geen bestemmingsbelasting is, de gemeente is vrij in de besteding van de opbrengsten. De gemeente hoeft daarom niet aan te tonen dat de opbrengst voor hondenbeleid is. De Hoge Raad is overigens niet verplicht dit advies over te nemen. Het risico is daarmee niet weg, maar de kans dat het zich voordoet blijft laag.

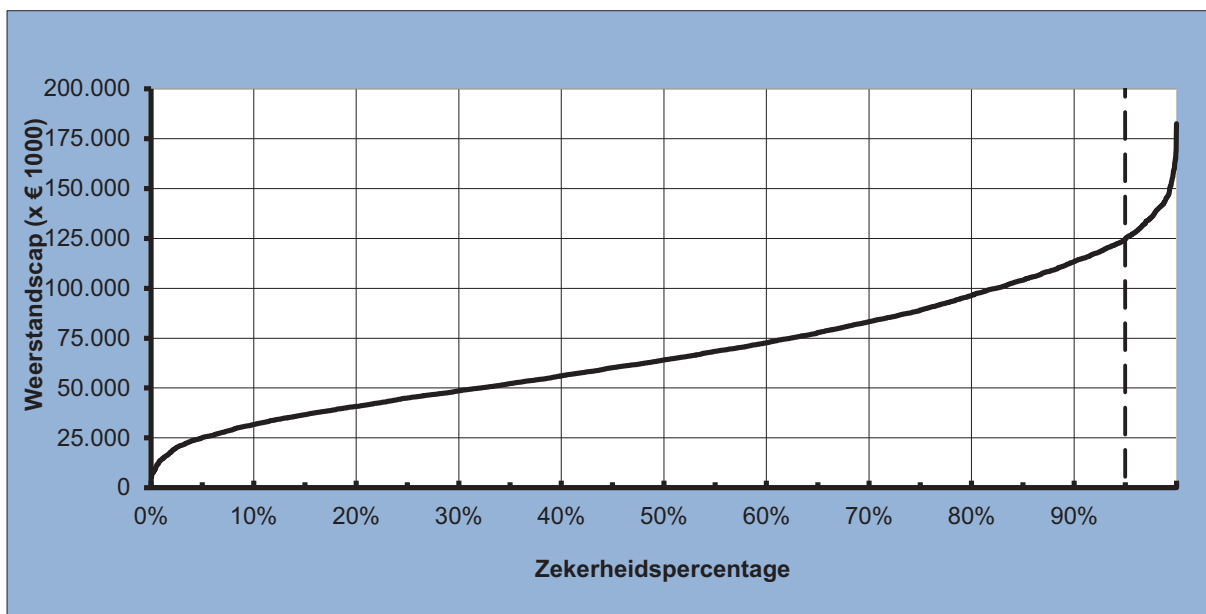
Kans: 5%
Bedrag: € 1,75 mln.

Vervallen risico

Het risico op afwaardering van vastgoed is vervallen. Bij de jaarrekening 2012 hebben wij een deel van ons vastgoed bezit afgewaardeerd. Deze afwaarderingen zijn ten laste gebracht van de reserve strategische aankopen Binckhorst en de Reserve strategische aankopen structuurvisie. Bij het halfjaarbericht 2013 respectievelijk de begroting 2014 zijn deze reserves weer aangevuld met in totaal € 14,551 mln. Hiermee kunnen eventuele resterende afwaarderingen binnen deze reserves worden opgevangen.

De berekening toegelicht

Als we alle risico's bij elkaar optellen komen we uit op een maximaal bedrag van € 340 mln. Het is alleen onwaarschijnlijk dat al deze tegenspoed tegelijkertijd optreedt. Er zijn verschillende scenario's denkbaar waarin risico's zich wel of niet voordoen. De verschillende scenario's zijn onderzocht met het risicocumulatiemodel. In een simulatie 'gooit' het model een groot aantal keren met een 'elektronische dobbelsteen' om de uitkomst per risico te bepalen. Deze uitkomsten worden vervolgens bij elkaar opgeteld en van laag naar hoog in een grafiek gezet (de vloeiende lijn in de volgende grafiek). Met een zekerheidspercentage van 95% is een algemene reserve van € 124,5 mln. genoeg. Dat is het snijpunt van de vloeiende lijn met de stippellijn.

Overige onderdelen weerstandsvermogen

In de algemene reserve wordt nog extra gereserveerd als de overige onderdelen van het incidentele weerstandsvermogen niet voldoende op peil zijn. Bij de begroting 2014 is extra reserveren niet aan de orde. De stand van de dienstcompensatiereserves is € 15,4 mln. We reserveren extra als de totaalstand van alle DCR's samen minder bedraagt dan € 13 mln. (dat is de helft van de maximale standen bij elkaar opgeteld). De reserve grondbedrijf blijft met € 46,4 mln. boven de bepaalde minimum-bandbreedte van € 22,4 mln.

Alles bij elkaar verandert de hoogte van de algemene reserve in deze begroting nauwelijks ten opzichte van de hoogte in de begroting 2013. De algemene reserve daalt licht van € 125,7 naar € 124,5 mln.

4.3 Onderhoud kapitaalgoederen

De gemeente Den Haag wil haar kapitaalgoederen goed onderhouden. De wijze waarop dit gebeurt en de bedragen die hiervoor zijn begroot, komen aan bod in deze paragraaf onderhoud kapitaalgoederen. De volgende kapitaalgoederen komen in dit hoofdstuk aan bod:

- Gebouwen
- Groen
- Straten, wegen en pleinen
- Bruggen, viaducten en tunnels
- Water
- Riolering

Gebouwen

Per 1 januari 2013 is het vastgoed van de gemeente Den Haag ondergebracht bij de Centrale Vastgoedorganisatie Den Haag (CVDH). Voorheen was het vastgoed om historische redenen ondergebracht bij diverse diensten. Door het centraliseren kan er inzicht worden verkregen in het gemeentelijke vastgoedbezit. De CVDH is verantwoordelijk voor het optimaal inzetten van het gemeentelijk vastgoed ter uitvoering van de bestuurlijke doelstellingen. De CVDH draagt zorg voor efficiënte en gemeentebrede beleidsvorming op het gebied van de ontwikkeling, het beheer en de inzet van het gemeentelijk vastgoed. Het uitvoeren van onderhoud is hier een belangrijk onderdeel van.

Het streven van de CVDH is om alle panden conform een éénduidige systematiek onderhoud uit te voeren. Daarbij wordt in principe een strikte scheiding tussen het eigenarenonderhoud en het huurdersonderhoud gemaakt (conform het Burgerlijk Wetboek). De CVDH is op basis hiervan uitsluitend verantwoordelijk voor het uitvoeren en financieren van het eigenarenonderhoud.

Bij de oprichting van de CVDH is er voor gekozen de gemeentelijke vastgoedportefeuille te onderhouden conform de methodiek van conditie gestuurd onderhoud (NEN2767). In deze systematiek wordt gekeken naar de staat van de afzonderlijke bouwelementen. Afhankelijk van de conditie wordt er een kwaliteitsscore aangegeven van 1 tot 6.

1. uitstekend
2. goed
3. redelijk
4. matig
5. slecht
6. zeer slecht

Het streven is om voor elk pand uit de vastgoedportefeuille de gewogen conditiescore minimaal op niveau 3 te houden. Per pand kan er afhankelijk van het toekomstperspectief, locatie en representativiteit op bouwdeelniveau gedifferentieerd worden in het kwaliteitsniveau van onderhoud. In 2012 is er voor de CVDH een programma geïmplementeerd voor het opstellen en beheren van de Meerjaren Onderhoudsplannen (MOP).

Panden voor de interne dienstverlening

Met ingang van 2013 is het IDC enkel verantwoordelijk voor het onderhoud van de panden die behoren tot de strategische kernvoorraad. Dit zijn de panden Spui, Leyweg en de stadsdeelkantoren. Deze panden zijn opgenomen in het programma Interne dienstverlening.

Het onderhoudsprogramma geeft een beeld van de noodzakelijke onderhoudsactiviteiten en de daarmee gepaard gaande kosten voor de komende tien jaar. Dit Meerjarenonderhoudsprogramma (MOP) wordt iedere 4 jaar geactualiseerd en aangepast aan de jongste ontwikkelingen. Het programma is onderverdeeld in jaarplannen waarmee de uit te voeren onderhoudsactiviteiten goed ingepland kunnen worden.

Het programma bevat werkzaamheden van bouwkundige, werktuigkundige en elektrotechnische aard. Ook is in kaart gebracht welke werkzaamheden aan liften/roltrappen, aan beveiligings- en toegangscontrolesystemen en aan terreinvoorzieningen noodzakelijk zijn. Ook het onderhoud aan de inventaris en aan de inrichting van het gebouw is geschouwd en zo nodig verwerkt.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten intern dienstencentrum	9.218	8.102	6.582	5.668
Structureel onderhoudsbudget uit programma Interne dienstverlening	5.668	5.668	5.668	5.668
Beschikbaar in investeringsprogramma	3.550	2.434	914	0
Verschil	0	0	0	0

Cultuurpanden

Doel is het in stand houden van de duurzame kapitaalgoederen met een culturele functie en het waarborgen van een goede staat van onderhoud. Hiermee wordt beoogd de functionaliteit van de cultuuraccommodaties te waarborgen.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten cultuurpanden	2.078	2.231	2.909	1.123
Structureel onderhoudsbudget uit programma Cultuur	2.473	2.473	2.473	2.473
Verschil	395	242	-436	1.350

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

Binnen- en buitensportaccommodaties

Dit zijn gemeentelijke zwembaden, sporthallen/zalen en buitensportaccommodaties. Daarbij horen ballenvangers, verhardingen, beregeninstallaties, rioleringen, hekwerken, speeltoestellen en terreinmeubilair.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten onderhoud binnen- en buitensportaccommodaties	3.112	4.414	4.605	4.032
Structureel onderhoudsbudget uit programma Sport	4.518	4.518	4.518	4.518
Verschil	1.406	104	-87	486

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

Scholen

Middelen voor onderwijshuisvesting worden aan de schoolbesturen toegekend op basis van de meerjarenonderhoudsplannen en aanvragen van de schoolbesturen.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten onderhoud scholen	3.067	2.955	2.888	3.700
Structureel onderhoudsbudget uit programma Onderwijs	3.096	3.096	3.096	3.096
Verschil	29	141	208	-604

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen. Vanaf 2015 worden de middelen voor buitenonderhoud overgedragen aan de schoolbesturen. Dit is niet verwerkt in bovenstaand overzicht.

Welzijnsaccommodaties

De welzijnsaccommodaties (multifunctionele centra, jongerenaccommodaties, kinderdagverblijven etc.) worden door de gemeente kostendekkend verhuurd aan de welzijnsinstellingen. Dit houdt in dat de gemeente het (eigenaren) onderhoud uit de huuropbrengsten bekostigt.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten welzijnsaccommodaties	3.036	3.235	2.404	1.941
Structureel onderhoudsbudget uit programma Maatschappelijke ondersteuning	3.401	3.401	3.401	3.401
Verschil	365	166	997	1.460

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

Ambulancepost

Doel is het in stand houden en het waarborgen van een goede staat van onderhoud van de ambulancepost in de Petroleumhaven (Waldorpstraat 555). De ambulancepost wordt kostendekkend verhuurd.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten ambulancepost	31	42	34	43
Structureel onderhoudsbudget uit programma Volksgezondheid en zorg	66	66	66	66
Verschil	35	24	32	23

De overschotten worden toegevoegd aan de onderhoudsvoorzieningen om de tekorten als gevolg van pieken in het onderhoud in de latere jaren te kunnen opvangen.

Strategische panden

De gemeente heeft strategisch vastgoed aangekocht met het doel stedelijke vernieuwing mogelijk te maken. Objecten worden verworven als onderdeel van een planontwikkeling of als gevolg van een actieve grondpolitiek in bepaalde gebieden. Naast herontwikkeling investeert de gemeente ook in vastgoed om bepaalde beleidsdoelstellingen te verwezenlijken zoals het huisvesten van doelgroepen en het verbeteren van de vitaliteit van bepaalde gebieden. Vastgoed in grondexploitaties vallen buiten de scope van deze MOP omdat dit tijdelijke objecten zijn en er reeds over gerapporteerd wordt in de paragraaf Grondbeleid van het concernbericht en de Jaarrekening.

Om te voorkomen dat het voorzieningenniveau op termijn wordt aangetast, is er voor objecten met een verwachte beheertermijn van vijf jaar of langer vanaf 2009 een Meerjarenonderhoudsplan (MOP) opgesteld. Voor objecten die een kortere beheertermijn kennen zullen alleen noodzakelijke onderhoud- en herstelwerkzaamheden worden uitgevoerd, waarbij de onderhoudskosten zullen worden afgewogen tegen de huurinkomsten en exploitatieduur. Dit beleid is vastgelegd in Nota Vastgoedmanagement DSO, welke in november 2008 is vastgesteld.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten strategische panden	1.815	1.274	1.118	1.019
Structureel onderhoudsbudget eventuele andere dekkingsbronnen (strategische reserves DSO)	1.815	1.274	1.118	1.019
Verschil	0	0	0	0

Groen

Het Haagse groen kent vier hoofd categorieën: Wijk en buurtgroen, Straatbomen, Ecologische verbindingzones en Grote groengebieden. Het beleid hiervoor is in diverse nota's vastgelegd. Doel van deze nota's is te zorgen voor een Groenstructuur van de 21e eeuw met een eigentijdse programmering en vormgeving. Opgave is hierbij het combineren van vaste waarden en nieuwe wensen/mogelijkheden in een herkenbare Haagse stijl. Daarnaast wordt continu aan het groene kapitaal gewerkt. Het gaat hier om het doelgericht en efficiënt inzetten van beschikbare middelen om het (groene) 'kapitaal' dat in de loop der jaren is opgebouwd te behouden. Dit is meer dan een efficiëntieslag. Het gaat er om de structurele middelen zo in te zetten dat investeringen uit het verleden in stand worden gehouden. Dit vraagt om een uitgekende strategie en heldere keuzes. Dit vertaalt zich voor het Haagse groen in regulier jaarlijks onderhoud, groot onderhoud en herinrichting. Daarvoor wordt het beschikbare budget voor groenonderhoud zo effectief en efficiënt mogelijk ingezet waarbij het dagelijks onderhoud volgens het groenbeheersysteem wordt geprogrammeerd. Dit bestaat o.a. uit het maaien, schoffelen, snoeien en begeleiden van de straatbomen. Het groot onderhoud bestaat uit de vervanging en herinrichting van het groen.

Het Uitvoeringsprogramma Wegen en Groen (RIS 181968 / 9 december 2011) geeft aan dat het extra beheerbudget van structureel € 2,2 mln. structureel wordt ingezet voor:

- Herplant van straatbomen (€ 1,5 mln.), het bestaande bomenbestand blijft daarmee op peil.
- Onderhoud en beheer van het wijk- en buurtgroen (€ 0,7 mln.). Het totaal gerenoveerde oppervlakte wijk- en buurtgroen na drie jaar (2014) is ca 60.000 m². Jaarlijks worden ca 20 plantsoenen aangepakt van ca 1000 m². Dit gaat om plantsoenen met veel slijtage (door o.a. gebruiksdruk) en (sociaal) onveilige groenstroken. Nevendoelstelling is een lagere beheerlast in 2014.

De beheervisie voor het gehele Natura 2000 gebied wordt in 2014 afgerond.

Ecologische verbindingzones:

Er is nog een klein aantal faunapassages dat in 2014 zelfstandig kan worden gerealiseerd. De overige voorzieningen zullen - indien mogelijk - bij groot wegonderhoud worden uitgevoerd. De verbindingzones worden ecologisch beheerd, rekening houdend met de Flora- en Faunawet. Dit is vastgelegd in een veldgids. De begrazing in enkele grote groengebieden door runderen en pony's wordt voortgezet. Er is een database ecologie met alle noodzakelijke gegevens uit de nota Ecologische Verbindingszones, zoals een onderhoudsplan voor faunapassages en richtlijnen voor beheer.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten groen	21.248	19.442	19.487	19.487
Structureel onderhoudsbudget	19.392	19.442	19.487	19.487
Incidenteel onderhoudsbudget*	1.856			
Verschil	0	0	0	0

*het incidenteel budget heeft betrekking op de opknappactie Openbare ruimte

Straten, wegen en pleinen

Onderhoud van de wegen is noodzakelijk om de functionaliteit en de veiligheid van de wegen te garanderen. Op grond van het bestaande verkeer- en vervoerbeleid worden nadere prioriteiten voor het wegonderhoud gesteld. Elementen in dit beleid zijn onder andere het bevorderen van het fietsverkeer, het concentreren van doorgaand verkeer op hoofdroutes en het creëren van verblijfsgebieden. Hiermee worden, nog meer dan voorheen, de prioriteiten in het wegonderhoud gelegd op de belangrijkste delen van de weginfrastructuur.

Een hoge prioriteit wordt gegeven aan het onderhoud van de fietspaden en het gemeentelijke hoofdwegenstelsel. Het resterende budget zal worden ingezet op het onderhoud van de wijkontsluitingswegen en verblijfswegen met elementenverharding, zoals woonstraten en winkelgebieden.

De Stadsenquête 2012 laat zien dat burgers het onderhoud van de straten en wegen iets hoger waarderen met een rapportcijfer 7,0 in vergelijking met 2011 (6,9) en dit geldt ook voor het onderhoud aan de fietspaden, wat gestegen is van 7,1 naar een 7,2. In vergelijking met voorgaande jaren is de waardering voor het onderhoud aan de wegen en fietspaden op hetzelfde niveau gebleven.

Kwaliteitsniveau	2006	2008	2010	2012
Voldoende	68%	73%	69%	72%
Matig	7%	6%	6%	6%
Onvoldoende	25%	21%	25%	22%

Waar mogelijk wordt gelijktijdig met rioolwerkzaamheden een kwaliteitslag gemaakt om de openbare ruimte te verbeteren. Deze werkwijze is goedkoper en zorgt voor minder overlast voor onze inwoners. Bij de vorige begroting is € 15 mln. beschikbaar gesteld voor de jaren 2013 tot en met 2015 om op efficiënte wijze de openbare ruimte te verbeteren en op het gewenste kwaliteitsniveau te brengen.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten straten, wegen en pleinen	23.174	17.190	17.434	17.434
Structureel onderhoudsbudget uit programma Leefomgeving	18.704	17.190	17.434	17.434
Incidenteel onderhoudsbudget uit programma Leefomgeving*	4.470			
Verschil	0	0	0	0

*het incidenteel budget heeft betrekking op de opknappactie Openbare ruimte

Bruggen, viaducten en tunnels

Het beheer en de instandhouding van viaducten, tunnels en bruggen gebeurt sinds 2012 vanuit twee verschillende budgetten. Met onderhoudsbudgetten wordt gezorgd voor het continu op peil houden van de infrastructuur die voor een drukke stad als Den Haag van wezenlijk belang is. De vervangingen en grote, duurzame reparaties zijn opgenomen in het Meerjarenprogramma Kunstwerken 2012-2014 (MJPK 2012-2014). Hierin is inzichtelijk gemaakt welke grote investeringen de komende jaren nodig zijn om onder andere de bruggen, tunnels, viaducten en walkanten in de stad in stand te houden of te vervangen. Voor het lopende programma is bij het collegeakkoord € 11 mln. ter beschikking gesteld. Vanuit een overschot op Meerjaren Investeringsplan (MIP) is hier € 1,0 extra aan toegekend.

Er wordt momenteel gewerkt aan het vervolg van het meerjarenprogramma kunstwerken 2012-2014 te weten het meerjarenprogramma kunstwerken 2015-2018 met de grootschalige vervangingen van kunstwerken gedurende deze periode.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten bruggen, viaducten en tunnels	7.527	8.743	7.881	7.882
Structureel onderhoudsbudget uit programma Leefomgeving	7.527	8.743	7.881	7.882
Verschil	0	0	0	0

Water

De gemeente streeft naar het realiseren van een duurzaam, schoon en gezond watersysteem, dat bijdraagt aan een aantrekkelijke en veilige (leef)omgeving, waar bewoners en bezoekers van Den Haag op een bewuste manier mee omgaan. In de Wateragenda van de gemeente Den Haag en het

Hoogheemraadschap van Delfland staat beschreven hoe de gemeente de komende jaren wil omgaan met water in de stad, ook met het oog op aangepaste regelgeving voor water op nationaal en Europees niveau.

Met de vaststelling van de Nota Binnenwater in 2012 is het actieprogramma voor de huidige collegeperiode bepaald. Het accent bij het waterbeheer ligt bij de gebruiksmogelijkheden van het water, bij de waterrijke nieuwe wijken in de polders, bij de mogelijkheden om op het water te recreëren en bij het water te wonen. De acties die hieruit voortvloeien bestaan o.a. uit het handhaven op de Verordening op de Binnenwateren tot de aanleg van diverse kleine passantenvoorzieningen.

De gemeente verzorgt het beheer en onderhoud van het Haagse water, onder andere door te baggeren en schoon te houden, ook van de oevers. Ook beheert de gemeente ruim 700 kilometer walkanten, waaronder 60 kilometer kademuren en damwanden. In het Meerjarenprogramma Kunstwerken 2012-2014 zijn de grote investeringen om kademuren en walkanten in de stad in stand te houden of te vervangen opgenomen.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten water	6.055	6.055	6.055	6.055
Structureel onderhoudsbudget uit programma Leefomgeving	6.055	6.055	6.055	6.055
Verschil	0	0	0	0

Riolering

Op grond van de Wet milieubeheer is de gemeente verplicht om te beschikken over een actueel Gemeentelijk Rioleringsplan (GRP). In dit plan zijn de maatregelen opgenomen om de riolering op orde te brengen, te beheren en te onderhouden en aan de bestaande milieuwet- en regelgeving te laten voldoen. Met de nieuwe Waterwet zijn gemeenten verplicht in hun GRP ook expliciet aandacht te besteden aan hun nieuwe zorgplichten voor grondwater en hemelwater.

Het uitgangspunt in het GRP 2011-2015 is dat gedurende de gestelde planperiode van 5 jaar de geheven tarieven besteed worden aan de vastgelegde activiteiten voor beheer en verwerking van afval-, hemel en overtollig grondwater. De activiteiten per jaar lopen uiteen gedurende de planperiode. Zo kan in enig jaar meer of activiteiten worden gedaan dan aan riooltarieven is geheven. Om eventuele overschotten/tekorten per jaar te egaliseren is een egalisatievoorziening riolering ingesteld. Met de egalisatievoorziening riolering wordt voorkomen dat er ongewenste schommelingen optreden in de tarieven van de rioolrechten die aan derden in rekening worden gebracht. Over- en onderschrijdingen op de producten 722.0.01 Riolering en Waterbeheersing, 726.0.01 Baten rioolrecht en 731.1.01 Grondwater worden verrekend met de egalisatievoorziening riolering.

(Bedragen in €1.000)

	2014	2015	2016	2017
Kosten Gemeentelijk Rioleringsplan (incl. grondwater)	32.755	32.755	32.755	32.755
Inkomsten Rioolrecht	32.755	32.755	32.755	32.755
Verschil	0	0	0	0

4.4 Vastgoed

De gemeente bezit veel en divers vastgoed. Onze vastgoedportefeuille varieert van welzijnsaccommodaties, sportfaciliteiten, kantoorgebouwen, schoolgebouwen, theaters, parkeergarages tot monumenten. Wij gebruiken dit vastgoed voor onze maatschappelijke doelstellingen, gemeentelijke bedrijfsvoering en het mede mogelijk maken van stedelijke ontwikkeling. Daarnaast beschikt de gemeente ook nog over diverse objecten (met vaak een historische waarde) waar niet of nauwelijks een maatschappelijke of commerciële functie aan toe te kennen is. Denk hierbij aan kerktorens en molens. Het ontwikkelen en met voldoende maatschappelijk resultaat efficiënt beheren van vastgoed vereist specialistische kennis en een goed inzicht in de totale vastgoedportefeuille van de gemeente. Daarom is vanaf 1 januari 2013 al het eigendom van het gemeentelijke vastgoed ondergebracht bij de Centrale Vastgoedorganisatie Den Haag (CVDH).

2013: eerste jaar CVDH

2013 is het eerste jaar dat de CVDH operationeel is. De formele plaatsing van het bij de reorganisatie betrokken personeel heeft per 1 juli plaatsgevonden. In dit eerste jaar is veel aandacht besteed aan het inrichten en optimaliseren van de werkprocessen en het completeren van de vastgoedinformatie. Deze inspanningen zijn noodzakelijk en vormen het fundament voor het optimaal beheer van ons vastgoed in latere jaren. De landelijke ervaring leert dat het enige jaren duurt om een goed functionerende vastgoedorganisatie op te zetten. Wij verwachten dat de optimalisaties met ingang van 2015 zichtbaar zullen worden.

Vastgoedportefeuille

De gemeente bezit momenteel in totaal 1.474 vastgoedobjecten welke onder de verantwoordelijkheid van de CVDH vallen, waarvan 1.168 panden en 306 onbebouwde gronden die met een boekwaarde van circa € 70 mln. (begrepen in de tabel hieronder) onderdeel zijn van het programma Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling. Het aantal verhuurbare eenheden is hoger, namelijk 2.397, waarvan 1.847 verhuurbare eenheden op pandniveau en 550 verhuurbare eenheden op grondniveau.

De in regulier erfpacht uitgegeven objecten en het eigendom van de openbare ruimte vallen buiten de CVDH. Het vastgoedbezit van de gemeente Den Haag, vallend onder het bereik van de CVDH, wordt onderverdeeld in de volgende hoofdcategorieën: maatschappelijk vastgoed, commercieel vastgoed, bijzonder vastgoed, intern vastgoed en ontwikkelingsvastgoed. Aan de toedeling van het gemeentelijk vastgoed in deze categorieën wordt momenteel gewerkt. In onderstaande tabel is daarom het gemeentelijk vastgoedbezit nog naar begrotingsprogramma weergegeven

In onderstaande tabel is het aantal panden en de boekwaarde weergegeven per begin van het jaar 2013 tot en met 2017 per begrotingsprogramma

Programma	Aantal panden	Raming in € 1.000 voor jaar				
		2013	2014	2015	2016	2017
05 Cultuur	63	70.321	65.728	61.160	56.653	52.275
06 Onderwijs	291	323.538	311.229	299.165	287.350	275.823
08 Werk en inkomen	20	19.549	18.073	16.597	15.120	13.644
11 Leefomgeving	109	5.682	5.535	5.388	5.242	5.095
13 Sport	37	137.972	131.650	125.626	119.831	114.142
15 Maatschappelijke ondersteuning	215	65.682	63.224	60.771	58.335	55.942
16 Volksgezondheid en Zorg	1	5.936	5.790	5.644	5.498	5.353
17 Verkeer	77	0	0	0	0	0
18 Wonen 1)	0	2.386	1.772	1.157	1.088	1.019
19 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	253	152.892	148.939	144.985	141.030	137.076
20 Milieu & duurzaamheid	1	228	228	228	228	228
24 Interne dienstverlening	101	234.734	227.076	219.424	211.783	204.208
Totaal	1.168	1.018.920	979.244	940.145	902.158	864.805

1) Het vermelde aantal panden bij het programma Wonen betreft het aantal woonwagens, de boekwaarde betreft de grond

Veel vastgoed is uit de aard van de zaak niet eenvoudig aanpasbaar om op korte termijn grote wijzigingen in beleidsdoelstellingen of de markt te volgen. Dit komt door het specifieke karakter van het vastgoed, waarbij een goede aansluiting op specifieke gebruikerswensen zeer gewenst is en/of in wet- en regelgeving vastligt, zoals bij theaters, musea en sportfaciliteiten. Een investering in vastgoed met een permanente bouwaard betekent bovendien een investering die in een periode van 40 jaar (bij nieuwbouw) of 25 jaar (bij verwerving van bestaande panden) wordt afgeschreven. Dit is veel langer dan de doorsnee beleidscyclus en onderstreept de noodzaak om bij de besluitvorming over nieuw beleid altijd zorgvuldig de mogelijke vastgoedaspecten in ogenschouw te nemen. Te meer omdat door dit specifieke karakter het gemeentelijke vastgoed vaak niet zonder ingrijpende verbouwingen voor andere functies kan worden ingezet.

De verwachting is dat de komende jaren nog maar beperkt vastgoed voor gebiedsontwikkeling wordt aangekocht. Daar staat tegenover dat wij actief beleid voeren om panden af te stoten. Het betreft dan panden die geen bijdrage meer (kunnen) leveren aan de gemeentelijke beleidsdoelstellingen. Vóórdat de gemeente vastgoed verkoopt, wordt bekeken of het vastgoed ingezet kan worden voor andere gemeentelijke beleidsdoelstellingen, zoals bijvoorbeeld Kleinschalig Opdrachtgeverschap.

Investerings

In het Meerjarig Investeringsplan 2013-2017, zijn de nieuwe investeringen nader toegelicht. Denk hierbij aan de investeringen voor realisatie van de gezamenlijke huisvesting van het Residentie Orkest, het Nederlands Danstheater, het Koninklijk Conservatorium en stichting Dans- en Muziekcentrum op het Spuiplein, de Sportcampus en de realisatie van Brede Buurtscholen. De daadwerkelijk investeringen vindt pas plaats nadat over deze plannen een definitief besluit heeft genomen.

In onderstaande tabel is het meerjaren investeringsplan (MIP) tot en met 2017 per programma waarin de CVDH participeert weergegeven

Omschrijving	Totaalbedrag	Raming in € 1.000 voor jaar				
		2013	2014	2015	2016	2017 en vervolg
05 Cultuur	186.000	6.500	18.000	11.500	49.000	101.000
06 Onderwijs	6.284	2.495	2.632	860	260	37
10 Jeugd en Gezin	7.000	400	3.000	3.600		
13 Sport	5.703	1.603	2.100	2.000		
15 Maatschappelijke ondersteuning	22.905	6.312	6.121	8.472	2.000	
Totaal investeringen MIP per kasjaarschijf	227.892	17.310	31.853	26.432	51.260	101.037
Hiervan:						
- onrendabel	192.487	10.098	20.732	12.360	49.260	100.037
- rendabel	35.405	7.212	11.121	14.072	2.000	1.000
Totaal MIP	227.892	17.310	31.853	26.432	51.260	101.037

Eigenaaronderhoud

Deugdelijk eigenaaronderhoud is een essentieel onderdeel van verantwoord vastgoedbeheer. Het onderhoud van een duurzaam in gemeente bezit zijnde pand wordt uitgevoerd op basis van een Meerjarige Onderhoudsplanning (MOP). De kosten van de uitvoering van de MOP zijn onderdeel van het meerjarig exploitatieoverzicht van alle met het object verbonden eigenaarlasten. In de paragraaf Onderhoud Kapitaalgoederen is inzicht gegeven in de onderhoudskosten van het gemeentelijke vastgoed. Bij de oprichting van de CVDH is er voor gekozen de gemeentelijke vastgoedportefeuille te onderhouden conform de methodiek van conditie gestuurd onderhoud (NEN2767). Het streven is om voor panden die duurzaam onderdeel uitmaken van de vastgoedportefeuille de gewogen conditiescore minimaal op niveau 3 (redelijk) te krijgen en te houden. Per pand kan er afhankelijk van het toekomstperspectief, locatie en representativiteit op bouwdeelniveau gedifferentieerd worden in het kwaliteitsniveau van onderhoud. In 2013 zal van al het vastgoed dat duurzaam door de CVDH onderhouden wordt een opname gedaan worden om vast te kunnen stellen wat de staat van onderhoud is. En aansluitend hierop wordt conform de hierboven beschreven systematiek een MOP worden opgesteld.

De opgestelde MOP per pand betreft het door de gemeente als eigenaar uit te voeren eigenaaronderhoud. Een goed opgestelde MOP heeft tot gevolg dat er niet of nauwelijks sprake zal zijn van niet-begroot eigenaaronderhoud over een langere periode (tien jaar). Voor de te verwachten uitgaven aan eigenaaronderhoud worden op basis van de MOP's onderhoudsvoorzieningen gevormd. De kosten voor het eigenaaronderhoud voor de komende jaren voor het in stand houden van de portefeuille op het afgesproken niveau worden in 2013 in beeld gebracht. De kosten van het uit te voeren eigenaaronderhoud worden gedekt uit de in het meerjarig exploitatieoverzicht opgenomen dekkingsmiddelen, zoals de huurinkomsten.

In onderstaande tabel zijn de begrote voorzieningen voor het eigenaaronderhoud weergegeven per begin van het jaar tot en met einde 2017 van de aanwezige meerjaren onderhoudsplannen

Omschrijving	Raming in € 1.000 voor jaar				
	2013	2014	2015	2016	2017
MOP Kunstzinnige vorming	425	213	277	351	357
MOP Beeldende kunst	252	252	252	252	252
MOP Accommodaties voor kunstbeoefening	2.535	1.355	1.492	1.435	614
MOP Musea	846	497	691	916	1.295
Wissellokaties onderwijs	0	156	185	326	534
MOP Sport- en spelaccommodaties Sporthallen	1.212	1.398	1.601	1.518	1.561
MOP Sport- en spelaccommodaties Zwembaden	492	526	800	1.102	1.275
Recht van opstal sportpark Duno	160	160	160	160	160
MOP Groene sportvelden en terreinen	920	1142	1395	1617	1819
Ruimtebiedende wijkcentra	3.494	2.351	2.716	2.882	3.878
Gebouwen ambulancedienst	197	162	197	221	253
Plus-producten	0	520	1.040	1.560	2.080
Subtotaal voorzieningen per begin van het jaar	10.533	8.732	10.806	12.340	14.078
Verloop in het jaar:					
- dotaties in jaar	8.680	8.626	8.626	8.626	8.626
- bestedingen in jaar	10.481	6.552	7.092	6.888	5.834
Stand voorzieningen einde jaar	8.732	10.806	12.340	14.078	16.870

Voor het ontwikkelingsvastgoed geldt dat de gemeente dit heeft verworven met het oog op het mogelijk maken van toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen. Het ontwikkelingsvastgoed blijft in principe gedurende een korte termijn in bezit van de gemeente. Voor ieder pand wordt voor de duur van die periode een invulling gezocht die het beste aansluit bij de bestemming, het onderhoudsniveau en de toekomstvisie van het gebied waarin het pand is gelegen. Vanwege de beoogde kortdurende exploitatietermijn is het uit te voeren eigenaaronderhoud anders van aard en omvang dan bij de duurzaam in gemeentebesit zijnde panden. In het huidige economische klimaat worden de beheertermijnen echter langer, zodat er meer geïnvesteerd zal moeten worden in het onderhoud. De onderhoudskosten worden ten laste gebracht van één van de drie strategische vastgoedreserves binnen het programma ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling.

Verhuur en vastgoedexploitatie

Veel van het maatschappelijke vastgoed wordt verhuurd aan derden. Denk hierbij onder andere aan welzijnsorganisaties, sportverenigingen en cultuurinstellingen. Met al deze instellingen zijn langdurige huurovereenkomsten gesloten passend bij de doelstelling van de realisatie van het pand. Deze verhuringen zijn in de regel kostendekkend, met dien verstande dat de rente- en kapitaallasten niet altijd uit de huurinkomsten wordt gedekt, maar uit andere door de raad beschikbaar gestelde middelen (investeringsplan). In bepaalde gevallen subsidieert de gemeente vanuit de beleidsprogramma's de huur die gebruikers moeten betalen, bijvoorbeeld bij cultuur- en welzijnsinstellingen.

Vastgoed dat aan commerciële partijen wordt verhuurd, wordt in de regel tegen een marktconforme prijs verhuurd. Dit marktconforme tarief is echter in een aantal gevallen niet kostendekkend, waardoor de exploitatie van een pand een negatief resultaat heeft. Hierbij moet met name worden gedacht aan de (tijdelijke) commerciële verhuur van vastgoed dat is aangekocht ten behoeve van ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling. Voor het opvangen van de negatieve exploitatie- en verkoopresultaten op het ontwikkelingsvastgoed zijn binnen het programma ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling reserves

gevormd. De feitelijk behaalde resultaten worden met de in dit programma opgenomen reserves (Reserve Vastgoed Exploitatie, Reserve strategische aankopen Binckhorst en de Reserve Strategische aankopen Structuurvisie) verrekend.

Het huidig economische klimaat beïnvloedt de vraag en aanbod van vastgoed en de verhuurbaarheid daarvan ongunstig. De gemeente heeft hier op verschillende manieren mee te maken. Ten eerste bestaat het risico dat de huuropbrengsten van het vastgoed dat commercieel wordt verhuurd een neerwaartse lijn hebben. Ten tweede verliest door de bezuinigingen op cultuur en welzijn een deel van het maatschappelijke vastgoed de huidige functie. Voor deze panden geldt dat of een nieuwe kostendekkende bestemming moet worden gevonden, of dat ze worden afgestoten. Ten derde wordt de gemeentelijke huisvesting de komende jaren in de kernpanden (strategische kernvoorraad) geconcentreerd, waardoor voor de overbodig geworden panden een nieuwe bestemming moet worden gevonden.

In onderstaande tabel is de Lasten en Baten begroting weergegeven tot en met 2017 per economische categorie

Omschrijving	Raming in € 1.000 voor jaar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Lasten					
- loon in inclusief sociale lasten	3.738	3.738	3.738	3.738	3.738
- kapitaallasten vaste activa	80.724	78.566	75.892	73.748	71.856
- energie	392	398	398	398	398
- belastingen	1.275	1.300	1.300	1.300	1.300
- aankoop niet duurzame goederen en diensten	17.924	16.845	15.423	15.110	14.937
- dotatie aan voorzieningen	8.680	8.626	8.626	8.626	8.626
- verrekeningen van kostenplaatsen	-1.235	-1.260	-1.260	-1.260	-1.260
subtotaal lasten	111.498	108.213	104.117	101.660	99.595
- interne verrekeningen	-29.717	-25.991	-23.699	-22.991	-22.058
Totaal lasten	81.781	82.222	80.418	78.669	77.537
Baten					
- huren	28.407	29.606	29.628	29.397	29.442
- pachten	1.952	1.952	1.952	1.952	1.952
- overige goederen en diensten	6.042	6.153	6.148	6.141	6.133
subtotaal baten	36.401	37.711	37.728	37.490	37.527
- onttrekking aan reserve	99	92	85	78	70
Totaal baten	36.500	37.803	37.813	37.568	37.597
Batig (-)/nadelig saldo voor reserveringen	45.380	44.511	42.690	41.179	40.010
- onttrekking aan reserve	99	92	85	78	70
Batig (-)/nadelig saldo na reserveringen	45.281	44.419	42.605	41.101	39.940

In onderstaande tabel is de Lasten en Baten begroting weergegeven tot en met 2017 per totaal programma waarin de CVDH participeert (na verrekening met relevante beleidsprogramma's)

Omschrijving	Raming in € 1.000 voor jaar				
	2013	2014	2015	2016	2017
Lasten					
05 Cultuur	12.489	12.490	12.228	11.918	11.696
06 Onderwijs	25.985	25.249	24.441	23.682	23.109
08 Werk en inkomen	162	162	159	159	159
11 Leefomgeving	616	611	592	587	585
13 Sport	15.662	15.101	14.602	14.260	13.940
15 Maatschappelijke ondersteuning	10.615	11.886	11.817	11.783	11.755
16 Volksgezondheid en Zorg	499	493	484	478	474
17 Verkeer	85	85	76	76	76
18 Wonen	318	324	331	338	338
19 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	10.625	11.034	10.980	10.743	10.787
20 Milieu & duurzaamheid	10	10	10	10	10
24 Interne dienstverlening	4.715	4.777	4.698	4.635	4.608
Totaal lasten	81.781	82.222	80.418	78.669	77.537
Baten					
05 Cultuur	5.069	5.153	5.153	5.153	5.153
06 Onderwijs	18	18	18	18	18
08 Werk en inkomen	0	0	0	0	0
11 Leefomgeving	2.037	2.039	2.041	2.041	2.041
13 Sport	1.085	1.078	1.071	1.064	1.056
15 Maatschappelijke ondersteuning	11.350	12.550	12.550	12.550	12.550
16 Volksgezondheid en Zorg	173	173	173	173	173
17 Verkeer	0	0	0	0	0
18 Wonen	318	324	331	338	338
19 Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	10.493	10.402	10.417	10.179	10.224
20 Milieu & duurzaamheid	0	0	0	0	0
24 Interne dienstverlening	5.858	5.974	5.974	5.974	5.974
Totaal baten	36.401	37.711	37.728	37.490	37.527

4.5 Financiering

Bijzondere ontwikkelingen 2013 en 2014

Informatievoorziening

Bij de raadsbehandeling van de gemeentelijke begroting 2013 heeft het college van B&W toegezegd de gemeenteraad jaarlijks te informeren over het gemeentelijk financieringsprogramma en de onderbouwing daarvan. Op grond van deze toezegging is het Treasurystatuut en het Uitvoeringsbesluit Treasurybeheer aangepast. In december 2012 heeft het college de raad reeds geïnformeerd over de gemeentelijke financiering in de dagelijkse praktijk, liquiditeitsprognose en de op te nemen langlopende- en kortlopende financieringsmiddelen voor het jaar 2013. Op deze wijze gaat het college de raad jaarlijks informeren.

Balansverkorting

Het college heeft vorig jaar in de beantwoording van de brief van de Rekenkamer van 31 mei 2012 (BSD/2012.975) de wens gedeeld met de Rekenkamer om te komen tot een kortere en zo flexibel mogelijke balans. Een kortere balans, door aflossing van langlopende leningen, zorgt voor structureel lagere rentelasten. Voorwaarde voor balansverkorting is wel dat het financieel gunstig moet zijn. In de voorjaarsnota 2013 is aangekondigd dat de gemeente de mogelijkheid heeft om twee langlopende leningen vervroegd af te lossen en hiermee de balans te verkorten en het liquiditeitsoverschot te reduceren. Het betreft een totaalbedrag van € 105 mln. Deze vervroegde aflossing levert de gemeente structureel € 4,3 mln. op. Wel dient er ineens een afkooprente te worden betaald. Doordat de rente dagelijks fluctueert, bedraagt de afkooprente nu tussen de 21 mln. en de € 25 mln. De afkooprente dient in één keer betaald te worden. De timing voor deze vervroegde aflossing is van zeer groot belang. Een relatief kleine stijging van de kapitaalmarktrente met 0,1% betekent een daling van de afkooprente met ongeveer € 2 mln. We vinden een afkooprente van € 20 mln. acceptabel. Dat wil zeggen: bij een afkooprente van € 20 mln. gaan we over tot vervroegde aflossing. Deze actie doen we onafhankelijk van verdere renteverwachtingen. Het bedrag aan afkooprente wordt bereikt bij een rentestijging van ongeveer 0,2%. Het is verantwoord de ontwikkeling op de kapitaalmarkt af te wachten omdat de structurele opbrengst van het rentevoordeel pas met ingang van 2016 volledig is ingezet. De benodigde afkoopsom van € 20 mln. is te vinden binnen de bestaande reserve financiering, die mede voor dit doel is gevormd. In de diverse onderdelen in de paragraaf is uitgegaan dat de vervroegde aflossing per 1 juli 2014 heeft plaatsgevonden.

Schatkistbankieren

Op 18 januari 2013 heeft het kabinet een akkoord bereikt met provincies, gemeenten en waterschappen, waarin de gevolgen van schatkistbankieren voor de lagere overheden zijn verzacht. Onder bepaalde voorwaarden mogen lagere overheden hun tegoeden ook aan elkaar uitlenen en is afgesproken dat kleine tegoeden worden vrijgesteld van verplicht schatkistbankieren. In februari 2013 heeft het kabinet het voorstel 'Wijziging van de Wet financiering decentrale overheden (FIDO) met betrekking tot schatkistbankieren' bij de Tweede Kamer ingediend. Op 4 juli 2013 heeft de Tweede Kamer het wetsvoorstel aanvaard. Dit wetsvoorstel dient nog door de Eerste Kamer te worden goedgekeurd (vermoedelijk oktober 2013). Het streven van het kabinet is nog steeds om schatkistbankieren op 1 januari 2014 in te voeren.

Doelstelling en functies van de Treasury

Het treasurybeheer is gericht op het minimaliseren van de gemeentelijke rentelasten op korte- en lange termijn. Voorwaarde hierbij is dat de rente- en financieringsrisico's beheersbaar blijven. De Centrale Treasury is belast met het verzekeren van een duurzame toegang van de gemeente tot de financiële markten en voor de permanente beschikbaarheid van bancaire diensten tegen minimale kosten.

Tot de treasuryfunctie behoren de taakgebieden financiering, rentemanagement, portefeuillebeheer, saldo- en geldstroombeheer, betalingsverkeer, werkkapitaalbeheer en het onderhouden van bankrelaties. Daarnaast administreert de Treasury ook de algemene of te wel concernposten van de begroting (gemeentefonds, deelnemingen, overige beleidsvoornemens en de gemeentebrede uitvoeringsreserves). In 2013 is deze taak uitgebreid met het centraal administreren van het Meerjarig Investeringsprogramma. Ook voert de Treasury fiscale taken uit, waaronder de declaraties bij het BTW-compensatiefonds voor gemeenten en de bedrijfsmatige BTW van de gemeente. De Treasury beheert een groot deel van de gemeentelijke balans. Dit betekent dat de daarmee samenhangende administratie aan hoge eisen van volledigheid, juistheid en tijdigheid dient te voldoen. De Treasury rapporteert in de planning- en control cyclus volgens de geldende richtlijnen. De Gemeentelijke Accountantsdienst controleert mede op getrouwheid en rechtmatigheid. Daarnaast heeft de Treasury een belangrijke functie in het rapporteren aan het bestuur over en het aanjagen van de innings- en betaalsnelheid van de gemeentelijke debiteuren en crediteuren. De focus van de Treasury is mede gericht op innovatie van de met haar functie samenhangende treasury systemen en processen, waarbij effectiviteit en efficiency sleutelbegrippen zijn. De treasuryfunctie wordt uitgevoerd met een klein team van zeven personen. Er worden hoge eisen gesteld aan de integriteit en deskundigheid van de medewerkers.

Algemeen

Externe ontwikkelingen

Macro-economische ramingen 2013 en 2014	2013	2014
Groei BBP (%) *	-1,25	0,75
Inflatie (%) *	2,75	2,0
Rente Europese Centrale Bank (%)	0,5	0,5
3-maands rente (%)	0,2	0,3
10-jaars swap-rente (%)	1,9	2,5

* gegevens op basis van geactualiseerde raming CPB 2013 - 2014

Inflatie

De inflatie in Nederland is in het eerste halfjaar van 2013 ten opzichte van 2012 gestegen naar 2,75% (2012 2,5%). Deze hoge inflatie is voornamelijk toe te schrijven aan een sterke huurstijging, telefoon- en internetdiensten en kleding. Een hoge inflatie is slecht voor de economische groei. De prijzen van goederen zijn immers te hoog. Voor 2014 ligt naar verwachting de inflatie rond de 2% door met name lagere invoerprijzen van goederen en energie en is hiermee gelijk aan de doelstelling van de Europese Centrale Bank.

Renteontwikkelingen geldmarkt (leningen met korte looptijd)

De korte rente (3-maands Euribor) is in de eerste helft van 2013 nagenoeg gelijk gebleven ten opzichte van eind 2012. Vanwege de aanhoudende slechtere economische cijfers en een dalende inflatie heeft de ECB op 2 mei 2013 besloten de rente (beleidsrente) met 0,25 % te verlagen. Deze rente komt na verlaging uit op 0,5%. De markt gaat er van uit dat deze beleidsrente voorlopig ongewijzigd zal blijven. Daarnaast blijft de Europese Centrale Bank tot minstens medio 2014 onbeperkt liquiditeiten verschaffen via haar herfinancieringsacties om de economie te stimuleren. De verwachting is dat het 3-maands Euribortarief in de tweede helft van 2013 en in 2014 tussen de 0,20% en 0,30% zal blijven schommelen. Lage rentepercentages zijn natuurlijk interessant voor kredietnemers. De keerzijde is, dat voor beleggers weinig effectief rendement is te halen uit hun te beleggen middelen. In 2014 wordt verwacht dat de gemeente Den Haag een bancair tekort zal hebben (zie toelichting onderdeel 2b Liquiditeitspositie).

Renteontwikkelingen kapitaalmarkt (leningen met lange looptijd)

De tienjaars swap-rente is in de eerste helft van 2013 gestegen van 1,6% naar 1,9%. De markt verwacht dat de lange rente in de loop van 2013 – 2014 geleidelijk zal oplopen naar circa 2,8% eind 2014

(gemiddeld 2,5%). Belangrijkste uitgangspunt is de voorzichtige verbetering van de economische ontwikkelingen groei. De basisrente voor de lange financiering bevindt zich al geruime tijd op een historisch laag niveau. Als gevolg van de huidige eurocrisis en daarmee samenhangende economische crisis is de onzekerheid over de kredietwaardigheid van kredietvragers groot. Deze onzekerheid vertaalt zich onmiddellijk in een extra (rente)opslag. Deze marktopslag is bij het opstellen van deze begroting (september 2013) oplopend van 1% tot 2% voor leningen met looptijden tussen de tien en 20 jaar of langer.

Interne Financiering

Kortlopende interne financiering (korter dan 1 jaar)

De Treasury beheert alle bankrekeningen en regelt bijvoorbeeld het doorboeken van de rijkssubsidies aan de diensten. De Treasury voorziet in de financieringsbehoefte van de diensten, die ontstaat uit het saldo op de bankrekeningen van de lopende uitgaven en inkomsten (exploitatie en investeringen). Om dit proces goed te kunnen beheersen hebben alle gemeentelijke diensten een rekening-courantverhouding met de Treasury. Over de saldi in rekening-courant wordt, behoudens een enkele uitzondering, geen rente berekend.

Langlopende interne financiering (langer dan 1 jaar)

Voor de meeste gemeentelijke activa wordt bij het verstrekken van leningen (behoudens enkele uitzonderingen) gebruik gemaakt van het omslagstelsel. Dit houdt in dat jaarlijks aan iedere dienst een lening wordt verstrekt voor de materiële vaste activa. De diensten betalen hierover een gemiddelde rente, de omslagrente. Deze omslagrente wordt aan het begin van elk jaar vastgesteld. Voor het begrotingsjaar 2014 is de omslagrente bepaald op 4%. Als gevolg van de aangekondigde balansverkorting medio 2014 daalt de gemiddelde portefeuillerente van de opgenomen langlopende leningen naar 3,79%. De interne rekenrente loopt redelijk in de pas met de huidige rendementen op de kapitaalmarkt voor langlopende leningen.

Bespaarde rente

Jaarlijks wordt in de begroting incidenteel rekening gehouden met bespaarde rente als gevolg van de inzet van gemeentelijke reserves en voorzieningen als intern financieringsmiddel, in plaats van externe leningen bij banken. De bespaarde rente voor 2014 komt uit op € 17,4 mln. Conform afspraak is vanuit de bespaarde rente € 10,6 mln. toegevoegd aan de voorziening Negatieve plannen (programma Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling). Het restantbedrag van € 6,8 mln. incidenteel is toegevoegd aan het budgettaire kader in de voorjaarsnota 2013.

Vanuit de bespaarde rente wordt ieder jaar compensatie gegeven voor structurele apparaatskosten Ruimtelijke Ordening. Dit is dus jaarlijks incidentele dekking voor een structureel probleem. In deze begroting wordt voorgesteld om structureel € 3,5 mln. uit te trekken voor apparaatslasten van DSO. Dit ligt in de lijn van de uitkomsten van het onderzoek van Deloitte. De oplossing van dit probleem is financieel gedekt door vanaf 2014 de bespaarde rente voor dit onderdeel structureel te ramen voor € 3,5 mln

1 Liquiditeitspositie

1A Gecontracteerde langlopende leningenportefeuille opgenomen- en uitgezette gelden en gegarandeerde geldleningen

Leningenportefeuille opgenomen gelden

Op 1 januari 2014 beschikt de gemeente over een portefeuille van € 866,7 mln. aan opgenomen leningen tegen een gemiddeld percentage van 3,87%. Ultimo 2014 zal deze positie gedaald zijn tot € 812,9 mln. tegen een gemiddeld percentage van 3,79%. Voor 2014 zijn twee langlopende leningen

gecontracteerd van € 74 mln. Deze worden direct doorgeleend aan de HTM Personenvervoer voor de financiering van de nieuwe lightrailvoertuigen. Daarnaast wordt in 2014 € 22,8mln. contractueel afgelost. Tot slot is medio 2014 € 105 mln. vervroegd afgelost in het kader van balansverkorting.

(bedragen x € mln.)

	Bedrag	Gemiddelde portefeuillerente
Stand per 1 Januari 2014	866,7	3,87 %
Nieuwe leningen	74,0	3,32 %
Reguliere aflossingen	- 22,8	3,92 %
vervroegde aflossingen	- 105,0	4,14 %
Stand per 31 December 2014	812,9	3,79 %

Leningenportefeuille uitgezette gelden

Op 1 januari 2014 beschikt de gemeente over een portefeuille van € 450,1 mln. aan uitgezette leningen tegen een gemiddeld percentage van 3,67%. Ultimo 2014 is dit gestegen tot € 516,8 mln. tegen een gemiddeld percentage van 3,62%. Voor 2014 zijn twee langlopende leningen van totaal € 74 mln. gecontracteerd (verstrekking november 2014) aan de HTM Personenvervoer voor de financiering van lightrailvoertuigen. Deze hebben een lager rentepercentage dan de gemiddelde portefeuillerente per 1 januari 2014. Daarnaast wordt in 2014 € 7,3 mln. terugontvangen als gevolg van reguliere aflossingen.

(bedragen x € mln.)

	Bedrag	gemiddelde portefeuillerente
Stand per 1 Januari 2014	450,1	3,67 %
Nieuwe leningen	74,0	3,35 %
Reguliere aflossingen	- 7,3	3,52 %
Vervroegde aflossingen	--	-- %
Stand per 31 December 2014	516,8	3,62 %

Gegarandeerde geldleningen

De afgelopen decennia heeft de gemeente aan diverse maatschappelijke sectoren borgstellingen verleend voor investeringen in hun materiële activa. Het gaat om maatschappelijk relevante investeringen met een publiek belang. De gemeente Den Haag loopt risico wegens het afgeven van garanties voor leningen die banken aan derden hebben verstrekt. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de door de gemeente afgegeven gegarandeerde geldleningen. In 2013 zijn nieuwe garanties afgegeven aan de HTM Personenvervoer.

Omschrijving (bedragen * € 1.000)	Restant per 1/1/2012	Restant per 1/1/2013	Restant per 1/1/2014
HTM Personenvervoer N.V.	153.181	140.765	191.376
Accommodaties sportverenigingen	261	234	205
Sociaal pedagogische zorg	174	157	138
Kinderopvang	183	140	94
Zieken- en verpleeghuizen*	2.986	508	379
Geestelijke gezondheidszorg/bejaardenoorden	4.742	2.653	2.406
(Aanvullende) achtervangovereenkomst met de Stichting Waarborgfonds Eigen Woningen	pm	pm	pm

Achtervang overeenkomst Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW)**	pm	pm	pm
Stichting Nationaal Restauratiefonds	pm	pm	pm
Stichting Monumentenfonds Den Haag	30	20	10
Bedrijvenschap Harnaschpolder	0	14.000	14.000
Grondexploitatie Vroondaal C.V.	20.000	20.000	20.000
Totaal	181.557	178.477	228.608

*Het gaat hierbij om de garantstellingen aan rechtspersonen.

** Toelichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw:

Met raadsvoorstel 411/2000 Financiering woningbouw door toegelaten instellingen heeft de raad ingestemd met een doorlopende achtervang overeenkomst met de Stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw voor alle in de gemeente werkzame of in de toekomst werkzame toegelaten instellingen tot het moment van wederopzegging. Het Waarborgfonds stelt zich onder voorwaarde (bijv. kredietwaardigheid van de woningcorporaties) borg voor de nakomingverplichtingen van leningen van deze toegelaten instellingen (woningcorporaties). Hierdoor kunnen deze instellingen goedkoper lenen. De achtervang positie van de gemeente Den Haag bedraagt per ultimo 2012 circa € 5 miljard. Indien het risicovermogen van het waarborgfonds beneden het vereiste garantieniveau komt, zoals omschreven in de afgesloten overeenkomst met het Waarborgfonds, dient de gemeente renteloze leningen aan het Waarborgfonds te verstrekken, teneinde liquiditeitstekorten bij het Waarborgfonds te voorkomen. Indien een dergelijke aanspraak van het WSW op de achtervangers wordt gedaan, zullen zowel het Rijk als alle participerende gemeenten, beide voor 50% van deze aanspraak, renteloze leningen aan het WSW moeten verstrekken. De verdeling van de voor de participerende gemeenten geldende 50%, wordt 1) voor 50% verdeeld over elke participerende gemeente en 2) voor 50% naar rato verdeeld over de z.g. schadegemeenten. Het verlies dat achtervangers kunnen lijden is beperkt tot de rente over de door de achtervangers aangetrokken leningen, die ze bij een calamiteit vervolgens renteloos aan het WSW hebben verstrekt. Omdat het bedrag waarvoor de gemeente per saldo kan worden aangesproken niet is in te schatten, is er in de bovenstaande tabel geen bedrag voor een dergelijk risico opgenomen.

1B Geplande Lange financieringspositie 2014

De verwachte lange financieringsbehoefte in 2014 is in theorie het resultaat van het verschil tussen het totaal van de vaste activa van de balans (materiële en financiële vaste activa) en het totaal beschikbaar lang vermogen aan de passivazijde van de balans. De uitkomst geeft aan of er een tekort of een overschot is op de langlopende financieringspositie. De gemiddelde financieringspositie is als volgt opgebouwd:

Gemiddelde standen (x € 1 mln.)	Begroting 2014
Verstreekte leningen aan diensten	1.518
Deelnemingen	85
Uitgezette middelen	732
	2.335
Beschikbare middelen:	
Reserves en voorzieningen	1.410
Opgenomen leningen	840
	2.250
Tekort	- 85

In 2014 is er naar verwachting een tekort op de langlopende financieringspositie van € 85 mln. In de loop van het tweede halfjaar van 2013 kan er echter financieel nog heel veel gebeuren, dat kan leiden tot toekomstige uitgaven, of tot toekomstige inkomsten (bijv. van het Rijk). Het effect hiervan in termen van verwachte liquiditeiten is op

dit moment deels onduidelijk. Afhankelijk van de liquiditeits- en financieringspositie ultimo 2013 zal opnieuw worden bekeken of en welke maatregelen er genomen moeten worden voor de lange financieringsbehoefte. De raad wordt hierover tijdig geïnformeerd.

2 Beleggingen en overtollige middelen

2a Gecontracteerde beleggingen

Overzicht beleggingen	Restant per eind 2014
Fonds Uiver 2006	231
Belegging Meewind	10
Totaal	241

Fonds Uiver 2006 is een belegging van de gemeente die voortvloeit uit de verkoop van voormalige woningbouwleningen. Het fonds bestaat uit gekochte obligaties van financials (banken) met een zeer goede tot goede kredietwaardigheid. De portefeuille bestaat voor 58% aan instellingen met een triple A, 1% met een dubbel A en 41% met een single A. De marktwaarde van Fonds Uiver 2006 bedroeg op 31 december 2012 € 336,3 mln. Vanaf 2012 tot en met 2031 wordt de portefeuille met jaarlijks gelijke bedragen afgelost. Deze aflossingen worden opgenomen in de totale gemeentelijke liquiditeitspositie.

Meewind is een groen beleggingsfonds van Seawind Capital Partners BV dat particulieren, overheden en bedrijven de kans biedt te participeren in een groot windmolenpark op de Nederlands/Belgische Noordzee. De gemeente Den Haag heeft een participatie in Meewind van € 9,7 mln. De marktwaarde van Meewind op 31 december 2012 bedroeg € 11,4 mln.

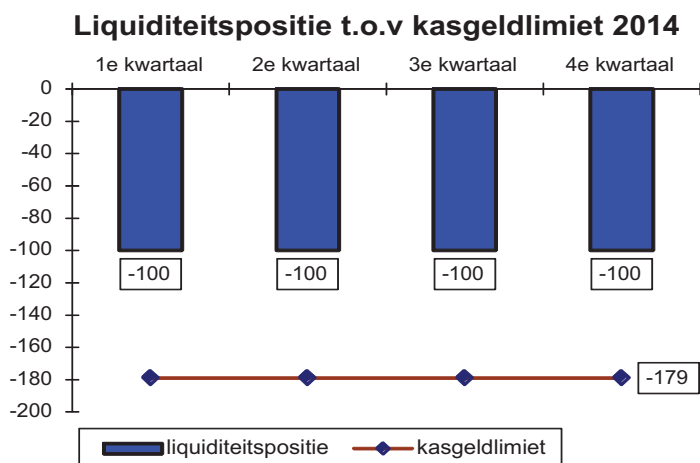
2b Geplande korte liquiditeitsoverschotten

Liquiditeitsprognose

Medio 2012 is een eerste stap gezet om de kwaliteit van de prognose op een hoger niveau te brengen door het herzien van de spelregels voor het begroten en beheersen van investeringen en het verkleinen van de onderbesteding in het MIP. Tegelijkertijd is vastgesteld dat de uitvraag van de prognose en de monitoring op een andere wijze zal moeten plaatsvinden. In 2013 is het proces van de liquiditeitsprognose pro-actiever vormgegeven en centraal opgesteld. Uitgangspunten voor de raming is de realisatie van het jaar ervoor, rekening houdend met de trendmatige verhoging op de inkomsten en uitgaven van de afgelopen jaren en nieuwe ontwikkelingen op grote projecten en investeringen. De centrale treasury voert gesprekken met diensten over de aannames in de prognose, de inkomsten en uitgaven op grote investeringsprojecten, de omvangrijke grondexploitaties en daaraan gerelateerde grote bouwprojecten. Deze vinger-aan-de-pols gesprekken vormen de basis voor meer betrouwbare informatie voor de liquiditeitsstroom en de –prognoses. Gedurende het jaar blijft er intensief contact tussen de Treasury en de diensten op afwijkende uitgaven en inkomsten. In 2014 wordt dit nieuwe proces van de liquiditeitsprognose geëvalueerd.

Liquiditeitspositie/ Renterisico financiering kort

In 2014 verwacht de gemeente een liquiditeitstekort te hebben. Dit houdt verband met de ontwikkelingen in 2013. Dit tekort blijft echter binnen het kasgeldlimiet.

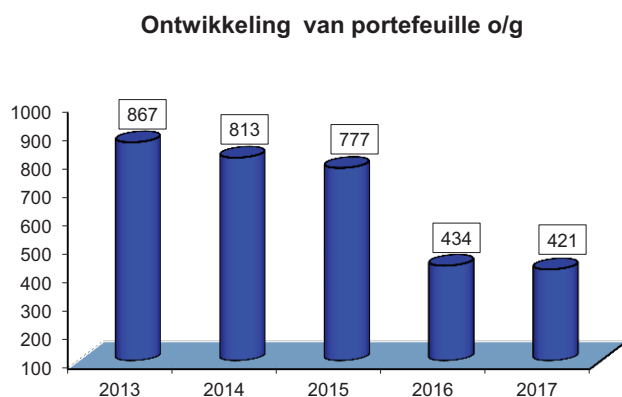
Het risico op kortlopende financiering wordt beperkt door de kasgeldlimiet (Wet financiering decentrale overheden, Fido). Voor de gemeente geldt dat de totale omvang van de vlottende schuld op enig moment gebonden is aan een maximum van 8,5% van de totale lasten van de gemeentebegroting. Het begrotingstotaal voor 2014, gecorrigeerd voor interne leveringen tussen diensten, komt uit op een bedrag van € 2.105 mln. De kasgeldlimiet voor 2014 komt op basis daarvan uit op € 179 mln.

Bij een balansverkorting (aflossen van leningen) is het moment van afkopen van invloed op de kasgeldlimiet. De wet Fido regelt dat als het liquiditeitstekort onder de kasgeldlimiet zich drie achtereenvolgende kwartalen aanhoudt, de gemeente de toezichthouder op de hoogte brengt met daarbij een plan om weer te voldoen aan het kasgeldlimiet. Als dit nodig is, zullen we contact zoeken met de Provincie.

3 Afloop van hoofdsommen van gecontracteerde financieringen

Afloop hoofdsommen leningenportefeuille opgenomen gelden

De onderstaande grafiek geeft inzicht in de ontwikkeling van de in portefeuille opgenomen leningen voor de jaren 2013 tot en met 2017, uitgaande van de stand per balansdatum.

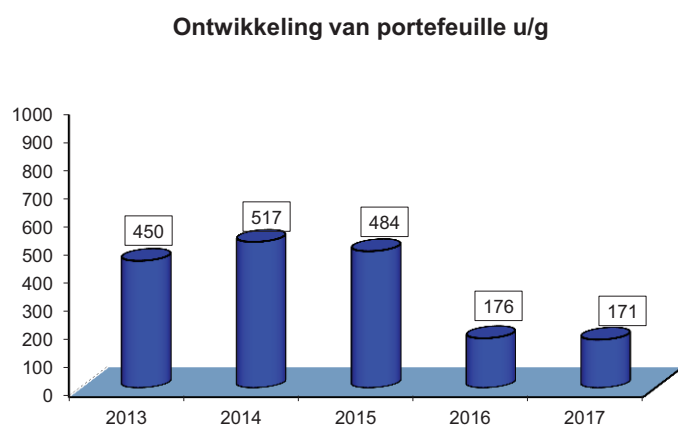
Uit de grafiek blijkt dat het volume van de opgenomen leningenportefeuille in de jaren 2014 tot en met 2017 terug zal lopen met ongeveer 48%. In 2014 is € 74 mln. aan langlopende leningen opgenomen en

direct door verstrekt aan de HTM Personenvervoer voor de financiering van lightrailvoertuigen. Daarnaast is rekening gehouden dat € 105 mln. per 1 juli 2014 vervroegd wordt afgelost ten behoeve van balansverkorting. Onderdeel van de aflossing in 2016 is de opgenomen langlopende leningen voor de financiering van de verstrekte langlopende leningen aan de HTM Personenvervoer voor € 316 mln.

Afloop hoofdsommen leningenportefeuille uitgezette gelden

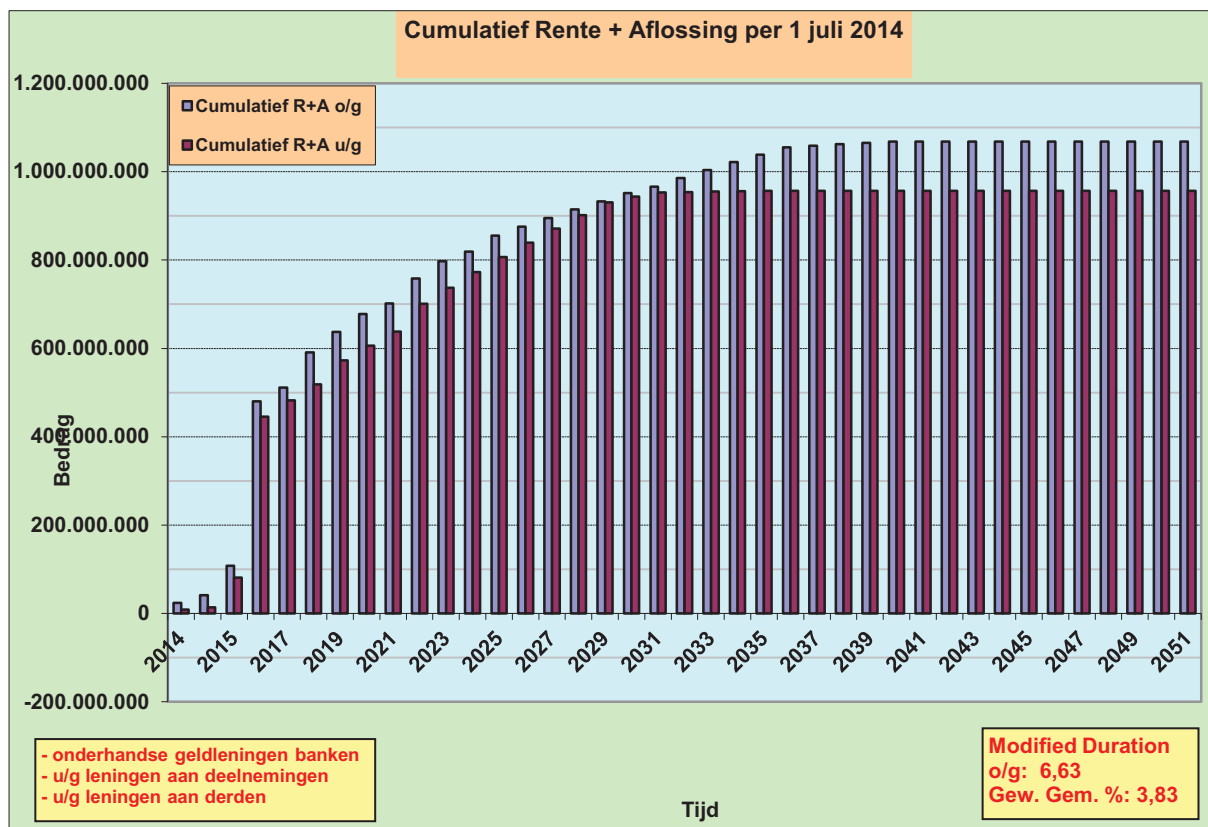
De onderstaande grafiek geeft inzicht in de ontwikkeling van de in portefeuille uitgezette leningen voor de jaren 2013 tot en met 2017, uitgaande van de stand per balansdatum.

Uit de grafiek blijkt dat het volume van de uitgezette leningen in de jaren 2014 tot en met 2017 terug zal lopen met ongeveer 67 %. De toename in 2014 ten opzichte van 2013 komt doordat in 2014 aan de HTM Personenvervoer voor € 74 mln. aan leningen wordt verstrekt. Onderdeel van de aflossingen in 2016 zijn de aan de HTM Personenvervoer N.V. verstrekte langlopende leningen voor € 316 mln. Dit is de stand van zaken nu. Als aan de HTM in 2016 een nieuwe railconcessie wordt verleend is het de verwachting dat de gemeente Den Haag opnieuw als financier zal optreden en nieuwe langlopende leningen zal gaan verstrekken.

4 Matching van balansposten, herfinancieringsrisico, herbeleggingsrisico en liquiditeitsrisico

Onderstaand een overzicht van de relatie (match) tussen de leningenportefeuille opgenomen gelden en uitgezette gelden op de langere termijn, inclusief het langlopende deposito bij de Royal Bank of Scotland en de belegging Fonds Uiver 2006. De looptijd in de grafiek is van 1 juli 2014 tot ultimo 2051.

Uit de grafiek blijkt dat de rente- en aflossingsbedragen van de portefeuille opgenomen gelden hoger zijn dan die van de portefeuille uitgezette gelden en het verschil tussen beide portefeuilles in 2031 cumuleert tot € 13,5 mln. (inclusief balansverkortings) en daarna in de periode tot 2037 oploopt naar € 98,5 mln. In de grafiek is niet opgenomen dat de gemeente jaarlijks ruim € 100 mln. uitgeeft aan reguliere investeringen. Dit zijn investeringen die via het meerjarig investeringsplan lopen. Dit zal zich jaarlijks blijven voordoen op nieuwbouw en vervanging van kapitaalgoederen (gebouwen in de sectoren onderwijs, welzijn, cultuur, sport en huisvesting). Er staan naast de reguliere MIP investeringen ook enkele grote investeringen gepland zoals de Rotterdamsebaan en het Spuiforum. Hierdoor zal de gemeentelijke langlopende positie hoger liggen dan nu in de grafiek is aangegeven. Voor het beperken van het renterisico, dat optreedt in de periode 2031-2036, is voor € 150 mln. in 2031 rentecontracten afgesloten met de Bank Nederlandse Gemeenten (zie toelichting bij punt 5b).

5 Rentepositie

5a Rentetypische afloop (renteherzieningsdata) van financieringen en beleggingen

In de langlopende leningen- en beleggingsportefeuille zijn geen contractuele renteherzieningsdata opgenomen. Dit betekent dat gedurende de looptijd van deze langlopende leningen en beleggingen het rentepercentage niet wijzigt, waardoor de gemeente in de toekomst niet geconfronteerd kan worden met onverwachte rentestijgingen of rentedalingen.

5b Derivaten

De gemeente heeft twee derivaten sinds 2011. Beide rentecontracten zijn met de BNG afgesloten met als doel tegen een vaste rente van 3,215 % over twintig jaar een financiering van circa € 150 mln. als mogelijkheid te hebben. De gemeente heeft hierdoor de zekerheid van lage rentekosten voor de herfinanciering van op dat moment langlopende leningen en voor de financiering van grote investeringen. Periodiek wordt de actuele marktwaarde van het derivatencontract afgezet tegen de

contractuele waarde. Het verschil dat hieruit ontstaat wordt als een tijdelijke waarborgsom op een afzonderlijke bankrekening bij de BNG of bij de gemeente gestort en op de gemeentelijke balans verantwoord. Dit werkt als volgt. Als de feitelijke rente lager is dan de contractrente, ontstaat een tijdelijke verplichting van de gemeente aan de bank en andersom stort de BNG een waarborgsom. Aan het einde van de contractperiode van het derivaat is er per definitie geen verschil meer; naar mate de looptijd korter wordt tendert de marktwaarde ook meer naar de contractuele (nominale) waarde, en zullen er als gevolg daarvan uiteindelijk geen waarborgsommen meer verrekend worden.

6 Resultaat

Rente/beleggingsresultaat

De gemeente verwacht in 2014 op de korte liquiditeitspositie een nadelig renteresultaat van € 0,5 mln. Het verwachte kortlopende tekort van € 100 mln. zal gefinancierd worden door het aantrekken van kortlopende leningen bij financiële instellingen en andere gemeenten tegen een verwacht rentepercentage van 0,5%.

Voor de opgenomen langlopende leningen betaalt de gemeente in 2014 circa € 29 mln. tegen een gemiddelde rente van circa 3,79%. Voor de uitgezette langlopende leningen aan derden ontvangt de gemeente in 2014 circa € 17 mln. tegen een gemiddelde rente van circa 3,62%. Voor de intern verstrekte omslagrenteleningen voor de financiering van de materiele vaste activa wordt een renteopbrengst verwacht van ruim € 60 mln. Daar staan per definitie even hoge kapitaallasten tegenover die worden verantwoord in de betreffende begrotingsprogramma's.

Uit Fonds Uiver 2006 (rentepercentage 4,35%) wordt € 12,8 mln. aan rente ontvangen. Fonds Uiver 2006 wordt beheerd door BNG Vermogensbeheer. Hiervoor betaalt de gemeente een beheervergoeding van 0,07% over de marktwaarde van dit fonds. Voor 2013 wordt circa € 0,2 mln. betaald aan beheervergoeding. De afsluitprovisie met betrekking tot de derivaten, circa 0,01% rente, is verdisconteert in het contractuele rentepercentage. De gemeente betaald daar geen afzonderlijk bedrag voor.

De gemeente verwacht in 2014 € 23,0 mln. aan dividend te ontvangen. Onderstaand een overzicht van de verwachte dividenden.

Overzicht dividenden (x 1 mln.)	2014
N.V. Eneco	16,9
N.V. Haagse Milieu Services	4,0
N.V. Stadsherstel Den Haag en omgeving	0,1
N.V. Bank Nederlandse Gemeenten	1,5
Belegging Windmolenpark Meewind	0,5
Totaal	23,0

Van de overige deelnemingen wordt in 2014 geen dividend ontvangen.

7 Risico

7a Rentewijziging 1 % op renteresultaat

Indien de korte rente stijgt of daalt, heeft dit onmiddellijk effect op het renteresultaat. Daling met 10 procentpunten (0,1 %) over het gehele jaar betekent minder rentelasten van € 0,1 mln. Een stijging van de lange rente heeft voor de huidige langlopende leningenportefeuille en beleggingsportefeuille geen effect omdat deze rentepercentages gedurende de looptijd contractueel niet zullen wijzigen.

7b Rentewijziging 1% op waarde derivaat en zekerheden

Een wijziging van de rente met 1 procentpunt (0,01%) betekent een wijziging in de marktwaarde van de renteswap van netto ongeveer € 0,13 mln. Indien de marktwaarde van het derivaat lager is dan de nominale waarde dient de gemeente een waarborgsom te storten aan de BNG. Is de marktwaarde hoger, dan ontvangt de gemeente van de BNG een waarborgsom. Over de waarborgsom wordt de 1-maands euribor rente vergoed of betaald. Deze waarborgsom kan gedurende het jaar sterk fluctueren.

8 Kredietrisico

Renterisico financiering lang

Het doel van de renterisiconorm is het beheersen van de renterisico's op de vaste schuld door het spreiden van de aflossingen in de tijd. Gemeenten hoeven hierdoor slechts een deel van de aflossingen te herfinancieren en zijn daardoor minder afhankelijk van renteschommelingen. De renterisiconorm bedraagt 20% van het begrotingstotaal.

Renterisiconorm en renterisico's vaste schuld	2014	2015	2016	2017
1 Renteherzieningen	0	0	0	0
2 Aflossingen	128	36	343	13
3 Renterisico (1 + 2)	128	36	343	13
4 Renterisiconorm	421	397	373	370
5a Ruimte onder renterisiconorm (4<3)	293	361	30	357
5b Overschrijding renterisiconorm (3>4)	---	---	---	---
Berekening renterisiconorm				
4a Begrotingstotaal	2.105	1.986	1.864	1.850
4b Percentage regeling	20%	20%	20%	20%
4 Renterisiconorm (4a * 4b/100)	421	397	373	370

Voor 2014 en volgende jaren voldoet Den Haag aan de wettelijke renterisiconorm van 20%.

De daling in 2016 van de ruimte onder de renterisiconorm heeft te maken met de al eerder toegelichte aflossingen van de langlopende leningen HTM.

Kredietrisico's derden

Voorziening langlopende uitgezette leningen

De gemeente heeft € 517 mln. aan langlopende leningen uitgezet. Deze langlopende leningen zijn in onderstaande tabel ingedeeld in risicogroepen.

Uitgezette langlopende leningen per risicogroep	Restant per eind 2014
Met hypothecaire zekerheid	134
Met pandrecht	332
Zonder zekerheid	51
Totaal	517

Voor de verstrekte leningen aan de HTM van € 332 mln. is pandrecht op de voertuigen als zekerheid verkregen.

In het bedrag van de langlopende leningen zonder zekerheid heeft € 51 mln. betrekking op het uitstaand deposito bij de Royal Bank of Scotland (voormalig ABN AMRO Bank). Het risico dat de rente

en aflossing niet worden betaald wordt als klein ingeschat, omdat RBS naast een kredietwaardigheid van A+, tevens is gegarandeerd door de Engelse Staat.

Jaarlijks wordt op basis van risico-inschatting van iedere individuele lening de voorziening voor langlopende leningen bepaald. Deze wordt berekend op basis van de BASEL II norm. De voorziening langlopende leningen bedraagt in 2014 € 21,0 mln. en wordt voldoende geacht om eventuele risico's in de portefeuille op te vangen.

Voorziening belegging Fonds Uiver 2006 en belegging Meewind

Het Fonds Uiver 2006 bestaat uit gekochte obligaties van financials (banken) met een zeer goede tot goede kredietwaardigheid. De portefeuille bestaat voor 58% aan instellingen met een triple A, 1% met een dubbel A en 41% met een single A. Risico in de portefeuille kan ontstaan wanneer gedurende de looptijd van deze portefeuille de kredietwaardigheid van een van de banken waarin is belegd onder druk komt te staan of neerwaarts is bijgesteld. Mogelijk ontstaat daardoor het risico van koersverlies bij verkoop. Dit risico wordt door de huidige beheerder van deze portefeuille (BNG Vermogensbeheer) als klein beschouwd. Daarom is geen voorziening getroffen. Voor de belegging in het windmolenpark Meewind is een voorziening getroffen, conform de Basel II norm, van € 0,8 mln.

Voorziening gegarandeerde geldleningen

De gemeente heeft per 1 januari 2014 voor € 207 mln. aan garanties uitstaan. Van dit bedrag heeft € 204 mln. betrekking op de HTM Personenvervoer. Van de totaal uitstaande garanties is voor € 3,1 mln. extra zekerheid verkregen door het recht van 1^e hypotheek (verpleeg- en zorginstellingen). Voor de overige uitstaande garanties is geen zekerheid verkregen, waardoor het risico in geval de gemeente wordt aangesproken hoger is. Bij de berekening van de voorziening is hiermee rekening gehouden. De voorziening gegarandeerde geldleningen is voor 2014 berekend conform de systematiek zoals die geldt bij de voorziening leningenportefeuille, namelijk op basis van het Basel II akkoord. Voor garanties die betrekking hebben op sport, zorg en kinderdagverblijven bestaan waarborgfondsen. Deze garanties zijn meegenomen in de voorziening voor een bedrag van € 0,3 mln. In beginsel zullen dergelijke garanties ondergebracht moeten worden bij het betreffende waarborgfonds. Is dat het geval, dan zal dit bedrag in de voorziening weer vrij kunnen vallen. De totale voorziening in 2014 komt uit op een bedrag van € 11,6 mln.

4.6 Grondbeleid

Het grondbeleid is een instrument voor het ruimtelijk en sectoraal beleid door locatie- en gebiedsontwikkeling. Met de nota Grondbeleid uit 2012 is een nieuw kader voor het grondbeleid vastgesteld. Er zijn in twee vormen van grondbeleid: actief of faciliterend grondbeleid. Bij actief grondbeleid neemt de gemeente de regie actief in handen, koopt grond, maakt bouwrijp en verkoopt en neemt het risico van de grondexploitatie voor haar rekening. Bij facilitair grondbeleid beperkt de gemeente haar rol tot het ondersteunen van particulier initiatief, het ondersteunen van de realisatie daarvan en het wegnemen van belemmeringen. De gemeente maakt de omslag van een overwegend actief grondbeleid naar een meer faciliterend grondbeleid. Op deze manier beperkt de gemeente haar risico's. Alleen als sprake is van een strategisch belang voert de gemeente nog een actief grondbeleid. Deze projecten staan beschreven in het Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling (IpSO).

Uitvoering grondbeleid

Verwervingsbeleid

De gemeente beperkt zo veel mogelijk de aankoop van grond en vastgoed. Als de gemeente toch wil verwerven, probeert ze in overleg met de eigenaar overeenstemming te bereiken op basis van minnelijke verwerving. Hiervoor stelt de gemeente een taxatie op en onderhandelt ze met de eigenaar over de aankoopwaarde en een eventuele schadeloosstelling. Maar tegelijkertijd start de gemeente een onteigeningsprocedure om de voortgang van het project veilig te stellen als uiteindelijk niet tot overeenstemming kan worden gekomen.

Uitgiftebeleid

Het uitgiftebeleid is vastgelegd in de Grondprijzenbrief 2013. Deze brief vervangt de Nota Uitgiftebeleid 2008-2009 en de grondprijzenbrief 2012. Elk jaar stellen we een grondprijzenbrief op waarin ook het uitgiftebeleid staat.

Methoden grondprijsberekening

Het uitgangspunt van het uitgiftebeleid is dat de grondprijzen marktconform zijn. De kosten die de gemeente voor de uitgifte van grond maakt dienen ook door de verkoopprijs te worden goed gemaakt. Voor de bepaling van de grondprijs hanteert de gemeente de residuele methode. Voor sociale huurwoningen, non profit voorzieningen en snippergroen hanteert de gemeente een normgrondprijs en voor vrije kavels en bedrijfsterreinen maakt de gemeente voor de bepaling van de grondprijzen gebruik van de comparatieve grondprijzenmethodiek. Uitgifte van grond is mogelijk in zowel eigendom als in erfpacht.

Facilitair grondbeleid

Doel van facilitair grondbeleid is het ondersteunen en faciliteren van particulier initiatief zonder daar actief in te participeren. De gemeente neemt niet het risico van de grondexploitatie voor haar rekening. Inmiddels wordt een aantal vormen in de praktijk toegepast.

Ondersteuning particulier initiatief

De gemeenten biedt private partijen tegen vergoeding van onkosten ondersteuning bij het uitwerken van hun initiatief tot een haalbaar plan. Particuliere initiatieven worden zo veel mogelijk gehonoreerd. Soms worden aanvullende voorwaarden gesteld om een plan toch mogelijk te maken. Deze worden desgewenst op verzoek van de initiatiefnemer vastgelegd in een Planuitwerkingskader. Voor door haar geleverde diensten past de gemeente kostenverhaal toe.

Kleinschalig opdrachtgeverschap

Met kleinschalig opdrachtgeverschap willen we het particulier initiatief ondersteunen. In 2012 hebben particulieren voor het eerst de mogelijkheid gekregen om op een eigen kavel zelf hun eigen huis te bouwen (www.ikbouwindenhaag.nl). De gemeente geeft de grond uit tegen een vooraf vastgestelde kavelprijs en een beperkt aantal voorwaarden (kavelpaspoort) waardoor de particulier precies weet waar hij aan toe is. Omdat de verkoop van de kavels zeer succesvol verliep, is in 2013 een nieuwe serie locaties in de markt gezet. Ook in 2014 en daarop volgende jaren zullen nieuwe locaties aangeboden worden. Kleinschalig opdrachtgeverschap biedt niet alleen mogelijkheden voor particulieren -individueel of als collectief- maar het biedt ook kansen voor kleine aannemers en ontwikkelaars.

Grote woningbouwprojecten

Om de woningbouwproductie in Den Haag op gang te houden werven we gericht binnen- en buitenlandse beleggers voor groter projecten. Inmiddels zijn onder andere contracten gesloten met Syntrus Achmea (250 woningen per jaar voor een periode van 5 jaar, waar onder Spui-Lamgroen), Hanson (Sigma-locatie) en Vesteda (100 woningen per jaar voor een periode van 5 jaar). Het gaat bij deze projecten voor een belangrijk deel om huurwoningen in het hogere segment. Naar deze woningen is in tegenstelling tot koopwoningen nog wel voldoende vraag. Huurwoningen leveren de gemeente echter minder geld op dan koopwoningen. Om de realisatie van projecten mogelijk te maken, zijn middelen gereserveerd om koopwoningen om te zetten naar huurwoningen.

Website

Via www.denhaag.nl/ontwikkellocaties attendeert de gemeente marktpartijen op de ontwikkelkansen van gemeentelijk vastgoed en braakliggende terreinen.

Transformatie kantoorgebouwen

Door middel van het transformatiebeleid worden eigenaren van leegstaande kantoorpanden gestimuleerd om hun incurante vastgoed te renoveren en het geschikt te maken voor andere functies, bijvoorbeeld wonen. De ambitie is een jaarlijkse transformatie van 50 duizend vierkante meter kantoorruimte. Bij erfpacht is sprake van wijziging van lopende erfpachtrechten en wordt onderzocht of grondwaardesuppletie mogelijk is. Als het vastgoed eigendom is van de gemeente kan uitgifte van grond met opstal plaats vinden.

Erfpachtbeleid

De gemeente Den Haag kent een gemengd stelsel van gronduitgifte. In een deel van de stad is sinds 2008 verkoop van grond in vol eigendom toegestaan. Tevens bestaat in deze gebieden voor bestaande erfpachters de mogelijkheid om hun recht van erfpacht om te zetten in vol eigendom. Een aantal maatschappelijke functies (sociale woningbouw, sportvoorzieningen, kerken, HOED-praktijken e.d.) is hiervan uitgesloten, omdat hier sprake is van een niet-commerciële grondprijs.

Belangrijke taken in het erfpachtbeleid blijven het innen van de canonverplichtingen van de 27 duizend (van de in totaal 55 duizend) erfpachtrechten, het heruitgeven van expirerende rechten en het actief aanbieden van de mogelijkheid aan erfpachters om hun recht om te zetten in vol eigendom. De komende jaren moeten de woningbouwcorporaties veel huurwoningen verkopen. Voor het erfpachtbedrijf betekent dit dat de komende jaren het accent komt te liggen op het splitsen van de rechten van de bestaande woningen. Bij het splitsen van de woningen kan de gemeente recht hebben op erfpachtsuppletie.

Om kavels voor woningen en bedrijven betaalbaar te houden wordt meer gebruik gemaakt van erfpacht dan in het recente verleden. De aankoopprijs van de grond wordt dan vervangen door een jaarlijkse canonbetaling. Dit instrument wordt niet alleen ingezet in de gemeente Den Haag zelf maar ook omliggende gemeentes hebben hiervoor belangstelling. In de komende periode zal met ondersteuning

door de gemeente Den Haag een erfpachtsysteem in deze gemeenten worden geïntroduceerd.

Grondexploitaties

Voor de uitvoering van een stedenbouwkundige plan stelt het college de kaders vast in een projectdocument. Hierin staat naast het te realiseren programma ook de afspraken over de planning en de financiële gevolgen van het project. De Verordening Beheersregels Grondexploitatie 2012 Gemeente Den Haag staat hoe we omgaan met dekking van het projectsaldo. Als sprake is van een plan met een tekort, wordt bij de besluitvorming ook de dekking geregeld. Deze dekking wordt ondergebracht in de Voorziening Negatieve Plannen. Als sprake is van een positief saldo wordt dit saldo pas ingeboekt bij het afsluiten van het project.

In de Verordening Beheersregels Grondexploitatie 2012 Gemeente Den Haag (rv 86/2012) staat hoe de gemeenteraad wordt geïnformeerd over de uitvoering van de plannen. In onderstaande gevallen worden eventuele verschillen gemeld en verklaard:

- Alle top 40 projecten, waarvan aan de raad wordt gerapporteerd in de Meerjaren Prognose Grondexploitaties (MPG).
- Afwijkingen van de omzet van kosten vermeerderd met afwijkingen op de omzet van opbrengsten met totaal meer dan € 250.000 verschil (zowel voordelig als nadelig).
- Afwijkingen van het exploitatiesaldo op netto contante waarde van meer dan € 250.000 verschil (zowel voordelig als nadelig).

In de MPG staat de omvang van de risico's en de hoogte van het noodzakelijke weerstandsvermogen in de reserve Grondbedrijf om deze risico's op te kunnen vangen. Daartoe worden de risico's jaarlijks geactualiseerd. Het weerstandsvermogen wordt uitgedrukt in een bandbreedte. In de volgende paragrafen wordt zowel de werkwijze nader toegelicht als wordt inzicht verschaft in de uitkomsten van deze risicoanalyses.

In de commissiebrief "Kaderstellingen Grondbedrijf: Meerjaren Prognose Grondexploitaties 2007, Grondprijzenbrief 2007 en Grondafname- en realisatieovereenkomst" van 13 juli 2007 heeft het college aangegeven dat de Reserve Grondbedrijf minimaal gelijk dient te zijn aan de onderkant van de jaarlijks gecalculerde bandbreedte. Het MPG gaat over de bestuurlijk vastgestelde grondexploitaties. Projecten die bestuurlijk nog niet zijn vastgesteld hebben geen relatie met het weerstandsvermogen. Bij de besluitvorming over nieuwe projecten worden de gevolgen voor het weerstandsvermogen inzichtelijk gemaakt.

Benodigd weerstandsvermogen

Voor het bepalen van het benodigde weerstandsvermogen worden periodiek risicoanalyses uitgevoerd. De risicoanalyse bestaat uit twee onderdelen: bepalen van de algemene (markt)risico's en het bepalen van de project specifieke risico's en kansen.

Op basis van een markt- en beleidsanalyse worden scenario's bepaald die worden toegepast in de berekening van de algemene (markt)risico's van alle operationele grondexploitaties. Dit heeft geleid tot de volgende algemene marktrisicoscenario's:

- afname van de opbrengsten uit de uitgifte van gronden ter grootte van 12% (bij Kleinschalig Opdrachtgeverschap-projecten is dit 6%);
- vertraging in de uitgifte van gronden met 3 jaar;
- inflatie van de grondopbrengsten van 2013 t/m 2016 op 0%, vanaf 2017 op 1%

Daarnaast wordt er voor de 40 belangrijkste projecten specifiek naar de projectrisico's en -kansen gekeken. Deze 40 grondexploitaties bevatten per 1-1-2013 97% van de nog te realiseren kosten en opbrengsten, daarmee zijn ze representatief voor de gehele operationele grondexploitatieportefeuille.

Deze algemene marktrisico's zijn nader onderbouwd in het MPG 2013. De projectspecifieke risico's en kansen zijn onderbouwd in de vertrouwelijke bijlage van het MPG 2013.

Voor het bepalen van het weerstandsvermogen zijn de uitkomsten van de risico- en kansanalyse gebruikt. Verder zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Ter afdekking van het Haagse deel van project- en marktrisico's in de deelnemingen zijn (risico)voorzieningen getroffen (€ 18,6 mln.);
- Er wordt rekening gehouden met het verwachte saldo van positieve projecten (€ 7,6 mln.) en het verwachte saldo van het Haagse deel van positieve deelnemingen (€ 11,4 mln.);
- Het benodigde totale weerstandsvermogen is de optelling van de benodigde weerstandsvermogens voor de positieve en negatieve projecten;
- Het financiële effect van wijzigingen in het programma (kaderwijzigingen) wordt niet meegenomen in de bepaling van het weerstandsvermogen;
- Voor het bepalen van de minimale waarde wordt het totaal van de risico's vermindert met het totaal van de kansen, de aanwezige extra voorzieningen en het saldo van positieve projecten en deelnemingen;
- Voor het bepalen van de maximale waarde wordt het totaal van de risico's vermindert met de aanwezige extra voorzieningen en het saldo van positieve projecten en deelnemingen. Het totaal van de kansen wordt dan niet meegenomen.

Benodigd weerstandsvermogen MPG 2013

	Positieve projecten	Negatieve projecten	Totaal
Marktrisico's	€ 22.039.000-	€ 32.992.000-	€ 55.031.000-
Projectrisico's	€ 622.000-	€ 13.948.000-	€ 14.570.000-
Totaal risico's	€ 22.661.000-	€ 46.940.000-	€ 69.601.000-
			Totaal
Projectkansen	€ 671.000	€ 8.954.000	€ 9.625.000
Marktkansen	€ -	€ -	€ -
Totaal kansen	€ 671.000	€ 8.954.000	€ 9.625.000
Saldo kansen en risico's	€ 21.990.000-	€ 37.986.000-	€ 59.976.000-
Extra voorzieningen	€ 10.500.000	€ 8.100.000	€ 18.600.000
Saldo positieve projecten	€ 7.571.000	€ -	€ 7.571.000
Saldo positieve deelnemingen	€ 11.405.000	€ -	€ 11.405.000
Weerstandsvermogen incl.kansen	€ 7.486.000	€ 29.886.000-	€ 22.400.000-
Weerstandsvermogen excl. kansen	€ 6.815.000	€ 38.840.000-	€ 32.025.000-

De bandbreedte van het benodigd weerstandsvermogen MPG 2013 is bepaald op € 22,4 mln.- € 32,0 mln. Dit is € 15,5 mln. lager dan de onderkant van de bandbreedte in het MPG 2012 (€ 37,9 mln.- € 46,2 mln.).

Door de onzekerheidsmarge in dergelijke berekeningen is het nagenoeg onmogelijk om een exacte omvang aan te geven. Daarbij komt dat een verschuiving plaats vindt in de bouwopgave. De bouwopgave komt voornamelijk binnenstedelijk te liggen. Deze binnenstedelijke projecten zijn over het algemeen minder winstgevend en meer risicovol.

Aanwezig weerstandsvermogen (Reserve Grondbedrijf)

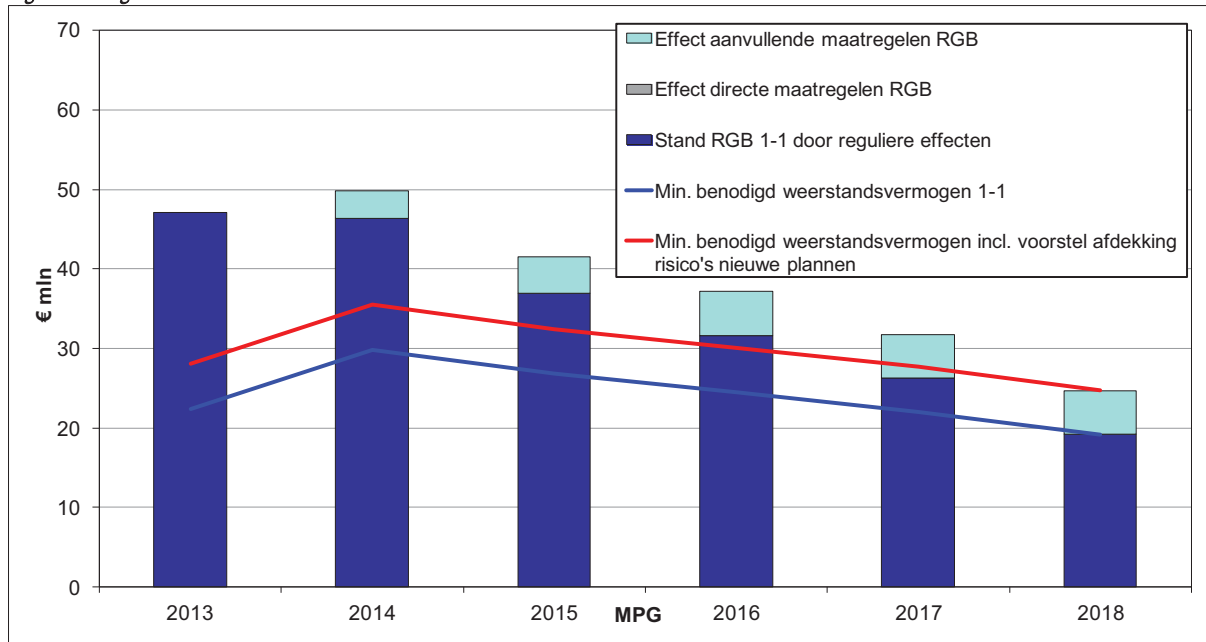
Het weerstandsvermogen van het Grondbedrijf is ondergebracht in de Reserve Grondbedrijf. De Reserve Grondbedrijf ultimo 2012 is vastgesteld op € 47,1 mln.

Prognose RGB

De prognose RGB wordt bepaald aan de hand van aannames over reguliere effecten (projectrisico's, winstafdracht, afsluiten positieve plannen etc.), en de positieve effecten van de directe en aanvullende maatregelen. Belangrijkste uitgangspunten in de prognose zijn:

- Indien risico's in de projecten optreden worden ze ten laste gebracht van de RGB en vormen zij geen onderdeel meer van de risico's meer voor het benodigd weerstandsvermogen;
- Er wordt rekening gehouden met een aflopend optreden van risico's van € 5 mln. in 2013 tot € 3 mln. in 2017;
- Het afsluiten van positieve projecten heeft een positief effect op de RGB maar een zelfde negatief effect op het benodigd weerstandsvermogen;
- Conform het budgettair kader 2013-2017 zoals opgenomen in de programmabegroting 2014-2017 wordt in 2013 € 8,2 mln. en in 2014 € 6,3 mln. aan de Reserve Grondbedrijf onttrokken;
- Rekening wordt gehouden met het verder uitwerken en effectueren van € 5,5 mln. aan aanvullende maatregelen RGB. Er worden geen effecten van directe maatregelen meer verwacht;
- Er is voor 2013 rekening gehouden met de voorstellen bij de begroting 2014-2017. De verwachting is dat de RGB inclusief versterkende maatregelen de komende jaren voldoende van omvang is om mogelijke fluctuaties van de financiële resultaten in de toekomst op te kunnen vangen (figuur 1).

Figuur 1. Prognose RGB 2013-2018

De financiële risicobuffer ligt per 1-1-2013 € 24,7 mln. boven het minimaal benodigd weerstandsvermogen. De risicobuffer is ook meerjarig van voldoende omvang om mogelijke fluctuaties van de financiële resultaten in de toekomst op te vangen binnen de huidige projectenportefeuille. Uit de vijfjaarsprognose blijkt dat de RGB in 2018 naar verwachting circa € 5,6 mln. boven het minimaal benodigd weerstandsvermogen ligt. De positieve ontwikkelingen die ervoor gezorgd hebben dat het weerstandsvermogen weer 'gezonder' is zijn divers: in 2012 zijn er ingrepen geweest in grondexploitaties en deelnemingen die het risicoprofiel positief hebben beïnvloed en daarnaast is in 2012 sterk ingezet op het versneld realiseren van de maatregelen ter versterking van de RGB. Omdat in de prognose van het benodigd weerstandsvermogen de RGB meerjarig boven de minimale bandbreedte uitkomt, is in het IpSO2014 voorgesteld om deze ruimte te gebruiken om mogelijke risico's van nieuwe grondexploitatieprojecten, die medio 2013/2014 operationeel zullen worden, op te vangen. De volgende projecten staan op de planning 2013/2014 te worden vastgesteld:

- Acaciastraat: het afdekken van de geraamde marktrisico's van het project (€ 22.000);
- Spuiforum: het afdekken van de geraamde marktrisico's van het project (€ 4.170.000);
- Haagse Loper: het afdekken van de geraamde marktrisico's van het project (€ 545.000);
- Sportcampus: het afdekken van de geraamde marktrisico's van het project (€ 795.000);
- Herziening Wijnhavenkwartier: het afdekken van projectrisico's (€ 100.000).

Bij elkaar is het risicoprofiel behorende bij deze projecten € 5,6 mln.

Prognose RGB

Jaar (Stand 1-1)	2013	2014	2015	2016	2017
Stand RGB	47,1	49,9	41,5	37,2	31,8

A Onttrekkingen RGB		Totaal				
1	Reguliere risico negatieve plannen	20,0-	5,0-	4,5-	4,0-	3,5-
2	Effecten herzieningen	-	-	-	-	-
3	Afdracht tbv budgettair kader	24,6-	8,2-	6,3-	3,0-	3,0-
	Totaal	44,6-	13,2-	10,8-	7,0-	6,5-

Dotaties RGB		Totaal				
1	Afsluiten positieve plannen	16,7	12,4	1,5	1,6	1,1
	Totaal	16,7	12,4	1,5	1,6	1,1

Stand RGB incl. reguliere effecten	46,4	40,5	36,2	31,8	24,7
---	------	------	------	------	------

B Versterkende maatregelen RGB		Totaal				
1	Directe maatregelen	-	-	-	-	-
2	Aanvullende maatregelen	3,5	3,5	-	-	-
3	Omzetting koop naar huur	2,0	-	1,0	1,0	-
	Totaal	5,5	3,5	1,0	1,0	-

Stand RGB	47,1	49,9	41,5	37,2	31,8	24,7
Benodigd weerstandsvermogen	22,4	29,8	26,8	24,4	22,0	19,1
Verschil RGB - Benodigd weerstandsvermogen	24,7	20,0	14,7	12,7	9,7	5,6

Bedragen in € mln. De zwarte getallen zijn effecten die reeds besloten zijn of cf. besluitvorming zullen gaan plaatsvinden, de rode getallen zijn aannames en effecten die nog plaats moeten vinden.

A. Onttrekking aan de RGB

1) Reguliere risico's negatieve plannen: aflopend € 5 mln. in 2013 tot € 3 mln. in 2017

Op basis van het zich voordoen van reguliere projectrisico's op negatieve projecten in de afgelopen 5 jaar, is een inschatting gedaan van de omvang van de projectrisico's. Gemiddeld is sprake geweest van € 7,5 mln. aan risico's in de afgelopen vijf jaar (excl. risico's die zijn opgenomen in herzieningen grondexploitaties 2011). De afgelopen jaren zijn vanuit het IpSO en middels de versterkende maatregelen RGB veel maatregelen getroffen om het risicoprofiel te verminderen. Dit heeft al als effect gehad dat de gemiddelde omvang van de project- en marktrisico's per jaar is gedaald. De totaal te verwachten risico's en kansen per 1-1-2013 (zie tabel 1) zijn per saldo € 60,0 mln. negatief. Als dit wordt gedeeld door de looptijd van de grondexploitaties tot 2025, is het resultaat gemiddeld € 5,0 mln. aan risico's per jaar. Dit is een reële inschatting omdat op basis van de totale projectrisico inschatting bij het MPG dit uitgangspunt jaarlijks wordt geactualiseerd. Vanwege het steeds beter implementeren van risicomanagement binnen de projectorganisatie is het uitgangspunt in de prognose RGB een aflopende kans van optreden van reguliere risico's. In de periode tot 2017 is uitgegaan van een afnemende realisatie van risico's van € 5 mln. in 2013 tot € 3 mln. in 2017.

2) Effecten herzieningen: € 0 mln.

In de berekening van het benodigd weerstandsvermogen en de prognose RGB is geen rekening gehouden met effecten van herzieningen. Als bij een herziening blijkt dat het risicoprofiel toeneemt en extra weerstandsvermogen nodig is, maakt de dekking hiervan deel uit van de besluitvorming over de herziening.

3) Afdracht t.b.v. budgettair kader: gemiddeld € 4,1 mln. per jaar

In 2004 is besloten tot een taakstellende winstafracht. De bedragen zijn structureel als te ontvangen baten opgenomen in de programmabegroting. Deze baten worden gerealiseerd door jaarlijks € 4,1 mln.

aan de RGB te onttrekken. Voor 2013 (prognose 2013) is twee maal € 4,1 mln. beschikbaar. Dit komt omdat in 2012 geen onttrekking heeft plaatsgevonden. De € 8,1 mln. is het halfjaarbericht 2013 en de programmabegroting 2014-2017 ingezet. Voor de jaren erna tot aan 2017 wordt rekening gehouden met drie maal € 2,1 mln. aan opbrengsten en worden deze in 2014 voor het totaalbedrag van € 6,3 mln. ten gunste van de budgettaire ruimte in de programmabegroting 2014-2017 gebracht.

A. Dotatie aan de RGB

1) Afsluiten positieve plannen: € 16,7 mln. totaal

Bij het afsluiten van positieve grondexploitaties wordt het resultaat gedoteerd aan de RGB. We verwachten dat tot en met 2018 voor € 5,6 mln. aan positieve grondexploitaties worden af te sluiten. Er werd verwacht dat de deelneming OCWV eind 2012 geliquideerd zou worden. Dit wordt 2013. Er wordt rekening gehouden met een resultaat van € 11,1 mln.

B. Effect financiële versterking RGB

1) Directe maatregelen

In het MPG 2010 is geconcludeerd dat de RGB onvoldoende van omvang was om mogelijke fluctuaties van de financiële resultaten in te toekomst op te kunnen vangen. Het gat tussen de RGB en het benodigd weerstandsvermogen betrof destijds € 34,8 mln. Om de RGB op korte termijn weer op een acceptabele hoogte te krijgen zijn in het MPG 2010 en in de brief "Financiële versterking Reserve Grondbedrijf" (DSO/2010.991) diverse directe en aanvullende maatregelen voorgesteld.

Directe maatregelen	Verwacht bij MPG 2010	Gerealiseerd t/m 2012	Verwacht 2013-2018	Totaal te realiseren
Stofkam	€ 4,0	€ 4,5	pm	€ 4,5
Toetsen woonrijpmaken	€ 10,0	€ 6,9	€ -	€ 6,9
Herlabeling SAS	€ 13,0	€ 13,0	€ -	€ 13,0
Afkoopsom erfpacht	€ 3,5	€ -	€ -	€ -
Totaal	€ 30,5	€ 24,4	€ -	€ 24,4
Aanvullende maatregelen	€ -	€ 4,5	€ 3,5	€ 8,0
Omzetting koop naar huur	€ -	€ -	€ 2,0	€ 2,0
Totaal versterkende maatregelen	€ 30,5	€ 28,9	€ 5,5	€ 34,4

Bedragen in mln.

Bij het MPG 2010 werd een positief effect verwacht van € 30,5 mln. vanuit de directe maatregelen in de periode 2011-2015. Inmiddels is er € 24,4 mln. aan directe maatregelen gerealiseerd. Dit is opgebouwd uit € 13 mln. dotatie vanuit de Strategische Aankopen Structuurvisie aan de RGB en daarnaast heeft de stofkamoperatie € 4,5 mln. opgeleverd. De afkoopsom erfpacht van € 3,5 mln. is komen te vervallen.

In 2012 was er tot en met 2025 nog voor circa € 93 mln. aan kosten begroot voor het woonrijp maken in de lopende grondexploitaties. Ter versterking van de RGB is besloten tot een taakstellende bezuinigingsopgave van 10 procent binnen de vastgestelde kaders. Na het toetsen van de begrotingen voor woonrijp maken is er inmiddels € 6,9 mln. vrijgevallen ten gunste van de RGB.

2) Aanvullende maatregelen

Naast de directe maatregelen zijn ook maatregelen onderzocht om de RGB structureel op het gewenste niveau te houden en het benodigd weerstandsvermogen te verlagen. In enkele plannen wordt bekeken of de aanwezige begroting voor woonrijp maken verder verlaagd kan worden. De effecten van de aanvullende maatregelen werden niet verwacht bij het MPG 2010. Naar verwachting leveren de aanvullende maatregelen tot 2018 € 8,0 mln. op. Er is in 2012 voor € 4,5 mln. gerealiseerd. Er resteert nog € 3,5 mln. aan verwachte effecten. Wij verwachten deze in 2013/2014 te realiseren.

3) Omzetten koop naar huur

In de vastgoedmarkt zien we een verschuiving in de vraag van koop- naar huurwoningen in het middensegment optreden. De bouw van markthuurloningen, hetzij via nieuwbouw hetzij door middel van het omzetten van koop naar huurwoningen, levert een impuls op in de stad. In het IpSO2013 is € 7,5 mln. gereserveerd om de omzetting van koop naar huur in de lopende grondexploitaties mogelijk te maken. Bij de herziening van deelplan 20 in 2012 is € 0,3 mln. van deze reservering ingezet. De resterende € 7,2 mln. wordt de komende jaren ingezet. Dit heeft naar verwachting een positief effect op het risicoprofiel van € 2 mln. Het effect wordt zichtbaar zodra een omzetting is doorgevoerd in de grondexploitatie. Om de RGB verder te versterken sturen we sterker op het behalen van resultaten door het terugdringen van projectrisico's met beter risicomanagement. Het beperken van de risico's en het realiseren van kansen leidt tot een verbetering van het financiële resultaat en verlaging van het weerstandsvermogen.

4.7 Verbonden partijen

Vanuit het oogpunt van het behartigen van het publieke belang, is de gemeente Den Haag geheel of gedeeltelijk in het bezit van de aandelen van een aantal vennootschappen. In deze paragraaf wordt ingegaan op de belangrijkste vennootschappen van de gemeente Den Haag.

Deelnemingen

N.V. Zuid Hollands Investeringsfonds

Programma:	Programma 12 Economie
Doel:	Participeren in startende bedrijven in Zuid-Holland
Betrokkenen:	De gemeentes Den Haag, Delft en een groot aantal lokale Rabobanken uit Zuid-Holland.
Bestuurlijk belang:	De wethouder Sociale Zaken, Werkgelegenheid en Economie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder
Financieel belang:	De gemeente Den Haag heeft/had circa dertien procent van de aandelen.
Ontwikkelingen:	Het ZIF is dit jaar geliquideerd, de laatste administratieve handelingen worden nog verricht om het af te ronden.

World Trade Center BV

Programma:	Programma 12 Economie
Doel:	Ontwikkelen, realiseren en exploiteren van een gebouwencomplex genaamd "World Trade Center Den Haag" bestemd voor bedrijven in internationale diensten, handels of goederenverkeer.
Betrokkenen:	De gemeente Den Haag, Bouwinvest
Bestuurlijk belang:	De wethouder Sociale Zaken, Werkgelegenheid en Economie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder
Financieel belang:	De gemeente heeft 100% van de aandelen in handen
Ontwikkelingen:	WTC The Hague is op 7 juni 2012 officieel van start gegaan en met Bouwinvest is een overeenkomst aangegaan voor een periode van 5 jaar (met mogelijke verlenging van nogmaals 5 jaar).

N.V. Stadsherstel den Haag en omgeving

Programma:	Programma 14 Media, monumenten, archeologie.
Doel:	Stadsherstel Den Haag en omgeving NV heeft als doel het behouden van het historisch karakter van Den Haag en omliggende gemeenten. Dat wil Stadsherstel bereiken door middel van het op professionele wijze verwerven, renoveren, restaureren en exploiteren van monumentale en stadsbeeldbepalende panden en het onder bepaalde omstandigheden verkopen daarvan.
Betrokkenen:	De NV heeft 344.396 certificaten van aandelen uitstaan bij 312 certificaathouders. Deze groep van certificaathouders bestaat uit vele particulieren en circa 100 grote en kleine bedrijven, stichtingen, verenigingen en de gemeente Den Haag.
Bestuurlijk belang:	-
Financieel belang:	De gemeente bezit 79.655 certificaten, i.c 23,1 % en is daarmee sinds 1 juni 2011 de grootste aandeel-/certificaathouder in Stadsherstel.
Ontwikkelingen:	Het boekjaar 2013 werd met een positief resultaat afgesloten. In het lopende boekjaar zullen drie projecten tot ontwikkeling cq uitvoering komen.

The Hague Trains Holding BV

Programma:	Programma 17 Verkeer
Doel:	Het exploiteren en/of doen exploiteren van de spoorverbinding tussen (in ieder geval) Den Haag en Brussel waaronder mede begrepen wordt het aanvragen van capaciteit ten behoeve van de voorgenomen exploitatie en het sluiten van de ter zake benodigde overeenkomsten.
Betrokkenen:	De gemeente Den Haag
Bestuurlijk belang:	De wethouder Verkeer, Binckhorst en Vlietzone vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder
Financieel belang:	De gemeente heeft 100% van de aandelen in handen
Ontwikkelingen:	Er zal een uitvraag worden gedaan voor de exploitatie van een treindienst tussen Den Haag en Brussel. Gedurende een aantal jaren zal men vat willen blijven houden op de exploitatie van de treindienst.

N.V. Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)

Programma:	22 Financiën
Doel:	De Bank Nederlandse Gemeenten is de bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. Met gespecificeerde financiële dienstverlening draagt de BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. De strategie van de bank is gericht op het behouden van substantiële marktaandelen in het Nederlands maatschappelijk domein en het handhaven van een excellente kredietwaardigheid (Tripple A). Daarnaast streeft zij naar een redelijk rendement voor haar aandeelhouders. De BNG biedt financiële diensten op maat, zoals kredietverlening, betalingsverkeer, advisering en elektronisch bankieren. Daarnaast neemt zij deel aan projecten in de vorm van publiek private samenwerking (PPS).
Betrokkenen:	Overheden en instellingen op het gebied van volkshuisvesting, gezondheidszorg, onderwijs, cultuur en openbaar nut (publieke sector).
Bestuurlijk belang:	de wethouder Financiën en Stadsbeheer vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang:	De bank is een structuurvennootschap. De Staat is houder van de helft van de aandelen, de andere helft is in handen van gemeenten, provincies en een waterschap. De gemeente Den Haag bezit 1.275.456 aandelen (2,3% van het totaal). Aangezien de aandeelhouders van de bank alle overheden zijn, is de BNG vanzelfsprekend onderdeel van de publieke sector. Ieder jaar wordt door de bank dividend uitgekeerd, dat gefixeerd is op 50% van de nettowinst.
Ontwikkeling:	Ook de BNG ondervindt, zoals alle banken, hinder van de kredietcrisis. Indien de moeilijke omstandigheden op de kapitaalmarkt aanhouden dient rekening te worden gehouden met een afnemende nettowinst.

NV Dunea

Programma:	22 Financiën
Doel:	het doel van N.V. Dunea is het voorzien in de behoefte van drinkwater en industriewater van zowel binnen het distributiegebied, als buiten het distributiegebied. Daarbij moet Dunea voldoen aan de eisen van verantwoord natuurbeheer van het toevertrouwde duingebied met de inachtneming van de eisen van een verantwoorde waterwinning. Tevens beheert Dunea andere onderdelen van de waterketen zoals riolering en afvalwaterzuivering zowel binnen als buiten het distributiegebied.

- Betrokkenen: Gemeente Den Haag (39,2%), de voormalige EWR-gemeenten (waaronder Leiden, 10%) en een aantal kleinere gemeenten uit de Vlietstreek (o.a. Zoetermeer 9.4%, Leidschendam-Voorburg (6,2%) en Rijswijk (4.1%) zijn aandeelhouder van N.V. Dunea.
- Bestuurlijk belang: Gemeente Den Haag heeft conform de statuten recht op één plaats in de Raad van Commissarissen. De heer W. Stolte is door Den Haag herbenoemd als Voorzitter van de Raad van Commissarissen. Het aandeelhouderschap van N.V. Dunea is in handen van wethouder Financiën en Stadsbeheer.
- Financieel belang: Conform de statuten keert Dunea geen dividend uit.
- Ontwikkelingen: De meerjarenbegroting laat lagere resultaten zien. De lagere resultaten in deze meerjarenbegroting worden voornamelijk veroorzaakt door een stijging van de afschrijvingen wegens het gereedkomen van investeringen en het uitgangspunt dat de tarieven met minder dan of maximaal met de verwachte inflatie stijgen.

Eneco Holding N.V.

- Programma: 22 Financiën
- Doel: Op betrouwbare, veilige en maatschappelijke verantwoorde wijze leveren van energie en daaraan gerelateerde producten aan particuliere en zakelijke klanten.
- Betrokkenen: de aandeelhouders van de structuurvennootschap Eneco Holding N.V. zijn 55 gemeenten in Zuid-Holland, Friesland, Noord-Brabant en Noord-Holland. De gemeente Den Haag bezit 16,55% van de aandelen Eneco. Rotterdam heeft ruim 30% en Dordrecht zo'n 9% van de aandelen Eneco in bezit.
- Bestuurlijk belang: De wethouder Financiën en Stadsbeheer vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
- Financieel belang: Eneco keert jaarlijks dividend uit.
- Ontwikkelingen: In 2010 heeft het Gerechtshof in Den Haag de bepalingen uit de Elektriciteits- en Gaswet die toezien op een gedwongen splitsing van de Nederlandse energiebedrijven in een Netwerkgroep en een Energiebedrijf, onverbindend verklaard. Deze bepalingen zijn in strijd met het Europees recht, zo heeft de rechter geoordeeld. In 2011 heeft de Advocaat-Generaal de Hoge Raad geadviseerd om de uitspraak van het Hof te vernietigen en de zaak opnieuw in behandeling te nemen. In het voorjaar van 2012 heeft de Hoge Raad vragen gesteld aan het Europese Hof van Justitie. In 2013 heeft de Advocaat-Generaal in zijn zogenoemde conclusie, een advies aan de rechters van het Hof van Justitie in Luxemburg uitgebracht: "De Splitsingswet is niet strijdig met Europese verdragen". De Splitsingswet heeft een absoluut karakter. Het privatiseringsverbod valt onder het eigendomsrecht van het Europese verdrag over de werking van de Europese Unie. Het absolute verbod op privatisering van distributienetbeheerders valt onder een uitzonderingsbepaling van het genoemde verdrag, en dus is het verbod verenigbaar met het Europees recht. De conclusie/het advies van de Advocaat-Generaal is een belangrijke stap in het splitsingsdossier. De volgende is de officiële beantwoording van de gestelde vragen door de rechters van het Hof van Justitie, waarschijnlijk over een paar maanden. Die beantwoording kan afwijken van de conclusie van de Advocaat-Generaal. Daarna neemt de Hoge Raad vermoedelijk nog een paar maanden om met de gegeven antwoorden tot een eindvonnis te komen over de Wet onafhankelijk netbeheer.

United Fish Auctions N.V.

- Programma: 22 Financiën
- Doel: Het oorspronkelijke doel was het in stand houden en exploiteren van de visafslag Scheveningen. Begin 2000 zijn de visafslag Scheveningen, visafslag Stellendam en

de visafslag Colijnsplaat gefuseerd. Door de fusie en de daarbij behorende positieve synergetische effecten, worden de belangen van de Scheveningse haven beter gediend.

- Betrokkenen: Naast de gemeente Den Haag zijn ook de gemeenten Goedereede en Noord-Beveland aandeelhouders van de N.V. United Fish Auctions.
- Financieel belang: De gemeente Den Haag is in het bezit van 34% van de gewone aandelen UFA. Daarnaast heeft Den Haag, net zoals de gemeente Goedereede één prioriteitsaandeel. Deze prioriteitsaandelen dienen ervoor om te waarborgen, dat beide gemeenten een gelijke invloed op de UFA hebben en alle belangrijke besluiten alleen met instemming van beide prioriteitsaandeelhouders kunnen worden genomen. De UFA heeft 3% cumulatief preferente aandelen, waarvan de gemeente Den Haag 34% in haar bezit heeft. Door deze aandelenstructuur zijn de financiële belangen die de gemeente Den Haag in de visafslag Scheveningen had, bij de fusie gehandhaafd.
- Bestuurlijk belang: Het aandeelhouderschap van de NV UFA is in handen van de wethouder Financiën en Stadsbeheer. Van de vijf leden van de Raad van Commissarissen, worden er twee benoemd op bindende voordracht van de gemeente Den Haag. Het betreft hier echter geen leden van het college van B&W.
- Ontwikkelingen: In 2014 worden discussies voortgezet met het oog op verdere ontwikkelingen op het Noordelijk Havenhoofd.

N.V. Haagse Milieu Services (NV HMS)

- Programma: 22 Financiën
- Doel: Een efficiënte en op een kwalitatief hoogwaardig resultaat gerichte uitvoering van reinigingstaken. Deze reinigingstaken zijn het gevolg van of houden verband met publieke regelgeving evenals op contractuele basis in het algemeen belang. Onder deze reinigingstaken worden verstaan:
- a) inzameling, overslag en het transport binnen het grondgebied van de gemeente Den Haag;
  - b) verlening van andere diensten op het gebied van reiniging en het verrichten van aanvullende activiteiten.
- Dit alles dient te gebeuren op basis van afgestemde bedrijfsvoering en tegen structureel zo laag mogelijke kosten.
- Betrokkenen: De dienst Stadsbeheer van de gemeente Den Haag is opdrachtgever van de NV. Tevens is de algemeen directeur van de dienst Stadsbeheer, technisch voorzitter van de aandeelhoudersvergadering.
- Financieel belang: De gemeente Den Haag is 100% aandeelhouder en in het bezit van het enige prioriteitsaandeel. De gemeente deelt voor 50% in de winst van de NV. De overige 50% gaat naar Van Gansewinkel N.V. (voorheen N.V. AVR Van Gansewinkel). Indien de NV verlies maakt dan wordt dit volledig gedragen door Van Gansewinkel N.V.
- Bestuurlijk belang: Het aandeelhouderschap van N.V. HMS is in handen van de wethouder Financiën en Stadsbeheer.
- Ontwikkelingen: De aandacht van N.V. HMS zal blijvend gericht zijn op verbetering en interne monitoring van de algehele kwaliteit van de dienstverlening in samenhang met het project Operatie Schoon van de gemeente. Een recente poging tot verzelfstandiging van en integratie van de Veegdienst in N.V. HMS is niet doorgegaan.

HTM Beheer B.V.

Programma:	22 Financiën
Doel:	Zorg dragen voor een kwalitatief hoogstaand openbaar vervoer in de stad, op een maatschappelijk verantwoorde wijze.
Betrokkenen:	Gemeente Den Haag.
Bestuurlijk belang:	De wethouder Financiën en Stadsbeheer vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang:	De gemeente heeft 100% van de aandelen HTM Beheer B.V. in handen. HTM Beheer B.V. is de houder van 100% van de aandelen HTM Railinfra B.V. en 51% van de aandelen HTM Personenvervoer N.V. De gemeente heeft een deel van het vreemd vermogen van HTM Personenvervoer verstrekt en staat garant voor het gehele vreemd vermogen van HTM Railinfra. HTM Beheer bevat een investeringsfonds in opbouw voor investeringen in openbaar vervoer in Den Haag.
Ontwikkelingen:	Op 13 maart 2013 is een overeenkomst tussen gemeente, HTM en NS getekend. NS wordt daardoor eigenaar van 49% van de aandelen HTM Personenvervoer. De drie partijen beogen met deze samenwerking het openbaar vervoer in Den Haag en de Haagse regio te versterken en om de nieuwe railconcessie Den Haag(vanaf 1-1-2017) binnen te halen.

N.V. ADO Den Haag

Programma:	22 Financiën
Doel:	De vennootschap heeft ten doel de bevordering van het betaald voetbal in de regio Haaglanden in de zin van de reglementen van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond in de ruimste zin des woords en voorts al hetgeen met het vorenstaande rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn.
Betrokkenen:	H.P. Beheer B.V., de Vereniging HFC ADO Den Haag en de Gemeente Den Haag.
Bestuurlijk belang:	De wethouder Jeugd, Welzijn en Sport vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang:	De gemeente heeft 1 prioriteitsaandeel in handen met een nominale waarde van € 1,65.
Ontwikkelingen:	De gemeente Den Haag heeft een prioriteitsaandeel in ADO, op basis waarvan het onder meer de bevoegdheid heeft tot het vaststellen van de begroting en het jaarplan sociaal maatschappelijke activiteiten van ADO. Tevens heeft de gemeente de bevoegdheid een commissaris voor te dragen. De afspraken hierover zijn nader uitgewerkt en vastgelegd in een Memorandum of Understanding 2. De gemeente blijft inbrengen dat ADO een gezond financieel beleid moet voeren.

Gemeenschappelijke regelingen

Stadsgewest Haaglanden 1995

Programma:	2 College & bestuur
Doel:	Het behartigen van belangen met een regionaal karakter ten einde een evenwichtige en voorspoedige ontwikkeling in het gebied van de Haagse regio te bevorderen.
Betrokkenen:	Gemeenten Delft, Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Midden Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer.
Bestuurlijk belang:	Het stadsgewest Haaglanden vindt zijn wettelijke basis in hoofdstuk 5 van de Wet gemeenschappelijke regelingen (WGR-plus). Het voorzitterschap van het dagelijks en algemeen bestuur is opgedragen aan de burgemeester van Den Haag. In het

- dagelijks bestuur neemt een lid van het college van Den Haag deel. In het algemeen bestuur wordt deelgenomen door 26 Haagse leden.
- Financieel belang: De totale uitgaven van Haaglanden over 2014 zijn (in de ontwerpbegroting Haaglanden 2014) geraamd op circa € 454 miljoen Euro. De inkomsten van Haaglanden bestaan grotendeels uit rijksbijdragen voor regionale taken, zoals openbaar vervoer, infrastructuur etc. (de BDU), en enkele provinciale bijdragen en subsidies. Via de gemeentelijke bijdragen worden hoofdzakelijk de algemene bestuurskosten en de instandhouding van de ambtelijke organisatie van Haaglanden gedekt, alsmede het regionale Groenfonds. De verdeling van die bijdragen vindt plaats op basis van een verdeelsleutel die is gerelateerd aan het aantal inwoners. Het gaat hier om een relatief gering deel van de totale inkomsten: in totaal dragen de gemeenten via de 3 soorten bijdragen ca. 16 miljoen bij. Dit zijn: de algemene bijdrage per inwoner in de bestuurskosten, de bijdrage in het regionaal Groenfonds en de gemeentelijke bijdrage in het Mobiliteitsfonds. Voor Den Haag bedraagt de algemene bijdrage per inwoner in 2014 € 5,40; de geraamde bijdrage aan het regionaal Groenfonds (ten laste van het programma Leefomgeving) € 1,00 per inwoner en is de bijdrage in het Mobiliteitsfonds € 8,67 per inwoner. Alles bijeen gaat het voor Den Haag in 2014 om € 2,75 miljoen aan algemene bijdrage, iets meer dan € 1 miljoen voor het Groenfonds en ca. € 4,4 miljoen voor het Mobiliteitsfonds.
- Ontwikkelingen: Het stadsgewest Haaglanden zal binnenkort worden opgeheven. Het kabinet wil in deze regeerperiode de wettelijke WGR-plus-status van de samenwerkingsverbanden, waaronder van Haaglanden, beëindigen en de daarbij behorende wettelijke taken (waaronder die op het gebied van het regionale openbaar vervoer en de jeugdzorg) elders neerleggen. Op dit moment is het wetsvoorstel waarin dit wordt geregeld nog niet aan de Tweede Kamer aangeboden, zodat van de inhoud nog maar weinig bekend is. Als gevolg hiervan zijn de concrete gevolgen en termijnen ook nog niet precies te overzien. Het DB Haaglanden heeft zich op 27 maart 2013 – in het licht van het kabinetsvoornemen en in relatie tot de voornemens om tot een Metropoolregio/vervoersautoriteit Rotterdam-Den Haag te komen – uitgesproken voor opheffing van het stadsgewest Haaglanden per 1-1-2014. De opheffing kan overigens alleen bij wet (krachtens art 110 Wgr) gebeuren. De begroting van Haaglanden voor 2014 is in verband hiermee voorshands een ‘beleidsarme’ voortzetting (business as usual) van hetgeen tot nu toe gebruikelijk is. De opheffing van het stadsgewest Haaglanden heeft frictiekosten tot gevolg (met name de kosten van het overtollig geworden personeel) die geheel voor rekening van de gemeenten, waaronder Den Haag komen. Omvang daarvan is nog niet exact te bepalen en zal mede afhangen van de vraag of, en zo ja, in welke omvang, medewerkers van Haaglanden zullen kunnen worden herplaatst bij de beoogde vervoersautoriteit/ metropoolregio Rotterdam-Den Haag. Naar het zich laat aanzien zal dan maar voor een gering deel het geval kunnen zijn. Er wordt immers voor de Metropoolregio gedacht aan een zeer kleine ambtelijke organisatie van 15 tot 20 fte, die op 50-50 basis ingevuld zal worden door medewerkers van beide stadsregio’s. Het overige personeel van Haaglanden, zal bij de gemeenten geplaatst moeten worden, dan wel bij nieuw in te richten samenwerkingsverbanden. Besluitvorming hierover is voorbehouden aan de deelnemende gemeenten.

Veiligheidsregio Haaglanden

Programma: 4 Openbare Orden en Veiligheid

Doel:	Het bevorderen van goede samenwerking tussen de hulpdiensten, gemeenten en andere partners in de regio op het gebied van crisisbeheersing.
Betrokkenen:	De besturen van de gemeenten Delft, Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Midden-Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer.
Bestuurlijk belang:	Het voorzitterschap van het dagelijks en algemeen bestuur is opgedragen aan de burgemeester van Den Haag. Tijdens crises en rampen die de gemeentelijke grenzen overschrijden kan de burgemeester van Den Haag besluiten als voorzitter van de veiligheidsregio het opperbevel naar zich toe te trekken.
Financieel belang:	De bijdrage van de gemeente Den Haag aan de Veiligheidsregio Haaglanden voor de taken Brandweer en Rampenbestrijding en Strandveiligheid is voor 2014 begroot op € 39,109 mln. Dit is inclusief de bijdrage vanuit de dienst DSO, voor advisering in het kader van bouwvergunningen. Daarnaast is er budget beschikbaar (€ 5,013 mln.) ter dekking van de kosten voor de FLO-regelingen, de FPU+ en de ziektekostenregeling gepensioneerden voor oud-medewerkers van de Haagse Brandweer en voor vernieuwing van brandkranen.
Ontwikkelingen:	<p>Eind 2011 heeft het Algemeen Bestuur van de VRH ingestemd met het visiedocument “Op Koers”. Deze strategische visie/- vernieuwing moet leiden tot een brandweerorganisatie met een hoger maatschappelijk rendement. Naast deze koerswijziging is een bezuiniging van 9,6% afgesproken. Bij de vaststelling van de meerjarenbegroting 2013 – 2016 is met het nieuwe verdeelmodel ingestemd op grond waarvan lokale ontwikkelingen uit het regionale budget worden opgevangen. Resultaat van dit nieuwe verdeelmodel moet zijn dat de bijdrage van elke gemeente aan de VRH vanaf 2015 of zoveel eerder als mogelijk omlaag gaat ten opzichte van het jaar 2012. In het nieuwe model wordt gewerkt met een bijdrage per inwoner.</p> <p>De strategische vernieuwing leidt ertoe dat de brandweer vanaf 2015 structureel goedkoper is en meer maatschappelijk rendement oplevert. Het doorvoeren van deze vernieuwing betekent een bezuiniging van 9,6 %, waarbij de VRH door sommige gemeenteraden is gevraagd zich in te spannen om deze bezuinigingsopdracht aan te vullen tot gemiddeld 10 %. Deze bezuiniging wordt overigens niet alleen door de brandweer, maar door de gehele VRH-organisatie gedragen.</p> <p>Uit de ontwerp-begroting 2014 – 2017 blijkt dat de VRH erin is geslaagd de gevraagde bezuiniging van gemiddeld 10% te realiseren. Deze bezuiniging, in combinatie met (de ingroei van) het nieuwe financiële verdeelmodel leidt vanaf 2015 tot structureel lagere gemeentelijke bijdragen aan de VRH. Het gaat voor Den Haag om 3,9 %. minder bijdrage. Met deze lagere bijdrage is in de meerjarenbegroting van de gemeente Den Haag rekening gehouden. Dit betekent dat de VRH op de goede weg is om het visiedocument “Op Koers” te realiseren. Een belangrijke randvoorwaarde die het Algemeen Bestuur van de VRH heeft gesteld, is dat de bezuinigingen niet mogen leiden tot een aantasting van het huidige zorgniveau van de VRH. Met de huidige taakstelling is de VRH in staat aan deze randvoorwaarde te voldoen.</p>

Harnaschpolder (Delft , Midden-Delfland)

Programma:	Programma 12 Economie
Doel:	Het ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen
Betrokkenen:	Gemeentes Den Haag, Delft en Midden-Delfland
Bestuurlijk belang:	De wethouder Sociale Zaken, Werkgelegenheid en Economie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder
Financieel belang:	Er zijn geen aandelen in een gemeenschappelijke regeling uitgegeven.

Ontwikkelingen: De looptijd van de gemeenschappelijke regeling zal moeten worden verlengd i.v.m. vertraging in de ontwikkeling van het bedrijventerrein. Besprekingen zijn gaande.

Industrieschap Plaspoelpolder (IPP) (Rijswijk)

Programma: Programma 12 Economie
Doel: Het ontwikkelen en exploiteren van bedrijventerreinen
Betrokkenen: Gemeentes Den Haag en Rijswijk
Bestuurlijk belang: De wethouder Sociale Zaken, Werkgelegenheid en Economie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder
Financieel belang: Er zijn geen aandelen in een gemeenschappelijke regeling uitgegeven.
Ontwikkelingen: -

Publiek Private Samenwerking (PPS)

Wigo4it

Programma: Wigo4it is betrokken bij het merendeel van de dienstverlening van de dienst Sociale Zaken en Werkgelegenheidsprojecten en niet alleen op een specifiek programma.
Doel: Het doel van Wigo4it is om t.b.v. de sociale diensten van de G4 als 1 partij op te treden, om hergebruik, ontwikkeling en gezamenlijk beheer van ict-systemen mogelijk te maken. Deze samenwerking moet leiden tot een verbetering van de effectiviteit en doelmatigheid op het gebied van ICT. Verder heeft Wigo4it een belangrijke coördinerende en faciliterende rol bij intergemeentelijke communicatie- en overlegvormen.
Betrokkenen: De belangrijkste andere partijen in de deelneming zijn de Sociale Diensten van de gemeentes Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Bestuurlijk belang: De algemene directeur van Dienst SZW Den Haag is lid van het bestuur van Wigo4it die richting geeft aan de doelen van overheidscoöperatie WIGO4IT. Verder zit de wethouder in de ledenvergadering.
Financieel belang: Dankzij de samenwerking binnen de G4 op het terrein van ICT worden kostenbesparingen gerealiseerd.
Deze besparingen worden gerealiseerd uit o.a. de besparing op onderhouds- en beheerskosten omdat deze volledig gedeeld worden met andere gemeenten. Deze besparingen kunnen dan deels ingezet worden voor innovatieve projecten die de gemeente Den Haag anders niet zou kunnen financieren. De voordelen zijn niet direct toewijsbaar aan één programma, omdat de ICT-kosten door de dienst als geheel betaald zullen worden en achteraf via een verdeelsleutel naar de programma's belast zullen worden.
Ontwikkelingen: Veranderende wetgeving en de noodzaak van alle 4 gemeenten om efficiency te realiseren binnen de primaire processen maakt samenwerking cruciaal voor het succes van Wigo4it. In het besturingsmodel van Wigo4it is een aanpassing doorgevoerd om deze samenwerking te realiseren. Vanaf 2013 bepalen de G4 directeuren Uitvoering in gezamenlijkheid de ontwikkelagenda. Wigo4it is daarnaast bezig met de transformatie naar een regieorganisatie. Nadruk zal worden gelegd op service georiënteerde architectuur waarbij de systemen door middel van services worden ontsloten voor de eindgebruiker.

Participatiemaatschappij Wateringse Veld B.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel: Commanditair vennoot in Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld C.V. (49%).

Betrokkenen: De gemeente Den Haag is enig aandeelhouder in Participatiemaatschappij Wateringse Veld B.V.
Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang: De gemeente heeft 100% van de aandelen in handen.
Ontwikkelingen: -

Wateringse Veld Beheer B.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel: Beherend vennoot van Ontwikkelings combinatie Wateringse Veld C.V. (2%)
Betrokkenen: Gemeente Den Haag (via Participatiemaatschappij) en Bouwfonds MAB Ontwikkeling (via Participatiemaatschappij)
Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang: De Participatiemaatschappij Wateringse Veld B.V. heeft 50% van de aandelen.
Ontwikkelingen: -

Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld C.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel: Realisatie van de VINEX wijk Wateringse Veld.
Betrokkenen: Gemeente Den Haag (via Participatiemaatschappij en Beheermaatschappij) en Bouwfonds MAB Ontwikkeling (via Participatiemaatschappij en Beheermaatschappij).
Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang: De Participatiemaatschappij Wateringse Veld B.V. heeft 49% van de aandelen. Wateringse Veld Beheer B.V. heeft 2% van de aandelen.
Ontwikkelingen: In 2012 is duidelijk geworden dat liquidatie vooralsnog niet uitvoerbaar is, omdat een aantal lopende dossiers nog niet geschikt zijn om te worden bedeed. Partijen streven er naar om in 2013 overeenstemming te hebben bereikt over de maximale afbouw van de OCWV.

Participatiemaatschappij 's-Gravenhage B.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel: De gemeente Den Haag is enig aandeelhouder in Participatiemaatschappij 's-Gravenhage B.V.
Betrokkenen: De gemeente Den Haag is enig aandeelhouder in Participatiemaatschappij 's-Gravenhage B.V.
Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang: De gemeente heeft 100% van de aandelen in handen.
Ontwikkeling: -

Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen Beheer B.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel: Beherend vennoot van Ontwikkelings bedrijf Leidschenveen C.V. (2%).
Betrokkenen: Den Haag en de Participatiemaatschappij Leidschenveen B.V. (PML). PML is een consortium van vier projectontwikkelaars: Bouw Project Leizo B.V. (BPL), Bouwfonds MAB Ontwikkeling, AM Wonen en BAM Vastgoed.
Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Financieel belang: De gemeente heeft 50% van de aandelen in handen.
Ontwikkelingen: -

Ontwikkelingsbedrijf Leidschenveen C.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel: Realisatie van de VINEX wijk Leidschenveen.
Betrokkenen: Den Haag en de Participatiemaatschappij Leidschenveen B.V. (PML). PML is een consortium van vier projectontwikkelaars: Bouw Project Leizo B.V. (BPL), Bouwfonds MAB Ontwikkeling, AM Wonen en BAM Vastgoed.
Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang: Stille vennoten in C.V.: Participatiemaatschappij 's-Gravenhage B.V. 49 %; Participatiemaatschappij BPL B.V. 19,502 %; BWZ Z-W B.V. 13,034 %; Wilbova B.V. 8,33 %; Bridico B.V. 8,134 %; Beherend venoot van C.V.: OBL Beheer B.V. 2 %.
Ontwikkelingen: Het OBL zal de komende jaren nog de percelen t.b.v. ruim 50.000 m2 bvo kantoren en percelen t.b.v. 220 appartementen moeten uitgeven. Gelet op de huidige marktsituatie en de door Den Haag gekozen kantorenstrategie lijken kantoren niet meer het meest optimale en gewenste programma voor de eerst genoemde percelen. De participerende partijen spannen zich in om in 2013 overeenstemming te bereiken over alternatieve invulling.

Winkelpanden Den Haag B.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel: Beherend venoot van Winkelpanden Den Haag C.V.
Betrokkenen: Gemeente Den Haag en NV Stedelijk Belang (Staedion).
Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang: 50% van de aandelen is in eigendom van de Gemeente Den Haag.
Ontwikkelingen: -

Winkelpanden Den Haag C.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel: De exploitatie van winkelpanden. De CV is onderdeel van het instrumentarium van de Gemeente Den Haag in het kader van de uitvoering van het gemeentelijk detailhandelsbeleid.
Betrokkenen: Gemeente Den Haag en NV Stedelijk Belang (Staedion)
Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang: In Winkelpanden Den Haag CV neemt de Gemeente Den Haag deel voor 49% als stille venoot. NV Stedelijk Belang neemt tevens voor 49% deel als stille venoot. Winkelpanden Den Haag BV neemt als beherend venoot voor 2% deel.
Ontwikkelingen: -

Starterspanden Den Haag B.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel: Beherend venoot van Starterspanden Den Haag C.V.
Betrokkenen: Gemeente Den Haag en NV Stedelijk Belang (Staedion).
Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Financieel belang: 99% aandelen in eigendom Gemeente Den Haag en 1% van de aandelen is van NV Stedelijk Belang.

Ontwikkelingen: -

Starterspanden Den Haag C.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling

Doel: De exploitatie van starterspanden. De CV is onderdeel van het instrumentarium van de Gemeente Den Haag in het kader van de uitvoering van het gemeentelijk starters- en economisch beleid.

Betrokkenen: Gemeente Den Haag en NV Stedelijk Belang (Staedion)

Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Financieel belang: In Starterspanden Den Haag CV neemt de Gemeente Den Haag deel voor 89% en NV Stedelijk Belang voor 2%, beide als stille vennoot. De overige 9% is in handen van de beherend vennoot Starterspanden Den Haag BV.

Ontwikkelingen: -

Wijkontwikkelingsmaatschappij Stationsbuurt - Oude Centrum B.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling

Doel: Beherend vennoot van WOM Stationsbuurt - Oude Centrum Den Haag CV.

Betrokkenen: Gemeente Den Haag en NV Stedelijk Belang (Staedion) en Staedion.

Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Financieel belang: De Gemeente Den Haag heeft 49,5% van de aandelen in bezit. Overige aandeelhouders zijn NV Stedelijk Belang (0,5%) en vereniging Staedion (50%).

Ontwikkelingen: -

Wijkontwikkelingsmaatschappij Stationsbuurt-Oude Centrum Den Haag C.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling

Doel: Bevorderen van de stedelijke herstructurering in het gebied Stationsbuurt/Oude Centrum Den Haag.

Betrokkenen: Gemeente Den Haag en NV Stedelijk Belang (Staedion) en Staedion

Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Financieel belang: In WOM CV neemt de Gemeente Den Haag deel voor 43% als stille vennoot. NV Stedelijk Belang neemt voor 2% deel uit als stille vennoot en Staedion voor 45%. De beherende vennoot WOM BV neemt voor 10% deel.

Ontwikkelingen: De WOM is in 2013 gestart met de nieuwbouw van 11 studentenwoningen op de locatie op de hoek van de Hoefkade en de Wolterbeekstraat.

Participatie Maatschappij Vroondaal B.V.

Programma: Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling

Doel: Commanditair vennoot in GEM Vroondaal CV.

Betrokkenen: De gemeente Den Haag is enig aandeelhouder in Participatie Maatschappij Vroondaal B.V.

Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Financieel belang: De gemeente Den Haag is 100% aandeelhouder van deze B.V.

Ontwikkelingen: -

Grondexploitatie Maatschappij Vroondaal Beheer B.V.

Programma:	Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel:	Beherend vennoot van GEM Vroondaal CV.
Betrokkenen:	De Gemeente Den Haag, Synchron B.V. , Bouwfonds ontwikkeling B.V.
Bestuurlijk belang:	De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang:	De gemeente Den Haag is 50% aandeelhouder van deze B.V.
Ontwikkelingen:	-

Grondexploitatie Maatschappij Vroondaal C.V.

Programma:	Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel:	Het gezamenlijk ontwikkelen en realiseren van het gebied Vroondaal /Madestein.
Betrokkenen:	De Gemeente Den Haag, Synchron B.V. , Bouwfonds ontwikkeling B.V.
Bestuurlijk belang:	De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang:	In deze maatschappij heeft de Participatie Maatschappij Vroondaal B.V. 48% van de aandelen (gemeente Den Haag), Ontwikkelingsmaatschappij BWB Z-W BV (Bouwfonds) 24%, Vaartpoort XIV BV (Synchron) 24% en de Grondexploitatie Maatschappij Vroondaal Beheer B.V. 4%.
Ontwikkelingen:	Sinds het najaar van 2010 is gewerkt aan een nieuwe ontwikkelvisie voor het plangebied Vroondaal. Belangrijkste elementen uit de nieuwe visie zijn 1- Prijs- produktverbreding: er worden nieuwe woningtypen en prijsklassen geïntroduceerd die tot op heden niet in Vroondaal werden aangeboden; 2- Differentiatie en verdichting: verkleining van de kavels leidt tot andere woningtypologieën en vergroting van het woningaantal; 3- Vroondaal Sloten een ander profiel geven dan Bomen: hierdoor wordt de doelgroep voor Vroondaal maximaal verbreed. In 2013 wordt het exploitatieplan opgesteld.

Participatie Ontwikkelings Maatschappij Vroondaal B.V.

Programma:	Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel:	Commanditair vennoot in GEM Vroondaal CV.
Betrokkenen:	De gemeente Den Haag is enig aandeelhouder in Participatie Ontwikkelings Maatschappij Vroondaal B.V.
Bestuurlijk belang:	De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang:	De gemeente Den Haag is 100% aandeelhouder van deze B.V.
Ontwikkelingen:	-

Vastgoedexploitatie Maatschappij Vroondaal Beheer B.V.

Programma:	Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel:	Beherend vennoot van GEM Vroondaal CV.
Betrokkenen:	De Gemeente Den Haag, Synchron B.V. , Bouwfonds ontwikkeling B.V.
Bestuurlijk belang:	De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.
Financieel belang:	De gemeente Den Haag is 50% aandeelhouder van deze B.V.
Ontwikkelingen:	-

Vastgoedexploitatie Maatschappij Vroondaal C.V.

Programma:	Programma 19 Ruimtelijke Ordening en Gebiedsontwikkeling
Doel:	Het gezamenlijk ontwikkelen en realiseren van het gebied Vroondaal /Madestein
Betrokkenen:	De Gemeente Den Haag, Synchron B.V. , Bouwfonds ontwikkeling B.V.

Bestuurlijk belang: De wethouder Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en Integratie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Financieel belang: In deze maatschappij heeft de Participatie Maatschappij Vroondaal B.V. 48% van de aandelen (gemeente Den Haag), Ontwikkelingsmaatschappij BWB Z-W BV (Bouwfonds) 24%, Vaartpoort XXVII BV (Synchroon) 24% en de Vastgoedexploitatie maatschappij Vroondaal Beheer B.V. 4%.

Ontwikkelingen: -

Haagse Hitte B.V.

Programma: Programma 20 Milieu & Duurzaamheid

Doel: Optreden als vennoot van Aardwarmte Den Haag vof (16,67%).

Betrokkenen: De gemeente Den Haag is enig aandeelhouder in Haagsche Hitte B.V.

Bestuurlijk belang: De wethouder Volksgezondheid, Duurzaamheid, Media en Organisatie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Financieel belang: De gemeente Den Haag is 100% aandeelhouder van deze B.V.

Ontwikkelingen: Partijen zijn in onderhandeling over continuatie of liquidatie van de participatie (faillissement).

Aardwarmte Den Haag v.o.f.

Programma: Programma 20 Milieu & Duurzaamheid

Doel: Aanleg en exploitatie van een geothermiebron met distributienetwerk tbv de warmtevoorziening aan woningen en andere afnemers in en rond Den Haag.

Betrokkenen: Gemeente Den Haag via Haagse Hitte B.V., Eneco, HaagWonen, Staedion, E.ON Benelux en Vestia.

Bestuurlijk belang: De wethouder Volksgezondheid, Duurzaamheid, Media en Organisatie vertegenwoordigt Den Haag als aandeelhouder.

Financieel belang: Elke partij participeert voor 16.67% in Aardwarmte Den Haag v.o.f.

Ontwikkelingen: Partijen zijn in onderhandeling over continuatie of liquidatie van de participatie (faillissement).

4.8 Krachtwijken

Den Haag is in 2008 gestart met het Krachtwijkenprogramma in de wijken Transvaal, Schilderswijk, Zuidwest en Stations-/ Rivierenbuurt. Deze wijken doen het minder goed dan andere wijken in de stad op het gebied van onderwijs, werk, inkomen, een stabiel gezinsleven of een schone en veilige woonomgeving. Het college heeft in 2008 besloten dat deze Haagse wijken in maximaal tien jaar (2008 tot en met 2017) op het niveau van het 'Haags gemiddelde' dienen te komen.

In 2011 is de wijkaanpak een nieuwe fase ingegaan (RIS 181395). Op basis van de ontwikkelingen in de wijk en de geleerde lessen uit de eerste vier jaar van de wijkaanpak heeft de gemeente vijf prioriteiten benoemd:

- Schoon en handhaving: de bewoners en bedrijven aan zet;
- Jongeren en onderwijs: brede buurtschoolprogramma (24/7);
- Multiprobleemgezinnen: huis aan huis aan het werk;
- Economie en werk: ruimte voor ondernemers en jongeren;
- Leefbaar wonen: Schilderswijk.

Voor deze aanscherping zijn bestaande en vrijvallende middelen in de wijkaanpak herbestemd en zijn bestaande middelen en capaciteit in de krachtwijken afgestemd op deze prioriteiten.

Schilderswijk

De Schilderswijk neemt binnen de Wijkaanpak een bijzondere plek in. In 2012 heeft het college geconstateerd dat de Schilderswijk minder snel vooruit gaat dan de andere drie wijken. Daarom is de Deal Schilderswijk vastgesteld. In 2013 is met betrokkenen uit de Schilderswijk gesproken over het Uitvoeringsprogramma dat hoort bij de Deal. De acties uit dit uitvoeringsprogramma worden in 2014 onverminderd voortgezet.

Pijler 1: schoon en handhaving: bewoners en bedrijven aan zet

Schoon, heel en veilig wordt door bewoners en bedrijven het meest genoemd. Schoon, heel en veilig is een samenhangende keten: een goede inrichting ('heel'), met ondergrondse restafvalcontainers (ORAC's), schoonmaken, communicatie en handhaving, doen de veiligheidsbeleving toenemen. De afgelopen jaren zijn veel maatregelen genomen, zoals plaatsing van ondergrondse restafvalcontainers. In 2014 zijn alle ORAC's geplaatst en wordt extra ingezet op het schoonmaken en houden van de wijken.

Het 'schoon krijgen' lukt steeds beter, maar 'schoon houden' (door de gebruikers) blijft een probleem. Er is nog altijd veel zwerfafval. Bewoners nemen onvoldoende eigen initiatief om hun omgeving schoon te houden. Dat moet anders. Nu de gemeente de randvoorwaarden (ORAC's) heeft geregeld, zijn de bewoners aan zet. De gemeente brengt, op buurtniveau, verschillende partijen bij elkaar om actiever te worden. Centraal staat het 'voor wat, hoort wat'-principe, met een mix van participatie, handhaving, sancties en prikkels. In 2013 is in nauwe samenwerking met de bewonersorganisaties, in Escamp (Rustenburg-Oostbroek en Wateringse Veld) en Schilderswijk (Van der Vennepark een buurtgerichte pilot gestart. De resultaten van deze pilots worden gebruikt om in 2014 vergelijkbare projecten uit te voeren in de krachtwijken in Zuidwest.

Veiligheid is een belangrijk thema. Er worden daarom, net als vorig jaar, extra inspanningen geleverd. Er zijn buurtinterventieteams, het Veiligheidshuis en Buurtlab Transvaal, er wordt door het hotspotteam van de Haagse PandBrigade extra gecontroleerd en burgers worden betrokken bij de uitwerking van een Meerjarenplan Veiligheid.

Deze inspanningen worden grotendeels bekostigd uit middelen die in het coalitieakkoord zijn bestemd voor veiligheid.

6 van de 10 wijken met de hoogste inbraakcijfers liggen in Escamp (5 x Zuidwest en 1 x Wateringse Veld). Er lopen op dit moment twee pilots, één in Moerwijk en één in Bouwlust/Vrederust, met vrijgemaakte capaciteit van politie en inzet vanuit o.a. OOV en Stadsdeel Escamp. Een aanzienlijk deel bestaat uit woningen in particulier bezit. Met name de merendeels vrij toegankelijke brandgangen vormen een ingang voor inbrekers om binnen te dringen. Het aanbrengen van hekwerken kan een belangrijke anti-inbraakmaatregel zijn. Veel eigenaren kunnen c.q. willen die maatregelen niet (financieel) voor hun rekening nemen. Naast de inzet uit bestaande middelen is een bedrag nodig van €100.000 in 2014.

Pijler 2: Jongeren en onderwijs: brede buurtschoolprogramma (24/7)

De inzet op ruimtelijke voorzieningen voor onderwijs en extra onderwijstijd wordt voortgezet. Dit gebeurt vanuit het programma Onderwijs. In de krachtwijken wordt gewerkt aan zes brede buurtscholen en een brede buurtzone. Brede buurtscholen werken preventief. Scholen kunnen het beste problemen bij en van kinderen (en hun ouders) signaleren. Een goede zorgstructuur rondom de school kan zorgen dat op deze signalen een tijdige en adequate reactie komt.

In de Campus Zusterstraat werken drie basisscholen en Johan de Wittcollege samen in de zaterdagsschool en op het gebied van ouderparticipatie/educatie. Mooi voorbeeld hier is de inzet van Art-s-cool met de kunstklassen voor moeders.

Begin 2013 zijn de programma's van de bredebuurtschool-plus in Morgenstond, het CJG en De Haagse Beek op elkaar afgestemd en waar mogelijk in elkaar geschoven. Daarna start de integrale planontwikkeling. Dan zal ook blijken hoeveel ruimte er nog resteert voor woningbouw. De oplevering zal vermoedelijk eind 2015 zijn.

In Vrederust staat de oplevering van de brede buurtschool gepland voor mei 2014. En in Moerwijk start de bouw van de brede buurtschool begin 2014. Oplevering daarvan wordt verwacht in 2015.

Behalve tijdige en adequate interventies op individueel niveau zijn ook activiteiten nodig die zich op de hele groep richten. Activiteiten die een alternatief vormen voor zinloos rondhangen, sociale vaardigheden bevorderen (zoals samenwerken) en voor structuur zorgen. Op diverse locaties waar sprake is van jongerenoverlast worden overleggen georganiseerd met direct betrokkenen om gerichte acties te ondernemen en bewoners te betrekken. De nadruk ligt op het samen verbeteren van de buurt.

In Zuidwest werken jongerenwerkers nauw samen met wijkagenten op locaties waar sprake is van overlastgevend jongerengroepen. Daarnaast wordt specifiek voor Bouwlust/Vrederust een extra fte jongerenwerker ingezet, om minimaal 20 jongeren individueel te begeleiden, om hun leven weer goed op de rails te krijgen. Afhankelijk van de resultaten wordt die aanpak in 2014 gecontinueerd.

De gemeente pakt de gezondheidsachterstanden van de bewoners uit de krachtwijken aan. De aanpak hiervoor is vastgelegd in het Meerjarenprogramma Samen Gezond. In 2013 is het Leefstijlcentrum aan de Rubensstraat geopend. Het centrum richt zich met leefstijlinterventies op de leefstijlverbetering bij kinderen. Ook in 2014 kunnen inwoners van Den Haag daar terecht.

De gezondheidsmakelaars stemmen de verschillende initiatieven af en behartigen de gezondheidsbelangen.

Het gebouw van het Zuidwest College wordt in 2014 opgeleverd. Ook wordt in 2014 de Sportcampus Zuiderpark gebouwd. De Sportcampus Zuiderpark moet een gecombineerde voorziening voor topsport en sportonderwijs voor middelbaar en hoger onderwijs worden.

Pijler 3: Multiprobleemgezinnen: huis aan huis aan het werk

Om de sociale achterstanden weg te werken, moet de economische zelfstandigheid in gezinnen en huishoudens toenemen. In de eerste fase van de wijkaanpak zijn hulp en zorg gecombineerd onder het

motto 'een gezin, een plan, een coach'. In de tweede fase worden de bewoners ook geactiveerd. Ze krijgen een niet-vrijblijvend aanbod voor werk of participatie. Weigeren kan gevolgen hebben voor de uitkering. In de proef 'huis aan huis aan het werk' zijn 150 multiprobleem huishoudens in de Schilderswijk geselecteerd met minstens 1 minderjarig kind en die langer dan 3 jaar een bijstandsuitkering ontvangen. Deze proef wordt in 2014 voortgezet. Voor de aanpak Schilderswijk (prioriteit 5) wordt gekeken of de proef uitgebreid kan worden naar 500 huishoudens.

Daarnaast is het opvallend dat het aantal huishoudens met multiproblematiek als aandeel van het totaal aantal huishoudens per wijk of stad in Moerwijk het hoogst scoort, met 2,1% en Bouwlust/Vrederust met 1,6% ook hoog scoort ten opzichte van 0,8% voor Den Haag. Kern van de aanpak multiprobleemhuishoudens vormen huishoudens waarvan een of meerdere leden van dat huishouden overlast geven in de directe omgeving/wijk. Doel van deze aanpak is meer aan de voorkant van het probleem kunnen komen. Als leden van dergelijke huishoudens ongewenst gedrag gaan vertonen (bijvoorbeeld door overlastgevend en/of crimineel gedrag) kost het veel meer moeite (en daarmee geld) om de problematiek aan te pakken. Bij een degelijke gezinsaanpak kan - naar verwachting - voorkomen worden dat ook andere leden van dit gezin risico gaan lopen op dergelijk gedrag. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om geheel nieuwe vormen van hulpverlening op te zetten maar veel meer de bestaande instrumenten gericht te gaan inzetten. Het streven is erop gericht om in 2013 en 2014 minimaal 100 huishoudens uit Moerwijk en Bouwlust via deze weg te ondersteunen.

Pijler 4: Economie en werk: ruimte voor ondernemers en jongeren

De economie in de wijken is sterk geïsoleerd van de stedelijke en regionale economie, waardoor een goede wisselwerking ontbreekt. De gemeente acht het van groot belang dat de wijk economie wordt gestimuleerd. Dit gebeurt op drie manieren. Ten eerste biedt de gemeente bedrijfsruimte aan, onder meer in bedrijfsverzamelgebouwen. Op vrijvallende locaties komt tijdelijke bebouwing, er komen goedkope locaties in bestaande (leegstaande) gebouwen en maatschappelijk vastgoed wordt verkocht of verhuurd. Ten tweede worden winkelstraten versterkt. Achterstallig onderhoud van het vastgoed en in de openbare ruimte wordt aangepakt. De gemeente zorgt samen met ondernemers dat de winkelstraten schoon en veilig worden, en maakt afspraken over bedrijfsafval. De samenwerking van ondernemers (winkeliersvereniging, Bedrijfsinvesteringszone) en de handhaving (Haagse economisch interventieteam, Pandbrigade) worden geïntensiveerd.

Ten derde komen er onder meer stageplaatsen en leerbanen, die de kansen op instroming in en afronding van opleidingen voor jongeren uit de vier wijken vergroten. Eén van de groepen, die hard door de economische crisis wordt getroffen, is, de groep jongeren. In het Actieplan aanpak Jeugdwerkloosheid (RIS 257689) zijn daarom twaalf concrete acties geformuleerd ter preventie en bestrijding van jeugdwerkloosheid in Den Haag. Deze acties zijn gericht op het brede scala van jongeren, variërend van achtergrond, opleiding en potentie. Het doel is om zoveel mogelijk jongeren aan het werk te helpen, naar school te leiden en de kwetsbare jongeren op maat ondersteuning te bieden. Daarbij betreft de gemeente de relevante actoren in Den Haag en omgeving die een belangrijke rol (kunnen en/of zouden moeten) spelen in de aanpak van jeugdwerkloosheid. Denk hierbij aan werkgevers, het onderwijs, de regiogemeenten, uitzendbureaus, Jeugdzorg, het Jeugd Interventie Team (JIT), het Jongeren Informatie Punt (JIP), jongerenambassadeurs, jongerenwerk en andere maatschappelijke organisaties. De arrangementen met werkgevers worden specifiek ingericht voor jongeren.

In Transvaal wordt in 2014 o.a. gewerkt aan de realisatie van het Multicultureel Vrijtijdscentrum en het Bedrijventerrein Uitenhagestraat. Op de Uitenhagestraat zijn in 2013 al verschillende bedrijfsunits gerealiseerd. In 2014 wordt o.a. Pand Post van nieuwe bedrijfsruimte voorzien.

De herinrichting van het gebied rond station Hollands Spoor vindt plaats vanaf medio 2014. Dit zal een positieve bijdrage leveren aan de uitstraling van deze belangrijke entree naar de stad. Er komen een keurmerktaxistandplaats, een ondergrondse fietsenstalling en een tophalte voor het openbaar vervoer.

De openbare ruimte rond het stadskantoor in Zuidwest wordt in 2014 heringericht. Er komt een OV-tophalte aan de Melis Stokelaan. De uitvoering start in 2014. Het Haga Ziekenhuis wordt vernieuwd en uitgebreid in combinatie met een integrale gebiedsontwikkeling, waarbij 'wonen en zorg' centraal staan. De bouw is gestart in 2013 en loopt door in 2014.

Pijler 5: Leefbaar wonen: Schilderswijk

De Schilderswijk blijft achter bij de andere drie krachtwijken. In de komende tijd is daarom een extra impuls nodig. Daartoe is begin 2013 het uitvoeringsprogramma Deal Schilderswijk opgesteld. Dit uitvoeringsprogramma wordt in 2014 verder uitgevoerd. Een aantal belangrijke elementen hieruit zijn:

- aandacht voor woningtoewijzing aan bepaalde kansrijke groepen zoals studenten. Zij kunnen op een relatief eenvoudige manier ervaren hoe het wonen in de Schilderswijk is.
- het realiseren van kluswoningen. De gemeente heeft samen met Haag Wonen de ambitie om 200 kluswoningen de komende jaren te realiseren in de Schilderswijk. In 2014 zullen er 30 op de markt worden gebracht.
- Extra aandacht zal uitgaan naar handhaven op een schone openbare ruimte. In de Schilderswijk zal als eerste worden gestart met een integraal handhavingsteam.
- Stadslandbouw op onbenutte (binnen)terreinen. Hiervoor werken we samen met bewoners en corporaties.

De openbare ruimte in de Schilderswijk wordt stap voor stap aangepakt. De ambitie is om de openbare ruimte in de hele wijk uiteindelijk op 'residentiekwaliteit' te brengen, dat is het basisniveau van het handboek openbare ruimte. Het uitgangspunt hierbij is 'werk met werk' te maken.

4.9 Subsidiebeleid

In 2014 doen zich op het gebied van het verstrekken van subsidies door de gemeente Den Haag een aantal belangrijke ontwikkelingen voor. Paralel aan de deze begroting ontvangt de raad een brief met uitgebreide informatie over subsidies. Doel is de kwaliteit van de subsidieverstrekking – en vaststelling in 2014 verder te verbeteren. Uitgangspunt daarbij is dat er één organisatie is voor de verwerking en administratieve afhandeling van de gemeentelijke subsidies en dat er zoveel mogelijk dezelfde regels en werkwijze worden gehanteerd (dat is duidelijk voor instellingen, bedrijven en burgers). Een uniform kader en een gemeenschappelijk uitvoeringskader, dragen bij aan de inzichtelijkheid, de rechtmatigheid en de doelmatigheid van het subsidieproces (van verlening tot vaststelling). De eerste stappen om te komen tot een centraal punt zijn in 2013 al gezet. Het subsidiebureau heeft al meer dan 80% van alle gemeentelijke subsidies in logistiek beheer. Het Centraal Subsidiebureau (CSb) zal zich in 2014 verder professionaliseren en zich bezig houden met de administratieve afhandeling van alle subsidies die de gemeente beschikt. Dit betekent het opstellen van de verleningsbeschikking, het vastleggen van de verplichting en het administratief proces van het vaststellen van subsidies. Tevens zal het subsidiebureau desgevraagd adviseren betreffende het vormgeven van de inhoudelijke resultaatverplichtingen die aan de subsidie worden verbonden en bewaken dat deze worden vermeld. Bij de subsidieverlening en de subsidievaststelling dient de medewerker van het CSb ondersteuner en sparringspartner voor de beleidsmedewerker. Daarnaast heeft het subsidiebureau een rol in de kwaliteitsbewaking en innovatie van het beleidsinstrument subsidie. De concerndienst bewaakt en ontwikkelt de kaders door middel van een “technische” (beleidsarme) kaderverordening, nu bekend als HKS. Bovendien zal conform de opdracht van het college onderzocht worden of de HKS moet worden vervangen door de VNG model-subsidieverordening “Subsidie zonder moeite”.

Uniformiteit binnen de gemeente

Naast het oprichten van één subsidiebureau, speelt in 2014 binnen de gemeente een aantal andere ontwikkelingen op subsidiegebied. Bij deze ontwikkelingen geldt uniformiteit als uitgangspunt, namelijk één openbaar register, één financieel systeem, één uniform procesmodel (ABBA). Hieronder een korte schets van deze ontwikkelingen

Openbaar subsidieregister

Sinds april 2013 staat een digitaal register van door de gemeente verleende subsidies op Internet. Begin 2014 zal prioriteit zijn om nadere invulling te geven aan het register waarbij het register verder zal worden uitbereid. In die periode wordt een koppeling gemaakt met het beleidsdoel waarvoor de subsidie is verstrekt via een hyperlink van de desbetreffende beleidsnota. Het subsidieregister in 2014 zal betrekking hebben op het verleningsjaar 2013. Met het goed inrichten van het subsidiebureau zoals boven omschreven is het vergaren van input voor het register relatief makkelijk, omdat deze informatie centraal beschikbaar komt.

Bedrijfsvoeringssysteem Oracle/Programma ONE

In 2008 is reeds besloten over te gaan tot vergaande samenwerking in de financiële functie. De komende tijd wordt overgegaan tot uniformering en standaardisering van de financiële processen. Dit valt samen met de overgang naar een nieuwe versie van het bedrijfsvoeringssysteem Oracle. De rapportages zijn gereed gekomen. De voorgestelde werkwijze op het terrein van het subsidieproces wordt in 2014 gemeente breed doorgevoerd.

Het administratieve systeem voor subsidies ABBA

In ABBA is de workflow van het subsidieproces beschreven. Het complete subsidieproces van het beoordelen van de subsidieaanvraag tot het vertrekken- en vaststellen van subsidie is hierin opgenomen. Door dit systeem heeft men onder andere zicht op de door de organisatie ingediende stukken, waarmee een mogelijke overlap in de behandeling van de verantwoordingen wordt voorkomen. Organisaties die

een aantal subsidies ontvangen verantwoordden zich hierover in één document, de jaarrekening of het financiële verslag. ABBA zal binnen het CSbin 2014 naar verwachting worden gebruikt om de subsidies te stroomlijnen.

Verwerving Europese Subsidies

Het Expertisepunt subsidies (ES) is sinds 2002 verantwoordelijk voor het zo optimaal mogelijk verwerven van Europese subsidies voor de gemeente Den Haag. Het ES signaleert kansen en adviseert alle diensten van de gemeente Den Haag over subsidiekansen en ondersteunt diensten bij het aanvragen van Europese subsidies. Naast Europese subsidies adviseert het ES ook over subsidiemogelijkheden bij het Rijk en bij nationale en lokale fondsen.

De huidige Europese subsidieperiode 2007-2013 loopt dit jaar af. In deze periode heeft de gemeente Den Haag gemiddeld enkele miljoenen per jaar verkregen uit Europese subsidieprogramma's zoals EFRO, ESF en andere Europese subsidieprogramma's. Daarnaast ontving de gemeente Den Haag subsidies uit nationale (Rijks) subsidies zoals uit de programma's Pieken in de Delta en SLOK (stimulering lokale klimaatinitiatieven).

Voor het zo optimaal en strategisch mogelijk verwerven van Europese subsidies in de nieuwe Europese subsidieperiode 2014-2020 ontwikkelt het ES momenteel een Strategisch Actieplan subsidies. Het actieplan komt tot stand in nauwe samenwerking met de diensten van de gemeente Den Haag. Het verwerven van Europese subsidies behoeft de komende jaren nog meer aandacht aangezien de financiële middelen van het Rijk naar verwachting afnemen. In het actieplan worden de subsidieprioriteiten voor de komende jaren vastgesteld. Voor Den Haag interessante subsidieprogramma's zijn Horizon 2020, Interreg, EFRO, LIFE en diverse programma's rondom burgerschap en veiligheid. Belangrijke doelen in het nieuwe actieplan zijn o.a. meer samenwerking zoeken met stakeholders in de stad zoals kennisinstellingen en bedrijven (Samen Slimmer), actief meer kennis delen tussen diensten op het gebied van subsidiewerving zodat er nog meer Europese subsidies kunnen worden verworven voor Haagse projecten!

Beleid Topinkomens

Per 1 januari 2013 is de Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) van kracht geworden. De gemeente Den Haag is in haar beleid inzake topinkomens bij door de gemeente Den Haag gesubsidieerde instellingen aangesloten bij de inkomensgrens van de WNT. Dit betekent dat voor subsidies die worden afgegeven na 1 januari 2013 de bedragen worden gehanteerd die in de WNT zijn opgenomen. In 2014 zal het gevoerde beleid worden gecontinueerd. De raad ontvangt in het najaar van 2013 een voorlopig overzicht van opgelegde kortingen op de subsidie vanwege overschrijdingen van de Wopt norm 2012. In februari 2014 zal de raad een definitief overzicht ontvangen.

5 Stadsdelen

Inleiding

Een fors deel van de collectieve dienstverlening wordt uitgevoerd op stadsdeelniveau. Het gaat om dienstverlening op de terreinen van Leefbaarheid, Maatschappelijke Ondersteuning, Jeugd en Integratie/Burgerschap in de wijk. Door Stadsdeelgericht te werken worden Hagenaars meer direct betrokken en verbonden bij hun buurt, wijk en stadsdeel. Zo hebben bewoners onder meer invloed op de totstandkoming van het vierjaarlijkse Stadsdeelplan en het jaarlijkse Activiteitenprogramma. Daarnaast kunnen bewoners door middel van het budget / regeling Leefbaarheid en bewonersinitiatieven initiatieven (laten) uitvoeren.

Versnellingsimpuls

In 2013 en 2014 is € 14,1 miljoen beschikbaar om een extra impuls te geven aan buurten en wijken. Deze impuls gelden zijn bedoeld voor projecten waarbij op korte termijn een zicht- en merkbaar resultaat kan worden gerealiseerd, die bijdragen aan de (lokale) economie en aansluiten bij de behoeften van burgers en ondernemers. Bewoners en MKB profiteren hier beide van. Per stadsdeel is een bedrag van € 0,75 miljoen beschikbaar om een impuls te geven aan de leefbaarheid van de openbare ruimte en het stimuleren van de wijk economie. Voor stadsdeel Escamp is hier nog € 1 miljoen extra voor vrijgemaakt. De inzet is met name op een betere kwaliteit van de openbare ruimte. Samen met bewoners en ondernemers kunnen in korte tijd activiteiten en maatregelen worden uitgevoerd om de buurt leefbaarder en kindvriendelijker te maken. Voor een drietal wijken zijn er extra gelden beschikbaar, omdat hier specifieke vraagstukken van toepassing zijn die een krachtigere inzet behoeven, namelijk Schilderswijk (€3 mln.), Laak (€ 2,6 mln.) en Mariahoeve (€ 1,5 mln.)

In het najaar van 2011 is een vierjaarlijks stadsdeelplan opgesteld. Over het stadsdeelplan wordt overleg gevoerd met burgers, bedrijven en organisaties in het stadsdeel. De stadsdeelwethouder is verantwoordelijk voor dat overleg en de kwaliteit ervan. Per jaar wordt een activiteitenplan opgesteld waarin concreet wordt aangegeven welke acties uit het stadsdeelplan in dat jaar uitgevoerd worden.

	<i>Begroting 2014</i>
Stadsdelen algemeen	4.113.883
Loosduinen	6.665.727
Escamp	15.211.231
Segbroek	6.777.196
Scheveningen	7.312.890
Centrum	20.331.429
Laak	8.408.768
Haagse Hout	7.880.451
Leidschenveen-Ypenburg	7.319.058
Totaal	84.020.633

Algemene toelichting bij de paragraaf

- In de paragraaf worden per stadsdeel, per product de begrotingsbedragen gesaldeerd (uitgaven/inkomsten) weergegeven. Daar waar een min voor een bedrag staat gaat het dus om inkomsten.
- Op basis van ontwikkelingen in het areaal wordt voor de budgetten onderhoud straten, wegen en pleinen, beheer groengebieden en speelvoorzieningen naar aanleiding van schouw nog een beperkte herverdeling gedaan.

De stadsdeelorganisatie (exclusief ondersteunende functies) bestaat uit 122 fte's. In de paragraaf maken we zichtbaar hoeveel geld elk stadsdeel krijgt en welke taken daarbij horen. Daarnaast heeft ieder stadsdeel een budget voor leefbaarheid- en bewonersparticipatie. Dit budget is bedoeld om snel in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen. De stadsdeeldirecteur beheert dit budget, binnen door het gemeentebestuur vastgestelde kaders. Lijnen zijn kort en duidelijk. De stadsdelen hebben een signalerende rol ten aanzien van knelpunten in de uitvoering of in de afstemming tussen verschillende diensten. Uiteraard is een belangrijk punt bij de uitvoering van de taken bij het stadsdeel het overleg met bewoners.

Naast budgetten specifiek bedoeld voor het stadsdeel beheren de stadsdelen een aantal stadsbrede budgetten, het gaat om zaken als Den Haag Regeringsstad (tbv bijv. Prinsjesdag, Veteranendag etc.), budget voor openbare toiletten, Iepziekte, klein onderhoud asfalt en elementen, piketregelingen en dergelijke. De budgetten behorende bij deze stadsbrede taken staan hieronder apart vermeld. Uitzondering hierop vormen de stadsbrede budgetten voor het Fietsdepot en Graffitibestrijding. Deze budgetten zijn duidelijk herkenbaar bij het Stadsdeel Haagse Hout opgenomen.

<i>Programma</i>	<i>Product</i>	<i>Begroting 2014</i>
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten stadsdelen en wijken	349.883
	Budget leefbaarheid en bewonersparticipatie	-179.000
Openbare orde en Veiligheid	Bestrijding onveiligheid (o.a. BIT teams)	377.000
	Bestrijding onveiligheid (BIT teams)	-275.000
Jeugd	Speelvoorzieningen	307.000
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	3.367.000
	Beheer groengebieden	663.000
	Gebruik openbare ruimte	19.000
	Baten precariobelasting (DSB)	-527.000
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	12.000
Totaal		4.113.883

5.1 Stadsdeel Loosduinen

Coördinerend portefeuillehouder: Karsten Klein

Participatie

In 2014 gaan we meer vernieuwende instrumenten zoals e-participatie en sociale media inzetten. De welzijnsinstellingen gaan een prominente rol spelen bij de stimulering van bewonersinitiatieven. Met name de participatie van jongeren wordt actief gestimuleerd. Verder gaan we bewoners stimuleren om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun leefomgeving. De ingezette lijn om de kloof tussen jong en oud te overbruggen wordt voortgezet. Meedoen door samenwerking blijft een belangrijk onderwerp voor Loosduinen.

Leefbaarheid

In Loosduinen gaan we in 2014 de leefbaarheid in de wijken verder vergroten. De impuls gelden worden aangewend voor meer groen in de wijken. Groen dat intensief veel onderhoud vraagt, gaan we vervangen door onderhoudsarm groen. Het pleintje aan de Rossinilaan en het Meckeburgplein zal worden opgeknapt. We willen buurtbewoners hierbij betrekken en stimuleren dat zij zelf een bijdrage gaan leveren aan het beheer en onderhoud. In het kader van Kindvriendelijke wijken gaan we in de wijken Kom Loosduinen en Nieuw Waldeck verschillende speelplekken realiseren. Verder wordt in Kijkduin de toegang naar het strand verbeterd voor bewoners met een visuele beperking. De trappen

van de boulevard naar het strand worden aangepast en de boulevard wordt uitgebreid van het strand naar de vloedlijn. In 2014 wordt ook uitvoering gegeven aan de kwaliteitsimpuls voor het bedrijventerrein Zichtenburg, Kerketuinen, Dekkershoek (ZKD).

Maatschappelijke ondersteuning

In 2014 wordt het Centrum voor Ouderen in Loosduinen gerealiseerd. Kwetsbare ouderen worden vanuit het centrum op tal van manieren ondersteund. Naast ondersteuning voor kwetsbare ouderen gaan we de vitale ouderen mobiliseren om zich in te zetten als vrijwilliger. We gaan een zorgnetwerk opzetten 'Vitaal Loosduinen'. Om jongerenoverlast te voorkomen en tegen te gaan zetten we de samenwerking tussen jongerenwerk en politie in 2014 voort. Individuele jongeren worden in nauwe samenwerking met het CJG, intensief begeleid. Jongeren worden door het jongerenwerk intensief benaderd en toe geleid naar hulpverlening, (sport)verenigingen of activiteiten in de buurthuizen van de toekomst.

<i>Programma</i>	<i>Product</i>	<i>Begroting 2014</i>
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten stadsdelen en wijken	1.165.846
	Budget leefbaarheid en bewonersparticipatie	650.434
	Impuls economie en leefbaarheid	300.000
	Commissie Loosduinen	56.700
Jeugd	Jeugd- en jongerenwerk	456.996
	Speelvoorzieningen	92.000
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	161.000
	Beheer groengebieden	1.276.000
	Straatreiniging	61.000
	Gebruik openbare ruimte	18.000
	Grachten en vaarten	17.000
	Waterkering	56.000
	Recreatieve voorzieningen	69.000
	Ongediertebestrijding	37.000
	Wijkleefbaarheid	55.000
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	28.000
	Verkeersregeling	36.000
Welzijn	Bejaardenzorg	315.081
	Algemeen maatschappelijk werk	409.591
	Club & buurthuiswerk	1.330.030
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	75.049
Totaal		6.665.727

5.2 Stadsdeel Escamp

Coördinerend portefeuillehouder: Rabin Baldewsingh

Participatie

In 2014 heeft het versterken van sociale samenhang en participatie in de wijken hoge prioriteit. Wij gaan bewoners nog meer stimuleren om met goede initiatieven te komen om hun leefomgeving te verbeteren. Het gaat dan om activiteiten waarbij de bewoners ook zelf een actieve rol hebben. Ook in 2014 blijft het motto: 'voor wat, hoort wat'. Dit betekent dat Hagenaars meedoen in de samenleving én verantwoordelijkheid dragen. Ook bij de inrichting van de openbare ruimte worden bewoners nauw betrokken. Daarnaast gaan we actief vrijwilligers werven die zelf activiteiten aanbieden en/of uitvoeren. Verder vinden op initiatief van de stadsdeelwethouder stadsdeelgesprekken plaats. In deze gesprekken gaat de wethouder in gesprek met bewoners en professionals die in Escamp werken. Deze thematische stadsdeelgesprekken worden ook in 2014 gecontinueerd. De inspanningen van bewoners, bedrijven en maatschappelijke instellingen dragen bij aan de sociale cohesie, participatie en de leefbaarheid in de wijken.

Leefbaarheid

Voor de fysieke leefomgeving blijft het motto: 'werk met werk maken'. Dit houdt in dat bij grote werken in de openbare ruimte het stadsdeel meelift tijdens de uitvoering. We gaan in gang gezette initiatieven, zoals het beheer door bewoners van de bloembakken en het delen van het openbaar groen, continueren. Wensen van bewoners en ondernemers die betrekking hebben op de (verkeers-)veiligheid worden gehoord en bekeken op uitvoerbaarheid. Bij het schoonhouden van winkelgebieden wordt een actieve bijdrage van ondernemers gevraagd. Op het gebied van leefbaarheid en veiligheid gaan we in 2014 projecten ontwikkelen of verder uitrollen waarbij bewoners de regie krijgen over middelen die bijdragen aan een leefbare en veilige wijk. Projecten als 'de buurt bestuurt' worden uitgerold over meerdere wijken en buurten. Hierbij bepalen bewoners in welke buurt de beschikbare uren voor handhaving worden ingezet.

Maatschappelijke ondersteuning

Op het gebied van welzijn gaan we organisaties nog meer dan voorheen stimuleren samen te werken. Ook in 2014 blijft het stadsdeel aandacht besteden aan de zogeheten 'gouden projecten': Buurthuis van de Toekomst, de Brede Buurtscholen, Kindvriendelijke Wijken, het Aanvalsplan Vrijwilligers en Oud is In!. Sportverenigingen en scholen worden gestimuleerd en gefaciliteerd, zodat zij meerdere groepen kunnen huisvesten en ruimtes kunnen delen. Het is belangrijk dat mensen aansluiting (blijven) vinden in vrijwilligersorganisaties en andere netwerken waarbinnen Hagenaars zelfstandig kunnen functioneren. In 2013 is gestart met het betrekken van tieners en jongeren bij een actieve rol in hun woon- en leefomgeving. In 2014 wordt dat gecontinueerd en waar mogelijk verder uitgebouwd. Het stadsdeel maakt hiervoor resultaatafspraken met de welzijnsorganisatie.

De Aanpak Escamp, met gerichte activiteiten op het gebied van jeugd, schoon en heel, handhaving, economie en multiprobleemgezinnen, wordt in 2014 gecontinueerd.

<i>Programma</i>	<i>Product</i>	<i>Begroting 2014</i>
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten stadsdelen en wijken	1.881.556
	Impuls economie en leefbaarheid	845.000
	Budget leefbaarheid en bewonersparticipatie	1.920.570
Jeugd	Jeugd- en jongerenwerk	1.545.328
	Speelvoorzieningen	203.000
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	288.000

	Beheer groengebieden	1.856.000
	Straatreiniging	259.000
	Gebruik openbare ruimte	-173.000
	Recreatieve voorzieningen	29.000
	Ongediertebestrijding	49.000
	Wijkleefbaarheid	409.000
	Grachten en vaarten	119.000
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	41.000
	Verkeersregeling	53.000
Welzijn	Bejaardenzorg	889.704
	Algemeen maatschappelijk werk	1.331.479
	Club & buurtwerk	3.259.123
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	405.471
Totaal		15.211.231

5.3 Stadsdeel Segbroek

Coördinerend portefeuillehouder: Boudewijn Revis

Participatie

We hebben de ambitie dat in 2014 het aantal nieuwe initiatieven en het aantal vrijwilligers verder zal stijgen. In 2013 zijn verschillende nieuwe initiatieven tot stand gekomen, waarbij bewoners zich hebben ingezet voor hun buurt, zoals 'Guerrilla Gardening', we verwachten dat deze trend zich in 2014 voortzet. De communicatie met bewoners en tussen bewoners gaan we versterken door het aantal muurkranten te vergroten. Naast de vruchtenbuurt gaan we ook onder andere in de Beeklaan muurkranten plaatsen, wat aansluit op het project 'Beeklaan Bruist' waarbij we werken aan het bevorderen van het leefklimaat in de Beeklaan. In 2013 is het IPS (Intercultureel Platform Segbroek) uitgebreid met een groep MOE-landers. In 2014 zal het IPS nieuwe initiatieven ontwikkelen en trachten meer organisaties aan zich te binden. De actieve groep bewoners in de Vlindertuin zullen in samenwerking met Welzijn meerder activiteiten gaan ontplooiën in de Vlindertuin.

Leefbaarheid

In 2014 gaan we meer groene initiatieven ondersteunen die ten goede komen aan een prettige leefomgeving en betrokkenheid van bewoners. In het Westduinpark worden Schotse Hooglanders geplaatst om dit gebied te begrazen. Verder wordt ingezet op klein onderhoud van de openbare ruimte en het op orde houden van belijning en bebording. Opheffen en/of tegengaan van gevaarlijke situaties hebben hierbij hoge prioriteit. Ook wordt het wijkpark 'de Verademing' opgeknapt. In 2014 staan een aantal grotere werken op de planning. Het betreft de herinrichting van de Laan van Meerdervoort (tussen de Thorbeckelaan en de Laan van Eik en Duinen), vervanging van de brug Laan van Meerdervoort - Valkenboskade, herinrichting Fahrenheitstraat/Thomsonlaan en de herinrichting Vogelwijk fase IV. Het stadsdeel zal zich inzetten om dit proces in goede banen te leiden. Het informeren van de bewoners is hierbij een belangrijk onderdeel. In het kader van Handhaven op Haagse Hoogte zal het stadsdeel ook in 2014 bewoners en ondernemers betrekken bij de handhaving van leefbaarheid. Het Handhavingsteam, de politie, het stadsdeel, stadsbeheer en de bewoners werken nauw samen om de overlast van zwerfvuil en hondenpoep aan te pakken. We hebben de ambitie dat dit leidt tot een meetbaar schoner stadsdeel in 2014. De overlast van zwerfvuil door meeuwen zal door het plaatsen van ondergrondse afvalcontainers in het Regentesse- en Valkenboskwartier afnemen. Het komende jaar worden er twee semi-openbare speelplekken op schoolpleinen gecreëerd en de speelplek in het Westduinpark, de Berenkuil, zal opnieuw worden ingericht.

Maatschappelijke ondersteuning

De I-shops zullen het komende jaar weer een rol spelen bij de uitgifte van de boekjes ‘Segbroek maakt werk van armoede’ aan bewoners. Bewoners vinden hier informatie over o.a. de Ooievaarspas, teruggave belasting, hulp in de huishouding, goedkope adressen, voedselbank etc. In de nieuwe editie wordt ook aandacht besteed aan wijkgebonden initiatieven die een bijdrage leveren aan de bestrijding van armoede. De verwachting is dat in 2014 steeds meer bewoners de weg zullen vinden naar deze advies- en informatiepunten in de wijk. Daarnaast loopt de Burenhulpcentrale goed, we verwachten dat het gebruik door bewoners zal stijgen. In 2014 zal het stadsdeel in overleg met sociaal culturele organisaties en Welzijn zoeken naar betere afstemming van de activiteiten met het oog op optimale bediening van de verschillende doelgroepen.

<i>Programma</i>	<i>Product</i>	<i>Begroting 2014</i>
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten stadsdelen en wijken	1.236.527
	Impuls economie en leefbaarheid	200.000
	Budget leefbaarheid en bewonersparticipatie	950.335
Jeugd	Jeugd- en jongerenwerk	591.917
	Speelvoorzieningen	80.000
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	110.000
	Beheer groengebieden	711.000
	Straatreiniging	17.000
	Gebruik openbare ruimte	-82.000
	Ongediertebestrijding	11.000
	Wijkleefbaarheid	71.000
	Grachten en vaarten	2.000
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	28.000
	Verkeersregeling	33.000
Welzijn	Bejaardenzorg	342.679
	Algemeen maatschappelijk werk	514.246
	Club- & buurtwerk	1.728.793
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	231.699
Totaal		6.777.196

5.4 Stadsdeel Scheveningen

Coördinerend portefeuillehouder: Marnix Norder

Participatie

Extra aandacht gaat in 2014 uit naar digitalisering op het gebied van participatie. Mede door de inzet van e-participatie kunnen andere bewonersgroepen worden bereikt. Daarbij worden incidentele initiatieven en structureel vrijwilligerswerk aangegrepen om de denk- en doekracht van bewoners te benutten. Samen met de bewonersorganisaties zal worden gekeken naar nieuwe manieren om bewoners te betrekken bij de woon- en leefomgeving. Scheveningen kent een rijke traditie aan vrijwilligersactiviteiten. Zo is er een rijke variatie aan ontmoetingsmomenten in het stadsdeel. Diverse gewortelde evenementen, zoals Vlaggetjesdag en Schollenpop, maar ook kleinschalige cultuuractiviteiten – ook voor expats – kunnen rekenen op steun van de gemeente c.q. de stadsdeelorganisatie. De stadsdeelorganisatie onderhoudt in de aanloop naar en tijdens de jaarwisseling intensief contact met de organisatoren van de zogenaamde “vreugdevuren”. De traditie van een goeddeels schadvrije jaarwisseling draagt bij aan de leefbaarheid en aan participatie in het stadsdeel. Op straatniveau worden vaak op initiatief van bewoners gezamenlijk groenprojecten gestart; de bewoners hebben de ideeën en

voeren vaak het onderhoud uit; het stadsdeel ondersteunt de bewoners om de ideeën tot uitvoer te brengen.

Leefbaarheid

De woon- en leefomgeving wordt in Scheveningen als goed ervaren; echter er zijn altijd ideeën en wensen om straten c.q. pleinen opnieuw in te richten of groener te maken. Leidend voor de inzet van het stadsdeel is het Activiteitenprogramma 2014. Dit plan komt tot stand in samenspraak met bewoners van het stadsdeel. Voor een groot deel is de inzet op de leefbaarheid een voortzetting van die van de afgelopen jaren. Integrale handhavingsacties, gericht op het verminderen van klachten over vuil, hondenpoep en fietswrakken worden gecontinueerd, mede gebaseerd op het Integrale Veiligheidsplan. In samenspraak met bewoners en bewonersorganisaties zullen groenprojecten en het aanleggen van speelvoorzieningen worden opgepakt. Over het beheer van de nieuwe boulevard zijn afspraken gemaakt. Het stadsdeelkantoor heeft vooral een signalerende functie.

Maatschappelijke ondersteuning

In 2014 zal in grotere mate een appel worden gedaan op het zelf oplossend vermogen van bewoners en op de inzet van bewoners voor elkaar. Het welzijnswerk zal hierin ondersteunend zijn. Van het welzijnswerk en andere samenwerkingspartners in het stadsdeel zal worden gevraagd mee te bewegen in de maatschappelijke kanteling. Dit door het stimuleren van bewoners en vrijwilligers, niet alleen in de eigen accommodaties maar ook daarbuiten, zoals in het Buurthuis van de Toekomst en de openbare ruimte. Het welzijnswerk treedt op als katalysator van het bewonersinitiatief. De ontwikkelde diensten zoals de vervoersdienst, klussendienst en huisbezoeken zullen worden gecontinueerd en zo mogelijk uitgebreid. De Burenhulpcentrale zal in 2014 verder worden uitgebreid. Bewoners helpen elkaar door hulp bij ziekenhuisbezoek, klusjes en andere ondersteuningsvragen. Ouderen blijven een belangrijke aandachtsgroep. Het welzijnswerk, zorginstellingen, corporaties en de gemeente werken gezamenlijk aan het zo lang mogelijk zelfstandig laten wonen en functioneren van senioren in het stadsdeel.

<i>Programma</i>	<i>Product</i>	<i>Begroting 2014</i>
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten stadsdelen en wijken	1.423.667
	Impuls economie en leefbaarheid	250.000
	Budget leefbaarheid en bewonersparticipatie	790.948
Jeugd	Jeugd- en jongerenwerk	822.496
	Speelvoorzieningen	82.000
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	169.000
	Beheer groengebieden	800.000
	Straatreiniging	21.000
	Gebruik openbare ruimte	-63.000
	Recreatieve voorzieningen	32.000
	Ongediertebestrijding	8.000
	Wijkleefbaarheid	39.000
	Grachten en vaarten	17.000
	Waterkering	86.000
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	40.000
	Verkeersregeling	214.000
Welzijn	Bejaardenzorg	381.133
	Algemeen maatschappelijk werk	391.507
	Club- & buurthuiswerk	1.733.090
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	75.049
Totaal		7.312.890

5.5 Stadsdeel Centrum

Coördinerend portefeuillehouder: Marjolein de Jong

Participatie

In 2014 krijgen moeilijk te bereiken groepen extra aandacht. Het budget leefbaarheid en bewonersparticipatie wordt ingezet om initiatieven van bewoners, instellingen en bedrijven op het gebied van leefbaarheid, sociale samenhang en veiligheid te ondersteunen. Bij de beoordeling is van groot belang dat de activiteit de leefbaarheid in de buurt of het perspectief van de bewoners verbetert, en dat de aanvragers een tegenprestatie leveren. Het moet in hoofdzaak gaan om activiteiten van vrijwilligers. Bestaande bewonersinitiatieven op het gebied van veiligheid (BIT) worden gekoesterd en nieuwe aangemoedigd. Bewonersorganisaties en sociaal-culturele organisaties dienen participatie vanuit de wijken te vergroten.

Leefbaarheid

In stadsdeel centrum is het gebruik van pleinen en parken vaak zo intensief, dat verbetering of vernieuwing alleen kan worden gepland door middelen waar mogelijk te combineren. In overleg met bewoners gaan we extra groen plaatsen op het Elandplein. Het Grevelingenveld wordt heringericht. Vervuiling in de openbare ruimte wordt samen met bewoners, bedrijven en partners (bijv. corporaties en politie) aangepakt. De Orac's worden verder uitgerold in stadsdeel Centrum. Dit is een impuls voor het verminderen van de vervuiling in de wijken. Toezicht en handhaving op illegaal bijzetten van afval blijft onverminderd nodig. Vooral op en rond bouw- of herinrichtingslocaties, zoals in Transvaal, vergt de snel toenemende vervuiling extra aandacht. Verder gaan we, waar dit fysiek mogelijk is, extra bomen planten. Op verschillende locaties worden speelplekken gemoderniseerd. In het kernwinkelgebied gaan we veel aandacht besteden aan de kwaliteit van het winkelklimaat. Dit vergt tussen alle bouwlocaties veel aandacht.

Maatschappelijke ondersteuning

In het stadsdeelplan Centrum en het activiteitenprogramma is de vraag naar welzijn vastgelegd. Deze is leidend bij het opstellen van de aanbiedingen per wijk door de welzijnsinstellingen. Zelfredzaamheid en zelfstandigheid van bewoners wordt gestimuleerd. Het gedeeld gebruik van ruimtes (buurthuis van de toekomst en brede buurtschool) heeft prioriteit. Ook in 2014 blijft de aanpak van overlast van verscheidene jongerengroepen een belangrijk speerpunt. Het stadsdeel, politie, welzijn en corporaties werken daarbij nauw samen.

<i>Programma</i>	<i>Product</i>	<i>Begroting 2014</i>
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten stadsdelen en wijken	2.273.309
	Impuls economie en leefbaarheid	2.125.000
	Budget leefbaarheid en bewonersparticipatie	1.787.925
Jeugd	Jeugd- en jongerenwerk	1.228.294
	Speelvoorzieningen	175.000
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	2.206.000
	Beheer groengebieden	1.305.000
	Wijkleefbaarheid	50.000
	Straatreiniging	85.000
	Gebruik openbare ruimte	-244.000
	Ongediertebestrijding	15.000
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	40.000
	Verkeersregeling	88.000
Welzijn	Bejaardenzorg	519.426

	Algemeen maatschappelijk werk	2.085.566
	Club- & buurtwerk	6.141.224
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	446.685
Totaal		20.331.429

5.6 Stadsdeel Laak

Coördinerend portefeuillehouder: Henk Kool

Participatie

In 2014 gaan we in alle wijken bewoners, zelforganisaties en bedrijven stimuleren om te komen met (nieuwe) initiatieven en activiteiten in de wijk. Dit ter verbetering van de sociale cohesie, veiligheid en leefbaarheid en vergroting van de participatie (meedoen). Financieel wordt dit ondersteund vanuit het budget Leefbaarheid & Participatie. Wederkerigheid (voor wat, hoort wat), inzet van vrijwilligers, samenwerking en wijk/buurtgericht werken, zijn daarbij belangrijke speerpunten. Dit proces wordt verder versterkt door het gebruik van E-participatie en de sociale media.

Leefbaarheid

In de Haagse wijkmonitor scoort Laak op verschillende punten onder het gemiddelde. Een gerichte wijkaanpak met het accent op het verbeteren van de leefbaarheid en wijk economie is noodzakelijk. Dit wordt samen met de partners en onder regie van het stadsdeel (inzet wijkmanager) concreet vorm gegeven. Integrale handhaving is een succesvolle aanpak om Laak schoon, heel en veilig te houden. Deze gezamenlijke acties worden in 2014 voortgezet, inclusief een strakke monitoring op resultaten. Bewoners worden/zijn hier nauw bij betrokken (enquêtes en voorlichting). Verloederde plekken worden aangepakt en verouderde speelplekken opnieuw ingericht. Ook dit gebeurt in nauwe samenspraak met bewoners en kinderen. Samen met de corporaties worden nieuwe buurtinterventie-initiatieven van bewoners gestimuleerd en ondersteund. Het upgraden van winkelgebieden (Goeverneurlaan e.o.) krijgt extra aandacht, gecombineerd met initiatieven voor het stimuleren van de wijk economie in Laak (o.a. Keurmerk Veilig Ondernemen).

Maatschappelijke ondersteuning

Het werven, binden en ondersteunen van vrijwilligers blijft in 2014 een belangrijk speerpunt. In het activiteitenprogramma van Laak worden de vragen en wensen van bewoners samengebracht en het welzijns- en opbouwwerk baseren mede hierop hun inzet. Het aanbod vindt zo veel mogelijk plaats daar waar de vraag is. Dus niet alleen in de buurtcentra, maar ook in de scholen en het buurthuis van de toekomst. Participatie en activering van bewoners en jongeren met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, krijgt extra aandacht (toeleiding via Participatiecentrum). Advies en informatie wordt gegeven in de I shop's en concrete ondersteuning via de Burenhulpcentrale en de Praktische dienstverlening. Ouderen met hulpvragen en kwetsbaren komen via het zorgloket en de zichtbare schakel van Florence en het ouderenwerk in beeld. Het jongerenwerk zet specifiek in op de meiden, overlast, de 12 – groep en talentontwikkeling (individuele trajecten). Ook de aanpak van gezinsproblematiek (problematiek achter de voordeur) krijgt de volle aandacht. Het concept kindvriendelijke wijken wordt in Laak verder uitgerold. In de wijken Spoorwijk en Schipperskwartier wordt extra formatie jongerenwerk ingezet. In Spoorwijk wordt onder regie van het stadsdeel/gemeente de samenwerking tussen CJG, scholen en het welzijnswerk gericht op de aanpak.

<i>Programma</i>	<i>Product</i>	<i>Begroting 2014</i>
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten stadsdelen en wijken	1.165.606
	Impuls economie en leefbaarheid	1.595.000
	Budget leefbaarheid en bewonersparticipatie	703.093
Jeugd	Jeugd- en jongerenwerk	575.977
	Speelvoorzieningen	50.000
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	92.000
	Beheer groengebieden	518.000
	Straatreiniging	70.000
	Gebruik openbare ruimte	-84.000
	Ongediertebestrijding	9.000
	Wijkleefbaarheid	44.000
	Grachten en vaarten	3.000
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	22.000
	Verkeersregeling	23.000
Welzijn	Bejaardenzorg	295.010
	Algemeen maatschappelijk werk	544.079
	Club- & buurtwerk	2.607.299
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	175.704
Totaal		8.408.768

5.7 Stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg

Coördinerend portefeuillehouder: Peter Smit

Participatie

In 2014 blijven wij bewoners stimuleren om actief te worden en te blijven in hun buurt of wijk. Bewoners worden hierbij zoveel mogelijk ondersteund. Wij streven naar meer vrijwilligers in ons stadsdeel en multifunctioneel gebruik van alle voorzieningen. De afgelopen jaren zijn meer bewoners van het stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg actief geworden in en voor hun eigen straat en/of buurt. Het aantal bewonersinitiatieven neemt toe, zo ook het aantal subsidie aanvragen. Hiermee wordt één van ons belangrijkste wijkambities vervuld, namelijk die van het bevorderen van de sociale cohesie op straat-, buurt- en wijkniveau. In 2014 zetten we in om deze trend door te zetten. E-participatie zal een prominente rol krijgen in onze consultatieronde voor het komende stadsdeelplan.

Leefomgeving

Ook in 2014 gaan we maandelijks met de rode stadsdeelbus de buurten bezoeken. Bewoners waarderen het enorm dat wij, samen met de bewonersorganisatie, de politie en het handhavingsteam naar hen toe komen om vragen te beantwoorden en ideeën te bespreken. In 2013 sloten daarbij ook de BuurtPreventieTeams (BPT's) aan en volgde er een integrale handhavingaanpak in de desbetreffende buurt op basis van de afgegeven signalen. In 2014 zetten we dit voort om zo ook het stadsdeelplan 2015-2018 met de bewoners te bespreken. Voor het verbeteren van de groenvoorzieningen staan voor 2014 diverse projecten gepland. Een voorbeeld hiervan is het voorkomen en verwijderen van wortelopdruk bij straatbomen. In diverse straten drukken de bomen de tegels omhoog. Dit wordt integraal aangepakt. In de buurt Morgenweide loopt momenteel het project kindvriendelijke wijken waarbij een combinatie wordt gemaakt van vervangen van afgeschreven speeltoestellen en verbeteren van de buurt voor de jeugd. Dit project geeft gelijk input voor 2014 voor het vervangen van de speelvoorziening aan het Visdiefhof. Verder wordt de speelvoorziening vernieuwd van de Oeverwallaan, Faberlaan, Schelpenhof en Tedingeroord.

Maatschappelijke ondersteuning

'De problemen achter de voordeur' blijven in 2014 een groot aandachtspunt voor het stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg, alwaar alle professionals in de hulpverlening zich op inzetten. Regelmatig krijgen de professionals van de integrale aanpak (jongeren)overlast te maken met burenruzies. Dit vergt ook in 2014 de nodige aandacht vanwege de complexiteit van deze casuïstiek. Begin 2014 kan gebruik worden gemaakt van het nieuwe jongerencentrum in combinatie met een skatebaan in Leidschenveen en een nieuw speelveld aan de Tiber. Het aantal jongeren in het stadsdeel neemt toe tot een piek in 2015 dat vijf jaar aan zal houden. Dit vergt voor alle professionals veel waakzaamheid op mogelijke overlastlocaties. De integrale aanpak (jongeren)overlast is een belangrijk middel in de aanpak van deze overlast.

<i>Programma</i>	<i>Product</i>	<i>Begroting 2014</i>
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten stadsdelen en wijken	1.420.806
	Impuls economie en leefbaarheid	190.000
	Budget leefbaarheid en bewonersparticipatie	612.640
Jeugd	Jeugd- en jongerenwerk	74.396
	Speelvoorzieningen	164.000
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	331.000
	Beheer groengebieden	1.890.000
	Straatreiniging	21.000
	Gebruik openbare ruimte	5.000
	Ongediertebestrijding	6.000
	Wijkleefbaarheid	23.000
	Grachten en vaarten	10.000
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	22.000
	Verkeersregeling	58.000
Welzijn	Algemeen maatschappelijk werk	299.439
	Club- & buurtwerk	2.116.728
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	75.049
Totaal		7.319.058

5.8 Stadsdeel Haagse Hout

Coördinerend portefeuillehouder: Ingrid van Engelshoven

Participatie

In 2014 gaan wij meer gebruik maken van nieuwe participatiemethodes. We gaan onder andere inzetten op het vormen van e-participatie, gezien de positieve ervaringen hiermee in het afgelopen jaar. Haagse Hout kent drie jeugdtraden; in Mariahoeve, Bezuidenhout-West en Bezuidenhout. Deze zullen intensiever worden betrokken bij de inrichting van de openbare ruimte, waaronder de aanpak kindvriendelijke wijken. Het stadsdeel Haagse Hout blijft ook in 2014 actief in het structureel betrekken van haar bewoners bij de inrichting, beheer en onderhoud van de openbare ruimte.

Leefomgeving

Extra aandacht blijft nodig voor de handhaving op de drie stedelijke prioriteiten; hondenbeleid, vervuiling en parkeeroverlast. Daarnaast wordt ook handhaving ingezet bij chaotisch gestalde fietsen en verwaarloosde fietsen. In Benoordenhout is jongerenoverlast een blijvend aandachtspunt. Hier zal door het handhavingsteam, politie en jongerenwerk gericht op worden ingezet. Bewoners worden actief

betrokken bij hun buurt om hinderlijk, overlastgevend gedrag van de jeugd aan te pakken. De herinrichting van het Spaarwaterveld wordt 2014 afgerond. Het fietspad aan het Kleine Loo zal worden verbeterd. We gaan starten met de aanpak de openbare ruimte rond enkele winkelstrips in Mariahoeve. In Benoordenhout en Mariahoeve zullen op diverse plaatsen de wandelpaden in het groen worden verbeterd en sociaal onveilig groen worden gesnoeid. De bewoners van Bezuidenhout- West zijn nauw betrokken bij het daarnaast in te richten park. Het Beatrixkwartier en Den Haag Nieuw Centraal wordt via het omgevingsmanagement bijpassend hoogwaardig beheerd, de overlast beperkt en de bereikbaarheid gegarandeerd. In 2014 wordt de graffiti-schoonmaakregeling gecontinueerd.

Maatschappelijke ondersteuning

Ook in 2014 worden bewoners en bewonersorganisaties aangespoord en gefaciliteerd om een bijdrage te leveren aan het welzijn in de buurt en de inzet van vrijwilligers te promoten. Via het welzijnswerk wordt voor kwetsbare groepen, zoals ouderen en gehandicapten, de toegang tot het welzijns- en zorgaanbod verbeterd. De pilot Civil society in het kader van het Centrum voor Ouderen Centrum voor Ouderen wordt gecontinueerd. Alle zelfstandig wonende 75 + ers zijn door vrijwilligers thuis bezocht. De informatievoorziening over gezondheid, zelfredzaamheid en zorgmogelijkheden onder (oudere) bewoners wordt verbreed door samenwerking met diverse partijen te stimuleren, o.a. via het (ouderen) Platform Benoordenhout. Activiteiten gericht op het bevorderen van een gezonde leefstijl wordt ook in 2014 voortgezet. De samenwerking met zowel lagere als middelbare (brede buurt) scholen, zoals het Diamantcollege, De Leeuwerikhoeve en de Vuurvlinder wordt gecontinueerd. Ook in 2014 blijven we buurthuizen en andere locaties die grotendeels met vrijwilligers functioneren ondersteunen.

<i>Programma</i>	<i>Product</i>	<i>Begroting 2014</i>
Dienstverlening en stadsdelen	Apparaatskosten stadsdelen en wijken	1.363.541
	Impuls economie en leefbaarheid	100.000
	Budget leefbaarheid en bewonersparticipatie	657.712
Jeugd	Jeugd- en jongerenwerk	494.649
	Speelvoorzieningen	279.000
Leefomgeving	Onderhoud straten, wegen, pleinen	392.000
	Beheer groengebieden	1.321.000
	Straatreiniging	335.000
	Onderhoud bruggen, viaducten en tunnels	62.000
	Gebruik openbare ruimte	-127.000
	Recreatieve voorzieningen	182.000
	Ongediertebestrijding	43.000
	Wijkleefbaarheid	80.000
	Fietsendepot	156.060
	Grachten en vaarten	29.000
Verkeer	Aanleg straten, wegen, pleinen	28.000
	Verkeersregeling	40.000
Wonen	Graffiti bestrijding	537.540
Welzijn	Bejaardenzorg	291.579
	Algemeen maatschappelijk werk	208.759
	Club- & buurtwerk	1.290.286
	Samenlevingsopbouw (opbouwwerk m.n. Boog)	116.325
Totaal		7.880.451

6. Financiële Begroting

6.1 Van Voorjaarsnota naar begroting

Het vertrekpunt voor de begroting is de voorjaarsnota. Op basis van de jaarrekening 2012 en exogene factoren die de begroting beïnvloeden is in de voorjaarsnota het budgettaire beeld geschetst. De voorjaarsnota biedt daarnaast inzicht in de financiële knelpunten en risico's waarmee het college zich geconfronteerd ziet. Het Rijk heeft aangekondigd € 6 tot € 8 miljard extra te bezuinigen om het overheidstekort in 2014 maximaal 3 procent te laten zijn. Een deel van deze bezuinigingen zal de gemeente raken. Welke maatregelen het rijk neemt is op Prinsjesdag bekend. Zoals in de voorjaarsnota al is aangekondigd, lopen we bij begroting niet vooruit op de mogelijke financiële gevolgen deze bezuinigingen. Wel zijn er een aantal andere ontwikkelingen geweest die hebben geleid tot de bijstelling van het budgettaire kader. Deze maatregelen zijn toegelicht in hoofdstuk 1 en in de programma's. Uiteindelijk leidt dit tot het volgende beeld.

Budgettair kader (bedragen x € 1.000)	Incidenteel 2013-2017	2014	2015	2016	2017
Voorjaarsnota 2013 incl. maatregelen	30.792	37.046	26.099	3.974	-3.900
Inzet programma voordelen	68.425	13.024	16.421	17.546	23.970
Totaal kader	99.217	50.070	42.520	21.520	20.070

6.2 Opbouwbegroting

In onderstaande tabel is de opbouw van de ontwerpbegroting 2014 ten opzichte van 2013 weergegeven. Een deel van deze wijzigingen is eerder door de raad goedgekeurd (onder de regel goedgekeurde mutaties) door onder andere de Jaarrekening 2012 of via een aantal afzonderlijke raadsvoorstellen. Dan volgen de 'Voorjaarsnota' waarin het budgettair kader uit de voorjaarsnota wordt weergegeven en 'Financiële ontwikkelingen' waarin de ontwikkeling van het budgettair kader na de voorjaarsnota is weergegeven. In het 'Nieuw beleid' staan de intensiveringen in 2014-2017 gedekt uit de middelen uit de 'Voorjaarsnota' en de 'Financiële ontwikkelingen'. Deze zijn in de programma's in hoofdstuk twee toegelicht. Hierna staan vermeld de budgettair neutrale wijzigingen, die per saldo neutraal zijn, lasten en baten zijn in evenwicht. Ten slotte wordt bij de post 'Consolidatie-eliminatie' de interne verrekeningen tussen diensten uit de begroting verwijderd.

<i>LASTEN (incl. dotaties)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	2.496.921	2.260.188	2.181.311	2.122.360	2.122.360
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	2.496.921	2.260.188	2.181.311	2.122.360	2.122.360
Voorjaarsnota	3.080	9.820	9.520	13.980	37.480
Financiële ontwikkelingen	175.263	47.220	20.120	3.380	10.880
Nieuw beleid	51.198	114.733	23.148	21.626	21.626
Neutrale mutaties in/tussen programma's	233.169	196.859	132.308	37.537	14.206
Totaal lasten	2.959.631	2.609.180	2.347.367	2.192.124	2.156.381

<i>BATEN (incl. onttrekkingen)</i>	2013	2014	2015	2016	2017
Stand gedrukte begroting 2013-2016	2.496.921	2.260.188	2.181.311	2.122.360	2.122.360
Goedgekeurde mutaties	-	-	-	-	-
Subtotaal	2.496.921	2.260.188	2.181.311	2.122.360	2.122.360
Voorjaarsnota	112.700	29.500	6.400	6.400	22.400
Financiële ontwikkelingen	116.841	128.208	25.295	24.523	24.523
Nieuw beleid	-	5.575	2.053	1.303	1.303
Neutrale mutaties in/tussen programma's	233.169	196.859	132.308	37.537	14.206
Totaal baten	2.959.631	2.609.180	2.347.367	2.192.124	2.156.381

6.3 Overzicht lasten en baten per programma

In de onderstaande tabel zijn de geraamde lasten en baten per programma 2014. Voorts is aangegeven het bedrag dat de gemeente aan algemene dekkingsmiddelen raamt. De algemene dekkingsmiddelen (zie hoofdstuk 6.4 voor een toelichting) zijn gemeentelijke middelen die vrij aan te wenden zijn en worden verantwoord op de programma's Verkeer, Ruimtelijke ordening, Financiën en overige beleidsvoornemens.

	Lasten begroting 2013	Baten begroting 2013	Saldo begroting 2012
Programma's			
1. Gemeenteraad	8.031	305	-7.726
2. College & Bestuur	45.811	83	-45.728
3. Dienstverlening en Stadsdelen	63.331	13.107	-50.224
4. Openbare orde en Veiligheid	62.003	2.490	-59.513
5. Cultuur	76.688	5.233	-71.455
6. Onderwijs	171.047	50.073	-120.974
7. Integratie en Krachtwijken	9.791	1.888	-7.903
8. Werk en Inkomen	575.550	512.337	-63.213
9. Sociale voorzieningen en armoedebestrijding	58.229	11.610	-46.619
10. Jeugd en gezin	47.591	1.577	-46.014
11. Leefomgeving	236.572	110.400	-126.172
12. Economie	37.059	6.111	-30.948
13. Sport	65.824	10.305	-55.519
14. Media/ICT in de stad, monumenten, archeologie	5.887	934	-4.953
15. Maatschappelijke ondersteuning	163.571	20.480	-143.091
16. Volksgezondheid en Zorg	79.922	19.078	-60.844
17. Verkeer	89.093	26.170	-62.923
18. Wonen	34.714	3.760	-30.954
19. Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	214.245	122.865	-91.380
20. Milieu & Duurzaamheid	27.517	344	-27.173
21. Citymarketing en Internationale Stad	18.378	0	-18.378
22. Financiën	144.182	130.901	-13.281
23. Overige beleidsvoornemens	15.354	-3.778	-19.132
24. Interne dienstverlening	61.876	60.816	-1.060
Consolidatie-eliminatie	-276.922	-276.922	0
Totaal programma's (excl. reserves en dekkingsmiddelen)	2.035.339	830.166	-1.205.173
Dekkingsmiddelen			
Algemene dekkingsmiddelen prog. 17	0	17.816	17.816
Algemene dekkingsmiddelen prog. 19	0	18.339	18.339
Algemene dekkingsmiddelen prog. 22	69.340	1.091.913	1.022.573
Onvoorzien (prog. 23)	0	3.778	3.778
Totaal dekkingsmiddelen	69.340	1.131.846	1.062.506
Resultaat voor dotaties en onttrekkingen aan reserves	2.104.679	1.962.012	-142.667
Dotaties en onttrekkingen aan reserves	227.579	370.246	142.667
Totaal resultaat na dotaties en onttrekkingen aan reserves	2.332.258	2.332.258	0

6.4 Gemeentelijk inkomsten

De gemeente Den Haag heeft over 2014 circa € 2.332,2 miljoen aan baten begroot. De verdeling van deze gemeentelijke baten in 2014 is op hoofdlijnen als volgt:

(bedragen in € mln.)

Baten	Baten begroting 2014 (x € 1 mln.)
1. Algemene dekkingsmiddelen	1.131,8
2. Specifieke uitkeringen	543,1
3. Inkomsten uit dienstverlening	
- Tarieven, leges en heffingen	160,0
- Bouwgrondexploitatie	63,9
- Onttrekkingen aan reserves	370,2
- Overige inkomsten	63,2
Totaal	2.332,2

Een toelichting op de gemeentelijke inkomsten wordt hieronder per onderdeel gegeven.

1. Algemene dekkingsmiddelen

De algemene dekkingsmiddelen van de gemeente bestaan uit:

(bedragen in € mln.)

Algemene dekkingsmiddelen	Baten begroting 2014 (x €1.000)
Algemene uitkering Gemeentefonds	857.233
Onroerend Zaakbelasting	73.085
Uitvoering Wet WOZ	248
Hondenbelasting	1.850
Toeristenbelasting	4.116
Precariobelasting	16.704
Parkeerbelasting	17.816
Overige belastingen	1.612
Dividend (beleggingen)	22.784
Rente	113.087
Post onvoorzien	3.778
Erfpachtinkomsten	17.770
Overige dekkingsmiddelen	1.763
Totaal	1.131.846

Algemene uitkering uit het gemeentefonds

Ruim 36,7% van de begrote gemeentelijke inkomsten komt uit het gemeentefonds (€ 857,2 miljoen.)

Deze middelen zijn in principe vrij besteedbaar, al moet de gemeente natuurlijk rekening houden met doorlopende verplichtingen en met voorgeschreven wettelijke taken. Het ministerie van Binnenlandse Zaken verstuurt elk jaar drie circulaire over het gemeentefonds (in maart, mei en september). Die circulaire zijn openbaar op www.minbzk.nl. De gemeente maakt op basis van die circulaire eigen

inschattingen over de verwachte uitkering. Het gemeentefonds groeit mee met de rijksuitgaven. Als het Rijk meer uitgeeft, dan gaat er ook extra geld naar het gemeentefonds.

Gemeentelijke belastingen

De begrote inkomsten uit gemeentelijke belastingen (de OZB, toeristen-, precario- en hondenbelasting) bedragen € 96,0 miljoen, dat is circa 8,5% van de algemene middelen, oftewel 4,1% van het totaal aan inkomsten van de gemeente. Een nadere toelichting hierop staat beschreven in de paragraaf 4.1 Lokale heffingen.

Inkomsten van rente en dividend

Ook heeft de gemeente rente-inkomsten op leningen. Voor 2014 wordt aan rente-inkomsten op verstrekte leningen € 113 miljoen verwacht. De inkomsten bestaan uit: verwachting interne financiering materiele en financiële vast activa, verstrekte langlopende leningen derden, opbrengst belegging Fonds Uiver, opbrengst bespaarde rente en toerekende rente aan deelnemingen. Tegelijk heeft de gemeente ook rentelasten van circa € 58 miljoen. De gemeente ontvangt dividend uit deelnemingen. Het belegde vermogen van de gemeente Den Haag bedraagt nominaal € 64 miljoen. Hieruit vloeit een dividendopbrengst voort van circa € 23 miljoen. In de paragraaf Verbonden partijen treft u een overzicht aan van de deelnemingen van de gemeente.

Erfpacht

Voor 2014 wordt ruim € 17,8 miljoen aan erfpachtbaten geraamd. De ontwikkelingen over erfpacht staan beschreven in de paragraaf Grondbeleid.

2. Specifieke uitkeringen (inkomsten van derden)

De gemeente verwacht van diverse ministeries, de provincie, de Europese Unie, van Haaglanden (of de regionale vervoersautoriteit) en van buurgemeenten in 2014 ongeveer € 543 miljoen te ontvangen:

Programma	Doel	Begroting 2014
2. College en Bestuur	Subsidie Veilige Publieke Taak	70
4. Openbare orde en Veiligheid	Bijdrage RIEC Haaglanden	735
6. Onderwijs	uitvoering gemeentelijk onderwijs achterstanden beleid	43.802
	uitvoering RMC VSV	787
	Uitvoeren van wet educatie (WEB)	2.388
7. Integratie en Krachtwijken	Uitvoering asielbeleid i.h.k.v. het overgangsrecht Wet Inburgering	226
	Uitvoering Inburgeringstrajecten	1.661
8. Werk en Inkomen	Uitvoering project Huis aan huis aan het werk	204
	Uitvoering Wet werk en bijstand	381.134
	Uitvoering Bbz regeling gevestigde ondernemers	440
	Uitvoering Bbz regeling gevestigde ondernemers	1.444
	Onderzoekskosten Bbz regeling	270
	Uitvoering Wet sociale werkvoorziening	50.368
	Uitvoering trajecten naar werk	40.774
	Uitvoering project Huis aan huis aan het werk	938
9. Sociale voorzieningen en armoedebestrijding	Uitvoering project Taaltrainingen voor WWB'ers met een grote afstand tot de arbeidsmarkt	1.918
	Uitvoering van de regeling in de gemeenten Rijswijk en Leidschendam-Voorburg	300
12. Economie	Uitvoering project in het kader van Schuldhulpverlening	700
	Bijdrage Kansen voor West-stimulering regionale concurrentievermogen en toename	8.000
	Kennisuitwisseling div projecten w.o. Jessicaproject	10
15. Maatschappelijke ondersteuning	Ontwikkelen van businessmodellen voor het MKB	38
	Kansen voor West Laak Noord scoort	400
16. Volkshuisvesting en Zorg	Inloop ouderen (Wenkenback Laak Noord)	395
	Hepatitis	60
	Curatieve SOA en Labvergoeding	1.365
	Aanvullende seksuele gezondheidszorg en coördinatie	1.360
	Ambulance zorg	1.300
	Heroïneverstrekking	1.494
	Huiselijk geweld	80
19. Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	Ontwikkeling en de realisatie van bedrijfskavels Uitenhagestraat	168
	Investering in openbare ruimte Noordelijk Havenhoofd	350
Totaal		543.179

3. Inkomsten uit (specifieke) dienstverlening

De gemeente brengt tarieven in rekening voor het gebruik van de gemeentelijke infrastructuur of voor het verlenen van diensten aan de burgers. Het gaat om circa 6,8 % van de totale inkomsten. De inkomsten uit tarieven betreffen een grote variëteit aan activiteiten, zoals de afgifte van vergunningen, verstrekken van paspoorten en rijbewijzen en het ophalen van huisvuil. In de onderstaande tabel zijn de opbrengsten van de, qua omvang, belangrijkste tarieven weergegeven (zie de bijlage Tarieven voor een specificatie).

Tarieven, leges en heffingen	Begroot 2014
Parkeren op straat	24.432
Afvalstoffenheffing	60.681
Rioolrechten	35.488
Bouwleges	18.257
Burgerzaken	5.470
Sport/zwembaden	9.099
Bibliotheek inkomsten	1.765
Tarieven gezondheidszorg	732
Overige tarieven	4.121
Totaal	160.045

Bouwgrondexploitatie

De gemeente treedt ook op als ondernemer, bijvoorbeeld in het geval van bouwgrondexploitaties. De begrote inkomsten voor de bouwgrondexploitatie vanwege gronduitgifte zijn € 63,9 miljoen. Hiertegenover staan ook de lasten voor het aankopen en bouwrijp maken van gronden van € 81,6 miljoen.

Onttrekkingen aan reserves

Bestemmingsreserves zijn ingesteld om middelen met een specifiek doel over de jaargrens heen te kunnen vasthouden. In totaal wordt in 2014 voor onttrekking van circa € 369,4 miljoen. aan bestemmingsreserves voorzien.

Overige inkomsten

De gemeente heeft ook inkomsten uit huren, producten van de Haeghe groep en bijdrage van derden (rijk, provincie, haaglanden) op verkeersprojecten.

Consolidatie-eliminatie

De onderlinge leveringen van goederen en diensten tussen diensten voor de facilitaire dienstverlening, onderzoeks-opdrachten, interne (rente)verrekeningen bedragen ongeveer € 276,9 miljoen. voor zowel baten als lasten. Deze zijn niet meegeteld in de inkomsten.

6.5 Investerings

In deze paragraaf staat het geactualiseerde meerjarig investeringsplan (MIP). Dit bevat investeringen voor concernbrede informatiesystemen, onderwijshuisvesting, cultuur-, welzijns- en sportaccommodaties, de herinrichting van de openbare ruimte, infrastructurele projecten en de gemeentelijke huisvesting. In het onderstaande overzicht is op totaalniveau weergegeven hoe het MIP in deze programmabegroting tot stand is gekomen. Tot en met 2018 wil de gemeente € 832 mln. investeren. In bijlage 6 Meerjaren Investeringsplan staat per programma de voorgenomen investeringen opgenomen

	Totaal	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 e.v.
Stand programmabegroting 2013-2016	818.352	128.694	115.375	167.716	139.920	104.675	90.250	71.722	-
Goedgekeurde mutaties 2012	18.815	6.687	6.016	4.330	1.782	-	-	-	-
Definitieve stand MIP 31-12-2012	837.167	135.381	121.391	172.046	141.702	104.675	90.250	71.722	-
Realisatie jaarrekening 2012	97.030	97.030	-	-	-	-	-	-	-
Mutaties begroting 2013-2017	91.474	38.351	13.764	50.321	37.394	56.816	9.276	50.315	40.110
Stand programmabegroting 2014-2017	831.611	-	107.627	121.725	179.096	161.491	99.526	122.037	40.110

Ten opzichte van het voorgaande MIP, dat is vastgesteld bij de begroting 2013-2016, zijn nieuwe investeringen toegevoegd op basis van het budgettaire kader en zijn de investeringen uit het coalitieakkoord nader uitgewerkt. Daarnaast zijn er rendabele investeringen toegevoegd die voorzien zijn van dekking, en onrendabele investeringen op basis van eerdere besluitvorming. De jaarschijven zijn geactualiseerd op basis van de realisatie in 2012 en andere verschuivingen binnen en tussen projecten. Ten slotte is bij een aantal projecten sprake van vrijval. Dit alles heeft geleid tot de onderstaande verdeling over de begrotingsprogramma's.

Meerjareninvesteringsplan 2013-2018

Programma	Totaal Investeri	Fasering							
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 e.v.	
01 - Gemeenteraad	100	100	-	-	-	-	-	-	
02 - College & bestuur	15.445	4.974	1.996	850	900	1.600	3.625	1.500	
03 - Dienstverlening en Stadsdelen	10.767	1.445	2.907	2.125	1.950	1.300	840	200	
04 - Openbare orde en Veiligheid	-	-	-	-	-	-	-	-	
05 - Cultuur	183.800	6.500	5.800	21.500	49.000	50.000	51.000	-	
06 - Onderwijs	231.105	31.183	32.161	33.670	32.472	32.916	31.093	37.610	
07 - Integratie en Krachtwijken	-	-	-	-	-	-	-	-	
08 - Werk en inkomen	1.153	1.153	-	-	-	-	-	-	
09 - Sociale voorzieningen en armoedebestrijding	-	-	-	-	-	-	-	-	
10 - Jeugd en gezin	12.674	2.876	5.449	4.350	-	-	-	-	
11 - Leefomgeving	42.268	8.889	17.780	10.758	4.841	-	-	-	
12 - Economie	-	-	-	-	-	-	-	-	
13 - Sport	53.487	6.818	12.200	24.400	10.069	-	-	-	
14 - Media/ICT in de stad, monumenten, archeologie	-	-	-	-	-	-	-	-	
15 - Maatschappelijke ondersteuning	22.670	6.077	6.121	8.472	2.000	-	-	-	
16 - Volksgezondheid en Zorg	2.005	-	806	949	250	-	-	-	
17 - Verkeer	224.206	28.554	25.780	63.488	57.795	13.410	35.179	-	
18 - Wonen	-	-	-	-	-	-	-	-	
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	2.500	300	400	500	500	200	-	600	
20 - Milieu & Duurzaamheid	8.530	-	4.030	4.500	-	-	-	-	
21 - Citymarketing en internationale stad	-	-	-	-	-	-	-	-	
22 - Financiën	4.300	600	1.800	1.000	800	100	-	-	
23 - Overige beleidsvoornemens	-	-	-	-	-	-	-	-	
24 - Interne dienstverlening	16.602	8.159	4.495	2.534	914	-	300	200	
Eindtotaal	831.611	107.627	121.725	179.096	161.491	99.526	122.037	40.110	

Kapitaallasten van voorgenomen investeringen

Op de gemeentebalans wordt voor circa € 90 mln. aan investeringen met maatschappelijk nut afgeboekt. De rente die hiervoor betaald werd, is in de voorjaarsnota ingezet ten gunste van het budgettaire kader voor € 3,6 mln. structureel. Naast rentelasten vallen door het afboeken van de activa bijna €10 mln. afschrijvingslasten vrij. Deze zijn deels nodig voor de noodzakelijke vervangingsinvesteringen om de infrastructuur van de stad op een goed niveau te houden, bijvoorbeeld bruggen, verlichting en kademuren. De gemeente wil naar de situatie om zo min mogelijk tot geen maatschappelijk nut te activeren. De voorgenomen investeringen in het MIP 2013-2018 bevat per heden nog investeringen met maatschappelijk nut.

Centralisatie investeringsbudgetten

In de programmabegroting 2013-2016 zijn stappen gezet in het planningsoptimisme bij investeringen. Het college heeft hiervoor maatregelen getroffen: het reëler ramen van het Meerjareninvesteringsplan, het centraal ramen van kapitaallasten op het programma Financiën en een herziening van de spelregels voor het begroten en beheersen van investeringen. Ook in dit geactualiseerde meerjarig investeringsplan is heel kritisch gekeken naar de jaarschijfplanning. Bij de toelichting op de mutaties staan op welke investeringen een herfasering heeft plaatsgevonden.

Als eerste stap in de onderbesteding, is in de programmabegroting 2013-2016 op basis van de historische reeks van onderbestedingen een structurele vrijval van €2,95 mln. aan kapitaallasten in de budgettaire ruimte gezet. Bij deze programmabegroting 2014-2017 hebben wij intussen een beter inzicht in de kapitaallasten die uit het MIP voortvloeien. Op basis van deze analyse, blijkt dat wij € 2 mln. kunnen inzetten voor het budgettaire ruimte. Hierdoor verkleinen we de onderbesteding bij investeringen, zonder het investeringsvolume hierop aan te passen. Hier bovenop komt nog € 0,25 mln. bij aan investeringsruimte die gemeld is in de voorjaarsnota. In totaal is dit € 2,25 mln.

Toelichting mutaties Meerjarig Investeringsplan

In 2012 was er een onderbesteding op het MIP van € 34,8 mln. In paragraaf 6.2.5 in de Programmarekening 2012 is dit op projectniveau toegelicht. Het heeft er tevens toe geleid dat de in 2012 niet bestede middelen zijn doorgeschoven naar de jaren 2013 tot en met 2019, maar aangezien dit een voortvloeisel is uit de Programmarekening 2012 wordt dit in deze paragraaf niet nader toegelicht.

Op het Meerjareninvesteringsplan hebben mutaties plaatsgevonden als gevolg van nieuwe (rendabele) investeringen, door eerdere besluitvorming, herfasering en vrijval. Hieronder worden de belangrijkste mutaties per programma toegelicht.

	Totaal	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019 e.v.
programma 1									
Nieuw (actualisatie CIS)	100	-	100	-	-	-	-	-	-
	100	-	100	-	-	-	-	-	-
programma 2									
Nieuw (actualisatie CIS)	7.506	-	7.506	-	-	-	-	-	-
Herfasing	0-	1.402-	7.169-	1.496	150	200	1.600	3.625	1.500
Overheveling (van prgr 5)	1.237	-	1.237	-	-	-	-	-	-
	8.743	1.402-	1.574	1.496	150	200	1.600	3.625	1.500
Programma 3									
Nieuw (actualisatie CIS)	1.227	-	1.227	-	-	-	-	-	-
Herfasing	-	1.293-	2.029-	368-	600	750	1.300	840	200
	1.227	1.293-	802-	368-	600	750	1.300	840	200
programma 5									
Vrijval a.g.v. onderbesteding	708-	708-	-	-	-	-	-	-	-
Nieuw beleid	2.550	-	1.750	800	-	-	-	-	-
Herfasing	-	581	219	8.050-	7.900	4.600	-	5.250-	-
Overheveling (naar prgr 2)	1.237-	-	1.237-	-	-	-	-	-	-
	605	127-	732	7.250-	7.900	4.600	-	5.250-	-
programma 6									
Herfasing	-	7.392	933	1.911	1.710	2.054-	8.962-	3.591-	2.661
Nieuw agv separaat besluit	71.365	-	-	-	800	4.526	11.878	19.212	34.949
	71.365	7.392	933	1.911	2.510	2.472	2.916	15.621	37.610
programma 8									
Nieuw beleid	1.153	-	1.153	-	-	-	-	-	-
	1.153	-	1.153	-	-	-	-	-	-
programma 10									
Afronding	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Herfasing	0	2.086-	428	909	750	-	-	-	-
	0	2.085-	428	909	750	-	-	-	-
programma 11									
Herfasing	-	3.181-	7.936-	433	6.518	4.166	-	-	-
Nieuw agv separaat besluit	426	-	426	-	-	-	-	-	-
	426	3.181-	7.510-	433	6.518	4.166	-	-	-
programma 13									
Nieuw agv separaat besluit	4.560	-	560	2.000	2.000	-	-	-	-
Nieuw beleid	3.600	-	-	-	2.500	1.100	-	-	-
Herfasing	-	2.905-	1.264-	4.700-	5.900	2.969	-	-	-
	8.160	2.905-	704-	2.700-	10.400	4.069	-	-	-
programma 15									
Vrijval a.g.v. onderbesteding	4.726-	4.726-	-	-	-	-	-	-	-
Herfasing	-	997-	2.997	2.000-	-	-	-	-	-
Nieuw agv separaat besluit	5.700	-	-	1.500	2.200	2.000	-	-	-
	974	5.723-	2.997	500-	2.200	2.000	-	-	-
programma 16									
Herfasing	-	19-	152-	160	11	-	-	-	-
Vrijval a.g.v. onderbesteding	156-	156-	-	-	-	-	-	-	-
	156-	175-	152-	160	11	-	-	-	-
programma 17									
Nieuw agv separaat besluit	4.831	-	2.931	-	1.900	-	-	-	-
Afronding	2	-	2	-	-	-	-	-	-
Herfasing	0-	19.294-	15.809-	39.999-	1.482-	38.245	3.160	35.179	-
Vrijval a.g.v. onderbesteding	814-	814-	-	-	-	-	-	-	-
Vrijval agv actualisatie OB14	307-	-	307-	-	-	-	-	-	-
Vrijval agv actualisatie OB14 (retraite)	5.000-	-	-	5.000-	-	-	-	-	-
	1.288-	20.108-	13.183-	44.999-	418	38.245	3.160	35.179	-
programma 19									
Actualisatie CIS herfasing	-	200-	315-	435-	150	-	200	-	600
Actualisatie CIS vrijval	340-	-	-	340-	-	-	-	-	-
	340-	200-	315-	775-	150	-	200	-	600
programma 20									
Herfasing	-	1.530-	3.015-	45	4.500	-	-	-	-
	-	1.530-	3.015-	45	4.500	-	-	-	-
programma 22									
Herfasing	-	575-	175-	1.025	225	600-	100	-	-
	-	575-	175-	1.025	225	600-	100	-	-
programma 24									
Actualisatie CIS	505	-	505	-	-	-	-	-	-
Herfasing	-	6.439-	3.671	292	1.062	914	-	300	200
	505	6.439-	4.176	292	1.062	914	-	300	200
Totaal mutaties	91.474	38.351-	13.764-	50.321-	37.394	56.816	9.276	50.315	40.110

Programma 2 en 3

Toevoeging investeringen Concernbrede Informatie Systemen (€8,7 mln.)

In 2013 is geïnventariseerd, welke ICT-projecten toegevoegd kunnen worden aan het programma van de Concernbrede Informatie Systemen. Het gaat in totaal om €8,7mln. Dekking hiervan was al voorzien in de begroting.

Herfasering investeringen Concernbrede Informatie Systemen (€ 9,2 mln.)

ICT-projecten zijn complexe processen. Op basis van de voortgang op de verschillende investeringen Concernbrede Informatie Systemen wordt €9,2 mln. gefaseerd naar latere jaren.

Programma 5 Cultuur

Toevoeging overkapping Gemeentemuseum (€ 1,8 mln.)

In de versnellingsimpuls is ingestemd met de overkapping van het gemeentemuseum. De totale investering is € 4 mln. Het gemeentelijke aandeel hierin is €1,8 mln.

Herfasering Spuiforum (€13,25 mln.)

Medio 2013 is het besluit genomen over het Spuiforum op basis van deze besluitvorming is de fasering geactualiseerd.

Programma 6

Toevoeging Onderwijshuisvesting (€ 71,4mln.)

Dit betreft een toevoeging van €71,4 mln. voor de Onderwijshuisvesting in 2015 en verder om toe te kunnen werken naar een ideaalcomplex. Deze investeringen worden bekostigd uit de vrijval van kapitaallasten in het programma Onderwijs en uit de structurele exploitatiemiddelen voor nieuw beleid van Onderwijs van € 5 mln. (uit het coalitieakkoord).

Herfasering onderwijshuisvesting (€ 14,6 mln.)

Jaarlijks blijkt de fasering van onderwijshuisvesting anders dan geraamd. Dit heeft verschillende redenen en is o.a. afhankelijk van de schoolbesturen. Er wordt €14,6 mln. hergefaseerd.

Programma 8 Werk en Inkomen

Toevoeging Dak Haeghe Groep (€ 1,1 mln.)

In de versnellingsimpuls hebben we ingestemd met de vervanging van het dak van de Haeghe Groep. De conditie van het dak van het gebouw aan de Kerketuinenweg 24 van de Haeghe Groep is matig tot slecht. Wij gaan het dak vervangen in 2013 en doen dit meteen duurzaam. De Kerketuinenweg krijgt een groene dak. Dit vergt een investering van 1,1 mln.

Programma 11 Leefomgeving

Herfasering Haagse Markt (€ 3,6 mln.)

In 2013 is gestart met de herinrichting van de Haagse Markt. De herinrichting is later van start gegaan dan gepland. Omdat we voor de Haagse Markt eerst Europese middelen en cofinancieringsmiddelen aanwenden, zijn de MIP middelen hierdoor ook verschoven.

Programma 13 Sport

Toevoeging Sportcampus Den Haag (€ 8,1 mln.)

Ten behoeve van investeringen in vastgoed van Sportcampus Zuiderpark is € 3,6 mln. aan het MIP toegevoegd. Daarnaast is in het investeringsplan ook € 4,5 mln. aan rendabele krediet van het Mondriaan opgenomen.

Herfasering Sportcampus Den Haag (€ 8 mln.)

Op basis van nieuwe inzichten is de investeringsraming aangepast. Dit betekent dat €8 mln. doorgeschoven kan worden naar latere jaren

Programma 17 Verkeer

Toevoeging Parkeren op straat (€2,4 mln.)

In 2012 heeft de raad ingestemd met het invoeren van betaald parkeren in de gebieden Leyenburg, Scheveningen Dorp en de Bloemenbuurt. De benodigde investeringen voor de parkeervoorzieningen van €2,4 mln. is als rendabele investering opgenomen in het investeringsplan.

Vrijval verkeerscirculatieplan (€ 5,0 mln.)

Voor de invoering van het verkeerscirculatieplan waren middelen beschikbaar gesteld in het MIP. Nu blijkt dat de investeringen lager zijn uitgevallen dan begroot. Hierdoor is €5 mln. aan investeringsruimte vrijgevallen. De resterende middelen zijn beschikbaar voor kleine aanpassingen naar aanleiding van de evaluatie verkeerscirculatieplan.

Herfasering Haags Startstation Erasmuslijn (€ 11,45 mln.)

In 2014 zal gestart worden met de bouw van het Haags Startstation Erasmuslijn (HSE). De bouw wordt gefinancierd met gemeentelijke middelen en middelen van het stadsgewest Haaglanden. Omdat bij het project in principe eerst middelen van derden worden aangewend, zullen de middelen voornamelijk in 2016 worden besteed.

Herfasering Meerjarenplan Fiets en Meerjarenplan Fiets 2011-2014 (€ 11,8 mln.)

Een groot deel van de herfasering is het gevolg van het verplaatsen van het budget voor de Laan van Meerdervoort. De Raad heeft ingestemd met de herinrichting Laan van Meerdervoort (RIS 252787). Het plan behelst de aanleg van vrijliggende fietspaden, het aanleggen van parkeerplaatsen voor de Vruchtenbuurt en het vernieuwen van het riool. Dit project wordt door diverse bronnen gedekt en zal naar planning in december 2014 gereed zijn. Het MIP-krediet zal na de subsidiebijdrage worden benut.

Verder bleek bij de Programmarekening 2012 dat een deel van de fietsprojecten vertraagd waren. Daarnaast blijkt de gemeente Den Haag jaarlijks ook subsidies te ontvangen voor fietsprojecten. In de planning voor het meerjarenplan Fiets is rekening gehouden met de vertraging van fietsprojecten in 2012, het benutten van de exploitatiemiddelen en middelen van derden voor fietsprojecten.

Herfasering Koninginnetunnel (€7,5 mln.)

Op dit moment wordt de liquiditeitsprognose van de Netwerk RandstadRail-projecten geëvalueerd. Het is duidelijk dat de het beschikbare budget in de reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan voor de Koninginnetunnel eerst aangewend zal worden, voordat het MIP-krediet zal worden benut. Hierdoor kan een deel van het MIP-krediet naar 2016 verschoven worden.

Herfasering Rotterdamse Baan (€42,9 mln.) en Herfasering Neherkade (€15,3 mln.)

In september heeft de raad ingestemd met de uitvoering van de Rotterdamse Baan. De kosten van de Rotterdamse Baan zijn € 565 mln. Dit wordt gedekt uit een Rijksbijdrage, bijdrage Haaglanden en een

bijdrage van de gemeente. Tot en met 2015 worden de kosten bekostigd uit de bijdrage Haaglanden (BOR-fonds). Dit betekent dat de geraamde investeringen bedragen in het MIP doorgeschoven kunnen worden naar 2016 en verder. In totaal gaat het om een herfasering van € 42,9 mln. Hiermee samenhangend zal ook het krediet voor de Neherkade worden doorgeschoven.

Herfasering Noordwestelijke hoofdroute (€7,4 mln.)

De planvorming omtrent de Noordwestelijke Hoofdroute hangt samen met andere projecten. Op dit moment zijn de plannen in een vergevorderd stadium, echter zal de uitvoering ervan pas starten in 2014.

Programma 20 Milieu en Duurzaamheid

Herfasering Actieplan Luchtkwaliteit (€4,5 mln.)

Ter cofinanciering van projecten voor het Actieplan Luchtkwaliteit is budget in het MIP opgenomen. Zodra projecten voorgesteld worden die een verbetering van de luchtkwaliteit tot gevolg hebben, wordt een aanvraag gedaan voor een bijdrage uit het Actieplan Luchtkwaliteit. De intentie bestaat om het volledige beschikbare restantkrediet voor het Actieplan Luchtkwaliteit (€ 8,53 mln.) in te zetten als bijdrage bij het krediet voor de Neherkade. Hiertoe zal in 2013 een voorstel voor worden gedaan.

6.7 Reserves

Programma	1-1-2013	31-12-2013	31-12-2014	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017
01 - Gemeenteraad	-	-	-	-	-	-
02 - College & bestuur	2.005	1.762	1.545	1.545	1.545	1.545
03 - Dienstverlening en Stadsdelen	2.299	2.299	649	649	649	649
04 - Openbare orde en Veiligheid	5.764	3.125	3.512	2.322	1.132	22
05 - Cultuur	637	596	555	484	323	232
06 - Onderwijs	12.290	14.666	18.254	15.413	8.230	3.855
07 - Integratie	2.749	2.278	1.309	-	-	-
08 - Werk en inkomen	41.646	53.656	56.790	48.547	44.517	41.855
09 - Sociale voorzieningen en armoedebestrijding	2.999	1.932	465	465	465	465
10 - Jeugd	3.768	2.068	150	150	150	150
11 - Leefomgeving	21.431	15.177	8.291	2.358	2.224	2.224
12 - Economie	17.533	18.698	17.771	7.309	-	-
13 - Sport	10.485	5.940	2.624	-	-	-
14 - Media/ICT in de stad, monumenten, archeologie	-	-	-	-	-	-
15 - Welzijn	16.148	14.462	13.014	12.759	12.511	11.251
16 - Volksgezondheid en Zorg	10.544	7.087	1.211	1.179	1.147	1.115
17 - Verkeer	26.671	26.508	23.103	12.267	12.291	13.807
18 - Wonen	17.098	22.207	15.695	10.467	8.624	7.054
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	187.652	156.872	141.002	108.166	88.098	69.419
20 - Milieu & Duurzaamheid	8.071	10.432	4.897	-	-	-
21 - Citymarketing en internationale stad	6.385	3.167	3.794	3.494	2.454	2.454
22 - Financiën	390.466	263.650	252.855	242.060	231.265	220.470
23 - Overige beleidsvoornemens	324.852	310.837	228.626	211.825	190.809	170.164
24 - Interne dienstverlening	11.103	10.228	9.168	8.238	7.439	6.770
Totaal	1.122.596	947.647	804.980	689.397	613.573	553.201

De gemeente heeft reserves ingedeeld in diverse categorieën, te weten:

- 1) Algemene reserves: vormen onderdeel van de gemeentelijke weerstandscapaciteit (de algemene reserve, de dienstcompensatiereserves en de reserve grondbedrijf). Een toelichting staat in de paragraaf Weerstandsvermogen.
- 2) Egalisatiereserves: doel is om de tussentijdse schommelingen in de gemeentelijke tarieven en prijzen op te vangen.
- 3) Activa-financiering (afschrijvingsreserve): reserve die dekking geeft voor investeringen die in het verleden zijn gedaan uit eenmalige budgetten. De rente- en afschrijvingen op die investeringen worden uit deze reserves bekostigd.
- 4) Systeemreserves zijn specifiek door de raad benoemde reserves die dienen voor het verrekenen van saldi van een specifiek benoemde taak binnen een begrotingsjaar. Er is een onderscheid gemaakt tussen risico reserves en reserves die het karakter hebben van een fonds. Systeemreserves (risico) zijn ingesteld voor risicovolle beleidsterreinen, waarbij de uitvoering slechts beperkt beïnvloedbaar is voor de gemeente en het saldo per jaar kan fluctueren van positief tot negatief. In jaren dat er een positief saldo is wordt de reserve gevoed, zodat er een buffer is voor jaren dat er een negatief saldo is, en er dus geen beroep gedaan hoeft te worden op de dienstcompensatiereserve of de algemene reserve.
In systeemreserves (fonds) worden overschotten in enig jaar aan de reserve gedoteerd om daarmee uitgaven in andere jaren mogelijk te maken, maar hier is geen sprake van een risico. Wanneer er in voorgaande jaren niets aan de reserve is gedoteerd en het saldo op nul staat, wordt er per definitie ook niets aan dit beleidsterrein uitgegeven.
- 5) Uitvoeringsreserves zijn reserve die dienen om financiering van nader in te vullen projecten op een specifiek beleidsterrein mogelijk te maken. Deze reserves kunnen zowel gemeentebreed zijn als dienstspecifiek;
- 6) Projectreserves zijn reserve die dienen ter dekking van een specifiek doel of project;
- 7) Overige bestemmingsreserves met veelal een financieel technisch karakter.

Per reserve-categorie	1-1-2013	31-12-2013	31-12-2014	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017
Algemene reserve	240.752	124.459	124.459	124.459	124.459	124.459
Dienstcompensatie-reserves	16.815	15.400	14.950	14.950	14.950	14.950
Reserve Grondbedrijf	47.104	51.591	43.291	41.291	39.291	35.191
(Tarief-)egalisatie-reserve	13.926	15.742	13.996	13.709	13.429	12.137
Activa-financiering	123.050	112.923	102.128	91.333	80.538	69.743
Systeemreserves						
Fonds-reserves	118	153	67	134	-	-
Risico-reserves	46.912	54.137	54.150	54.163	54.176	54.189
Totaal	47.030	54.290	54.217	54.297	54.176	54.189
Uitvoeringsreserves						
Gemeentebreed	179.634	173.342	151.239	142.124	141.627	144.214
Dienst	132.085	111.492	112.677	61.530	46.363	35.185
Totaal	311.719	284.834	263.916	203.654	187.990	179.399
Projectreserves	131.493	103.706	70.313	44.711	27.408	19.733
Overige bestemmingsreserves	190.331	184.326	117.334	100.617	70.956	43.024
Totaal	1.122.220	947.271	804.604	689.021	613.197	552.825

Een uitgebreide specificatie van reserves is opgenomen in de bijlage van de programmabegroting.

6.8 Voorzieningen

Voorzieningen per programma	31-12-2012	31-12-2013	31-12-2014	31-12-2015	31-12-2016	31-12-2017
01 - Gemeenteraad	333	237	149	60	60	-
02 - College & bestuur	502	268	147	97	83	69
03 - Dienstverlening en Stadsdelen	554	458	371	287	237	187
04 - Openbare orde en Veiligheid	4.566	4.204	5.570	5.107	4.636	5.072
05 - Cultuur	19.514	7.399	5.591	4.659	3.219	4.565
06 - Onderwijs	1.651	166	185	326	534	-
07 - Integratie en krachtwijken	519	-	-	-	-	-
08 - Werk en inkomen	10.965	8.996	8.925	8.563	8.563	8.563
09 - Sociale voorzieningen en armoedebestrijding	-	-	-	-	-	-
10 - Jeugd	-	-	-	-	-	-
11 - Leefomgeving	26.696	25.883	22.581	17.864	15.088	11.515
12 - Economie	-	-	-	-	-	-
13 - Sport	7.825	6.997	8.144	8.479	8.725	9.827
14 - Media/ICT in de stad, monumenten, archeologie	-	-	-	-	-	-
15 - Welzijn	4.170	2.695	2.813	2.899	3.879	5.339
16 - Volksgezondheid en Zorg	618	162	197	221	253	276
17 - Verkeer	693	693	693	693	693	693
18 - Wonen	-	442	442	442	442	442
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	115.404	156.377	175.957	175.834	175.974	176.114
20 - Milieu & Duurzaamheid	-	-	-	-	-	-
21 - Citymarketing en internationale stad	-	-	-	-	-	-
22 - Financiën	13.997	13.997	13.997	13.997	13.997	13.997
23 - Overige beleidsvoornemens	-	-	-	-	-	-
24 - Interne dienstverlening	2.532	3.056	3.580	4.104	4.628	5.152
Totaal	210.539	232.030	249.342	243.632	241.011	241.811

Een uitgebreide specificatie van voorzieningen is opgenomen in de bijlage van de programmabegroting.

6.9 EMU saldo

Omschrijving	2013	2014	2015
	x € 1000,-	x € 1000,-	x € 1000,-
1 Exploitatiesaldo vóór toevoeging aan c.q. onttrekking uit reserves (zie BBV, artikel 17c)	-174.948	-142.667	-115.618
2 Afschrijvingen ten laste van de exploitatie	146.157	55.801	59.173
3 Bruto dotaties aan de post voorzieningen ten laste van de exploitatie	167.835	146.540	124.532
4 Investerings in (im)materiële vaste activa die op de balans worden geactiveerd	107.627	121.725	179.096
5 Baten uit bijdragen van andere overheden, de Europese Unie en overigen, die niet op de exploitatie zijn verantwoord en niet al in mindering zijn gebracht bij post 4	0	0	0
6 Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa: Baten uit desinvesteringen in (im)materiële vaste activa (tegen verkoopprijs), voorzover niet op exploitatie verantwoord	0	0	0
7 Aankoop van grond en de uitgaven aan bouw-, woonrijp maken e.d. (alleen transacties met derden die niet op de exploitatie staan)	0	0	0
8 Baten bouwgrondexploitatie: Baten voorzover transacties niet op exploitatie verantwoord	0	0	0
9 Lasten op balanspost Voorzieningen voorzover deze transacties met derden betreffen	137.406	120.449	120.994
10 Lasten ivm transacties met derden, die niet via de onder post 1 genoemde exploitatie lopen, maar rechtstreeks ten laste van de reserves (inclusief fondsen en dergelijke) worden gebracht en die nog niet vallen onder één van bovenstaande posten	0	0	0
11 Verkoop van effecten:			
a Gaat u effecten verkopen? (ja/nee)			
b Zo ja wat is bij verkoop de verwachte boekwinst op de exploitatie?	0	0	0
Berekend EMU-saldo	-105.989	-182.500	-232.003

EMU-saldo 2013

Bij de begroting 2013 was het EMU tekort voor het uitvoeringsjaar 2013 berekend op € 173 mln. Halverwege 2013 verwachten we dat het tekort beperkt blijft tot € 106 mln. Daarmee verloopt het saldo volgens een vergelijkbaar pad als in 2012. In de begroting 2012 was uitgegaan van een tekort van € 251 mln. Halverwege was dat verminderd tot € 177 mln. om bij de programmarekening uiteindelijk uit te komen op een tekort van € 28 mln. De verlaging in het tweede deel van 2013 zal naar verwachting kleiner zijn dan in 2012. Bij de begroting 2014 is extra aandacht uitgegaan naar het reëel ramen, ook voor 2013. Toch verwachten we wel nog een verdere verlaging van het EMU-tekort tot onder € 95 mln. Ons EMU-tekort wordt geacht maximaal € 95 mln. te zijn.

EMU-saldo 2014

Voor 2014 verwachten we een EMU-tekort van € 183 mln. Daarmee is het tekort bijna even groot als het tekort waarmee vooraf rekening werd gehouden voor 2013. Een hoog tekort is onvermijdelijk voor een gemeente die wil investeren. Verantwoordelijk voor dit tekort zijn namelijk € 264 miljoen aan geplande projecten, die we voor € 143 miljoen dekken uit opgebouwde reserves en voor € 122 miljoen

afschrijven in latere jaren (investeringen met name op het gebied van onderwijs, cultuur, verkeer en sport).

Op begrotingsbasis is een EMU-tekort van € 183 mln. bijna het dubbele van het ons toegestane tekort. Hoogstwaarschijnlijk zal het uiteindelijke EMU-tekort lager uitvallen, gezien de EMU-tekortontwikkelingen van 2012 en 2013. Ondanks veel inspanningen om de begroting reëler te maken, blijft de planning van de investeringen lastig en, daarmee samenhangend, de schatting van het verwachte EMU-tekort. Dit is geen probleem van de gemeente Den Haag alleen. Inmiddels is op landelijk niveau een onderzoek gestart naar de mogelijkheden om de EMU-saldi beter te begroten. In mei 2014 is dat onderzoek gereed.

BIJLAGEN

Bijlage 1 Overzicht gemeentelijke tarieven

bedragen in €1000

Dienst	Omschrijving tarief	Tarief 2014 (in €)	Baten 2014	Toe te rekenen lasten 2014	Kosten-dekkendheid (in %)
Programma 3. Dienstverlening en Stadsdelen					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DPZ	Paspoort	50,35	1.594	2.419	66%
DPZ	Paspoort; BR (bijzondere reisdocumenten)	84,80	113	185	61%
DPZ	Paspoort; spoed	96,95	118	253	47%
DPZ	Nederlandse identiteitskaart (NIK)	41,90	775	1.314	59%
DPZ	Nederlandse identiteitskaart (NIK); BR	79,35	18	30	60%
DPZ	Nederlandse identiteitskaart (NIK); spoed	88,50	46	98	47%
DPZ	Nederlandse identiteitskaart (NIK); tot 14 jaar	31,85	146	248	59%
DPZ	Rijbewijs	46,50	1.187	1.230	97%
DPZ	Rijbewijs spoed	80,60	101	150	67%
DPZ	Huwelijken/Partnerschapsregistratie	diverse	505	510	99%
DPZ	Uittreksel burgerlijke stand)*	13,10	644	668	96%
DPZ	Legalisatie handtekening	13,75	223	268	83%
	Totaal		5.470	7.373	
Programma 4. Openbare orde en Veiligheid					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
BSD	Diverse leges OOV	diversen	800	1.233	64,9%
BSD	Vergunning prostitutieinrichting	diversen	120	151	79,5%
	Totaal		920	1.384	66,5%
Programma 5. Cultuur					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
BSD	Dienstverlening door Haags Gemeente-archief (HGA)	diversen	35	43	81,4%
	Totaal		35	43	81,4%
Programma 6. Onderwijs					
	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DOB	Basisabbonnement	30,60	1.021		
DOB	Leengeld cd-roms	1,00	5		
DOB	Leengeld compact-discs	1,00	47		
DOB	Leengeld avm	1,00	8		
DOB	Leengeld DVD	1,50	97		
DOB	Boetegeld	0,15	493		
DOB	Overige inkomsten gebruikers		94		
	Totaal		1.765	26.137	6,8%

Dienst	Omschrijving tarief	Tarief 2014 (in €)	Baten 2014	Toe te rekenen lasten 2014	Kosten- dekkend- heid (in %)
--------	---------------------	-----------------------	------------	----------------------------------	------------------------------------

Programma 11. Leefomgeving					
----------------------------	--	--	--	--	--

	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DSB	Afvalstoffenheffing (huisvuil)				
DSB	tarief 1-pers. huishouding	233,88	) 58.660	) 58.660	) 100,0%
DSB	tarief 2 pers. huishouding	262,92			
DSB	tarief 3+ pers. huishouding	287,64			
DSB	Begraafrechten		2.021	1.862	108,5%
	<i>Subtotaal</i>		<i>60.681</i>	<i>60.522</i>	<i>100,3%</i>

	<i>Privaatrechtelijk</i>				
CVDH	Verhuur volkstuinten	div			100,0%
	<i>Subtotaal</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>100,0%</i>

	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DSB	Binnenhavenbelasting		105	172	61,0%
DSB	Rioolrecht, grootafvoer		) 35.383	) 35.383	) 100%
DSB	Rioolrecht, eigenaren	133,76			
	<i>Subtotaal</i>		<i>35.488</i>	<i>35.555</i>	<i>99,8%</i>

	<i>Privaatrechtelijk</i>				
DSB	Zeehavenheffing		716	2.638	27,1%
	<i>Subtotaal</i>		<i>716</i>	<i>2.638</i>	<i>27,1%</i>

	<i>Publiekrechtelijk</i>				
DSB	Marktgelden-warenmarkten		1.779	3.105	57,3%
	<i>Subtotaal</i>		<i>1.779</i>	<i>3.105</i>	<i>57,3%</i>

	Totaal		98.664	101.820	96,9%
--	---------------	--	---------------	----------------	--------------

Programma 13. Sport					
---------------------	--	--	--	--	--

	<i>Publiekrechtelijk</i>				
OCW	Zwembaden	diversen	6.098	13.391	45,5%
OCW	Sporthallen	diversen	1.558	6.113	25,5%
OCW	Sportterreinen	diversen	1.443	11.206	12,9%
	Totaal		9.099	30.710	29,6%

Programma 16. Volksgezondheid en Zorg					
---------------------------------------	--	--	--	--	--

	<i>Publiekrechtelijk</i>				
OCW	Vaccinaties		732	781	93,7%
	Totaal		732	781	93,7%

Dienst	Omschrijving tarief	Tarief 2014 (in €)	Baten 2014	Toe te rekenen lasten 2014	Kosten-dekkendheid (in %)
Programma 17. Verkeer					
DSB	<i>Publiekrechtelijk</i> Parkeren op straat		24.432	) 37.919	) 111,4%
DSB	Parkeerbelasting (vergunningen en naheffing)		17.816		
	Totaal		42.248	37.919	111,4%
Programma 19. Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling					
DSO	<i>Publiekrechtelijk</i> Leges "Bouwen" (dit betreft de behandeling van de aanvragen en controle op de uitvoering)	Diversen	18.257	15.150	120,5%
DSO	<i>Privaatrechtelijk</i> Opbrengst Precario	Diversen	569	373	152,5%
DSO	Uitvoering aanschrijving van gemeentewege (incl.opslag)	Diversen	671	2.400	28,0%
	Totaal		19.497	17.923	108,8%
Programma 22. Financiën					
DPZ	<i>Publiekrechtelijk</i> OZB gebruikers	n.n.b	14.050	) 59.035	n.v.t
DPZ	OZB eigenaren woningen	n.n.b			n.v.t
DPZ	OZB eigenaren niet-woningen	n.n.b			n.v.t
DPZ	Toeristenbelasting	div	4.116		n.v.t
DPZ	Hondenbelasting	div	1.850		n.v.t
DPZ	Precariobelasting	div	16.135		n.v.t
	Totaal		95.186	0	
	Totaal generaal		273.616	224.090	

Bijlage 2 Dotaties en onttrekkingen aan reserves

(bedragen in €(1000))

Onaandrijving reserve	Res.nr.	Progr.nr.	Product	Diensr	Saldo per 31-12-2012	Rechtsaanspr. 2012	Saldo per 31-12-2012	Dotaties	Ontt. 31-12-2012	Saldo per 31-12-2013	Dotaties	Ontt. 31-12-2013	Saldo per 31-12-2014	Dotaties	Ontt. 31-12-2014	Saldo per 31-12-2015	Dotaties	Ontt. 31-12-2015	Saldo per 31-12-2016	Dotaties	Ontt. 31-12-2016	Saldo per 31-12-2017	
02 - College & bestuur																							
<i>Dienstopcompensatie-reserves</i>																							
Dienstcompensatie-reserve BSD	3010	2	-	BSD	1.193	352	1.545	-	-	1.545	-	-	1.545	-	-	1.545	-	-	1.545	-	-	-	1.545
Dienstcompensatie-reserve DPZ	3071	2	002.1.01	BSD	93	-	93	-	93	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Bestemmingsreserves (overige)</i>																							
BR Huis van de Democratie 3903	3085	2	002.1.06	BSD	367	-	367	-	150	217	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Stadhouders Thorbecke en Juliana																							
Totaal programma 02 - College & bestuur					1.653	352	2.005	-	243	1.762	-	2.299	217	1.545	-	1.545	-	1.545	-	1.545	-	-	1.545
03 - Dienstavereiding en Stadsdelen																							
<i>Dienstopcompensatie-reserves</i>																							
Dienstcompensatie-reserve DPZ	3010	3	-	DPZ	736	437	299	-	-	299	-	-	299	-	-	299	-	-	299	-	-	-	299
<i>Line-budgetaire reserves</i>																							
Bestemmingsreserve verkiezingen	3573	3	003.0.01	DPZ	2.000	-	2.000	-	-	2.000	-	-	1.650	-	-	350	-	-	350	-	-	-	350
Totaal programma 03 - Dienstavereiding en Stadsdelen					2.736	437	2.299	-	-	2.299	-	2.299	1.650	649	-	649	-	649	-	649	-	-	649
04 - Openbare orde en Veiligheid																							
<i>Bestemmingsreserves (diens uitvoering)</i>																							
BR Veiligheidsboks	3086	4	140.1.01	BSD	1.841	-	1.841	1.038	935	1.944	3.740	-	2.172	-	-	1.190	2.322	-	1.132	-	-	1.110	22
<i>Bestemmingsreserves (overige)</i>																							
BR Afwikkeling Ordeleiding Brandweer	6416	4	120.0.01	BSD	3.923	-	3.923	-	2.742	1.181	-	-	1.181	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 04 - Openbare orde en Veiligheid					5.764	-	5.764	1.038	3.677	3.125	3.740	-	3.353	3.512	-	1.190	2.322	-	1.132	-	-	1.110	22
05 - Cultuur																							
<i>Bestemmingsreserves (overige)</i>																							
Reserve Aftelbeleid	6231	5	540.1.01	OCW	637	-	637	50	91	596	50	50	555	50	121	484	50	211	323	50	141	232	
Totaal programma 05 - Cultuur					637	-	637	50	91	596	50	50	555	50	121	484	50	211	323	50	141	232	
06 - Onderwijs																							
<i>Dienstopcompensatie-reserves</i>																							
Dienstcompensatie-reserve DOB	3010	6	-	DOB	988	12	1.000	-	-	1.000	-	-	1.000	-	-	1.000	-	-	1.000	-	-	-	1.000
<i>Line-budgetaire reserves</i>																							
Reserve Exploitatie rentabele panden	3106	6	480.6.01	OCW	1.000	-	1.000	500	-	1.000	-	-	1.500	-	-	1.500	-	-	1.500	-	-	-	1.500
<i>Bestemmingsreserves (overige)</i>																							
Reserve Activiteiten/projecten stedelijk onderwijsbeleid	3175	6	480.6.01	OCW	388	-	388	289	99	99	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. Krachtwijken brede scholen	6262	6	480.2.01	OCW	230	-	230	80	80	80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve duurzame huisvesting primair en speciaal onderwijs	6271	6	480.6.01	OCW	5.554	3.500	5.554	3.500	2.396	6.658	2.000	4.662	6.064	1.800	4.462	3.402	1.000	3.896	506	-	-	-	-
Reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	6276	6	480.6.01	OCW	3.554	5.000	3.554	3.089	5.465	5.465	7.130	3.089	9.506	3.000	4.237	9.417	-	4.237	5.180	-	-	3.825	1.355
<i>Bestemmingsreserves (overige)</i>																							
Personel voormatig POO	6274	6	420.0.02	OCW	564	-	564	-	200	364	-	-	184	-	90	94	-	50	44	-	-	44	-
Totaal programma 06 - Onderwijs					12.278	12	12.290	8.200	6.124	14.666	9.630	4.800	16.254	6.042	7.641	15.413	1.000	8.183	8.230	-	4.374	3.855	
07 - Integratie en Krachtwijken																							
<i>Bestemmingsreserves (diens uitvoering)</i>																							
Bestemmingsreserve Rijsd's inburgering en veranwoonde althouw	3677	7	623.2.01	SZAV	2.749	-	2.749	-	471	2.278	-	-	1.309	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 07 - Integratie en Krachtwijken					2.749	-	2.749	-	471	2.278	-	-	1.309	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Onschrijving reserve	Res.nr.	Progr.nr.	Product	Dienst	Saldo per 31-12-2012	Resultaat-31-12-2012	Saldo per 31-12-2012	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2012	Saldo per 31-12-2013	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2013	Saldo per 31-12-2014	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2014	Saldo per 31-12-2015	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2015	Saldo per 31-12-2016	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2016	Saldo per 31-12-2017	
08 - Werk en inkomens																							
<i>Dienstopcompensatie-reserves</i>																							
Dienstcompensatie-reserve HGR	3010	8	-	HGR	2.001	-	2.001	-	-	2.001	-	-	2.001	-	-	2.001	-	-	2.001	-	-	2.001	
Dienstcompensatie-reserve SZW	3010	8	-	SZW	12.434	15.634	3.200	-	-	3.200	-	-	3.200	-	-	3.200	-	-	3.200	-	-	3.200	
Inkomensvoorzieningen (voorzieningen WWB-1-iel)	3650	8	610.0.01	SZW	34.449	14.600	19.849	12.025	2.800	29.074	13	-	29.087	13	-	29.100	13	-	29.113	13	-	29.126	
Bestemmingsreserve Wedgele-eggenheid, in het bijzonder alhoewel van ID- en WWB-banen	3672	8	623.1.01	SZW	16.596	-	16.596	4.000	2.546	18.050	2.000	-	5.777	-	-	7.250	-	-	4.440	-	-	2.998	
Bestemmingsreserve Jeugdwerkloosheid Haaglanden	3676	8	623.1.01	SZW	-	-	-	1.331	-	1.331	-	-	6.898	-	-	6.996	-	-	5.763	-	-	4.430	
Totaal programma 08 - Werk en inkomens					40.612	1.034	41.646	17.356	5.346	53.656	8.911	5.777	56.790	13	8.236	48.547	13	4.043	44.517	13	2.675	41.855	
09 - Sociale voorzieningen en armoedebestrijding																							
<i>Bestemmingsreserves (overige)</i>																							
Bestemmingsreserve andere, chronisch zieken en gehandicapten	3679	9	614.0.01	SZW	2.999	-	2.999	400	1.467	1.932	-	-	1.467	-	-	465	-	-	465	-	-	-	465
Totaal programma 09 - Sociale voorzieningen en armoedebestrijding					2.999	-	2.999	400	1.467	1.932	-	1.467	465	-	-	465	-	-	465	-	-	465	
10 - Jeugd en gezin																							
<i>Directiejeugdzaken-reserves</i>																							
Reserve Exploitantie rentabele panden	3106	10	630.7.01	OCW	-	-	-	-	100	100	-	-	50	-	-	150	-	-	150	-	-	-	150
Bestemmingsreserve (overige)	6198	10	630.7.01	OCW	2.426	-	2.426	258	2.168	2.168	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve asteprogramma jeugd	6198	10	716.1.01	OCW	1.342	-	1.342	1.342	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 10 - Jeugd en gezin					3.768	-	3.768	1.700	2.068	2.068	-	2.218	150	-	-	150	-	-	150	-	-	150	
11 - Leefomgeving																							
<i>Dienstopcompensatie-reserves</i>																							
Dienstcompensatie-reserve DSB	3010	11	922.0.01	DSB	2.880	1.120	4.000	-	1.326	2.674	-	450	2.224	-	-	2.224	-	-	2.224	-	-	-	2.224
Bestemmingsreserve (overnamefonds)	3205	11	560.1.01	DSB	118	-	118	67	32	153	67	153	67	-	-	134	-	-	67	-	-	67	-
Reserve Werk met Werk	3277	11	210.2.01	DSB	15.000	-	15.000	-	3.000	12.000	-	-	6.000	-	-	6.000	-	-	-	-	-	-	-
Bestemmingsreserve (overige)	3278	11	210.2.01	DSB	2.500	187	2.313	-	1.963	350	-	-	350	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 11 - Leefomgeving					20.498	933	21.431	67	6.321	15.177	67	6.953	8.291	67	6.000	2.338	67	201	2.324	67	201	67	2.224
12 - Economie																							
<i>Bestemmingsreserves (overige)</i>																							
BR Piekem in de Delta	6160	12	310.4.01	DSO	2.587	-	2.587	-	1.979	608	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Confinanciering Economische Projecten	6194	12	310.4.01	DSO	1.710	440	2.190	-	640	1.510	2.000	-	300	-	-	3.250	-	-	-	-	-	-	-
BR Sociaal-economie	7304	12	310.4.01	DSO	-	4.695	4.695	208	2.326	2.577	2.500	-	1.728	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR World Forum Convention Center	7307	12	310.4.01	DSO	-	-	-	10.000	4.098	5.902	10.000	-	11.670	7.438	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bestemmingsreserve (overige)	3448	12	310.4.01	DSO	7.872	189	8.061	-	-	8.061	300	-	100	-	-	4.302	-	-	4.059	-	-	-	-
Reserve Overcomitering																							
Totaal programma 12 - Economie					12.209	5.324	17.533	10.208	9.943	18.698	14.800	15.727	17.771	7.438	17.899	7.309	-	-	7.309	-	-	-	-

Onschrijving reserve	Res.n.r.	Progr.n.r.	Product	Dienst	Saldo per 31-12-2012	Resultaat-2012	Saldo per 31-12-2012	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2012	Saldo per 31-12-2013	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2013	Saldo per 31-12-2014	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2014	Saldo per 31-12-2015	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2015	Saldo per 31-12-2016	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2016	Saldo per 31-12-2017	
13 - Sport																							
<i>Bestemmingsreserves (diens uitvoering)</i>																							
Reserve olympisch fonds	6255	13	530.2.01	OCW	3.864	-	3.864	-	1.900	1.964	2.300	2.744	1.520	-	-	1.520	-	1.520	-	-	-	-	-
Reserve Topspoor	6215	13	530.2.01	OCW	1.037	-	1.037	1.015	1.040	1.012	15	1.027	-	-	-	1.300	-	1.300	-	-	-	-	-
Reserve combinaties brede school, sport en cultuur	6230	13	530.2.01	OCW	4.278	-	4.278	1.875	4.062	2.091	2.649	3.636	1.104	-	-	3.439	-	3.439	-	-	-	-	-
Reserve Nationaal atletiekplan sport en bewegen	6261	13	530.2.01	OCW	1.023	-	1.023	342	775	590	342	932	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve landshilfen sport	6266	13	530.2.01	OCW	283	-	283	-	-	283	-	283	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 13 - Sport					10.485	-	10.485	3.232	7.777	5.940	5.306	8.653	2.624	3.635	6.294	-	-	-	-	-	-	-	-
15 - Maatschappelijke ondersteuning																							
<i>Dienstopdrachtenreserves</i>																							
Dienstopdrachtenreserv OCV	3010	15	-	OCW	4.000	2.118	1.882	-	-	1.882	-	-	1.882	-	-	1.882	-	-	1.882	-	-	-	1.882
Reserve 030.02.01 Exploitatieve rendabele panden	6500	15	630.6.02	CUO	3.216	-	3.216	-	99	3.117	-	92	3.025	-	-	2.940	-	85	2.862	-	-	78	2.792
Reserve Exploitatieve rendabele panden	3106	15	630.1.01	OCW	1.364	-	1.364	2.300	400	400	-	420	820	-	-	990	-	170	1.160	-	-	1.190	2.350
Reserve Exploitatieve rendabele panden	3106	15	630.6.01	OCW	1.364	-	1.364	-	-	3.864	-	-	3.864	-	-	3.864	-	-	3.864	-	-	-	3.864
<i>Bestemmingsreserves (overeenkomstige zwaai)</i>																							
Individuele voorziening WMO	3678	15	622.0.01	SWV	7.063	-	7.063	-	2.000	5.063	-	-	5.063	-	-	5.063	-	-	5.063	-	-	-	5.063
<i>Bestemmingsreserves (diens uitvoering)</i>																							
Reserve Stimuleringsfonds wonen, welzijn en zorg	6182	15	620.5.01	OCW	1.436	-	1.436	-	776	660	-	660	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Bestemmingsreserves (overeenkomstige zwaai)</i>																							
Reserve Diverse ICT-kosten	6102	15	960.1.03	OCW	143	-	143	-	143	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve erenopdrachten	6270	15	630.1.02	OCW	283	-	283	-	283	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Aanvalplan vrijwilligers	6273	15	620.9.01	OCW	609	-	609	-	409	200	-	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Bestemmingsreserves (overeenkomstige zwaai)</i>																							
Reserve fritiekkosten shared services OCV	6175	15	960.1.03	OCW	152	-	152	-	76	76	-	76	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 15 - Maatschappelijke ondersteuning					18.266	2.118	16.148	2.300	4.186	14.462	-	1.448	13.014	-	-	12.759	-	255	12.511	-	248	12.511	11.251
16 - Volksgezondheid en Zorg																							
<i>(Lancering/bestemmingsreserves)</i>																							
Reserve Financiering ambulancedienst	6257	16	711.0.01	OCW	1.330	-	1.330	-	85	1.245	-	34	1.211	-	-	1.179	-	32	1.147	-	-	32	1.115
Reserve Wet voorzieningen Gehandicapten	3126	16	620.0.02	OCW	410	-	410	-	210	200	-	200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve thuiszorg GSB 3	6134	16	620.8.01	OCW	3.148	-	3.148	-	2.548	600	-	600	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Voorziening GSB3	6135	16	714.1.01	OCW	1.970	-	1.970	-	750	1.200	-	1.200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Voorzieningen Den Haag Onder Dak	6229	16	620.8.01	OCW	2.474	-	2.474	1.000	300	3.174	-	3.174	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Knechtwijken volksgezondheid	6267	16	714.0.01	OCW	972	-	972	-	564	408	-	408	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vrouwenvoerplan Ouderzorg	6275	16	620.7.01	OCW	260	-	260	-	-	260	-	260	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 16 - Volksgezondheid en Zorg					10.544	-	10.544	1.000	4.537	7.087	-	5.876	1.211	-	32	1.179	-	32	1.147	-	32	1.115	
17 - Verkeer																							
<i>Bestemmingsreserves (diens uitvoering)</i>																							
Reserve Parkeer	3204	17	210.2.02	DSB	2.022	-	2.022	-	800	10.022	-	3.848	12.870	-	-	12.870	-	-	12.870	-	-	-	12.870
Reserve Parkeer	3204	17	214.0.01	DSB	12.781	-	12.781	7.300	1.213	18.966	3.000	1.261	20.605	-	-	22.629	-	-	24.653	-	3.000	976	26.677
Reserve Parkeer	3204	17	214.1.01	DSB	487	-	487	-	200	287	-	287	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Verening grondhebbijf	3202	17	210.2.02	DSB	1.383	-	1.383	200	694	1.091	150	437	804	-	-	508	-	-	508	-	-	-	-
Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	3259	17	210.2.02	DSB	8.800	-	8.800	2.250	1.300	9.750	2.250	9.250	2.750	-	-	2.000	-	-	2.000	-	-	-	-
BR VHV DHDZ (programma 17)	6188	17	211.2.01	DSO	2.300	-	2.300	-	2.300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Stedelijke Ontwikkeling (p17/211)	6195	17	211.2.01	DSO	104	-	104	4.270	374	4.000	13.800	6.286	11.514	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Bestemmingsreserves (overeenkomstige zwaai)</i>																							
Reserve Huis Station Erasmuslijn (HSL)	3295	17	210.2.02	DSB	-	-	-	2.300	-	2.300	-	2.000	300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. HSL-shuntie	6189	17	212.0.01	DSO	2.100	-	2.100	-	2.300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Aankomst	6186	17	212.0.01	DSO	336	-	336	-	100	236	-	236	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 17 - Verkeer					26.671	-	26.671	16.720	16.683	26.708	19.200	22.605	23.103	5.350	16.186	12.267	-	3.076	12.291	3.100	3.100	1.284	13.807

Onschrijving reserve	Res.nr.	Progr.nr.	Product	Dienst	Saldo per 31-12-2012	Resultaat-31-12-2012	Saldo per 31-12-2012	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2013	Saldo per 31-12-2013	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2014	Saldo per 31-12-2014	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2015	Saldo per 31-12-2015	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2016	Saldo per 31-12-2016	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2017	
18 - Wonen																						
<i>Zestemningsreserves (dienst uitvoering)</i>																						
BR Kredietres (0500.02)	6373	18	820.0.01	DSO	-	-	990	-	-	990	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
BR VHV DHAW (programma 18)	6389	18	822.5.01	DSO	1.600	-	1.600	-	-	701	-	-	701	-	-	701	-	-	701	-	-	701
BR Stedelijke Ontwikkeling (P18/ 821)	7303	18	821.0.02	DSO	2.539	-	2.539	799	910	1.609	1.511	1.609	1.759	648	1.511	648	-	648	-	-	-	648
BR Stedelijke Ontwikkeling (P18/820)	7305	18	820.0.01	DSO	-	-	-	13.128	2.805	5.193	6.000	6.000	8.188	5.193	1.650	6.738	1.885	-	6.353	1.885	-	6.353
BR Stadsaansluiting (P18/821)	7309	18	821.0.02	DSO	-	-	-	19.610	6.279	13.331	-	7.524	5.807	-	3.427	2.380	-	810	1.570	-	-	1.570
<i>Zestemningsreserves (overige)</i>																						
Res. Handhaving en onderhoudsbesparing	3184	18	822.5.01	DSO	1.946	-	1.946	9.128	973	973	-	973	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Ruimtelijke Ordening	6317	18	820.0.01	DSO	9.128	-	9.128	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Flankerende maatregelen huisvesting arbeidsmigranten	6346	18	820.0.01	DSO	895	-	895	-	615	280	-	280	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 18 - Wonen					17.098	-	17.098	24.409	19.201	22.207	6.000	12.512	15.695	-	5.228	10.467	-	1.844	8.624	-	1.570	7.054
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling																						
<i>Dienstverleningsreserves</i>																						
Dienstcompensatiereserve DSO	3010	19	821.0.01	DSO	217	948	1.165	-	89	1.076	-	-	1.076	-	-	1.076	-	-	1.076	-	-	1.076
Res. grondbedrijf 'g'	3020	19	810.0.01	DSO	41.604	5.500	47.104	12.687	8.200	51.591	-	8.500	43.291	-	2.000	41.291	-	2.000	39.291	-	4.100	35.191
<i>Zestemningsreserves (dienst uitvoering)</i>																						
Res. w	3330	19	821.0.01	DSO	2.318	-	2.318	24.590	22.689	4.219	-	3.850	369	-	193	176	-	93	83	-	83	-
Res. vho dhw	3351	19	821.0.01	DSO	35.474	-	35.474	35.474	-	3.619	-	589	3.030	-	1.390	1.640	-	390	1.250	-	911	319
Res. vns program	3448	19	830.0.01	DSO	1.360	-	1.360	1.662	2.359	3.619	-	-	3.619	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. aanloop wpl mppg	3448	19	830.0.01	DSO	9.499	30	9.529	100	-	9.629	100	-	9.729	-	-	9.829	100	-	9.929	-	-	10.029
BR Stedelijke Ontwikkeling (p19/810)	6376	19	810.3.01	DSO	82	-	82	-	82	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Stedelijke Ontwikkeling (p19/821)	6397	19	821.0.01	DSO	14.806	-	14.806	22.401	20.340	16.867	48.810	1.143	39.859	-	17.841	20.875	1.101	10.674	9.100	-	9.100	-
BR Stedelijke Ontwikkeling (p19/810)	6398	19	830.0.01	DSO	-	-	-	30.781	29.281	1.500	7.185	7.185	1.500	-	1.143	1.500	1.101	1.101	1.500	-	-	1.500
<i>Zestemningsreserves (overige)</i>																						
Res. limensaad	3409	19	821.0.01	DSO	2.092	-	2.092	-	1.020	1.072	-	1.072	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Res. schie haven	3417	19	821.0.01	DSO	4.270	-	4.270	-	2.277	1.993	-	1.548	445	-	445	-	-	-	-	-	-	-
BR Besoep en bewaar	6306	19	822.0.01	DSO	2.465	-	2.465	-	1.700	765	-	765	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR The Hague World Form	6328	19	821.0.01	DSO	11.380	2.438	13.818	7.259	10.378	10.699	7.259	12.664	5.294	-	1.038	1.038	-	-	-	-	-	-
Reserve DSO centraal station	6338	19	822.0.01	DSO	2.960	2.900	5.860	3.000	7.127	1.733	-	733	1.000	-	-	1.000	-	-	-	-	-	-
BR ICT projecten	6353	19	822.0.01	DSO	1.608	-	1.608	-	1.249	359	-	-	359	-	-	359	-	-	359	-	-	359
BR Campus Don Haag	6358	19	821.0.01	DSO	2.301	-	2.301	-	2.250	51	-	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Internationale Zone	6376	19	821.0.01	DSO	1.125	-	1.125	8.850	1.125	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Universiteit Leiden	6390	19	821.0.01	DSO	8.046	-	8.046	-	273	16.896	-	8.046	8.870	-	-	8.870	-	-	8.870	-	-	8.870
BR Haga	6391	19	821.0.01	DSO	1.311	-	1.311	290	1.328	1.328	-	1.328	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BR Faciliteren en stimuleren private miniatuur Brindhorst	7302	19	821.0.01	DSO	1.969	-	1.969	-	300	1.669	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Zestemningsreserves (overige)</i>																						
Res. sa binchoors	3419	19	310.4.04	DSO	10.699	7.291	17.990	10.351	5.521	6.314	600	2.524	6.314	-	2.047	4.887	-	1.786	3.081	-	1.537	1.544
Res. Vastgoedexploitatie	6315	19	310.4.04	DSO	17.163	1.971	19.134	4.800	3.178	16.812	-	2.738	14.074	-	2.350	11.724	-	2.243	9.481	-	2.185	7.296
Reserve Strategische aankopen Structuurvisie	6316	19	310.4.04	DSO	8.168	131	8.037	-	1.279	6.756	-	944	5.812	-	871	4.941	-	843	4.098	-	843	3.255
Totaal programma 19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling					185.233	2.419	187.652	89.539	120.317	156.872	63.954	79.825	141.002	7.982	40.816	108.166	100	20.168	88.098	100	18.780	69.419
20 - Milieu & Duurzaamheid																						
<i>Zestemningsreserves (dienst uitvoering)</i>																						
Reserve Geluid	3247	20	723.2.01	DSB	-	-	-	831	-	831	-	831	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Bodem	3274	20	723.4.01	DSB	2.804	-	2.804	2.850	401	5.654	-	2.804	2.850	-	2.850	-	-	-	-	-	-	-
Reserve SLOK	3283	20	723.1.01	DSB	401	-	401	-	270	3.967	-	1.900	2.067	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve luchtkwaliteit	3294	20	723.1.01	DSB	4.237	-	4.237	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<i>Zestemningsreserves (overige)</i>																						
Reserve Omgevingsdienst Haaglanden	3246	20	723.3.01	DSB	310	-	310	-	310	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Reserve Vrijplaatsen voor aardgas en Natuurlijk	3268	20	723.1.01	DSB	319	-	319	-	319	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal programma 20 - Milieu & Duurzaamheid					8.071	-	8.071	3.661	1.300	10.432	-	5.335	4.897	-	4.898	-	-	-	-	-	-	-

Onschrijving reserve	Res.nr.	Progr.nr.	Product	Dienst	Saldo per 31-12-2012	Resultaat-2012	Saldo per 31-12-2012	Donaties	Ont-trekkingen 31-12-2013	Donaties	Saldo per 31-12-2014	Ont-trekkingen	Donaties	Saldo per 31-12-2015	Ont-trekkingen	Donaties	Saldo per 31-12-2016	Ont-trekkingen	Donaties	Saldo per 31-12-2017	
21 - Citymarketing en internationale raad																					
<i>Bezoeningsreserves (dienst uitvoering)</i>																					
BR Wervingfonds 3273	3029	21	3104-02	BSD	2.704	-	2.704	590	1.840	1.590	2.454	590	590	2.454	590	590	2.454	590	590	2.454	
BR Stedelijke Ontwikkeling (P31/3104)	7310	21	3104-03	DSO	-	-	-	2.200	-	2.200	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
<i>Bezoeningsreserves (overige)</i>																					
BR Instatie of Global Justice	6400	21	3104-02	BSD	1.548	-	1.548	-	1.548	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
BR Citymarketing	6351	21	3105-01	DSO	1.293	-	1.293	673	620	673	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
BR Co-financiering Kansen voor West Evenementen	7300	21	3104-03	DSO	840	-	840	200	-	-	1.040	1.040	-	1.040	-	-	-	-	-	-	
BR congresen	7308	21	3104-03	DSO	-	-	-	370	-	370	300	300	-	-	-	-	-	-	-	-	
Totaal programma 21 - Citymarketing en internationale raad																					
					6.385	-	6.385	790	4.608	4.160	3.794	590	590	3.494	590	590	2.454	1.630	590	2.454	
22 - Financiën																					
<i>Algemene reserve</i>																					
Algemene reserve gemeente Den Haag	3000	22	922.5.01	CT	125.680	115.072	240.752	3.100	119.393	-	124.459	-	-	124.459	-	-	124.459	-	-	124.459	
<i>Dienstcompensatiereserve GAD</i>																					
Dienstcompensatiereserve GAD	3010	22	-	GAD	836	42-	794	-	-	-	794	-	-	794	-	-	794	-	-	794	
<i>Bezoeningsreserve OVB</i>																					
Bezoeningsreserve OVB	3574	22	-	DRZ	727	-	727	-	-	-	727	-	-	727	-	-	727	-	-	727	
<i>Activafinanciering</i>																					
Reserve Activafinanciering	3473	22	914-002	CT	115.944	-	115.944	-	14.119	10.079	91.746	10.079	10.079	81.667	10.079	-	71.588	10.079	-	61.509	
BR Activafinanciering Anna Waldoepman	3476	22	914-002	CT	4.440	-	4.440	-	120	120	4.320	-	120	4.200	120	-	3.960	120	-	3.840	
BR Activafinanciering Archeologie	3478	22	914-002	CT	366	-	366	-	28	318	310	28	28	282	28	-	254	28	-	226	
BR Activafinanciering parkoepname Nieuwveldstraat	3480	22	914-002	CT	2.100	-	2.100	540	568	568	2.272	568	568	1.704	568	-	1.136	568	-	568	
BR Activafinanciering Sportcampus Zuidpark	3483	22	914-002	CT	-	-	-	3.600	-	-	3.600	-	-	3.600	-	-	3.600	-	-	3.600	
<i>Bezoeningsreserves (overige reserve)</i>																					
Reserve Financiering	3480	22	914-001	CT	20.000	-	20.000	-	20.000	-	20.000	-	-	20.000	-	-	20.000	-	-	20.000	
<i>Bezoeningsreserves (overig)</i>																					
BR Openbaar Vervoer HTM	3452	22	913-001	CT	525	-	525	-	300	225	225	-	-	225	-	-	225	-	-	225	
BR Deelname Haagse Hitte	3471	22	913-001	CT	118	-	118	-	96	22	22	-	-	22	-	-	22	-	-	22	
BR Voorfinanciering Sportcampus Zuidpark	3479	22	914-001	CT	4.500	-	4.500	-	-	-	4.500	-	-	4.500	-	-	4.500	-	-	4.500	
Totaal programma 22 - Financiën																					
					275.436	115.030	390.466	7.240	194.056	-	252.855	10.795	10.795	242.060	10.795	-	231.265	10.795	-	220.470	
23 - Overige beleidsvoornemens																					
<i>Bezoeningsreserves (concentraat/ uitvoering)</i>																					
BR Gene Projecten	3456	23	922.3.16	CT	147.220	5.347-	142.173	16.316	16.967	3.010	131.599	9.786	3.010	124.823	3.010	-	124.526	3.010	-	127.263	
BR Co-financiering	3461	23	922.3.16	CT	24.023	665	24.023	1.422	6.581	-	18.864	8.464	-	2.004	-	-	8.396	-	-	8.396	
BR Kuchwijken	3463	23	922.3.16	CT	10.127	-	10.127	1.728	7.543	-	4.977	4.798	-	179	-	-	179	-	-	179	
BR Den Haag Internationale Stad	3469	23	922.3.16	CT	2.446	-	2.446	10.000	4.667	2.000	9.061	335	-	8.726	200	-	8.526	-	-	8.376	
<i>Bezoeningsreserves (overig)</i>																					
BR Te-verdienen middelen begroting 2012 - 2015	3470	23	922.3.16	CT	5.918	-	5.918	11.900	14.048	740	3.606	-	-	3.606	-	-	-	-	-	-	
Reserve Te-verdienen middelen begroting 2011 - 2014	3474	23	922.3.16	CT	47.114	-	47.114	-	43.796	3.118	150	150	-	150	-	-	-	-	-	-	
BR Fisicidosen	3475	23	922.3.16	CT	35.336	2.736	32.410	1.000	8.500	-	25.110	9.000	-	8.110	-	-	5.000	-	-	5.000	
BR Te-verdienen middelen begroting 2013 - 2016	3481	23	922.3.16	CT	59.576	-	59.576	14.269	45.785	1.135	20.336	6.575	18.835	8.076	15.435	-	5.000	-	-	5.000	
BR Te-verdienen middelen begroting 2014 - 2017	3482	23	922.3.16	CT	-	-	-	129.485	53.248	84.866	36.185	42.520	25.190	53.515	21.533	20.070	44.182	30.866	43.302	20.950	
Totaal programma 23 - Overige beleidsvoornemens																					
					332.260	7.408-	324.852	186.119	200.334	91.761	228.656	68.907	39.578	211.825	60.994	23.080	190.809	44.182	43.725	170.164	
24 - Interne dienstverlening																					
<i>Dienstcompensatiereserves</i>																					
Dienstcompensatiereserve IDC	3010	24	-	IDC	929	376	1.305	-	-	-	1.305	-	-	1.305	-	-	1.305	-	-	1.305	
<i>Legalisatiereserve Basiswerkplekken</i>																					
Legalisatiereserve Basiswerkplekken	3318	24	9602.01	IDC	4.289	-	4.289	-	-	-	4.289	-	-	4.289	-	-	4.289	-	-	4.289	
<i>Bezoeningsreserves (overige)</i>																					
BR Leyweg per 1-1-2012	3325	24	9602.01	IDC	5.109	-	5.109	-	875	-	4.634	-	1.060	3.574	930	-	1.845	799	-	1.176	
Totaal programma 24 - Interne dienstverlening																					
					10.727	376	11.103	-	875	-	10.228	-	1.060	930	799	-	7.439	-	-	6770	
TOTAAL GENERAAL RESERVES																					
					1.007.079	115.517	1.122.596	373.029	547.977	227.579	804.980	197.648	44.898	689.397	120.721	27.000	613.373	27.000	87.371	593.201	

Bijlage 3 Looptijd, doel en hoogte van reserves

Ranr.	Omschrijving	Dient	Categorie	Doel	Randjaar	Max. hoogte (in 2020)	Intellingsjaar	Ingesteld bij	RIS-nr.	Laatste gewijzigd bij	RIS-nr.	
03 - College & bestuur												
3010	Dienstcompensatie-reserve BSD	BSD	1. Dienstcompensatie-reserve	Ern nading, of voorzigtig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	2.000	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.			
3071	Dienstcompensatie-reserve BSD RR Huis van de Democratie 3903	BSD	6c. Bestemmingsreserve (project)	Het boden van een centrale plek waar al van activiteiten en debatten kunnen plaatsvinden, niet alleen over de studeerplek maar ook op het vlak van de staatkundige en parlementaire historie van ons land. Een plek waar jong en oud kennis kunnen maken met het belang van onze democratische rechtsstaat. Daartoe zal de samenwerking worden gezocht met een groot aantal (toekomstige) missie en instellingen.	2015	255	2007	Gebruikt RV 2007	15043			
3085	RR Stadhouders Thorbecke en Juliana	BSD	6c. Bestemmingsreserve (project)	De afgelopen periode vinden er binnen onze stad in toenemende mate initiatieven plaats die beogen nieuwe monumenten te realiseren. Te denken valt aan monumenten voor Koningin Juliana en Thorbecke. Dergelijke monumenten kunnen bijdragen aan het profiel (van in onze stad aan een beleving van inwoners die aansluit bij dit profiel. Hiervoor is het van belang dat eventuele realisatie, vooraf goed wordt beoordeeld en voorbereid. Door het college is incidenteel € 400.000 beschikbaar gesteld in 2009. De gelden zullen in de loop van twee jaren worden uitgegeven.	2015	400	2008	Programma-begroting 2009-2012	157458		217340	
04 - Dienstreizen en Studietoel												
3573	Bestemmingsreserve verdedigen	DZ	4. (Tent-)logistiek-reserve	Het doel van de egalisatie-reserve verdedigen is aan de ene kant om de kosten van een uitspannings- niet geplande, verkiezing waarvoor geen budgetaire middelen zijn te kunnen opvangen. Daarnaast is het doel om schommelingen in de kosten van verschillende verdedigingen op te kunnen vangen.	onbepaald	2.000	2011	Programma-begroting 2012-2015	181192			
3010	Dienstcompensatie-reserve DZ	DZ	2. Dienstcompensatie-reserve	Ern nading, of voorzigtig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	1.000	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.			
05 - Openbare orde en Veiligheid												
3036	RR Veiligheidsdienst	BSD	6d. Bestemmingsreserve (diens uitverloop)	Het Veiligheidsfonds is bestemd voor de financiering van het thema Provoocerende aanpak en van het thema Overlast en Verleiding. Daartoe is het wettelijk om de nodige beschikbaarheid in te kunnen om de beschikbare middelen te verdelen naar enkele inzichten over de thema's. Door het college is incidenteel € 1.250.000 beschikbaar gesteld in 2009. De gelden zullen in de loop van drie jaren worden uitgegeven.	2018	6.000	2008	Programma-begroting 2009-2012	157458		Programma-begroting 2014-2017	
6416	RR Aankleding, Ontwikkeling, Brandweer	BSD	6f. Bestemmingsreserve (overig)	De bijdrage van de hogere lagere afdelingen in de bijdrage aan de Veiligheidsdienst Haaglanden.	onbepaald	4.734	2010	Separaat madovoestel (nr. 168 / 2010)	177249			
07 - Cultuur												
6231	Reserve Avallenheids	OCW	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Voor het pand Televisietoren is een meerprijs overeenkomst aangegaan waarbij de gemeente een aantal units als afdelingsruimte verhuurt aan kunstenaars. De gemeente betaalt huur en reserve. Avallenheids is ingeseld ter dekking van het verschil tussen gemeentelijke betalingen aan Sturetpanden BV en de ontvangen inkomsten van kunstenaars. Bijvoorbeeld starten de voorbereidingen voor het Kunstplan 2017-2020. Tijdens deze voorbereidingen stelt de gemeente een adviescommissie in die werkbezoeken aflegt bij instellingen. Verder zijn er kosten voor drukwerk, ontbrek, e.d. De voorbereidingskosten worden geschat op € 0,2 mln. en zijn niet in één jaar beschikbaar binnen het programma Cultuur. De middelen worden daarom vanaf 2017 gepaard binnen programma Cultuur en gebouwd aan de bestaande reserve Avallenheids. Dit deze reserve betaalt de gemeente te zijner tijd de voorbereidingskosten voor het Kunstplan 2017-2020. Voorgesteld wordt de naam van de reserve te wijzigen in reserve Avallenheids en open nieuwe kunstenaars. Tevens wordt voorgesteld de huidige aandeling de reserve uit te dienen met de bijdrage van de opzet van het nieuwe kunstplan 2017-2020.	2021	2.000	2008	Separaat madovoestel (nr. 179 / 2008)	156705		Programma-begroting 2014-2017	
06 - Onderwijs												
3010	Dienstcompensatie-reserve DOB	DOB	1. Dienstcompensatie-reserve	Ern nading, of voorzigtig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	1.000	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.			
3175	Res. Activiteiten/activiteiten medelij, onderwijskeid	OCW	6c. Bestemmingsreserve (project)	Implementatie activiteiten onderwijsprogramma's, onderwijskeid.	2016	1.929	2004	Separaat madovoestel (nr. 125 / 2004)	119454		181848	
6262	Res. Krachtwijken beede, scholen	OCW	6c. Bestemmingsreserve (project)	Het boden van een onderzoek naar de schoolbesturen voor de uitwerking van de beede school en de zateelgebeel.	2014	625	2009	2c. Gebouwd RV 2009	168705			
6274	Personel voornalig POO	OCW	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Doorbetaling van loon, opvoeding, herplanning, begeleidingkosten van medewerkers die bij de verplaatsing van de voornalig diens Primair Openbaar Onderwijs (POO) niet zijn overgegaan naar de stichting De Haagse Scholen. Voor de mensen die nog niet herplaatst zijn, is het om omvankelijk dat loon- en bijkomende kosten betaald zullen moeten worden, waarschijnlijk tot hun pensioering.	2022	1.300	2011	Programma-begroting 2012-2015	181192			
6271	Reserve duurzame huisvesting, primair en special onderwijs	OCW	6c. Bestemmingsreserve (project)	Versterking huidige bestaande gebouwen voor primair en special onderwijs.	2017	9.000	2011	Separaat madovoestel (nr. 146 / 2011)	181310		218859	
6276	Reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Den Haag voert de regeling multifunctioneel gebruik schoolgebouwen uit waarbij schoolgebouwen geschikt worden gemaakt voor multifunctioneel gebruik. Scholen krijgen een splitfunctie in de huur zoals beede scholen niet meer dan alleen onderwijsvoorzieningen. De reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen is ingeseld voor de uitvoering van de regeling. Bij leegstand van schoolgebouwen is in 2013 wordt voorgesteld € 1,8 mln. uit de algemene middelen (vrij te maken voor onvoldoende rondom het gebied met de nieuwe beede bouwdelen Meerwerk en Vredent. Verder wordt voorgesteld € 1,7 mln. van de middelen multifunctioneel gebruik schoolgebouwen te maken voor de realisatie van de beede schoolgebouwen. Meerwerk en Vredent. Om de uitbreiding van de beede schoolgebouwen te realiseren en Meerwerk te kunnen bekostigen uit de bestaande reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen, moet de de-bebaling van deze reserve worden vermindert. Voorgesteld wordt de debedding van de reserve Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen te vermindert naar de uitvoering van de regeling Multifunctioneel gebruik schoolgebouwen en bekostiging van de onvoldoende van beede bouwdelen Meerwerk, Vredent en Meerwerk.	2018	12.000	2012	Separaat madovoestel (nr. 40 / 2012)	215221		Programma-begroting 2014-2017	218859

Benr.-nr.	Omschrijving	Dienar	Categorie	Doel	Rijndat	Max. hoogte (in dtd)	Invalleijaar	Ingesteld bij	RSR-nr.	Laatste gewijzigd bij	RSR-nr.
13 - Sport											
6235	Reserve olympisch fonds	OCW	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Her realiseren van de ambitie om meer internationale topvoetballers te laten EK en WK's binnen te halen.	2018	4.000	2009	2e Gebuikd RV 2009	148702		
6213	Reserve TopSport	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor de benodigde steun geven aan talenten, supporters en betrokken organisaties.	2013	4.200	2008	Conseilbericht 2008	137846		
6230	Reserve combifuncties brede school, sport en cultuur	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor het bieden van het beleid op het terrein van brede scholen, sport en cultuur en het investeren door middel van combifuncties.	2013	10.000	2008	Sprektaf madvoorstel (nr. 151 / 2008)	136218		Programma begroting 2014-2017 Programma begroting 2014-2017
6241	Reserve Nationaal actiefonds sport en bewegen	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Financieren de ontwikkeling van sport en bewegen met meer sport en beweging.	2017	1.000	2009	2e Gebuikd RV 2009	148702		
6246	Reserve kwaliteitsfonds sport	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Opdraken van goedkope kwaliteitsmiddelen in kwaliteitsmiddelen van van gewoner leven met meer beweging. Samenhang met reserve Kwaliteitsbeleving, Vollegenoedheid (nr. 6262)	2014	3.600	2009	2e Gebuikd RV 2009	148702		
15 - Maatschappelijke ondersteuning											
3010	Dienstopvangsreserve OCW	OCW	2. Dienstopvangsreserve	En nadien of volledige dienstopvang wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	4.000	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.		
3106	Reserve Exploitantie rendabele panden	OCW	4. (Tant)-legatatie-reserve	Voorgeschied van de bestaande reserve Exploitantie rendabele panden als doelstelling te geven de deling van onrendabele toppen, investeringen in Bouwmaats van de Toekomst, voorziening voor onderhoud en toekomstige aanwinst, het opvangen van leegstand en huuroverwinning en afslakking eventuele overcommissering van maximaal € 1,5 mln. binnen programma Onderswip. Verder wordt voorgeschied de maximale hoogte vast te stellen op € 6 mln.	onbepaald	6.000	2004	Conseilbericht 2004	116806		Programma begroting 2014-2017 nib
6182	Reserve Simuleringfondskosten wohnen, welzijn en zorg	OCW	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De verwaalding van modules in BGS; extra investeringen in ICT-verbetering van specifieke volgsystemen voor investeringen en de rapportage over de uitputting van investeringen en het ontwikkelen, vervaardigen en behoren van toepassingen met betrekking tot WMO en internet.	2014	2.018	2007	Jaarrekening 2006	145138		Programma begroting 2013-2016 217-340
6102	Reserve Diverse ICT-Hoeren	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	In 2009 is er voor 2009, 2010 en 2011 geld beschikbaar gekomen voor het aanstellen van twee eenmalige adviseurs. Deze adviseurs zijn pas eind 2009 aangesteld voor een periode van drie jaar. Door middel van deze reserve kunnen de middelen tot 2012 middelen gereserveerd worden.	2014	300	2005	Jaarrekening 2004	170204		Programma begroting 2012-2015 181192
6270	Reserve emansipatiebeur	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	In 2009 is er voor 2009, 2010 en 2011 geld beschikbaar gekomen voor het aanstellen van twee eenmalige adviseurs. Deze adviseurs zijn pas eind 2009 aangesteld voor een periode van drie jaar. Door middel van deze reserve kunnen de middelen tot 2012 middelen gereserveerd worden.	2013	750	2010	Programma begroting 2011-2014	170204		Programma begroting 2012-2015 181192
6175	Reserve fictiekosten shared services OCW	OCW	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Op de vorming van de shared services organisatie zal naar verwachting een uitdaging worden gesteld. De diensten die taken overbrengen zullen te maken krijgen met fictiekosten.	2014	450	2007	Jaarrekening 2006	145338		Programma begroting 2012-2015 181192
6273	Reserve Aanvullende wijflijgen	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	In de volgende meet van Pagina 10 te vinden in het aanvullende wijflijgen gesuit. In 2014 wordt de volgende meet van Pagina 10 te vinden in het aanvullende wijflijgen gesuit. In 2014 wordt de volgende meet van Pagina 10 te vinden in het aanvullende wijflijgen gesuit. In 2014 wordt de volgende meet van Pagina 10 te vinden in het aanvullende wijflijgen gesuit.	2014	750	2011	Programma begroting 2012-2015	181192		
6100	Reserve 6106.03.01 Exploitantie rendabele panden	CVO	4. (Tant)-legatatie-reserve	Doel van de vorming van de Centrale Vastgoedorganisatie (CVO) is het noodzakelijk dat een Voorgeschied wordt in te stemmen met de inleiding van de nieuwe reserve Exploitantie rendabele panden (CVDH) en als doelstelling te geven de deling van onrendabele toppen voor onrendabele. De maximale hoogte is onbepaald en de maximale hoogte is € 6 mln.	onbepaald	6.000	2013	Programma begroting 2014-2017	nib		
3478	Hulv (duide) voorziening WMO	SAW	6b. Bestemmingsreserve (systemreserverisio)	Deze reserve wordt gebruikt om de schommelingen in de vraag naar de productie en de benodigde apparatuur van Hulv bij het huibouwen. Woonvoorzieningen gebouwd op en Verovoorzorgingen gebouwd op te vangen. Hiermee worden de resultaten van deze producten verrekend met deze systemreserverisio. De systemreserverisio heeft een ondergrens van € 1 mln. en een bovengrens van € 7 mln. Bij een eendubbele buiten de landbreedte is de reserve ontkoppeld van de begrotingsvoorziening.	onbepaald	5.000	2010	Sprektaf madvoorstel (nr. 173 2010)	176256		
16 - Vollegenoedheid en Zorg											
6257	Reserve Financiering ambulancediens	OCW	4. (Tant)-legatatie-reserve	Ter deling van afschrijvingskosten van investeringen in Ambulanciezorg.	afh van inv	onbepaald	2009	2e Gebuikd RV 2009	148702		
3126	Reserve Wervoorzorging Gehandicapten	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Uitvoering van de voor "Beroep gehandicapten".	2014	1.300	2008	Gebuikd RV 2008	139881		Programma begroting 2012-2015 181192
6134	Reserve thuisonderzoek CSB 3	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Geenentelijk aandeel in financiering doelstellingen CSB III	2014	5.349	2006	Jaarrekening 2007	136001		Programma begroting 2014-2017
6135	Reserve Verdelingszorg CSB3	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Geenentelijk aandeel in financiering doelstellingen CSB III	2014	2.470	2006	Jaarrekening 2007	136002		Programma begroting 2014-2017
6249	Reserve Voorzorgingen Den Haag Ouder Dak	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Voor de uitdaging van de maatschappelijke opvoeringszorg	2014	2.500	2008	Conseilbericht 2008	157846		Programma begroting 2014-2017 181192
6267	Reserve Kwaliteitsfonds vollegenoedheid	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	Aanpakken van de onderzochte problemen in kwaliteitsfonds van het land met meer beweging. Samenhang met reserve Kwaliteitsbeleving, Sport (nr. 6266)	2014	3.300	2009	2e Gebuikd RV 2009	148702		Programma begroting 2012-2015 181192
6275	Vrouwenspanning Ouderenhandeling	OCW	6e. Bestemmingsreserve (project)	De landbreedtebevoering van de partners in de kerk en het overbrengen van het steunpunt huiselijk geweld voor hulp en ondersteuning van slachtoffers van ouderenhandeling.	2014	260	2011	Sprektaf madvoorstel (nr. 157 2011)	181752		
17 - Verkeer											
3204	Reserve Ba deeren	DSB	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Voor het financieren van noodzakelijke investeringen in de parkvoorzorgingen, die opgenomen zijn in het pakket 2010-2020. En te financieren in de binnenstad (financiering van de directe omgeving van de stations CS en HS).	31-12-2020	onbepaald	onbepaald		nb		Programma begroting 2014-2017
3202	Reserve Versterking goedheidslij	DSB	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	herel schied a.p.v. werkzaamheden binnen 5 jaar na eerste aanleg	onbepaald	2.500	1991	Begroting 1991	nb		
3259	Reserve Openbaar Vervoer Hoger Plan	DSB	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	OVIP kwaliteitsverbetering	onbepaald	12.000	2007	Conseilbericht 2007	149023		Programma begroting 2014-2017
6188	BR VHV DHAZV (programma 17)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Integrale aanpak van asdeklie vernieuwing onoplosbaarheden Den Haag Zuid West maar inmiddels ook voor projecten daarbuiten, deze projecten worden via het lpo gefinancierd	2013	2.300	2011	Programma begroting 2012-2015	181192		Programma begroting 2014-2017
6109	Res. I&L, shurle	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Met de HS-dubbel kan 4 jaar een shurle rijden tussen HS en Rotterdam om de teruggang in internationale reizen op te vangen.	2017	2.300	2006	Conseilbericht 2006	146808		Programma begroting 2012-2015 181192
6166	BR Aanleg transferia	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Onderzoek naar de haalbaarheid voor commerciële exploitatie van oeverplannen	2014	300	2009	2e Gebuikd RV 2009	146474		Programma begroting 2013-2016 217-40
3295	Reserve Hulv Structuurontwikkeling	DSB	6e. Bestemmingsreserve (project)	In 2011 wordt de reserve Hulv Structuurontwikkeling in de nieuwe reserve Hulv Structuurontwikkeling. Hiermee wordt de reserve Hulv Structuurontwikkeling in de nieuwe reserve Hulv Structuurontwikkeling. Hiermee wordt de reserve Hulv Structuurontwikkeling in de nieuwe reserve Hulv Structuurontwikkeling.	2016	2.400	2013	Programma begroting 2014-2017			
6195	BR Stedelijke Ontwikkeling (017/21)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De financiering en/of subsidie van activiteiten in het kader van de stedelijke ontwikkeling voortvloeiend uit de beleidsvorming in de raad over het BSO.	onbepaald	65.000	2011	Sprektaf madvoorstel (nr. 159 / 2011)	181793		Programma begroting 2014-2017

Benr.nr.	Omschrijving	Dienst	Categorie	Doel	Randjaar	Max. hoogte (in duod)	Innovatiejaar	Ingesteld bij	RIS-nr.	Laatste gewijzigd bij	RIS-nr.
18 - Wonen											
6389	BR VHV DHEW (programma 18)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Integrale aanpak van stedelijke vernieuwing onroerend goed alleen Den Haag Zuid West maar inmiddels ook voor projecten daarbuiten, deze projecten worden via het IJPO gefinancierd	onbepaald	1.600	2011	Programmabegroting 2012-2015	181192	Programma-begroting 2014-2017	
3384	Res. Handhaving en ongediertebestrijding	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Inensivering handhaving fysieke veiligheid en leefbaarheid Ruimsloot, Oosthoed, Regenwateraanvoer, Veldboskwater, Lankwater en Gennem	2014	5.900	2005	Jarenrekening 2004	12024	Programma-begroting 2013-2016	21740
6317	Reserve Ruimtelijke Ordening	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Bestemmingsplan met de competities	2017	30.000	2002	Gedurende 2007	140812	Programma-begroting 2013-2016	181192
6316	BR Huisvestingsbevoegdheid afbestemmingen	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Bijdrage aan de afbestemming van de stad over het BSO	2014	1.135	2008	Jarenrekening 2007	15282	Programma-begroting 2014-2017	
7303	BR Stedelijke Ontwikkeling (P16/ 821)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De financiering van/of subsidiering van activiteiten in het kader van de stedelijke ontwikkeling voortkomend uit de besluitvorming in de raad over het BSO	onbepaald	65.000	2012	Programma-begroting 2013-2016	21740	Programma-begroting 2014-2017	
7305	BR Stedelijke ontwikkeling (P16/820)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De financiering van/of subsidiering van activiteiten in het kader van de stedelijke ontwikkeling voortkomend uit de besluitvorming in de raad over het BSO	onbepaald	65.000	2013	Programma-begroting 2014-2017			
7309	BR Stadsvernieuwing (P16/ 821)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Afwikkeling van de nog openstaande juridische verplichtingen hlv doppe en stadsvernieuwing	onbepaald	onbepaald	2013	Programma-begroting 2014-2017			
6373	BR Kredietlijn 070.002	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Verzekering hypotheekbedrag ter stimulering van de verkoop van nieuwbouwwoningen in Den Haag. Daarnaast is deze reserve bedoeld voor de (co) financiering van de VROM maatregel Dynamiek op de woningmarkt.	2013	5.000	2009	24. Getuimdeld RV 2009	169703		
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling											
3010	Dienstcompensatiereserve DSO	DSO	1. Dienstcompensatiereserve	En nadijd, of vooraf, dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepaald	4.000	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.		
3020	Res grondbedrijf_jb	DSO	1. Reserve Grondbedrijf	Wettensamberekening	onbepaald	onbepaald	1996	Seperaat madvoorstel (nr 95 / 1996)	17666		
3350	Res iv	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Afwikkeling van de nog openstaande juridische verplichtingen hlv doppe en stadsvernieuwing	onbepaald	40.000	1992	Seperaat madvoorstel (nr 206 / 1992)	12168	Programma-begroting 2014-2017	
3351	Res iv	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Bevestiging gemeentelijk artikel in RV-regeling	onbepaald	onbepaald	2008	n.v.t.	n.v.t.		
3352	Res shv-dhw	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Integrale aanpak Den Haag Zuidwest en PPS arduinmeer	onbepaald	10.000	1994	Seperaat madvoorstel (nr 401 / 1994)	14716	Programma-begroting 2014-2017	
3418	Res vaste program	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De-hling van negatieve sald van operationele grondexploisaties	onbepaald	10.000	1998	Seperaat madvoorstel (nr 261 / 1998)	22141	Programma-begroting 2014-2017	
3428	Res anticip wv mg	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Uitvoering nota van uitgavenplannen	2017	20.000	2001	Seperaat madvoorstel (nr 14 / 2001)	21141	Programma-begroting 2014-2017	
3409	Res binnenstad	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Pkt vergoeten van de aandragplicht van de binnenstad	2014	8.000	2001	Seperaat madvoorstel (nr 261 / 1998)	22141	Programma-begroting 2013-2016	21740
6327	Res shv-nieuw	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Drukking van pen culture ontwikkelingsinstrumenten voor Schiedamschen Haven	2017	14.500	2008	Jarenrekening 2007	145318	Programma-begroting 2014-2017	
6328	BR The Hague World Forum	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Drukking van pen culture ontwikkelingsinstrumenten voor Schiedamschen Haven	2017	14.500	2008	Jarenrekening 2007	145318	Programma-begroting 2014-2017	
6338	BR The Hague World Forum	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Drukking van pen culture ontwikkelingsinstrumenten voor Schiedamschen Haven	2018	13.600	2006	Programma-begroting 2007-2010	145318	Programma-begroting 2013-2016	181192
6333	BR ICT projecten	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Dynamiek op de woningmarkt	2015	8.700	2008	Jarenrekening 2007	145283	Programma-begroting 2014-2017	21740
6333	BR ICT projecten	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Dynamiek op de woningmarkt	2013	6.000	2008	Jarenrekening 2007	145283	Programma-begroting 2014-2017	21740
6338	BR Campus Den Haag	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Zoeken geschikte huisvesting en bijdrage huisvestingskosten	2014	5.700	2008	Gedurende 2008	178564	Programma-begroting 2012-2015	181192
6376	BR Internationale Zone	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Taakstellend budget van € 1,4 mln voor voorbereidingskosten Internationale zone, onafhankelijk Canspelplan e.o. Onder de voorbereidingskosten vallen onder meer het opstellen van het voorlopig ontwerp, opstellen kostenramingen, opstellen verkeersplan, veiligheidsanalyses, tijdelijke inrichting voor de toekomstige Franse ambassade communicatie met belanghebbende enz.	2013	1.400	2009	24. Getuimdeld RV 2009	169703	Programma-begroting 2012-2015	181192
6390	Reserve Universiteit Leiden	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	een bijdrage in de onrendabele kosten van het project om de University College The Hague (UCLH) te realiseren en voor de kosten die betrekking hebben op tijdelijke huisvesting in aanloop naar de huisvesting aan het Anna van Borenplein	2013	17.000	2011	Programma-begroting 2012-2015	181192	Programma-begroting 2014-2017	nib
6391	BR Haga	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	De-hling van negatieve sald van operationele grondexploisaties	2014	13.700	2011	Programma-begroting 2012-2015	181192		
3419	Res va bindhoort	DSO	6f. Bestemmingsreserve (overig)	De-hling exploitatieresult en kapitaalkosten strategische aanbesteding Bindhoort	onbepaald	11.000	2001	Seperaat madvoorstel (nr 342 / 2001)	91888	Programma-begroting 2014-2017	
6313	Res Vaigede-exploiatie	DSO	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Verzekering exploitatieresult van het strategisch bezit (MVA)AB	onbepaald	20.000	2007	Gedurende 2007	148232	Programma-begroting 2014-2017	
6316	Reserve Strategische aanbesteding Structuurinitiatie	DSO	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Drukking van exploitatieresult (incl. kapitaalkosten) strategische veroveringen i/hk masterplannen	2017	30.000	2007	Gedurende 2007	148232		
7302	BR Faciliteiten en stimuleren private initiatieven Bindhoort	DSO	6e. Bestemmingsreserve (project)	Bij de behandeling van het madvoorstel gebiedsontwikkeling Bindhoort (BS 181677) heeft de raad een meer aangemoeten (BS 181679) waarin vereacht wordt om € 2 mln. beschikbaar te stellen voor de realisatie van het Project van de Universiteit van Leiden op de locatie van de voormalige Bindhoort op de huidige locatie van de Bindhoort. In de afbestemming van de nootie (BS 248018) is aangegeven dat dit budget wordt overgeboord uit de reserve Grote Poortjes en dat hiervoor een aparte bestemmingsreserve wordt ingesteld in het programma Stedelijke ontwikkeling en Gebiedsontwikkeling. Aangezien dit een overschrijft budget is. Voorgesteld wordt om € 2 mln over te hevelen uit de Reserve Grote Poortjes Masterplan Bindhoort fase 1 naar een nieuw in te stellen bestemmingsreserve Faciliteiten en stimuleren private initiatieven Bindhoort.	2014	2.000	2012	Programma-begroting 2013-2016	21740		
6396	BR Stedelijke Ontwikkeling (P16/810)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De financiering van/of subsidiering van activiteiten in het kader van de stedelijke ontwikkeling voortkomend uit de besluitvorming in de raad over het BSO.	onbepaald	65.000	2011	Seperaat madvoorstel (nr 159 / 2011)	181793	Programma-begroting 2014-2017	
6397	BR Stedelijke Ontwikkeling (P16/821)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De financiering van/of subsidiering van activiteiten in het kader van de stedelijke ontwikkeling voortkomend uit de besluitvorming in de raad over het BSO.	onbepaald	65.000	2011	Seperaat madvoorstel (nr 159 / 2011)	181793	Programma-begroting 2014-2017	
6398	BR Stedelijke Ontwikkeling (P16/830)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De financiering van/of subsidiering van activiteiten in het kader van de stedelijke ontwikkeling voortkomend uit de besluitvorming in de raad over het BSO.	onbepaald	65.000	2011	Seperaat madvoorstel (nr 159 / 2011)	181793	Programma-begroting 2014-2017	

Benr.nr.	Omschrijving	Dienst	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in dtd)	Invalleijaar	Ingesteld bij	RSR-nr.	Laatste gewijzigd bij	RSR-nr.	
20 - Milieu & Duurzaamheid												
3274	Reserve Bodem	DSB	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De gemeente Den Haag ontvangt van het rijk/RSV middelen ten behoeve van lucht, bodem en geluid. Met ingang van 2011 zijn deze middelen niet meer verspreid als beschikking maar onderdeel geworden van het gemeentefonds. Deze middelen (voor bodem) wordt verspreid om in de komende jaren (5) taken op het gebied van bodemreiniging uit te voeren. De uitvoering van deze activiteiten hebben niet dezelfde tijds- als het verkrijgen van de middelen en lopen niet evenredig. Om alle activiteiten uit te voeren is de reserve bodem ingesteld. Zonder dat zijn de middelen niet beschikbaar.	2015	9.000	2011	Programmabegroting 2012-2015	181192	Programmabegroting 2014-2017		
3247	Reserve Geluid	DSB	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Directie Stadsbeheer van ISV middelen ten behoeve van de uitvoering van milieutaken waaraan de uitvoering van het eierplan geluid. De reserve geluid is bij de Programmabegroting 2012 beschikbaar gesteld. In 2013 en 2014 worden hierin nog projecten bezield als volgt: oegheven. Echter in 2015 worden hierin nog projecten bezield. Voorgesteld wordt om de reserve Geluid in te stellen met een looptijd van 2012-2015.	2015	1.500	2013	Programmabegroting 2014-2017	nib			
3246	Reserve Ongesingelaten Haaglanden	DSB	6c. Bestemmingsreserve (project)	In 2009 is door het Rijk, IPO en de VNG afgesproken dat in 2012 een landelijk dekkend systeem van Regionale Uitvoeringsinstellingen operationeel is waar de uitvoeringtaken op het gebied van de VROM-afdeling zijn ondergebracht. Het College van B&W heeft in de begroting 2011 d.d. 2 juli 2010, bevestigd voor de financiering van het aandeel van Den Haag in de projectkosten een budget van € 700.000 beschikbaar te stellen. Als gevolg van een tijdelijk gewijzigde planning start de nieuwe ODH in het meer op 1 januari 2012, maar naar verwachting pas eind 2012 of begin 2013. Derhalve is het feit-toelovenbudget € 700.000 gedeclareerd aan de reserve ODH.	2013	700	2011	Programmabegroting 2012-2015	181192			
3248	Reserve Vrijporten voor aandag en Natuurlijk	DSB	6c. Bestemmingsreserve (project)	Stemverhefing met HTM. Realisatie vrijport Natuurlijk vermaagd door voorbereidingen op datum gunning.	2013	500	2007	Gemeenteraad 2007	149212	2e Grondwettelijk RV 2009	16870E	
3283	Reserve SLOK	DSB	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De afschrijving van de reserve is laten te stellen in het kader van de SLOK	2013	768	2009	Gemeenteraad 2009	162172			
3294	Reserve huishoudelijk	DSB	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Aanwending huishoudelijk	2013	6.000	2007	Gemeenteraad 2007	149212	Programmabegroting 2012-2015	181192	
21 - Citymarketing en internationale ned												
3029	BR Werkingstelsel 323	BSD	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	Het verwerven en behouden van inmeldingen en behoeven met een strategisch belang voor de Haagse marktpositie op 30-09-1987. Bij nr. 14 van 1990 zijn de speerpunten voor het gemeentelijk reïndustrieel gebied en in nr. 48 van 1997 zijn de speerpunten voor het gemeentelijk reïndustrieel gebied. In het kader van de programma zijn verplichtingen aangegaan die lopen v.m. 2010. Jaarlijkse waarde € 500 aan het Werkingstelsel toegevoegd.	onbepaald	3.000	1997	Separat maatsvoorstel (nr. 192 / 1997)	20112	Programmabegroting 2014-2017	nib	
7108	BR congressen	DSO	6c. Bestemmingsreserve (project)	Den Haag op de kaart zetten als een aantrekkelijke locatie voor het houden van congressen en het karakter van Den Haag als internationale stad verder versterken. De economische spin-off voor de gemeentelijke economie is groot (944 euro ppob). Voor groenschikking of lijnzondere congressen geldt dat we gedurende het acquisitieproces een financiële incentive kunnen uitgeven. Congressen worden in het algemeen één tot enkele jaren na selectie van de stad/ongedecoreerde gehouden. Daardoor zit een groot tijdsverloop tussen de gemeentelijke toezegging en de feitelijke afrekening van de toegezegde middelen. De middelen worden niet eerder dan een jaar voor het jaar waarin het congres plaatsvindt uitgekeerd. Daarmee dienen de middelen die in enig jaar vanuit de beschikbare middelen in begroting worden toegezegd, beschikbaar te blijven om in volgende jaren tot uitkering te komen. Op dit moment is er voor € 275.000 aan toegezeggen gedaan voor congressen in de periode 2014-2018. Dit geld is beschikbaar in 2013. Voorgesteld wordt om de reserve Congressen in te stellen met een looptijd tot 31/12/2015 en een hoogte van €300.000.	2015	800	2013	Programmabegroting 2014-2017				
6400	BR Institute of Global Justice	BSD	6c. Bestemmingsreserve (project)	Oprichting van het Institute for Global Justice	2013	2.000	2009	Programmabegroting 2010-2013	166299	Programmabegroting 2012-2015	181192	
6511	BR Citymarketing	DSO	6c. Bestemmingsreserve (project)	Marketing Haagse Binnenstad. Daarnaast wordt een lector aan de Haagse Hogeschool en een ambtenaar voor het promoten van Den Haag als locatie van films toegevoegd tot deze reserve.	2013	2.000	2008	Jaarrekening 2007	15283	Programmabegroting 2014-2017		
7110	BR Stedelijke Ontwikkeling (P1/710-#)	DSO	6d. Bestemmingsreserve (diens uitvoering)	De financiering en/of subsidie van activiteiten in het kader van de stedelijke ontwikkeling voortvloeiend uit de beleidsomgeving van de stad over het BSO.	onbepaald	65.000	2012	Programmabegroting 2014-2017				
7100	BR Co-financiering Kansen voor West Evenementen	DSO	6c. Bestemmingsreserve (project)	Het project Duurzame Evenementen Lokaties. De looptijd van het project is van 1-1-2012 t/m 31-12-2013. Aan het einde van het project wordt afgeleverd met Kansen voor West. In het kader van de lokale evenementen in Den Haag (BS 180383) is bedoeld hiervoor cofinanciering beschikbaar te stellen. Dit is alleen in de begroting niet verwerkt. Daarom hierbij along het voornemen om € 0,640 mln. te declareren aan een nieuwe te openen projectreserve. Co-financiering Kansen voor West Evenementen. Deze reserve heeft als doelstelling het financieren van kansen voor west projecten gericht op duurzame evenementen lokaties.	2016	640	2012	Jaarrekening 2011	248183	Programmabegroting 2014-2017		

Benr.-nr.	Omgeschrijving	Dienst	Categorie	Doel	Eindjaar	Max. hoogte (in duod)	Invalide bij	RS-nr.	Laatste gewijzigd bij	RS-nr.
3474	Reserve Te. verscheiden middelen begroting 2011 - 2014	CT	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Ten behoeve van de gefundeerde inzet van incidentele nieuw beleidsmiddelen	2015	100.000	Conseilbericht 2010	17466	Programma-begroting 2012-2015	181195
3475	BR Fictieblosten	CT	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Dedding fictieblosten	2016	50.000	Sprekint radobovonstel (n. 175 / 1997)	17694	Programma-begroting 2014-2017	
3469	BR Den Haag Internationale Stad	CT	6c. Bestemmingsreserve (gemeentebred uitvoering)	Her waarmaken van de afgesproken ambities op het gebied van internationale stad van rechi, vrede en veiligheid	Onbepeld	15.000	Programma-begroting 2012-2015	181195	Programma-begroting 2014-2017	
3481	BR Te. verscheiden middelen begroting 2013 - 2016	CT	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Om de beschikbare middelen voor nieuw beleid en herfinanciering administratieve gemeentefuncties in de begroting 2013-2016 over de jaren heen te kunnen inzetten, is een reserve noodzakelijk. De reserve wordt ingezet om de middelen te kunnen inzetten op het gebied van de realisatie van de agenda 2013-2016. Het bedrag van de reserve wordt vastgesteld in de begroting 2013-2016 en wordt met de beschikbaarheid van een nieuwe reserve. Te verscheiden middelen begroting 2013-2016 en de daarin behorende begrotingswijzigingen.	2016	130.000	Programma-begroting 2013-2016	21730		
3482	BR Te. verscheiden middelen begroting 2014 - 2017	CT	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Inzetten van middelen voor nieuw beleid in de begroting 2014-2017 in verschillende jaarschijven.	2017	50.000	Sprekint radobovonstel (vervullingsimpuls)	26015		
3470	BR Te. verscheiden middelen begroting 2012 - 2015	CT	6f. Bestemmingsreserve (overig)	Inzetten van middelen voor nieuw beleid in de begroting 2012-2015 in verschillende jaarschijven.	2015	97.000	Programma-begroting 2012-2015	181195		
24 - Interne dienstverlening										
3010	Dienstopcompensatiereserve IDC	IDC	2. Dienstopcompensatiereserve	Een nadelig of voordelig dienstresultaat wordt verrekend met deze reserve.	onbepeld	2.000	n.v.t.	n.v.t.		
3325	BR Leyweg per 1-1-2012	IDC	6c. Bestemmingsreserve (project)	Afsluiten van de omdradelijke top van het plan Gemeentebegroting Leyweg, zie ook reserve 305	2019	7.100	Programma-begroting 2012-2015	181195	Programma-begroting 2014-2017	
3318	Egaliteitsreserve basisscholen	IDC	4. (Inter)egaliteitsreserve	Het Incom Dinsten Centrum splitst haar levestingen in de begroting in basisscholen en op de basisscholen, samen te voegen. Het betreft de egaliteitsreserve, die betrekking hebben op de basisscholen, samen te voegen. Het betreft de egaliteitsreserve Collectieve huuswoning en de egaliteitsreserve Tanteven verzekeringen. Beide reserves dienen voor het opvangen van schommelingen bij de doorberekening van tarieven. Voorgesteld wordt in te stemmen met een nieuwe egaliteitsreserve basisscholen ter vervanging van de twee bestaande egaliteitsreserves Collectieve huuswoning en de Tanteven verzekeringen. De aanwezige sald van de oude reserves worden overgeloosd naar de nieuwe reserve. De nieuwe egaliteitsreserve basisscholen dienen om voor een middele verscheiden in de jaarlijkse exploitatie op te vangen.	onbepeld	5.000	Programma-begroting 2013-2016	21730		

Bijlage 4 Voorzieningen gemeentelijke middelen

Product	Dienst	Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2012	Overdracht CYDH	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2013	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2014	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2016	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2017	
Programma Samenlevend	001.4.01	ROB	321	-	86	237	88	149	89	60	60	60	60	-	-	60	-	-	-	
	006.0.01	ROB	10	-	96	237	88	149	89	60	60	60	60	-	-	60	-	-	-	
			333	-	96	237	88	149	89	60	60	60	60	60	-	-	60	-	-	10
Programma College en Bestuur	001.1.01	BSD	118	-	60	58	39	19	3	16	13	3	16	-	-	13	-	-	10	
	002.1.01	BSD	76	-	67	11	12	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	002.1.01	BSD	194	-	107	95	60	35	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	002.1.01	BSD	114	-	11	103	92	11	11	81	81	11	81	-	-	81	-	-	59	
			502	-	243	268	121	147	50	50	97	14	14	97	-	-	83	-	-	69
Programma Dienverlening en Stadsdelen	003.0.01	DZ	272	-	50	222	50	172	50	122	122	50	122	-	-	122	-	-	22	
	003.0.01	DZ	282	-	46	236	57	199	84	237	237	50	237	-	-	237	-	-	169	
			574	-	96	458	87	371	84	237	237	50	237	-	-	237	-	-	187	
Programma Overheidszaken en veiligheid	120.0.01	BSD	4.566	-	2.390	2.752	4.190	2.824	2.853	5.107	2.390	2.861	5.107	-	-	4.636	-	-	5.072	
			4.566	-	2.390	2.752	4.190	2.824	2.853	5.107	2.390	2.861	5.107	-	-	4.636	-	-	5.072	
Programma Cultuur	511.1.02	CVO	-	425	306	213	94	277	20	351	94	88	351	-	-	351	-	-	432	
	540.1.02	CVO	-	252	327	327	334	252	334	334	334	334	252	334	-	-	334	-	-	252
	540.2.02	CVO	-	2.535	1.398	2.578	1.261	1.492	1.398	1.455	1.398	2.219	1.455	1.398	-	-	1.398	-	-	6
	541.1.02	CVO	-	846	647	996	647	691	422	647	647	268	647	916	-	-	1.295	-	-	1.385
	541.1.01	OCW	425	425	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.799
	540.1.01	OCW	155	-	37	118	1	38	1	39	1	1	39	-	-	40	-	-	41	
	540.1.01	OCW	155	-	37	118	1	38	1	39	1	1	39	-	-	40	-	-	41	
	540.1.01	OCW	252	-	60	192	176	170	170	170	170	30	170	-	-	170	-	-	155	
	540.2.01	OCW	29	-	108	137	30	269	30	30	279	30	279	-	-	409	-	-	439	
	540.2.01	OCW	2535	-	2.535	2.119	30	269	30	279	30	279	279	-	-	409	-	-	439	
	540.2.01	OCW	277	-	58	219	58	161	161	35	126	35	126	-	-	91	-	-	56	
	540.2.02	OCW	44	-	44	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	540.7.01	OCW	151	-	151	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	540.7.01	OCW	14.000	-	10.000	4.000	2.000	2.000	2.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	-	-	-	-	-	
	541.1.01	OCW	846	-	846	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
		19.514	-	14.618	7.399	4.312	5.591	2.504	3.436	4.659	2.504	3.944	4.659	-	-	3.219	2.504	-	4.265	
Programma Onderwijs	480.6.02	CVO	-	693	537	156	664	185	552	326	693	485	326	-	-	534	-	-	693	
	510.0.01	DOB	54	-	44	10	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	480.2.01	OCW	1.323	-	1.323	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	603.0.01	OCW	150	-	150	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
			1.527	-	1.904	166	674	185	552	326	693	485	326	693	-	-	534	693	-	1.227
Programma Integriteit en Kerachewijzen	609.6.01	OCW	519	-	519	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
			519	-	519	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Programma Werk en Inkomens	611.1.01	HGR	54	-	54	54	54	54	54	54	54	54	54	-	-	54	-	-	54	
	310.1.01	SZAV	54	-	54	54	54	54	54	54	54	54	54	-	-	54	-	-	54	
	610.0.01	SZAV	290	-	36	326	36	362	362	362	362	362	362	-	-	362	-	-	362	
	div.	SZAV	10.062	-	1.559	8.503	48	8.551	8.551	8.551	8.551	8.551	8.551	-	-	8.551	-	-	8.551	
	div.	SZAV	142	-	156	46	46	46	46	46	46	46	46	-	-	46	-	-	46	
	div.	SZAV	363	-	250	600	263	250	250	250	250	250	250	-	-	250	-	-	250	
			10.965	-	2.115	8.996	357	8.923	612	612	8.163	250	250	8.163	-	-	8.163	250	-	8.163
Programma Leefomgeving	210.2.3.01	DSB	694	-	265	429	191	238	112	126	66	66	126	-	-	60	-	-	30	
	922.0.01	DSB	1.007	-	441	616	377	239	210	29	29	29	29	-	-	-	-	-	-	
	922.0.01	DSB	454	-	345	384	215	169	169	169	169	169	169	-	-	-	-	-	-	
	922.0.01	DSB	809	-	419	585	313	272	176	96	83	83	96	-	-	13	-	-	13	
			3.014	-	1.740	2.014	1.096	918	667	251	178	178	251	-	-	73	-	-	43	

Product	Dienst	Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2012	Overschikt CVVDH	Donaties/Bereidingen	Vrijw. 31-12-2013	Saldo per 31-12-2013	Donaties/Bereidingen	Vrijw. 31-12-2014	Saldo per 31-12-2014	Donaties/Bereidingen	Vrijw. 31-12-2015	Saldo per 31-12-2015	Donaties/Bereidingen	Vrijw. 31-12-2016	Saldo per 31-12-2016	Donaties/Bereidingen	Vrijw. 31-12-2017	Saldo per 31-12-2017
Programma Sport																			
530.1.02	CVO	MOP Sport- en spelaccommodaties Sportvallen (CVO)	-	1.212	713	527	1.398	674	471	1.601	674	756	1.319	674	632	1.561	674	655	1.880
530.1.02	CVO	MOP Sport- en spelaccommodaties Zwerfballen (CVO)	-	492	469	455	526	461	187	800	461	160	1.101	461	288	1.274	461	764	971
530.1.02	CVO	MOP Sport- en spelaccommodaties Darts (CVO)	-	920	352	130	1.142	338	85	1.385	338	116	1.617	338	136	1.853	338	81	2.076
531.0.01	OCW	Voorziening Gebouwen/onderhoud sportzacc	1.297	3.108	3.243	1.162	2.994	2.994	2.684	982	2.994	2.684	1.292	2.994	2.632	1.654	2.994	2.342	2.306
530.1.01	OCW	Voorziening onderhoud zwembaden	492	1.062	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
530.1.01	OCW	Voorziening onderhoud sportvallen	1.062	1.062	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
530.1.01	OCW	Voorziening onderhoud Sportzalen	150	150	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
531.0.01	OCW	Voorziening Onderhoud Huissportaccommodaties	3.247	160	230	327	2.382	3.045	2.369	2.958	3.045	3.382	2.621	3.045	3.549	2.117	3.038	2.532	2.623
531.0.01	OCW	VG sportterreinen	497	160	400	327	327	221	300	248	221	300	169	221	250	140	221	250	111
531.0.01	OCW	Voorziening Onderhoud Huissportaccommodaties uitvoering	920	920	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
531.0.01	OCW	Voorziening Onderhoud ADO stadion	7.825	-	8.034	8.862	6.997	7.733	6.586	8.144	7.733	7.398	8.479	7.733	7.487	8.725	7.726	6.624	9.827
Programma Maatschappelijke ondersteuning																			
800.6.02	CVO	MOP Ruimtebiende/wijkcentra (CVO)	-	3.494	3.401	4.544	2.151	3.401	3.036	2.716	3.401	3.215	2.882	3.401	2.484	3.879	3.401	1.941	5.319
800.6.01	OCW	Voorziening Onderhoud Wijkruimteaccommodaties	3.494	3.494	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
860.1.01	OCW	Voorziening Nieuwsteun	309	252	252	297	297	208	97	97	80	17	17	-	-	-	-	-	-
860.1.01	OCW	Voorziening FPU/tenoren	127	6	74	47	47	47	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
860.1.03	OCW	Voorziening WAO/WIA	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
860.1.03	OCW	Voorziening WAO/WIA	4.170	-	4.870	2.695	3.401	3.401	3.283	2.813	3.401	3.315	2.899	3.401	2.421	3.879	3.401	1.941	5.319
Programma Volwassenheid en Zorg																			
711.0.02	CVO	MOP Gebouwen ambulancedienst (CVO)	-	197	66	101	162	66	31	197	66	42	221	66	34	273	66	43	276
711.0.01	OCW	Voorziening v.o. onderhoud gebouwen ambulancedienst	197	197	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
711.0.01	OCW	Voorziening gerechtelijke procedures	330	330	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
714.0.01	OCW	Schenking Bevolkingsonderzoek	91	91	66	162	162	66	31	197	66	42	221	66	34	273	66	43	276
Programma Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling																			
821.0.01	DSO	Voorziening FPU/tenoren	189	126	-	-	63	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
821.0.01	DSO	Voorziening FPU/tenoren	5.490	40.642	-	-	5.490	16.536	-	5.490	16.536	-	5.490	16.536	-	5.490	16.536	-	5.490
830.0.01	DSO	Voorziening Negatieve lopende plannen Meepijnen Programma's Gro	100.357	-	-	-	141.889	-	-	157.225	-	-	157.225	-	-	157.225	-	-	157.225
830.0.01	DSO	Voorziening negatieve lopende plannen Huisaanspolder	4.315	-	-	-	4.315	-	-	4.315	-	-	4.315	-	-	4.315	-	-	4.315
830.0.01	DSO	Voorziening Ruimte3 Huisaanspolder	8.119	-	-	-	8.119	-	-	8.119	-	-	8.119	-	-	8.119	-	-	8.119
830.0.01	DSO	Voorziening Ruimte3 Huisaanspolder	118.620	-	126	118.620	159.116	16.536	63	175.609	-	-	175.609	-	-	175.609	-	-	175.609
Programma Financien																			
860.1.07	GAD	Voorziening FPU/tenoren	1	-	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1
913.0.01	Treasury	Voorziening afwikkeling woningbeheer	300	300	-	-	300	-	-	300	-	-	300	-	-	300	-	-	300
913.0.01	Treasury	Voorziening afwikkeling woningbeheer	2.048	2.048	-	-	2.048	-	-	2.048	-	-	2.048	-	-	2.048	-	-	2.048
914.0.01	Treasury	Voorziening dekking Aanpak	11.648	-	-	-	11.648	-	-	11.648	-	-	11.648	-	-	11.648	-	-	11.648
914.0.01	Treasury	Voorziening Gereguleerde geldingen	13.997	-	-	-	13.997	-	-	13.997	-	-	13.997	-	-	13.997	-	-	13.997
Programma Inzake dienstverlening																			
860.2.04	CVO	Plus-producten (CVO)	-	520	520	520	520	520	520	1.040	520	520	1.560	520	2.080	2.080	520	2.600	
860.2.04	CVO	Plus-producten (CVO)	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42
860.7.01	IDC	Voorziening Non-actieven	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42	42
860.7.01	IDC	Voorziening FPU/tenoren	94	94	4	98	98	4	102	102	4	106	106	4	110	110	4	114	
860.7.01	IDC	Voorziening v.g.fonds	2.337	2.337	-	2.337	2.337	-	-	2.337	-	-	2.337	-	-	2.337	-	-	2.337
860.7.01	IDC	Voorziening Reorganisatie / WW	2.113	-	524	3.039	3.039	524	-	3.063	524	-	4.087	524	4.611	524	-	-	5.137
Totaal Voorzieningen uit gemeentelijke middelen																			
			189.219	-	59.142	38.463	110	209.768	35.913	226.179	17.561	19.098	224.442	17.561	17.724	224.479	17.514	13.344	228.609

Bijlage 5 Voorzieningen met middelen van derden

bedragen in € (000)

Product	Diensr	Omschrijving voorziening	Saldo per 31-12-2012	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2013	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2014	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2015	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2016	Donaties/Bestedingen	Vrijval	Saldo per 31-12-2017			
Programma Ouderzij	7103.01	DSB - Voorziening subsidie deelen	134	-	134	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
			124	-	124	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
			1.519	-	1.519	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			38	-	38	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			250	-	250	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			18.160	-	18.160	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			3.695	-	3.695	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			23.682	-	23.682	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			693	-	693	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			693	-	693	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Programma Wonen	823.1.01	DSO - Voorziening woningplanning	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
			625	-	625	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Programma Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling	823.0.23	DSO - Voorziening Zureo/Albop/Clam	348	-	348	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
			3.564	-	3.564	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			3.216	-	3.216	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Programma Financien	7103.01	Treasury - Voorziening Sirema van Groenstijn	17	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
			17	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal Voorzieningen met voeding van derden			21.300	108.693	107.731	22.262	110.607	109.706	23.163	106.971	111.144	18.990	107.278	109.736	16.532	107.278	110.668	13.142			

Bijlage 6 Meerjarig Investeringsplan

			Investeringen 2013-2019
01 - Gemeenteraad			
CIS E-loket / www.denhaag.nl	ROR		100
			100
02 - College & bestuur			
CIS Bedrijfsvoering / ERP +	BSD		9.222
CIS Bedrijfsvoering Intra/HNW/DMS	BSD		3.462
CIS Stelsel	BSD		2.761
			15.445
03 - Dienstverlening en Stadsdelen			
CIS E-loket / www.denhaag.nl	DPZ		4.235
CIS Stelsel	DPZ		500
CIS Zaakgericht werken	DPZ		2.800
Digitalisering kluis	DPZ		932
Key2BZ	DPZ		2.300
			10.767
05 - Cultuur			
Accommodaties voor kunstbeoefening (CVO)	CVDH		181.100
Musea (CVO)	CVDH		2.700
			183.800
06 - Onderwijs			
Onderwijshuisvesting Activiteiten en projecten stedelijk onderwijsbeleid (CVO)	CVDH		323
Onderwijshuisvesting Activiteiten en projecten stedelijk onderwijsbeleid	OCW		139.897
Onderwijshuisvesting Bijzonder basisonderwijs (CVO)	CVDH		4.181
Onderwijshuisvesting Bijzonder basisonderwijs	OCW		38.298
Onderwijshuisvesting Bijzonder voortgezet onderwijs (CVO)	CVDH		1.390
Onderwijshuisvesting Bijzonder voortgezet onderwijs	OCW		20.437
Onderwijshuisvesting Bijzonder (voortgezet) speciaal onderwijs (CVO)	CVDH		100
Onderwijshuisvesting Bijzonder (voortgezet) speciaal onderwijs	OCW		2.470
Onderwijshuisvesting Openbaar basisonderwijs (CVO)	CVDH		272
Onderwijshuisvesting Openbaar basisonderwijs	OCW		13.587
Onderwijshuisvesting Openbaar (voortgezet) speciaal onderwijs (CVO)	CVDH		18
Onderwijshuisvesting Openbaar (voortgezet) speciaal onderwijs	OCW		1.227
Onderwijshuisvesting Openbaar voortgezet onderwijs	OCW		7.245
Restyling bibliotheken	DOB		1.660
			231.105
8 - Werk en inkomen			
Dak HGR	HGR		1.153
			1.153
10 - Jeugd en gezin			
Gezinsondersteuning (CVO)	CVDH		7.000
Speelvoorzieningen	DSB		5.674
			12.674

			Investerings 2013-2019
11 - Leefomgeving			
Afvalverwijdering	DSB		15.888
Begraafplaatsen	DSB		436
Bruggen viaducten en tunnels	DSB		4.991
Overige projecten 310.1.01	DSB		4.550
OVL	DSB		2-
WarenMarkten	DSB		199
Zeehavens	DSB		4.858
Meerjarenprogramma Kunstwerken	DSB		10.922
Software IbdH	DSB		426
			42.268
13 - Sport			
Groene sportvelden en terreinen (CVO)	CVDH		5.703
Sport en spelaccommodaties	OCW		643
Groene sportvelden en terreinen	OCW		47.141
			53.487
15 - Maatschappelijke ondersteuning			
Ruimtebedende wijkcentra (CVO)	CVDH		22.670
			22.670
16 - Volksgezondheid en Zorg			
Ambulancevervoer	OCW		2.005
			2.005
17 - Verkeer			
Attractieve Haagse binnenstad	DSB		7.619
Boulevard Scheveningen 210.2.02	DSB		2.445
Haags Startstation Erasmuslijn (HSE)	DSB		20.250
Herinrichting De Kern Gezond	DSB		1.624
Hubertustunnel	DSB		2.918
Kruispunt de Put	DSB		81
Meerjarenplan Fiets	DSB		14.739
Meerjarenplan Fiets 2011-2014	DSB		5.743
Milieu- en Verkeersnormering (Neherkade)	DSB		40.269
Netwerk Randstadrail	DSB		17.550
Overige projecten 210.2.02	DSB		767
Parkeergarages	DSB		2.621
Parkeren op straat	DSB		8.853
Toegankelijkheid OV	DSB		1.300
Trekvliettracé (Rotterdamsebaan)	DSB		61.250
VCP 210.2.02	DSB		23.857
Verkeersplan	DSB		8.420
Verkeersregeling	DSB		1.400
Verkeersveiligheidsplan 2012-2015	DSB		2.500
			224.206
19 - Ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling			
CIS Stelsel	DSO		2.500
			2.500

			Investerings 2013-2019
20 - Milieu & Duurzaamheid			
Luchtkwaliteit	DSB		8.530
			8.530
22 - Financiën			
Nieuw belastingsysteem	DPZ		4.300
			4.300
24 - Interne dienstverlening			
8e SDK Leidschenveen	IDC		673
Bordes Groenmarkt	IDC		149
CIS Bedrijfsvoering / ERP	IDC		200
CIS Stelsel	IDC		750
CIS Zaakgericht werken	IDC		140
Diverse investeringen installaties	IDC		3.147
Extra krediet Leyweg	IDC		2.138
ICT project bekabeling Spui	IDC		206
Investerings CO2 neutraal	IDC		1.233
Leyweg, afbouw (IDC)	IDC		2.397
Oracle payroll (rendabel)	IDC		750
SDK Haagse Hout	IDC		28
Vervangen binnenzonwering	IDC		526
Vervangingen/ revisies installaties	IDC		3.182
Vloerafwerking stadhuis en garage	IDC		122
Vloerafwijkingen stadhuis en garage	IDC		961
			16.602
Totale investeringen 2013-2019			831.611

Bijlage 7 Afkortingen

AIDS	Acquired immune deficiency syndrome
APV	Algemene Plaatselijke Verordening
ASIS	American Society for Industrial Security)
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
AZC	Asielzoekerscentrum
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording
Bibob	Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BIZ	Bedrijven Investeringszones
BSN	Burgerservicenummer
BTW	Belasting Toegevoegde Waarde
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CAO	Collectieve Arbeids Overeenkomst
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCP	Centraal Coördinatiepunt
CIS	Concern Informatie en Automatisering
CJG	Centrum Jeugd en Gezin
CO ₂	Kooldioxide
COELO	Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere overheden
CPB	Centraal Planbureau
CROW	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-,Water- en Wegenbouw en de Verkeertechniek
CS	Centraal Station
CV-starterspanden	Commanditaire Vennootschap – starterpanden
CVO	Centrum voor ouderen
DCR	Dienstcompensatiereserve
DHOD	Den Haag Onder Dak
DRIP's	Dynamische Route Informatie Panelen
ECB	Europese centrale bank
ELD	Elektronisch Leerling Dossier
fido	Wet financiering decentrale overheden
FLO	Uitkering Functioneel Leeftijdsontslag
Fte	Fulltime-equivalent
G4	Grote Vier Gemeenten (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag)
G33	Middelgrote gemeente (30.000 - 60.000 inwoners)
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
GHOR	Geneeskundige Hulpverlenings- Organisaties in de Regio/Rampen
HBO	Hoger beroepsonderwijs
HCO	Haagse Centrum voor Onderwijsadvies
HEIt	Haags Economische Interventieteam
HIV	Human immunodeficiency virus

HPB	Haagse Pandbrigade
HRM	Human Resources Management
HS	Hollands Spoor
ICC	International Criminal Court
ICT	Informatie en Communicatie Technologie
ID-banen	In-en doorstroom banen
IIP	Industrieschap Plaspoelpolder
IpSO	Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling
ISI	Informatie Systeem Inburgering
JGZ/BTP	Jeugdgezondheidszorg Basistakenpakket
JIP	Jongeren Informatie Punt
JIT	Jeugd Interventieteam
KO	Kleinschalig Opdrachtgeversschap
KVO	Keurmerk Veilig Ondernemen
LIEC	Landelijk Informatie- en Expertisecentrum
LGBT	Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
mln.	Miljoen
MER	Milieu Effect Rapportage
MEV	Macro Economische Verkenningen
MIP	Meerjaren Investerings Programma
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MKB	Midden- en Klein Bedrijf
MPG	Meerjarenprogramma Grondbedrijf
MVC	Multicultureel Vrijtijdscomplex
NFIA	Netherlands Foreign Investment Agency
NGO	Niet-gouvernementele organisatie
NO x	Stikstofoxiden
NRR	Netwerk Randstad Rail
OCWV	Ontwikkelingscombinatie Wateringse Veld
ODH	Omgevingsdienst Haaglanden
OGGZ	Openbare geestelijke gezondheidszorg
OGZ	Openbare Gezondheids Zorg
OM	Openbaar Ministerie
OV	Openbaar Vervoer
OVT	Openbaarvervoersterminal
OOV	Openbare Orde en Veiligheid
ORACS	Ondergrondse restafvalcontainers
OZB	Onroerend zaakbelasting
P&R	Park & Ride
Pgb	Persoonsgebonden budget
RAC	(voormalig pand Rijks Automobiel Centrale)

RAV	Regionale Ambulance Voorziening
RGB	Reserve Grondbedrijf
RIEC	Regionaal Informatie en Expertise Centrum Haaglanden
RIS	Raadsinformatiesysteem
RNI	Register van Niet-Ingezetenen
ROC	Regionaal Onderwijs Centrum
RUD	Regionale Uitvoerings Dienst
SARI	Systeem Anonieme Risico Indicatie
SMJT	Stedelijk Mobiel Jongeren Team
SUWI	wet Structuur Uitvoering Werk en Inkomen
SWUNG-2	Herziening van de geluidregelgeving fase 2)
THIC	The Hague International Centre
THIGJ	The Hague Institute for Global Justice
TWAZ	Tijdelijke Wet Ambulancezorg
UWV	Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen
VAB	Volautomatisch autoberging
Vavo	Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs
VIG	Voorwaardelijke Interventie in Gezinnen
VRH	Veiligheidsregio Haaglanden
VS	Verenigde Staten
VN	Verenigde Naties
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VSV	Vroegtijdig schoolverlaten
VvE	Vereniging van Eigenaren
VVE	Voor- en vroegschoolse educatie
VWS	Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WAZ	Wet Ambulance Zorg
Wbrp	Wet basisregistratie personen
Wgr-plus	Wet gemeenschappelijke regelingen plus
Wiw	Wet inschakeling werkzoekenden
WFCC	World Forum Convention Centre
WFIA	WestHolland Foreign Investment Agency
WK	Wereld Kampioenschappen
WKO	Warmte Koude Opslag
Wmo	Wet maatschappelijke Ondersteuning
WOZ	Wet Waardering Onroerende Zaken
Wpg	Wet publieke gezondheid
WSW	Waarborgfonds Sociale Woningbouw
Wsw	Wet sociale werkvoorziening
WTC	World Trade Center
WW	Werkloosheidswetuitkering
WWB	Wet Werk en Bijstand
Wwnv	Wet werken naar vermogen
ZIN	Zorg in natura
ZKD	Bedrijventerreinen Zichtenburg, Kerketuinen en Dekkershoek